

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı

**GELECEKÇİ SANAT EĞİTİMİ MODELLERİNE
TEMEL OLUŞTURMASI BAKIMINDAN
GÖRSEL OKURYAZARLIK VE ELEŞTİREL PEDAGOJİ İLİŞKİSİ**

Hazırlayan:
Hasbi ASLAN

Danışman:
Doç.Dr. A. Yakup KAPTAN

DOKTORA TEZİ

Samsun, 2012

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı

**GELECEKÇİ SANAT EğİTİMİ MODELLERİNE
TEMEL OLUŞTURMASI BAKIMINDAN
GÖRSEL OKURYAZARLIK VE ELEŞTİREL PEDAGOJİ İLİŞKİSİ**

Hazırlayan:
Hasbi ASLAN

Danışman:
Doç.Dr. A. Yakup KAPTAN

DOKTORA TEZİ

Samsun, 2012

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hasbi ASLAN tarafından hazırlanan **"GELECEKÇİ SANAT EĞİTİMİ MODELLERİNE TEMEL OLUŞTURMASI BAKIMINDAN GÖRSEL OKURYAZARLIK VE ELEŞTİREL PEDAGOJİ İLİŞKİSİ"**, başlıklı bu çalışma, 21/06/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çoğunluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof.Dr. Sevgi KOYUNCU

Üye : Prof.Dr. Metin EKER

Üye : Prof.Dr. Ahmet Şinasi İŞLER

Üye : Doç.Dr. Ata Yakup KAPTAN

Üye : Yrd.Doç.Dr. Yaşar BARUT

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

21/06/ 2012

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Doktora Tezi'nin, proje aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

21/06/ 2012

Hasbi ASLAN

Öğrencinin Adı-Soyadı	Hasbi ASLAN
Anabilim Dalı	Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı
Danışmanın Adı-Soyadı	Doç.Dr. Ata Yakup KAPTAN
Tezin Adı	Gelecekçi Sanat Eğitimi Modellerine Temel Oluşturması Bakımından Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji İlişkisi

ÖZET

Sanat eğitiminin gelecekçi modellerine etkisi açısından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, betimleme yoluyla bu iki yaklaşımın sanat eğitiminde uygulanan yöntemlere olan katkısı saptanmıştır. Avrupa’da sanat pedagojik gelişmeler paralelinde kavramsal olarak dönüşüm geçirirken, modern sanat dilinin öğrenilip anlaşılması için bir gereklilik durumundaki sanatta pedagojik sorunlara odaklanan bu dönüşümsel etkenlere görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi de ekleyebiliriz. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin eğitsel içeriklerinin birer uygulama, çözümlene ve değerlendirme ölçütü olarak belirlenmesi çağdaş sanat eğitiminin yeni pedagojik yapılanması için oldukça hayati bir önem arz etmektedir. Toplumun anlamlaştırdığı bilginin okunup yazılmasından daha çok bu bilginin analizine, yorumlanmasına ve uygulanmasına olanak tanıyan okuryazarlık türlerinin en kapsamlısı olarak 1960’lı yılların sonlarında ortaya çıkan ve insanın görme duyusunu kullanarak geliştirdiği görme kültürünü ifade eden görsel okuryazarlık görsel hareketleri, nesnelere, sembollere ayırt edebilme ve yorumlama becerilerinin gelişmesine etki etmekle birlikte genel anlamda; görsel kültür, görsel elemanlar, duyu teorileri ve öğrenme için temel oluşturur. Görsel elemanları analiz etme ve kullanma olarak, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji göz ve beyin arasında gerçekleşen bilgi transferinin çözümlenmesi bakımından önemlidir. Eğitimin öznelinin, zihinsel dönüşümleri üzerine odaklanan eleştirel pedagoji ise, günümüzde eğitimde en önemli alternatif yaklaşımlardan birisi olarak dikkati çekmektedir. Müfredatın özgürleştirici biçimlerine etki ederek eleştirel bilinç ve farkındalığın geliştirilmesi gibi toplumsal bir amaç taşıyan eleştirel pedagoji bir seri pedagojik prensipleri içermektedir. Bu prensiplerden birisi de bireylerin kendi seçimlerini, yaşamlarını kontrol edebilmeleri için farkındalıklarının

geliştirilmesinin sağlanması ve bu şekilde güçlendirilmesidir. Sanat eğitimi, sosyal gerçekliğin geniş bağlamı içinde görmemizi sağlayacak olan eleştirel pedagoji, öğretmen ve öğrenciler ile toplumun sanat eğitimine politik, sosyal ve kültürel bir girişim olarak bakmalarının yöntemlerini ortaya koymaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanat dünyasında hem düşünce planında hem de uygulama planında hızlı değişimlere yol açacak potansiyeller içermektedir. Günümüzde sanat eğitimi, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji kültürüne eklemlenmeyi öngören tecimsel/araçsal yaklaşımlarla karşı karşıya görünmektedir. Sonuç olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitiminin sosyo-kültürel içeriklerini ve gelecekçi bakış açılarını yönetebilecek, sanatın yeniden yapılanmasına neden olabilecek içeriklere sahiptir.

Anahtar Sözcükler:

Görsel Okuryazarlık,
Eleştirel Pedagoji,
Sanat Eğitimi.

Öğrencinin Adı-Soyadı	Hasbi ASLAN
Anabilim Dalı	Fine Arts Department of Education
Danışmanın Adı-Soyadı	Doç.Dr. Ata Yakup KAPTAN
Tezin Adı	In The Future To Be Basis Of Art Education Models, Relation Of Visual Literacy And Critical Pedagogy

ABSTRACT

In this study, where visual literacy and critical pedagogy are studied in terms of the effect of art education on futurist models, the contributions that these two approaches make to the methods employed in art education were determined. Art in Europe has been changing conceptually in line with pedagogic developments. We can add visual literacy and critical pedagogy to these transformative developments focusing on pedagogical in art, which is essential to learn and find out modern art language. To determine visual literacy and the educative contents of critical pedagogy as the criteria of application, solving and evaluation is vitally important for contemporary art education to be pedagogically reformed. Emerging in the late 60s as the most comprehensive one of literacy types that allow the knowledge the society made sense of to be analyzed rather than to be read or written and expressing sight culture that people developed using their eyesight, visual literacy provide a basis for visual culture, visual elements, sense theories and learning in general in addition to affecting the development of the ability to distinguish and perceive visual movements, objects and symbols. Visual literacy and critical pedagogy are important in terms of analysing the knowledge transfer between eyes and brain. Critical pedagogy, focusing on the mental transformation of the agents of education, attracts much attention as one of the most important alternatives in education. With a social objective like developing critical awareness and consciousness by affecting the liberating forms of curriculum, critical pedagogy has a series of pedagogic principals. One of these principles is ensuring the development of self-consciousness and strengthening it so that individuals can make their own choices and control their lives by themselves. Critical pedagogy, allowing us to see art education in social realities, provides methods for teachers, students

and the society to view art education as a political, social and cultural initiative. Visual literacy and critical pedagogy have the potential to make rapid changes in art circles both in theory and in practice. Today art education seems to face some commercial/instrumental approaches that predict being articulated by visual literacy and critical pedagogy. In conclusion, visual literacy and critical pedagogy has the potential to manage socio-cultural contents and futurist point of views in art education and to have art reformed.

Key Words:

Visual Literacy,

Critical Pedagogy,

Art Education.

ÖNSÖZ

Sosyal, kültürel ve sanatsal alanlarda yaşanan değerler ve değişkenler düşünüldüğünde, ortaya çıkan karmaşayı çözümlenebilme ve uygulamalarda bulunabilme sanat eğitimi için de önemli bir sorundur. Bu soruna bağlı olarak geliştirilen yaklaşımların çeşitlenmesi sanat eğitimi uygulamalarına ilişkin bakış açılarına etki etmekte, günümüz ve gelecekçi sanat eğitimi yöntemleri açısından ele alınması gereken süreçleri gündeme getirmektedir. Göze ve zihne hitap eden yeni teknolojilerin kullanımıyla, çözümlenmesi çeşitli yetileri gerektiren oldukça karmaşık, çağımıza özgü estetik değerler ve yönelimler ortaya çıkmaktadır. Toplumsal sistemlerin sürekli etkilendiği modernleşme süreçlerine her zaman ilgi duyan ve bugüne kadar kendine özgü bir yapı sergileyen sanat, günümüze ait toplumsal süreçlerden görsel kültür, kültür endüstrisi, medya, enformasyon ve teknolojiye oldukça etkilenmektedir. Sanat eğitimi müfredatlarının geliştirilmesine ilişkin yeni yapılanmaları zorunlu kılabilen görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi de bu kapsamda incelemek mümkündür. Görsel öğeleri okuma ve anlama kapasitesi ve görsel öğelerle düşünme ve öğrenme becerisine odaklanan görsel okuryazarlık eğitimi ile sanat eğitiminin genel amaçları örtüşmektedir. Bireyin kendini gerçekleştirdiği bir süreç olarak işleme ve özgürleştirici potansiyelinin açığa çıkarılması için sanat eğitimi müfredatlarının pedagojinin yeni anlayışlarından etkilenmesi mümkündür. Eğitimi bireyin kendini gerçekleştirmesini sağlayan ve içinde bulunduğu durumlara karşı eleştirel bakış açısı geliştirerek toplumu düşünceyi önemseyen biçimde değiştirmeye teşvik eden bir süreç olarak tanımlayan eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık anlayışları, sanat eğitiminin geleceğine yönelik yapılanmasına ilişkin önerileri ortaya koymaktadır.

İnsanın sosyal, kültürel ve eğitsel kapasitesiyle ilgilenecek bize topyekûn bir toplumsal gelişmenin yollarını gösteren eleştirel pedagoji, bireyin hayatının rolünü oynarken dünyayı eleştirel olarak inceleme becerilerini, bilgisini ve araştırma biçimlerini yaratmasına olanak tanır. Bireylere arzu ve amaçlarını gerçekleştirmede gereken demokratik olanakları sunan eleştirel pedagoji, bireyin yaşamsal olguları dönüştürmeyi düşünmesi, eleştirmesi ve eyleme geçirmesi için eleştireliliğini geliştirebileceği yapıları ortaya koyar. Sanatın farklı yönlerine duyarlılığı geliştirme gereğini kabul eden bir bakış açısı olarak eleştirel pedagoji

buna ek olarak, hâlihazırda sanat eğitiminin kamusal açılımı idealinin henüz bir parçası olmayan çok gerekli bir diyalogu ve etkileşimi de üretmeyi amaçlamaktadır.

Sanat her dönemde insanın kendini gerçekleştirme sürecinin bir parçası olmuştur. Bireyin kendisini tanımasını gerektiren sürece ilişkin olarak bu çalışmada, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin gelecekçi modelleri için referans olarak görülen tespitinde; kendini gerçekleştirme, yeniden üretim ve eleştirelliğin egemen olması önemlidir. Düşünme eyleminden çok görmeyi yeğleyen ve görselliğe önem veren insanın genel eğitim süreci ve günlük yaşam deneyimleri açısından sanat eğitimi hiç olmadığı kadar, -bireyin disiplinlerarası okuma, farkındalık geliştirme ve uygulama yeteneği açısından- fonksiyonlu ve disiplinlerarası bir konum yüklenmektedir. Eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık, insanın öğrenme sürecinde belirsizlik oluşturabilecek unsurlarla mücadelenin sanatsal, pedagojik ve estetik metotlarını ortaya koymakta, sanatın üretimi, tüketimi ve de eğitimi ile ilgilenmektedir. Sanatın görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji aracılığıyla geliştireceği açılımlar ile bireysel ve toplumsal gerçeklik arasında nasıl bir ilişki kurduğu sorusu üzerine odaklanan bu çalışma, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi müfredatına eklemeyeceği perspektifinden hareketle, disiplinlerarası yaklaşımlara yabancı kalmayan, çağdaş sanatın uygulamalarını tasarımsal muhteva, zihinsel yeterlik bakımından 'kendi yorumlarını üretebilen' ve toplumsal etki yaratabilen güncelliğe sahip bireylerin eğitimine olanak veren bir müfredatı oluşturma öngörüsüne dayanmaktadır. Çünkü eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık, bireylerin sanatsal ve sosyo-kültürel içerikler üzerine yorumlarını yapabildikleri zeminleri oluşturacak, 'düşünce üretimi'ne hizmet etmektedir.

Hasbi ASLAN

Haziran 2012

TEŞEKKÜR

Uzun ve titiz bir araştırma sürecinin ürünü bu çalışmanın Őekillenmesinde, yazdığım metin taslaklarını eleştirel yaklaşımlarıyla defalarca okuyup düzelten, sadece ilgi ve desteğiyle değil, yaratıcı fikirleriyle çalışmanın gelişimine etki eden, bana ve çalışmaya olan güvenini ve desteğini her zaman koruyan değerli hocalarım Doç.Dr. Ata Yakup KAPTAN, Prof.Dr. Metin EKER ve Yard.Doç.Dr. Yaşar BARUT'a, araştırmalarım sırasında her türlü özveriye gösteren aileme ve değerli kurum yöneticilerine bütün içtenliğimle teőekkürlerimi sunarım.

Hasbi ASLAN

Haziran 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Problem	1
1.2 Çalışmanın Amacı	2
1.3 Çalışmanın Önemi	3
1.3.1 Çağdaş Sanat Eğitiminin Gelişim Süreci Açısından Çalışmanın Önemi.....	3
1.3.2 Eleştirel Pedagoji ve Görsel Okuryazarlığın Sanat Eğitime Potansiyel Oluşturması Açısından Çalışmanın Önemi	5
1.3.3 Görsel Kültür Eğitime Katkısı Açısından Çalışmanın Önemi.....	6
1.4 Çalışmanın Yöntemi	8
1.5 Çalışmanın Sınırları	9
1.6 Benzer Çalışmalar	9

BÖLÜM 2

GÖRSEL OKURYAZARLIK

2.1 Görselliğin Kavramsal Çözümlemesi	10
2.1.1 Görüntüsel	10
2.1.1.1 Görsel	11
2.1.1.2 Görsellik	13
2.2 Görselliğin Pedagojik İlgileri	14
2.2.1 Görsel Algı.....	15

2.2.2 Görsel Dil	16
2.2.3 Görsel Düşünme	18
2.2.4 Görsel Bilgi	20
2.2.5 Görsel İletişim	21
2.3 Görselliğin Kültürel Kimlik Oluşturma Süreci	22
2.3.1 Görsel Üretim	22
2.3.2 Görsel Tüketim	24
2.3.3 Görsel Kültür	27
2.4 Okuryazarlık Kavramının Çözümlemesi	30
2.4.1 Okuryazarlığın Eğitsel Önemi	31
2.5 Görsel Okuryazarlık	33
2.5.1 Görsel Okuryazarlığın İşlemsel Süreçleri	39
2.5.1.1 Görme	39
2.5.1.2 Çözümleme	41
2.5.1.3 Kodlama	42
2.5.1.4 Değerlendirme	43
2.5.1.5 Anlam Üretimi	44
2.5.1.6 Tasarımlama	46
2.5.1.7 Kurgulama	46
2.6 Görsel Okuryazarlığın Eğitsel Önemi ve Müfredat Yansısı	48
2.6.1 Görsel Okuryazarlık Eğitimi	48
2.6.2 Görsel Okuryazarlık Dersinin Profil Özellikleri	53
2.7 Görsel Okuryazarlığın Sanat Eğitimsel Süreçlerle İlişkili Olduğu	
Diğer Pedagojik Yapılar	60
2.7.1 Görsel Okuryazarlığın Tasarımsal, Sanatsal ve Eleştirel Boyutu	60
2.7.1.1 Görselliğin İşlevsel Amacı: Tasarım	61
2.7.1.2 Görselliğin Estetik Amacı: Sanat	62
2.7.1.3 Görselliğin Yorumsal Amacı: Eleştiri	63
2.8 Sanat Eğitimi İle Eleştireliliğin İlişkisini Betimlemenin Pratiği Olarak	
Görsel Okuryazarlık	64

BÖLÜM 3

ELEŞTİREL PEDAGOJİ

3.1 Eleştirel Pedagojiye Giriş	66
3.1.1 Eleştiri	66
3.1.2 Eleştirelilik	68
3.1.3 Eleştirel Pedagoji	71
3.2 Eleştirel Pedagojinin Konumsal Saptamaları	78
3.2.1 Pedagoji	78
3.2.2 Kültür	80
3.2.3 Toplum	82
3.2.4 Bilgi	84
3.3 Eleştirinin Pedagojik Kavramları	86
3.3.1 Öz-düşünüm	86
3.3.2 Düşünümsellik	87
3.3.3 Bağlam	88
3.3.4 Diyalog	89
3.3.5 Dönüşüm (Transformasyon)	90
3.3.6 Kültürel Yeniden Üretim	92
3.3.7 İletişim	94
3.4 Eleştirinin Yansı Bulduğu Temel Pedagojik İçerikler	96
3.4.1 Eleştirel Düşünme	96
3.4.2 Çokkültürcü Anlatılar	97
3.4.3 Çoklu Okuryazarlıklar	99
3.4.4 Yaşam Boyu Öğrenme	101
3.5 Sanat-Kültür-Eğitim Anlayışlarının Çağdaş Niteliklerine Temel Oluşturması Açısından Eleştiri Kültürü	102
3.5.1 Sanat ve Eleştirel Pedagoji	103
3.5.2 Kültür ve Eleştirel Pedagoji	104
3.5.3 Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji	106

BÖLÜM 4

GÖRSEL OKURYAZARLIĞIN VE ELEŞTİRELLİĞİN PEDAGOJİK BİLEŞKELERİ

4.1 Görsel Okuryazarlık ve Eleştirinin Kültürel Çözümlemelerdeki Rolü.....	109
4.2 Görsel Okuryazarlık ve Eleştirelliğin Fonksiyonel Olarak Okuryazarlık Kavramı ve Düzeyine Etkisindeki Rolü	111
4.3 Eğitimin Yeni Açılımları Olarak Görsel Okuryazarlık ve Eleştirelilik.....	114
4.4 Görsel Okuryazarlık ve Eleştirelliğin Sanatsal ve Sosyal Eylem Bağlamındaki Kurgusal, Tasarımsal ve Yaratıcılık Boyutu.....	117

BÖLÜM 5

ELEŞTİREL PEDAGOJİ VE GÖRSEL OKURYAZARLIĞIN SANAT EĞİTİMİNE KATKI BİÇİMLERİ

5.1 Çağdaş Sanat Eğitiminin Yeni Pedagojik İçerikleri: Multimedya, Okuryazarlık, Görsel Kültür, Görsel Okuryazarlık, Eleştirel Pedagoji.....	120
5.2 Çağdaş Sanat Eğitimi ve Pedagojik Yapılanma Doğrultuları Açısından Eleştirel Pedagoji ve Görsel Okuryazarlığın Sanat Eğitimi İle Tümlleşme Durumu.....	124
5.3 Çağdaş Sanat Eğitimi İçinde Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagojiye Gereksinim Gösteren İçerikler.....	131
5.3.1 Enformasyon ve Teknoloji Çağına Adaptasyon Yetileri Sağlayıcılığı Bakımından.....	131
5.3.2 Sosyo-Kültürel Dönüşümlerin Lokal ve Global Çözümlerine Katkısı Açısından.....	136
5.3.3 Kültür, Sanat ve Medya Etkileşimlerine Kişisel Bakış Açısı ve Yorumlama Yeteneği Kazandırması Açısından.....	139
5.4 Sanatsal Okuryazarlıklar ve Çoklu Okuryazarlıklar İle İlgisinde Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji	143

5.5 Sanatsal Üretim ve Tüketim Süreçlerine Etkisi Açısından Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagojinin Ortak Bileşenleri.....	147
5.6 Görsel Kültür ve Mültimedya Çağında Kültürel Üretimlerin ve Dönüşümlerin Pedagojik Bileşkesi Olarak Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagojinin Sanat Eğitimi Müfredat Yapılanmalarına Etkisi.....	152
5.7 Öğrenme ve Öğretme Süreçlerine Sanatsal Eşlik Bakımından Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji.....	157

BÖLÜM 6

SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1 Sonuç ve Öneriler	161
KAYNAKÇA	169
ÖZGEÇMİŞ	180

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Problem

Medya ve görsel kültürün yarattığı karmaşada yaşam standartlarını belirleyebilmek, kültürel ve pedagojik değişkenleri tasarlayabilmeyi, üç boyutlu değişkenler ve ilişkilerini kontrol edebilmeyi, düzensizlik ve belirsizlik ortamlarındaki hareketleri kavramayı, eleştirel düşünebilmeyi ve sanatsal uygulamalarda bulunabilmeyi öngörmektedir. Sanat alanına yansıyan böylesi bir değerler ve pedagojik değişkenler karmaşası düşünüldüğünde, bunu çözümleyebilme ve uygulamalarda bulunabilme günümüz ve gelecekçi sanat eğitimi yöntemleri açısından ele alınmasını gerektiren süreçleri gündeme getirmektedir. Geçmişte kendi özneliği içerisinde tanımlanabilen her tür kavram ve unsurun değişim ve etkileşim içerisinde olduğu alımlama süreci, toplumsal yaratıcılığın öncü pedagojisi durumundaki sanat eğitiminin değişen dünya koşulları ile yüzleşebilmesi için, çeşitli pedagojik disiplinlerle etkileşimini gerektirmektedir. Bu doğrultuda Batı'da sanat eğitiminin yeni açılımı olarak ortaya çıkan görsel kültür eğitimi, okuryazarlıklar, görsel okuryazarlık, eleştirel sanat eğitimi ve yaşam için sanat eğitiminin çağın gerektirdiği nedenlere bağlı olarak öngörülen gelecekçi yaklaşımlar olduğu bilinmektedir. Bu nedenle pek çok okuryazarlık türünün genel kapsayıcısı durumundaki analiz, keşfetme ve yaratıcılığı kapsayan "görsel okuryazarlık" ile hayata kayıtsız kalmamanın temeli durumundaki "eleştirel pedagoji" sanat ve onun eğitimi ile ilişkilendirilme gereği söz konusudur. Çağımız pedagojik yönelimleri bireyin farkındalık, özgüven, yetenek ve okuryazarlık düzeyini önemserken, söz konusu formların sanat eğitimi ile ilişkisi konusunda yeterli bir bilgi veya çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile günümüz sanat eğitimi, sanatın özgül sorunları ile yaşanan zamanın kültürel, pedagojik ve de sosyolojik olguları arasındaki bağıntı noktalarının kavranmasını sağlayabilecek bir donanım sunmayı öngörmelidir. Dolayısıyla görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimiyle olan organik bağının çözümlenme gereği ön plandadır.

1.2 Çalışmanın Amacı

Sanatı kültürün önemli bir dinamiği olarak serimleyen potansiyelleri, görsel tasarımlarla sağlanan iletişim çağında görselleri tanımlama, çözümleme, yorumlama ve yeniden üretmenin referansı durumundaki görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin gerek içerik, gerek müfredat yönelimi ve gerekse pedagojik yöntemleri açısından sanat eğitimi kapsamına dâhil edilebilme doğrultularını tespit etmek, sanat eğitiminin geleceği açısından önemli görülmektedir. Bu çalışmada, dünyada ve ülkemizdeki uygulamalarla görsel okuryazarlık eğitimi ve eleştirel pedagoji ilişkisi ele alınmakta, günümüz sanat eğitimi anlayış ve uygulamalarının, eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlıkla etkileşimli bir eğitim yaklaşımına neden gerek duyulduğu açıklanmaktadır. Sanat, kendine özgü araçlarla gerçekleştirilen bir uygulama olmasının ötesinde, birbirinden çok farklı disiplinlerden beslenen çoğul bir anlam arayışına dönüşmüş durumdadır. Çoklu okuryazarlıklar, kültür endüstrisi ve görsel kültür, sanat eğitiminde ele alınabilecek gelecekçi anlayışları yansıtmakla birlikte, öğrenme sürecinde bireylerin sahip olması gereken bilgi ve becerilerin bütünü görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji kapsamı altında değerlendirilmesi gereği dikkati çekmektedir. Sanat eğitiminin çağdaş açılımları kuramsal dayanaklar açısından görsel kültür, çoklu okuryazarlıklar, yaşam için sanat eğitimi ile görsel okuryazarlık eğitimi ve eleştirel pedagojiyi etkileşimli kılmaktadır. Bu çalışmada, günümüz sanat eğitimine görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ekseninde gelecekçi bir bakışın anatomisinin çıkarılması ve sanat eğitimi etkinliğinin hâlihazırdaki kuramsal formlarının ve sistematığının bu eksen üzerinden okunması öngörülmektedir. Bu bakımdan çalışma, eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlığın sanat eğitime ait süreç ve içeriklerini betimleyerek, ortaya çıkan çözümlerinin sanat eğitiminin yeni kurgularına yön verebilecek doğrultularını göstermeyi; görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin kavramsal çerçevesinde oluşan bütünlüğün, gelecekçi sanat eğitimi modellerine etkilerini ortaya koymayı ve sonuç olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisinden ortaya çıkarılabilecek yaklaşımların, sanat eğitiminin gelecekteki kurguları açısından bir model olarak düşünülmesini sorgulamayı amaçlamaktadır.

1.3 Çalışmanın Önemi

Değişim ve gelişimin temel unsurlarından birini de sanat eğitimi oluşturmaktadır. Bunun için sanat ve eğitime önem veren toplumların hedefinde; bilgiye ve yeteneklere odaklanmanın temel alındığı yeni pedagojik yaklaşımların tüm yönleri ile değerlendirilmesi vardır. Bilgiye odaklanma eğitim sürecinde, günümüz insanının öğrenme, problem çözme, iletişim becerileri, isabetli kararlar alıp bunları uygulayabilme, yaratıcı düşünme ve uygulamalarda bulunma, kendini yönetebilme ve eleştirel düşünme gibi nitelik ve becerilere sahip olmalarını öncelikli hale getirmiştir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin, sanat eğitiminde çağdaş model örnekleri açısından içsel dinamikleri barındırması kapsamında; görsel okuryazarlık, görsel kültür eğitimi, yaşam için sanat eğitimi ve eleştirel pedagoji gibi alanların etkileşimli olarak gelecekteki sanat eğitiminin yeni disiplinlerini oluşturdukları belirtilebilir. Bu bakımdan çalışma kültürel, sanatsal ve pedagojik önem arz etmektedir. Sanat eğitime yönelik düşüncelerin tanımlanmış bir alandan çok disiplinlerarası, kültürlerarası ve süreklilik arz ettiğini göstermesi açısından önemsendiğimiz bu çalışmada, birçok disipline yönelerek ortaya çıkacak olan öngörümüz; medya ve görsel kültürü, yeni teknolojileri ve bilgi türlerini araştırma ve öğretme konusunda sanat eğitiminin alternatif yaklaşımlarını üretme ve önerme amaçlı olarak disiplinlerarası etkileşimi şekillendirme, medya ve gösteri çağının pedagojik sorunlarını ele alması bakımından değerlendirilmelidir. Bu açıdan çalışma; “Çağdaş Sanat Eğitiminin Gelişimi”, “Eleştirel Pedagoji ve Görsel Okuryazarlığın Sanat Eğitime Potansiyel Oluşturması” ve “Görsel Kültür Eğitime Katkısı Açısından” önemlidir.

1.3.1 Çağdaş Sanat Eğitiminin Gelişim Süreci Açısından Çalışmanın Önemi

Bireysel bilgi ve beceri kazanımlarına odaklanan ve toplumsal kalkınmayı destekleyecek değerleri oluşturabilen eğitim programları iletişimsel, teknolojik ve pedagojik gelişimler nedeniyle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeniden tanımlanma, kurgulanma ve çağdaş yaklaşımlar sonucunda yeni fonksiyonlar yüklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Yeni teknolojik ve kültürel olguların zorunlu gördüğü bu yaklaşımlar ve değişimler sanat eğitime doğrudan yansıtacak amaç, muhteva, metot ve teknik tanımlamalarını yeni gelişmeler paralelinde gözden geçirilmesi gerektiğini gündeme getirebilmektedir. Bu doğrultuda çağdaş sanat eğitime ilişkin yeni yapılanmaların Batı kaynaklı olduğuna değinirken, sanat

eğitiminin dönüşümlerinde dışsal etkenlerin, yani kültürel, ekonomik, teknolojik, bilimsel ve felsefi gelişmelerin varlığından söz edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, özellikle Batı'da Görsel Kültür Eğitimi, Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Sanat Eğitimi gibi pedagojik yönelimler uygulamaya koyulmakta, çağdaş sanat eğitimi kapsamında ise görsel kültür eğitimi, görsel okuryazarlık eğitimi ve eleştirelliğin oldukça önemsendiği dikkati çekmektedir. Modernleşme ve buna bağlı olguların köklü bir dönüşümden geçtiği bu evrede, mutlimedya ile oluşturulan ve farklı disiplinlerin biraradılığıyla kurgulanan yeni sanatsal üretim biçimleri söz konusudur. Sanatsal olgular ile sanat eğitiminin daha çok iç içe düşünülmesini ve kurgulanmasını gerektiren geleceğe pedagojik yaklaşımların önerildiği bu dönemde, bedensel, edimsel ve kavramsal bir içerik yüklenmiş her tür sunumdan, elektronik aygıtlarla oluşturulan eylemlere, zaman ve uzam deneyimlerimizi altüst eden estetik arayışlardan, yeni imaj oluşturma süreçlerine dek uzanan kapsamlı bir yaratım süreci dikkati çekmektedir. Artık yapıt üretmek ya da belli bir beceri sergilemek değil yeni bir şey tasarlamak, bir anlamda yaşamın içine karışan her tür aracın yaratıcı bir aygıtla dönüştürülmesi söz konusudur. Öyle ki; Postendüstriyel dönemde ortaya çıkan araçların birçoğu da yeniden üretim (reproduction) sürecinin bir yansıması gibidir. Modernizm'in tasfiyesi için yola koyulmuş, ancak yeni bir değerler sistemi kuramadığı için bir anlamda onun eleştirel olarak yeniden dönüştürülmesine adanmış Postmodernist süreç, geçmiş-gelecek, seçkin-sıradan, sanat-zanaat gibi temel ayrımları yoksayarak, sistemlerin iç içe düşünüldüğü, var oldukları alandan sökülüp alınarak eklektik bir bağintıyla biraraya getirildiği, yeni estetik kategorilerin ortaya çıktığı bir evre olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Buna bağlı olarak gerçeklik olgusu sözünü ettiğimiz dönüşümsel yöntem ve hareketlerle yok edilmeye çalışıldığında, tüm biçimlerin keyfi ilişkilenişiyle ve kendi yerleminden (location) sökülüp alındığı yeni bir estetik bağlam ve/ya görünüşle karşı karşıya kalmaktayız. Sanatın kendi içindeki bu dönüşümü, kültürel olguların varlığı ve sanata kaynaklık eden değerlerden farklı değildir. Gerçekte sanatın evriminde, ekonomik ve siyasal yapılanmalardan, sosyolojik hareketliliklere, üretim ilişkilerinden psikolojik durumlara dek hızla değişen yaşamsallık, kapitalizmin oluşturduğu kültürel benzeşim kalıpları ve nihayetinde küreselleşme olgusunun tüm sistemleri etkileyen ağırlığıyla, sanatın ele aldığı verileri ve pratiğini de bir biçimde belirlemeye çalıştığını vurgulayabilmekteyiz. Kitle iletişim araçları, seri üretim biçimleri, sanal ortamlar, moda, medya ve daha birçok benzer faktör modern bireyin yönelimlerine etki eden imgenin

gücünü göstermektedir. Bu karmaşık yapılaşma sanat için sınırsız bir alanı yarattığı gibi, sözünü ettiğimiz faktörlerin içiçe geçerek dönüştüğü yeni estetik deneyimleri de oluşturmaktadır. Öyleki, resim ve heykel gibi geleneksel sanatsal sunumların yerini, fotoğraf, metin, film ya da sadece eskiz ve kimi dökümanların sergilendiği yeni sergileme biçimleri almış durumdadır. Sanatın başta teknoloji ve kültürel olgulara bağlı olarak ulaşmış olduğu bu yeni çehresine ayak uydabilmek her zamankinden daha karmaşık ve zor gözükse de, özellikle Batı'da; bilim, teknoloji ve sanat üçgeninde yaratıcılığın bu yönde bir alana doğru kaydığı gözlemlenmektedir.

1.3.2 Eleştirel Pedagoji ve Görsel Okuryazarlığın Sanat Eğitime Potansiyel Oluşturması Açısından Çalışmanın Önemi

Toplumsallaşmanın egemen unsurlarından birisi olan sanat eğitimi geçmişte olduğu kadar gelecekte de bireysel ve toplumsal gelişimin merkezinde olacaktır. Pedagojik içerikler kapsamında ele alındığında çağdaş sanat eğitiminin en belirgin karakteristik özelliklerini tasarımsallık ve yaratıcılık gibi kavramların oluşturduğunu görüyoruz. Bununla birlikte sanat eğitiminin, medyatik, kültürel, sosyal, ekonomik ve pedagojik yapılanmaların değişken, tasarımsal ve düşünsel zemininde kendi kurgusuna etki edebilecek durumu dikkati çekmektedir. Sanat eğitimi, sözünü ettiğimiz dinamiklerden önemli bir pedagojik süreci anlamlandıran görsel kültür, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiden etkilenme durumundadır. Bu etki sanat eğitiminde çeşitli disiplinler açısından yenilikçi, stratejik ve sürdürülebilir öneriler geliştirmeyi ifade etmektedir. Sanat eğitiminin bu yönelimine çağdaş yanıtlar oluşturmaya çalışan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanat eğitiminin sanat ve diğer pedagojik alanlar ile etkileşiminde, sosyal-kültürel sonuçları bakımından, bireysel ve toplumsal anlamda yapıcı, yaratıcı, yapılandırmacı, akılcı ve eleştirel kazanımlara odaklanma durumlarını gündeme getirmektedir.

Çağdaş bireyin sosyal ve kültürel dünyasının gelişiminde önemli etkileri bulunan alanlardan birisi olarak sanatın içerdiği potansiyelleri anlamak ve kavramak, sanatsal çabalar hakkında bilgi sahibi olarak tanımlamalarda ve çözümlenelerde bulunmak deneyim ve bir takım yetileri gerektirmektedir. Bütünüyle olmasa bile bundan biraz daha farklı olarak günümüz sanatsal çözümlenmelerinde, yoğun bir biçimde öncelikli olarak görsel kültür ve medya

temelli tüketimler ön plandadır. Bu tüketimler içinde sürekli tekrarlanabilen ve başvurulabilen bir olgu olarak sanat geniş bir alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle bu alanı her yönüyle anlamak, çözümlmek ve okumak gerekmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bize, bu alana ait değer yargılarını, algılama ve yorumlama biçimlerini sorgulanabilir duruma getirebilmektedir. Bu değerlendirme, günümüzün sosyo-kültürel yansımalarının oluşturduğu değerleri, beklentileri ve tüketim tercihlerini karşılamada gündeme gelebilecek sanat eğitimi kurguları açısından önemli görülmelidir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sunduğu olanaklar, sanat eğitiminin dönüşümü açısından; gelecekçi bakış açılarımızı etkileyebilecek pedagojik bileşenleri kendi içinde toparlayabilecek ve anlatabilecek bir bakış açısı olarak değerlendirilmelidir. Bireyin öğrenmesi için temel oluşturan ve direkt olarak öğrenme ve öğretme yöntemleri ve sanatsal uygulamalar ile ilgilenen görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji dünyaya, olaylara, olgulara sanatsal bir gözle ve eleştirel bir yöntemle bakmanın yollarını serimlemekle birlikte, 'görsel eğitim anlayışı', 'estetik değerlendirme' ve 'sanatsal beceri' için de bir basamak oluşturmaktadır. Eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlığın sanat eğitimine potansiyel oluşturması, sanat eğitiminin çağdaş tasarımlarının diğer çağdaş gelişmelere uyumu gereği, çalışmamızın önemine ilişkin diğer bir bakış açısını oluşturmaktadır.

1.3.3 Görsel Kültür Eğitime Katkısı Açısından Çalışmanın Önemi

Akademik anlamda çağımız sanatını izlemek, okuryazarlık ve çözümlme yeteneğini ve sonucunda öğrenmeyi gerekli kılar. Sanatla birlikte yaşamak ise, günlük hayatın her türden biçimlerinin farkına varmayı, sanatın, kurgunun ve tasarımın önemini anlamayı, sanat kariyeri ve toplumsal sanat kaynakları ile öğrenmeyi ve kültürel anlatıları tanımlayabilmeyi kapsamına almaktadır. Çağdaş eğitim yaklaşımları genel karakterinin yansıttığı süreçlerde olduğu gibi sanat eğitimi de bu sürecin sosyal ve kültürel içeriğine odaklanma durumunu yansıtmaktadır. Teknolojinin olanaklarından faydalanılarak yeniden üretime tabi tutulmuş kültürel unsurların sosyal, tasarımsal, sanatsal, teknolojik, ekonomik ve politik içeriklerini yansıtan kültür endüstrisinden ve onun en önemli dinamiği olan görsel kültürden bahsedebiliyoruz. Son derece hızlı ve yoğunlukta gelişebilen görsel kültürü etkilemekte olan kitle iletişim araçları görsel kültürün yapılandırılmasında ve yaşamasında en önemli alt

yapıyı oluşturmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Batı'da sanat eğitiminin yeniden yapılanma sürecinin günümüzdeki son uzantısı, görsel kültür eğitime tekabül etmektedir. Dolayısıyla tüketimsel ve sosyo-kültürel tercihler ile pedagojik ve teknolojik yeniliklerin paralelinde gelişen okuryazarlıklar bağlamında görsel kültürün muhtevası açısından stratejik bir sanat eğitiminden söz edilebilmektedir. Esasında varlık sebebi resmi olmayan sürece bağlı bir etkileşim zemini ile ilişkilendirilebilen görsel kültür ve eğitiminin, dikkat çeken en önemli özelliğinin sosyolojik ve sanatsal tarafının toplumsal, kültürel ve pedagojik sonuçlarını resmi olarak uygulanan sanat eğitimi müfredatlarının çağdaş kılınması noktasındaki gelişimine bağlamak mümkündür. Kültürel olgulardan birisi olarak görsel kültür, bireyin görsel deneyimleri ile birlikte sosyal ve kültürel incelemeleri sonucundaki çözümlerine denk gelmektedir. 20. yüzyılda görselliğin giderek artan rolü, görsel kültür eğitimi, sanatsal ve sosyolojik açıdan önemli kılmaktadır. Bu bakımdan görsel kültürü tanımlayabilmek için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin olanaklarından yararlanma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Görselliğin kurgusal özelliklerini görebilmek, onların oluşturduğu anlamı çözebilmek ve ötesinde eleştirel bir yorumda bulunabilmeyi öngören görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, görsel kültür eğitimi için de son derece önemlidir. Görsel kültür eğitiminin temelini okuryazarlık ve eleştireliliğe dayanması açısından, eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık, görsel kültür eğitimi için önemli bir gerektirme olarak da görülebilir. Görsel kültür, sanatın kültürel üretim ve tüketimini dönüştüren tesire de sahiptir. Çağdaş sanat eğitiminin yavaş yavaş görsel kültür eğitime doğru yol alışı karşısında görsel kültürün de bütün okuryazarlık türlerinin çatısı durumundaki görsel okuryazarlık yeteneği ve eleştirel pedagojiye odaklanması durumunu gündeme getirebilmektedir. Sanat eğitiminin insanın öğrenmesi için temel oluşturan görsel kültüre odaklanma zorunluluğu ve görsel kültür eğitiminin çağdaş tasarımının sosyo-kültürel gelişmelerle ilgisinin gereği olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye gereksinim göstermesi çalışmamızın diğer bir önem noktasıdır.

1.4 Çalışmanın Yöntemi

“Gelecekçi sanat eğitimi modellerine temel oluşturması bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisi” konu başlıklı bu çalışma, literatür taramasına dayalı kuramsal-analitik bir çalışmadır. Çalışmanın kapsamı gereği görsel okuryazarlığın ve

eleştirel pedagojinin yanı sıra sanat eğitimi ile ilişkili güncel kaynaklara ulaşılmıştır. Çalışmanın önemini destekleyen bulgular, kitap, makale ve elektronik makale gibi yayınlardan destek alınarak yargılara dönüştürülmüştür.

Çalışma bölümlerinin yöntemsel kurgulanışı;

- Birinci bölümde çalışmanın hedef doğrultularının oluşturulması ve problematiğin çözümlenmesi yapılmış, çalışmanın genel karakterine ilişkin yapısal açıklamalar sunulmuş ve çalışmanın önemini oluşturan ön belirlemeler ele alınmıştır.
- İkinci bölümde, görselliğin kavramsal çözümlenmesi ve eğitsel potansiyellerinin yanı sıra kültürel üretim ve tüketim bakımından görselliğin çözümlenmesi gerçekleştirilmiş; okuryazarlık ve görsel okuryazarlığın analizi yapılarak, görsel okuryazarlığın eğitsel önemi ve müfredat yansısı ile görsel okuryazarlığın sanat eğitimsel süreçlerle ilişkili olduğu diğer pedagojik yapılarının detaylandırılması gerçekleştirilmiştir.
- Üçüncü bölümde, eleştirel pedagojinin analizi için eleştiri, eleştirelilik ve eleştirel pedagoji kavramlarının incelenmesi sağlanmış; eleştirel pedagojinin konumsal saptamalarının yanında eleştirelinin pedagojik kavramları çözümlenerek, eleştirelinin yansı bulduğu temel pedagojik içerikler nitelendirilmiş, sanat, kültür ve eğitim anlayışlarının çağdaş niteliklerine temel oluşturması açısından eleştirelinin sanatsal, kültürel ve okuryazarlıkla olan bağıntılarına yönelik saptamalara varılmıştır.
- Dördüncü bölümde, birbirleriyle organik bağıni hem eğitim hem de kültürel yapıları açısından gerçekleştiren görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin, sanatsal ve sosyal eylem bakımından kurgusal ve tasarımsal karakteristiklerinin örtüşme durumlarına ve okuryazarlıklar açısından ilişkilerine odaklanılmıştır.
- Beşinci bölümde, çalışmanın ana başlığı ile bütünleşik bir çözümlenme süreci gerçekleştirilmiş, gelecekçi sanat eğitimi kurgularına temel oluşturması bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisi açısından ele alış biçimleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin gelecekçi kurguları açısından kapsam oluşturması tartışılarak; çağdaş sanat eğitiminin pedagojik içerikleri betimlenmiş; çağdaş sanat eğitimi içinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye gereksinim gösteren modeller için gerekçeler hazırlanmış; sanatsal üretim ve tüketim süreçlerinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin ortak

bileşenleri irdelenmiş; görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin kültürel ve sanatsal kimlik oluşturma sürecine etkilerine değinilmiştir.

1.5 Çalışmanın Sınırları

Kuramsal-analitik bir özellik sergilediğinden dolayı, ilgili konuların açılımlarını destekleyecek literatür ile yapılandırılmış olan çalışma, tespit ve inceleme karakterinde başlayıp çözümlene süreçleriyle son bulmaktadır.

1.6 Benzer Çalışmalar

Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi ile ilintili olarak incelendiği bir tez çalışması mevcut değildir. Yapılan taramalar sonucunda YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde araştırma konumuzla örtüşen bir çalışma bulunmayıp, dolaylı şekilde tez konu başlığımında geçen kavramlarla ilgili olarak aşağıda belirtilen tez çalışmasına rastlanmıştır:

1. Işık KIRAN, 2008. **“İlköğretim 5. sınıf öğretmen ve öğrencilerinin görsel okuryazarlıkları üzerine bir araştırma”**. Yayımlanmamış Yüzsek Lisans Tezi, (Dan: Yrd. Doç. Dr. Çavuş Şahin), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BÖLÜM 2

GÖRSEL OKURYAZARLIK

2.1 Görselliğin Kavramsal Çözümlemesi

2.1.1 Görüntüsel

Görüntüsellik, gözle yapılan tespitlerin ya da görüntü kaydedici araçların tespitlerinin fiziksel algı durumlarını ortaya koymaktadır. Daha çok algılamanın nesnel boyutunu çağrıştıran görüntüsellik duyular ile karakterize olur. Görme duyusu ile yapılan tespitlerin zihinde bir işleme tabi olması sonucunda ise görselleşme süreci söz konusu olmaya başlar.

Görüntüsellik en kısa şekliyle görüntüye dayanan kaynaklar olarak belirtilmektedir. Günlük yaşam becerilerimiz ve alanlarımız birçok yönüyle görüntüsellğin ya da görüntüye dayanan kaynakların yansımalarından oluşmaktadır. Televizyon, bilgisayar, sinema, tiyatro, sanat, reklamlar, billboardlar, haberler, okul ve okul dışı öğrenme uygulamaları, eğlence formatları, ekonomik, sosyal ve sanatsal aktiviteler, genellikle görüntüsel unsurların bütünüyle önemsendiği, dikkate alındığı ve sonucunda bir yaşam biçiminin geliştirildiği ortamlardır. “Gündelik yaşantılarımız genelde en çarpıcı ve popüler olanlarını görmekle yetindiğimiz görüntülerden oluşmaktadır” (Ergüven, 1998: 215). Bu gösterilenler toplamında görüntüsel olan, öncelikle çarpıcı olması ile birlikte düşündürücülüğü, etkileyciliği, öğreticiliği ve de yönlendiriciliği ile dikkati çekmektedir.

Görüntüsel olarak yaratılan iletişim araçlarının çağımızda özellikle ses ve görüntü ile oluşturulan çoklu ortam teknolojilerine dönüşmesi, görüntüsellğin küresel etki alanını oldukça genişletmektedir. Dolaylı olarak görüntüsellğin hüküm sürdüğü dünyamızda nesnelere biçimsel özellikleri ve/veya biçimsel karakterinin algısal faktörlerini ifade eden okuryazarlık yeteneğinin sonucunda ortaya çıkan öznel sonuçları ile görüntüsellğin fiziksel algı sonuçlarını örtüştürebilmekteyiz. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, insanı ilgilendiren bütün eylemlerin neredeyse tamamını görüntüsellğe dayandırmak eğilimindedir. Yaşam biçimlerinde ve standartlarında daha çok görüntüsellğe dayanan çeşitliliğin ön plana çıktığı, mesajların, tasarımların ve tüketim olgularının bu yönüyle toplumları farklı bir kültüre doğru yönlendirdiğini belirtebiliyoruz. Bunlardan özellikle kitle

kültürünün yansıttığı bu eğilimde, görüntüselliğe önem veren yaşam biçimlerinin ortaya çıktığı ve bireylerin kendi kimliklerinde görüntüselliği kullanmayı tercih ettikleri ve bunu benimsedikleri görülmektedir. Görüntüselliği bireysel ve toplumsal kimliğinin ve de kültürünün bir parçası haline getiren günümüz kitle kültüründe, görüntüselliği ayrıca sosyoloji ve psikoloji ile ilgili bir alan olarak ta görmemize olanak vermektedir. Baudrillard'a göre görüntüsellik ironik bir diktatörlük yaratmaktadır (2002: 135). Görüntüselliğin yaratmış olduğu böylesi bir diktatörlük ise günümüz insanına kendini görüntü ve eşyayla ortaya koyma gereksinimi hissettirmektedir. Dolayısıyla insanın görüntüselliğe bu kadar önem vermesi esasında sosyolojik ve psikolojik açıdan çeşitli çözümlenmeleri ilgilendiren bir durum da ortaya koymaktadır.

2.1.1.1 Görsel

Son derece geniş bir alanı kapsayan ve çağdaş yaşamın gereksinimlerini yansıtan görsel, 'görme'ye dayanan, bir tasarım sonucu ve belirli amaçlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu bakımdan görsel olanın önemi kültürel potansiyel nitelik anlamı açısından önemli ve geniş bir karakterdir. Malcolm Barnard "Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür" adlı kitabında görsel olanı öncelikle "görülebilir ve insan tarafından üretilen her şey" (2002: 26,28,29) şeklinde ele alır, ancak ardından da "insanlar tarafından üretilmiş, yorumlanmış ve meydana getirilmiş, işlevsel, iletişimsel ve/veya estetik amacı olan her şey" (2002: 34) olarak vurgular. Denzin de, Barnard'a benzer bir yaklaşımda bulunarak, görsel olanın etkisini, toplumun kendisine sunduğu gerçeği imal edilmiş yapılar (görsel imgeler) üzerinden gören ve bilen gözün hâkimiyeti olarak değerlendirmektedir. (Denzin, 1995: 2). Anlaşıldığı gibi, görsel olan salt görüntüden ibaret değildir. Lohr'a göre, "çoğu insan görsel kelimesini sanatla ilişkilendirir" (2008: 5). Günümüz medya endüstrisi, daha çok görsel metinlerle ön plandadır. Teknolojik zeminde bütün görseller bir kurgunun sonucudur. Öncelikle insan tarafından meydana getirilmiş olması gerekmektedir. Görüntü üreten sistemlerin çağında yaşamaktayız ve artık bunların ürettiği görüntülere de görsel diyebiliyoruz. Bu durumda görsel olanı biraz daha seçkin kılmak için insani faktörün daha etkin olmasına yönelik yaklaşımlar ağırlık kazanabilir. O halde devreye, işlevsellik, iletişimsellik ve daha da önemlisi estetik girmek durumundadır. Bu yaklaşım aynı zamanda, görsel olanın tanımını ortaya koyduğu gibi, görsel kültürel olanın da çerçevesini çizmekte

yeterli görünmektedir. “Görsel elemanlarla oluşturulan bütün imgeler insan yapısıdır. Bir imge yaratılmış ya da üretilmiş bir görüntüdür. Her imgede bir görme biçimi saklıdır” (Berger, 2008: 8). Her görme biçimi bireysel ve toplumsal okumalar ve yönelimler açısından merkezi bir sistem oluşturmaktadır. Teknolojik faktörlerin birleşimiyle yeniden üretime tabi tutulan görsel kurgular iletişimsel anlamda kitlelerin karşılaştıkları en yoğun sistemler yumağını oluşturmaktadır.

Görselin farklı anlam ve bağlamlardaki etkisi, öğrenme biçimi ve düzeyi ile de ilgilidir. Bunun için “batı kültüründe görsel, genellikle sezgi, sanat ve dolaylı bilgi ile ilişkilendirilmektedir” (Collier-Collier, 1986: 169,170). “Görsel ortam muazzam bir üstünlüğe sahiptir, çünkü nesnelere, olaylar ve ilişkilerin bütün vasıflarına yapısal eşdeğerler sunmaktadır (Arnheim, 2007: 259). Doğal ve yapay olarak tespit edilen görsel şekiller muhtemel konuşma biçimindeki sesin özelliğinden daha çok anlamları kapsayabilir. Görselin konuşma dilinden daha ziyade güçlü kapsamının zemininde onun kolaylıkla tanımlanabilir olması dikkati çeker. Bütün bunlara ek olarak görsel ortamın en önemli ve başlıca özelliğinin görünenin iki boyutlu ve üç boyutlu uzamda temsil etmesi olduğunu da belirtebiliriz. “Bu soyut uzam fiziksel nesnelere ya da olaylarla ilgili iyi düşünme modelleri getirmekle kalmaz, aynı zamanda kuramsal akıl yürütme için gerekli boyutları da izomorfik olarak temsil eder” (Arnheim, 1969: 259). Günümüzde görsel olanın işlevselliği daha çok ontolojik ve epistemolojik karakterinin bireyin algılama, çözümleme ve değerlendirme süreci açısından yapması gereken tespitlere odaklanmaktadır. Bu açıdan görselin varlık nedeni ve kuramsal açıdan oluşturduğu kapsamın önemi bütün bireyler açısından önemli görülmektedir. Mirzoeff, insan deneyiminin bugün, geçmişte olmadığı kadar görsel olduğunu ve görselleştiğini, görsel deneyimimizin çoğunun bakışın biçimsel olarak yapılaşmış anlarından yer aldığını belirtmektedir (1998: 7). Mirzoeff’in de belirttiği gibi, insan deneyimlerinin büyük bir bölümünü kapsayan görsel alanda mücadele son derece önemlidir. Teknolojik, pedagojik ve sosyolojik söylemlerin günlük yaşamımızda görsel imgelerle kurmuş olduğu bağları çözümlemek, görselin kitle kültürü açısından önemini ortaya koymak bakımından dikkate değerdir. Metinsel olarak inşa edilen görselin, insani formların tümüyle olan etkileşimi ve bağı söz konusudur. Dolayısıyla görsel ile etkileşim kaçınılmaz olmakla birlikte, görsele karşı bir mücadele söz konusu olmaktadır.

Görselin toplumsal özeliğinin önemine dikkat çeken ve görselin anlamına karşı geliştirilecek tutumun önemini vurgulayan Barthes ise, 1980'lerin bazı uygulamalarında bu görüşün egemen sanatsal sunumlarda ve kültürel söylemlerde anlam ve değerin, kimlik ve ayrıcalığın oluşumuyla ilgilenen yenilikçi çalışmalara rehber olduğunu (Foster, 2009: 129) belirtmektedir. Pedagojik ve sosyolojik açıdan oldukça yoğun anlamlar içiren, görsel eğitim, görsel sanatlar, görsel tasarım, görsel dil, görsel bilgi, görsel iletişim, görsel programlama, görsel anlatım, görsel algı, görsel düşünme, görsel kültür ve görsel okuryazarlık, görsel üretim ve görsel tüketim, görselin pedagojik anlamda hayatımızla ilişkilendirebileceğimiz sadece ilk akla gelen konu başlıklarıdır.

2.1.1.2 Görsellik

Görsellik, 'görü' sözcüğü ile türetimsel açıdan ve de anlamı açısından ilişkili olan bir sözcüktür. Görsellik, görmenin algısal süreçlerini işaret ettiği gibi özne tarafından ya da görüntü üreten/kaydeden makineler tarafından ortaya konulan tespitleri de işaret etmektedir. "Bu anlamda görsellik, görme, algılama ve tanıma süreçlerinin karmaşık zihinsel işlemleri olarak tanımlanabilir" (Sanalan-Sülün-Çoban, 2007: 38). Genel olarak bakıldığında görüntü veya görüntüsellik kavramlarından ayrı tutulmak durumunda olan görsellik, görüntüsellikten farklı olarak, algının öznel tarafını ön plana çıkaran ve zihinsel görme ve kurgulamayı da içermektedir. Görsellik ve bununla birlikte görüntü sunumu, görüntü estetiği ve etkileşim kavramlarının bireylerin genel estetik olguları ve görüntü karakterini çözümlenmeleri üzerinde bütüncü rolleri vardır. Görüntüyü oluşturan genel karakterlerin analizi çözümlenmede bize önemli avantajlar sunmaktadır. Arnheim'e göre "bir nesneyi görülebilir kılmak, onun görsel özelliklerini kavramak demektir; İmgenin sunduğu koşullar içindeki karakterini incelemeyi betimlemeler eksik bir çözümlenmedir" (2007: 283). Bu çözümlenme bir başka deyişle klasik bakma ile görmek arasındaki farkın anlamına yönelmemizi zorunlu görmektedir. Görsellik, öznel görüntü üretimlerinin tespitlerden daha öte ve kurgusal kılındığı bir sürecin ürünleridir. Görsellik görsel süreç, algı, imgelem ve eğretileme unsurlarını içeren bir görüntü kurgusu ile açıklanabilmektedir. Ne türden olursa olsun, görselleştirme eylemlerinin tamamının görüntüden ayrılan yanlarıyla genel olarak tasarımsal olduklarını ve dolayısıyla da imgesel ve sanatsal bir durum sergilediğini belirtebiliyoruz. Günümüzde görsellik kavramının görüntü üreten

sistemler ve teknoloji ile değişime uğradığını görmekteyiz. 19. Yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmeye başlayan mekanik görüntü tespiti, aynı zamanda görsellik oluşturmanın temel yapısına da büyük oranda etki etmiştir. Bunun için günümüz mekanik üretim sistemleri ve “görsel kültüründe görsellik fikri işlevsel ya da iletici özellikler taşıyabilmektedir” (Mirzoeff, 1998: 4).

Görselliğin öneminin farkına varılması özellikle 20. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Kitle iletişiminin sözden çok görüntüye dayalı olması, bu konu üzerinde çalışılması gereğini ortaya koymaktadır. Çağımız görselliğin yoğun şekilde hüküm sürdüğü bir çağ olarak değerlendirilmek durumundadır. Daha önceki dönemlerde sadece belirli ilgi alanlarına sıkışmış durumdaki görsellik günümüzde insan hayatının hemen hemen tamamını kapsayabilen, denetleyebilen ve son derece dinamik bir formasyonu yansıtabilen bir duruma ulaşmıştır. Bilgi çağına hükmeden bilişim teknolojilerinin bu dönemde sergilediği ivme, özellikle görüntüleri üreten teknolojilerin toplumsal ve tüketimsel karakteri ile ortaya çıkan iletişimsel temayül, görselin insan hayatının bütün uygulamalarını denetimi altına almayı başardığını söyleyebiliriz. 1960 sonrasında ortaya çıkan pedagojik yaklaşımlar, postmodernizm, pop kültürü, görsel kültür ve tüketim kültürü görselliğin gündelik deneyimlerdeki yaygın kullanımını olağanüstü bir biçimde etkilemiş ve geliştirmiştir. Teknolojik, kültürel, sosyolojik ve pedagojik ilişkilerin ortaya koyduğu bağıntılar, bütün yaştan günümüz bireylerinin günlük hayatında en önde gelen iletişim aracı olmayı başarmıştır. Görselliğin oluşturduğu bu etkinliğin sonuç olarak küresel anlamda ortak bir iletişim dilini de yarattığı belirtilebilir. Bunun için görsel dilin hükümlerinin popöler tarafının gelecekte pedagojik anlamda pek çok çalışmanın temel konusunu oluşturacağını belirtmek yanlış olmayacaktır. Günümüzde, görsellik, bilimin, sanatın, edebiyatın, günlük yaşamın ve kültürün taşıyıcısı olarak egemen durumdadır. İnsanlık tarihi boyunca görsel alanın işlevi son derece gelişmiştir.

2.2 Görselliğin Pedagojik İlgileri

Beyin ve öğrenme araştırmalarının hız kazanması, görsel bilgi, görsel dil, görsel algı, görsel düşünme, görsel iletişim, görsel okuryazarlık ve bilişsel öğrenme, görsel biliş ve görsel

öğrenme kuramlarını gündeme getirmektedir. Dolayısıyla bu bölümde söz konusu kavramların açıklanmalarına ve görselliğin eğitsel potansiyellerine yer verilmiştir.

2.2.1 Görsel Algı

Algılama, bireylerin duyuları yardımıyla buldukları çevreden edindikleri bilgileri bir araya getirerek ve düzenleyerek kendilerine ilişkin bir anlam oluşturma sürecidir. Görsel algının duyuların yönelimiyle gerçekleştirildiğini belirten Arnheim'e göre, "görsel düşünme ile aynı anlama gelen görsel algı bir çeşit düşünme becerisidir" (1969: 28). Tanıma, yönlendirme, kodlama ve geri getirme'den oluşan ve düşünmeye dayanan gösterimlerin nasıl gerçekleştiği konusuna yoğunlaşan algısal araştırmalar ayrıca görsel ve sözel bilgi işlevlerinin bu süreçte nasıl işlediğini anlamaya çalışmaktadırlar. Görsel imgeler, algı yoluyla temsil edilmektedirler.

Algı, kısaca farkındalık, geniş anlamda ise bir çözümleme durumudur. İnsan algılarının büyük bir çoğunluğu görseldir ve görme duyusunun nörofizyolojik ve psikofizyolojik tepkimeleri sonucunda elde edildiğini ve görme duyusunun, gözdeki alıcı hücrelerin dış çevredeki fiziksel enerjileri yakalayıp sinirsel enerjiye çevirmesiyle oluştuğunu biliyoruz. Söz konusu zihinsel enerjinin beynin görme ile ilgili bölümünde işlenmesi sonucunda çeşitli algısal ürünler ortaya çıkmaktadır. Bu işleme görsel algılama ve ortaya çıkan ürüne de görsel algı adı verilmektedir. Dolayısıyla görme ve algılama işlemini gerçekleştiren merkezi organ insan zihninin kendisidir. Arnheim'e göre, "görme duyusunun sağladığı imkânlar zihnin ulaşabildiği şeyler olarak kalmazlar, zihnin işlemesi için zorunludurlar" (1969: 34). Görme ve bakma gibi birbirinden çok ayrı olan iki kavramın iletişimsel olarak farkını ortaya koyan da zihnimizdir. Buna göre, "görme ve bakma birbirinden farklıdır. 'Bakma' tamamen duyu organlarıyla ilgili fizyolojik bir etkinliktir. Buna karşın 'bilme' zihinsel faaliyetin kültürel kodlarla birleşmesinden ortaya çıkan zihinsel, duysal ve kültürel bir etkinliktir" (Metallinos, 1996: 190). Moore ve Dwyer, seçim, organizasyon ve verilerin yorumlanması gibi algının birkaç temel adımdan oluştuğunu belirtirler (1994: 3). Görsel okuryazarlığın en önemli etkinliklerinden birisi de algılama süreci ile ilgilidir. Görsel algılamada genel olarak dış dünya gözlemlenmekte ve anlamın farklı duyumsal etkileri araştırılmaktadır. Messaris ise görüntü sürecini oluşturan aşamaları şöyle anlatır: İki boyutlu algılamalı ilk süreçte,

beyin görüntüyü önce eni ve boyu olan bir düzlemde kaydeder. İkinci aşamada, uzaklık ve derinliğin eklenmesiyle, üçüncü boyut eklenir ve derinlik algılanır. Son aşama ise, nesnenin kimliklendirilmesi aşamasıdır (1994: 52) .

Görsel algı görme duyusunun eyleminden farklı olarak; algılama anında beyin, bireyin beklentilerinden, yaşantılarından, diğer duyu organlarından gelen duyumsamalardan etkilenir. Gelen duyuları seçme, bazılarını yok sayma ve güçlendirme, boşlukları doldurma ve beklentilere göre anlam verme bu aşamada gerçekleşmektedir. “Görsel algı, görsel dünyanın küçük bir parçasına ya da o anda görülen tüm nesnelerin konumlandıkları uzamın görsel çerçevesine gönderme yapar (Arnheim, 1969: 29). Gözümüzle gerçekleştirilen görme duyumuzun beynimize ilettiği duyu basit eylem iken görsel algılamada bu durum basitlikten çıkmaktadır. Görsel algılamada öğrenme ve dış dünyanın niteliklerinden etkilenmeyi kapsayan karmaşık bir süreç söz konusudur. Bilinçli kullanılan algısal ilkelerle kavrayış zorlukları ortaya çıkaran görsel örüntülerden korunulabileceğini vurgulayan Arnheim'e göre, bir örüntüden tikel bir öğeyi çıkarma becerisi, algının içinde iş gören zekâyı göstermektedir (1969: 88). Görme duyusunun bir nesnenin büyüklüğü, şekli, konumu, rengi, parlaklığı ve devinimini her tespit edişinde üstesinden geldiği görevin karmaşıklığı algı ve zekâ düzeyini ilgilendirmektedir. Bu durumda “görsel algı, zihnin etkin bir faaliyeti olarak çalışmaktadır” (Arnheim, 1969: 15-52). Görselleri görebilmek ve bu görme sürecinin ötesinde bir çözümlene düzeyine ulaşmak algısal bir süreci işaret etmektedir. Dolayısıyla görmek ve çözümlenmede bulunmak görsel algılamasının bir faaliyetidir. Pettersson (1993) “Görsel Bilgi” adlı kitabında konu ile ilgili birçok araştırmadan çıkardığı eklettik sonuçlarla, görsel algı ve işleyişine yönelik aşağıdaki saptamalarda bulunarak, tüm görsel yaşantıların bireysel yorumlara açık olduğundan söz etmektedir. Arnheim'e göre, “algısal problem çözme, gerçek düşünmenin bütün yönlerine sahip (1969: 94) iken, Moore ve Dwyer'e göre “algı, görsel okuryazarlığın ayrılmaz bir bileşeni olarak, iletişim ve öğrenme ile ilgili faaliyetleri etkileyen karmaşık bir süreçtir” (Moore-Dwyer, 1994: 3).

2.2.2 Görsel Dil

Dil, gerçeği anlamlandırmaya çalışan insanın en fazla başvurduğu iletişim aracıdır. Duygu, düşünce ve güdülerini, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak bildirmeye yarayan bir anlatım

aracı olarak dil, iletişim için önemli bir unsurdur. Dil, toplumsal ve sistematik bir olgu olarak, geniş toplumsal simgesel düzenin bir parçasıdır. Dili iletişim için bu kadar önemli yapan durum, onun hayatın kendisinden birçok gerçeği içinde barındırabilen ve yaşam için ilk gereksinim duyulan özelliklerinden kaynaklanır. Görsellerle bu derece iç içe olan insan için iletişimde görsel dil, iletişim için gerekli olan kodlama, kod çözme ve düşünme becerilerini kapsamı açısından önemlidir. Bunun için Lowe, görsel dilin insanlığın ortak ve evrensel dili olduğunu vurgular (2002: 2). İnsan iletişim sürecinde bir konuyu anlatırken, dinlerken veya izlerken genellikle görsel dille karşı karşıyadır. Kendisini ifade etmek için çoğu kez yazıyı ve sözü kullansa da insan için bu yeterli olmayabilmektedir. Sroufe'ye göre, "bilgi edinme ve keşfetmede dilin rolü, o dilde konuşmak ve yazmak kadar önemlidir. Eserlerin formları ve disiplinleri ile anlayabilme yeterliliğini yükseltmek ancak dil ile mümkün olabilir" (2004: 14). Görsellerle sağlanan iletişim çağında bilginin keşfi ve anlaşılmasında görsel dil yazılı dilden çok daha üstün, anlaşılır ve akılda kalan bir iletişim dili olarak dikkati çeker. Yoğun bir şekilde görsellerin hâkimiyetindeki dünyamızda görselleri anlamak, görsellerden bir anlam çıkarmak ve onları yorumlamak da önemli bir öğrenme alanını oluşturmaktadır. Görsel okuryazarlık ve sözel okuryazarlık arasındaki ilişkiye değinen Avgerinou ve Ericson'a göre görsel dil, kendi sözcük haznesine, gramerine ve sentaksına sahiptir. Görsel okuryazar kişi görsel dili yazmada ve okumada kullanabilir, görsel bir mesajı başarılı bir biçimde deşifre edebilir ve de görsel bir mesajı oluşturabilir (1997: 285,287). Görsel dilin çalışma kurallarını öğrenmek görsellerden oluşan görüntüsel dünyanın bireyi için son derece stratejik bir öneme sahiptir. Görsel dil, ırk, cinsiyet ve kültürel farklılık gözetmeksizin kültürlerarası bir dil olma özelliği göstermektedir. Kişiye, kültüre ve zamana göre değişmeyen görsel dil her yerde aynı dildir. Konuşulan ve yazılan dillerle toplumların birbirinden ayrılmasına rağmen, görsel dil için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Görsel dillerde kullanılan kodlar veya şifreler farklı kültürlerle rağmen benzer etkileri ortaya koyabilmektedir. Sözcükler olmadan bir kavramı içeren görsel semboller ve işaretleri ve görsel bildirişim simgeleri bu duruma gösterebileceğimiz örneklerdir. Bu sembollerin kullanım alanlarını ve anlamlarını bilmek, kısacası görsel dili geliştirmek anlamları veya anlatılanları anlamamız ve ifadelerimizin etkiliği açısından önemlidir. Görsel dile yönelik olarak belirtebileceğimiz görsel algı durumu, görsel dil olarak görüntünün kullanımında meydana gelen psikolojik algıyla bütünleşik bir durum sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle görsel dili tanımlarken, dikkat etmemiz

gereken nokta görsel dilin, bakmaktan öte görebilmeyi ifade ettiğini göz önünde bulundurmaya gerektirdiğini anlamamız önemlidir. Dolayısıyla görsel dil, sadece bakmak değil, çok daha kapsamlı olanı görebilmek ve çözümleyebilmek anlamlarını taşımaktadır.

Görsel dilin evrensel bir dil niteliği kazandığına ve artık bu dilin öğrenilmesi gerektiğine değinmiştik. İletişimsel ve sosyo-kültürel etkisi nedeniyle özellikle televizyon, reklam ve internet son yüzyılda okuryazarlık türü olarak özellikle görsel okuryazarlığı ön plana çıkarmıştır. Bireyin imgelerle metin arasında, yazınsal ve figüratif sözcükler arasında akıcı bir biçimde yer değişikliği yapabilmeleri ve bütün bunları eleştirel olarak değerlendirebilmeleri, gelecek yüzyıl için de önemli bir gereklilik olarak dikkati çekmektedir. Son yüzyılda aynı gerekçeyle ortaya çıkan görsel okuryazarlık kuramının görsel dile ilişkin yapılanması söz konusudur. “Seels ve Barry, görsel okuryazarlık konusunun bir başka boyutunda ‘görsel dilin’ ortaya çıktığından söz ederler ve görsel okuryazarlığın yanında görsel dilin önemli bir yer tuttuğuna dikkati çekerler” (İpek, 2003: 69). Reynolds Myers’in görsel okuryazarlık kuramının ilkelerinden bahsederken, görsel dilin bu okuryazarlık için öncül bir anlam ifade ettiğini görmekteyiz:

- Görsel dil yeteneği, sözel dilden önce gelişir ve sözel dile hizmet eder.
- Görsel dilin gelişimi öğrenenin obje, imge ve beden diliyle olan etkileşimine bağlıdır. (Pettersson, 1993: 73).

2.2.3 Görsel Düşünme

Görsel düşünme nesnel olaylara ve etkilere karşı kayıtsız şartsız geliştirdiğimiz bir tepki ve de dolaylı olarak bir tepki şeklidir. Zihinsel bir tepki durumundaki “görsel düşünme, daha çok görsel şekilleri, varoluşumuzun temelini oluşturan kuvvet örüntüleri -zihinlerin, bedenlerin ya da makinelerin işlemesi, toplumların ya da fikirlerin yapısı- imgeleri olarak görme yeteneğini gerektirmektedir” (Arnheim, 1969: 349). Görsel düşünmenin temelinde ilk adım olarak görme edimi söz konusudur. Görsel düşünme ile ilgili olarak oldukça önemli bir eseri ortaya koyan Rudolf Arnheim, insan düşüncesinin görsel olduğuna inanmaktadır. O’na göre us’a varma ya da diğer deyişle akıl yürütme sözcükler ve sayılarla oynayarak düşünme yöntemiyle sınırlı değildir. “Arnheim, bilişsel sürecin kilit unsurlarının görsel

düşünmeye bağlı olduğunu ifade eder ve bunun ilköğretim aşamasında ele alınması gerektiğini savunur” (Brizee, 2003: 7).

Gözümüzün sadece bir duyu organı olduğu, görme duyusu ile yapılan tespitlerin sonradan beyin tarafından değerlendirilmesi için verileri toplamak olan ve aynı zamanda bilim ve felsefe dünyası tarafından da genel bir kabul gören gözün bu görevinin; duyuyla düşünceyi birbirinden ayrı tutan ve akıl tarafından işlenmedikçe duyuyla yanıtıcı olduğu fikrinin dar anlamına işaret eden Rudolf Arnheim, düşünmenin daha ilk anda görme ile birlikte oluştuğunu, düşünmenin yapısal olarak neredeyse resimsel diyebileceğimiz ölçüde görme duyumuza bağlı olduğunu, insanın bütün sanatsal ve bilimsel faaliyetlerinde problem çözme anlamındaki gerçek düşünmenin her zaman uzamın görsel algılanışı üzerinde yürüdüğünü savunmaktadır. Arnheim’e göre, “düşüncelerimiz gördüklerimizi, gördüklerimiz de düşüncelerimizi etkilemektedir (1969: 30). Buna ek olarak, “McKim görsel düşünme stratejilerini görme, hayal etme ve çizme davranışlarının etkileşimi olarak göstermiştir” (1980: aktaran İpek, 2003: 71). Kitle iletişim araçlarıyla ilgili çalışmaların tarihsel gelişimi içerisinde farklı birçok yaklaşımın ortak noktası çoğu zaman görüntü ve görüntünün kullanımı/deneyimlenmesi ve buna göre geliştirilen davranışların ve düşüncelerin biçimiyle ilgilidir. Orhon, anlatılan, sorgulanan ve tartışılan etkilerin birçoğu görüntünün değerlendirilmesi üzerinde gerçekleştiğini, televizyon ve etkisi üzerine yapılan alan çalışmalarının birçoğunun temelde görüntü odaklı olduğunu ve bu nedenle televizyon eleştirilirken aslında görüntülerin eleştirilebilir duruma geldiğini vurgulamaktadır (2007: 212). Özellikle kitle iletişim araçlarının görüntünün üretildiği ortamlar olarak düşünülmesi, görüntünün bu şekilde değerlendirilmesini veya görüntü ile düşünmeyi olanaklı kılmaktadır. Görüntü özellikle teknoloji ve onunla iç içe bir yaratım olan medya ile birlikte görsel kültürü yaratmıştır. “Görüntülerin değerlendirilmesi ile ilgili olarak Gustave LeBon ‘Psychology of the Masses’ adlı kitabında görüntüyü sıradan insanın aklını ve düşüncelerini yönlendiren araç olarak değerlendirmektedir (Orhon, 2007: 213). Görüldüğü gibi kitleler görüntüler ve dolayısıyla görseller aracılığı ile düşünebilmektedir. Bu nedenle görseller, yaşamın gerçekliğinin sorgulanmasındaki değişkenlerden biri durumuna gelmiştir. Günümüzde görsellerin bu denli farklı anlam ve fonksiyon çerçeveleri oluşturmasını ve iletişim ve etkileşimin görsel eylemlerini karakterize etmesini sağlayan temel gerekçelerin açıklanması, ‘görsel kültür’ başlığı altında ayrıca detaylı şekilde incelenecektir.

Görseller anlamlarla yüklüdür. Bir amaca göre inşa edilen görsellerin sistematik amacı etkilemeye ve düşündürmeye yöneliktir. Bu etki, sosyal, pedagojik veya ideolojik etki olabilir. İmgelerin yapısallığıyla ilgili olarak, bir imgenin özgüllüğünün, onu anlaması beklenen kişinin aynı ölçüde özgül bilgiye ve düşünceye sahip olmasını gerektirmektedir. Bu ilkenin önemi özellikle algıda seçicilikle de ilişkili bir sonuçsal bütünlük sergilemektedir. Bu durum, kişinin bağlı olduğu kültürel çevre ile imge kavrayışı arasında doğal bir ilişki bulunduğu gerçeğiyle de örtüşmektedir. Özellikle eğitimcilerin başarısı, bu konuda sistematik bir görsel duyarlılık eğitimi almaları ile yakından ilgilidir.

2.2.4 Görsel Bilgi

Görsel bilgi duygu, düşünce ve bilgilerin görsellerle anlatılmasıdır. Görsel bilgide duyuya yönelik bir durum söz konusudur. Karşılıklı bilgi aktarımını gerçekleştiren iletişim araçlarının görsel içerikleri ön plandadır. “Bu durum ‘resimsel üstünlük etkisi’ olarak da bilinmektedir. Paivio, sözel bilgiye göre daha sık anımsanmakta olan resimlerin daha güçlü bir iletişim dili olduğunu belirtmektedir” (Alpan, 2008: 90). Fazla bir emek ve zaman harcamaya gerek duymadan, kolay bir şekilde elde edilebilen görsel bilgi, sadece görme duyusunun etkinliğine dayanması yönüyle güçlü bir iletişim dilini oluşturmaktadır. Teknik aparatların bir dizi yöntemleri sonucunda meydana getirilen görsel bilgi yapısı itibarı ile algıya ve onun ötesinde okumaya dönük analitik bilgi çeşitlemelerini sunmaktadır. Renk, form, kompozisyon gibi görsel öğelerin okunması, görsel bilginin anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Görsel bilgi, algının seçiciliği anlamında iletişimi kolaylaştırıcı nitelikler ortaya koyar. Öğrenmeye yönelik insan deneyimlerinin % 10'unu işiterek öğrenme becerisi oluştururken, en fazla öğrenmenin görme duyusu ile gerçekleştiği bilinmektedir. Görerek öğrenme metodu insan bilincinin oluşmasının son derece önemli bir adımıdır. Bilgi edinmede görsel bilginin hükmü özellikle gelişen son teknoloji ile birlikte olağan üstü düzeye ulaşmıştır. Görsel olana ilgi ve hayranlığın artması görsel bilgi düzeyini de geliştirmektedir. Görsel bilgi diğer bilgi türlerine göre daha etkili, öğretici ve daha akılda kalan türden bir özelliğe sahiptir. Doğrudan kendisi olabileceği gibi, herhangi bir bilgi hakkındaki içeriği yansıtabilen bir durumu sergileyebilmektedir. İnsan bilincinin ve yaratıcı gücünün teknolojiyle bütünleşmesi sonucunda ortaya koyduğu görsel bilgi tasarımı, onun hem yarattığı ve hem de yaşattığı kültürel olgunun yaşamını etkilemesine izin vermesi ve

ona bağılı olarak hayatını idame ettirmesi söz konusudur. Teknoloji ve tasarım etkinliğine bağılı olarak dönüşüm gösteren görsel bilgi, özellikle eğitsel özelliğı ile birlikte kültürel bir varlık olarak yaşamaktadır.

2.2.5 Görsel İletişim

Berelson ve Steiner'den aktaran Mutlu iletişimi, "bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin, vb.'nin simgeler kullanılarak iletilmesi" (1995: 168) şeklinde tanımlarken; Theodorson'dan aktaran Bülbül ise iletişimi, "simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine -veya diğerlerine- bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların iletimi" (2001: 3) olarak izah eder. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere iletişim, çeşitli türden araçlar kullanılarak gerçekleştirilen bir eylem olarak görülür. Mutlu'ya göre Barnlund, bir eylem karakteri olarak iletişimi, anlam arama çabası olarak görür ve insanın başlattığı kendisini yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarıları ayırt etme ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edim biçiminde ele alır (1995: 168). İletişim bir taraftan salt nesnel iletim olarak tarif edilirken diğer taraftan iletilenin ileten ile alıcı arasındaki ilişkinin sembolik ve anlamsal tarafını ortaya koyan içeriklere taşınmaktadır. İletimin iletişim haline gelmesinde karşılıklı öznel yapıların tepkileri, duyguları ya da yaşam deneyimlerinin de etkili faktörler olduğunu görmekteyiz. İletişim sadece öznedenden özneye bir özellik sergilememektedir. Yüz yüze iletişimden kitle iletişimine, tek yönlü iletişimden çok yönlü ya da çok karakterli iletişime kadar geniş yelpazeye sahiptir. İletişim bireysel kaynaklı ve medya vasıtalı olunca, karşılıklı etkileşim doğrultuları oluşturma potansiyeline sahip kitlesel anlam da kazanabilmektedir. İletişim teknolojileri, kitle iletişim araçlarının yaygınlaştırmanın yanı sıra medya araçlarının yapısal ve etkisel karakterini de değiştirmiştir. "Günümüzde geliştirilen her yeni teknoloji yeni bir iletişim aracını ortaya çıkarmaktadır" (Messaris-Humphreys, 2006: xv). Bu dönüşümün ana eksenini görsel iletişim araçları oluşturmaktadır. İnsanın bireysel ve toplumsal bilgi alış verişini temsil eden iletişim, iletiyi gönderen ve alan arasında oluşan bir ilişkiyi anlatır. Buna paralel olarak görsel iletişim görüntülü bilgilerin aktarımı formatında bir özellik sergiler. İnsanların gereksinimlerine göre her an değişim ve başkalaşım özelliğı gösterebilen iletişim becerileri, çağın en belirgin iletişim dili olan görsel iletişimden mümkün mertebe yararlanma eğilimindedir. Sözlü ve yazılı iletişimin yetersiz ve sınırlı kaldığına yönelik kanaat bilim ve

felsefe dünyasının üzerinde anlaştığı bir olgudur. Yazılı ve sözlü iletişimin bu boşluğunu bireyin yaşamsal etkinliklerinde önemli bir rol üstlenen görsel iletişim üstlenmektedir. Günümüzde iletişim teknolojilerinin yoğun miktarda görsellere ve görüntüselliğe dayanması, sosyo-kültürel anlamda bir gösteri toplumunun özelliklerinin ön plana çıkması, görsel iletişimi daha etkili kılmaktadır. Teknolojiye dayalı iletişim sistemlerinin ortaya çıkması ve buna karşı kültürel tutum görsel imajların rolünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Bundan böyle insanlar görsel iletilerin oluşturduğu dünyada yaşamaktan haz duymaya ve onların dilini konuşmaya başlamışlardır. Kellner, “günümüz toplumunun temel değerlerini şekillendiren, bireyleri kendi hayat tarzına ulaştırmaya yarayan, çelişki ve mücadelelerin olduğu kadar anlaşmazlıkların çözüm yollarını da sunan görsel medya kültüründen söz etmektedir” (2010: 21). İnsanlar iletişimde bundan böyle medya kültürünün sunduğu görsel imajlarla düşünebilme yolunu tercih etmektedir. Çünkü görsele ulaşmak ve anlamak onu oluşturan yapı gereği daha anlaşır ve kolay bir imkân sunmaktadır.

Medyanın hâkim olduğu çevrede bilgiyi üretebilmek ve tüketebilmek için görsel iletişimin yöntemlerini kavramak gerekmektedir. Arnheim’e göre özellikle “eğitmciler mesleğe hazırlığın zorunlu bir parçası olarak sistematik bir görsel duyarlık eğitimi almalıdır (1969: 348). Ona göre, ne demek istediğini yeterince anlatan bir resim ile anlatamayan resim arasındaki fark, algısal biçime karşı doğal tepkileri bastırılmamış, tersine geliştirilmiş herkes tarafından görülebilir (1969: 348). Görsel iletişim bu anlamda görsel kültürü okumak ve yorumlamak için görsel okuryazarlıktan faydalanan bir olgu olarak görsel imajların çözümlenmesine yönelik pedagojik bir öğrenme biçimi sunmaktadır.

2.3 Kültürel Üretim ve Tüketim Süreçlerinde Görsellik

2.3.1 Görsel Üretim

Medya üretimlerinin günümüzde en etkili olduğu alanlardan birisini de görsel üretim oluşturmaktadır. Kolay ve herkes tarafından algılanabilir olması bunun en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Görsel üretim, insan yaşamına dâhil olan teknolojilerle birlikte doğru orantılı bir gelişme süreci sergilemektedir. Bununla birlikte görsel üretimin bu denli etkin rolünün nedenleri arasında insanın görme duyusunun hâkimiyeti öncelikli olarak akla getirilmelidir. Bu önemli nedenlere bağlı olarak günümüzde

iletişim tekniklerinde daha çok görsel iletişim destekli yöntemlerle kullanılma yoluna gidilmektedir. Jools ve Thoman video oyunları, televizyon, pop müzik, radyo, gazeteler, dergiler, ilan panoları, internet -hatta giydiğimiz tişörtler- gibi karşı karşıya kaldığımız medyaları bunun için örnek göstermektedir (2008: 16,17). Medya ve görsel üretimler, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak günlük yaşantılarımızı, sosyal ilişkilerimizi ve dünyayı algılama biçimlerimizi dolaylı olarak etkilemekte ve biçimlendirmektedir.

Görsel üretim dendiğinde; Televizyon, sinema, bilgisayar teknolojileri, sanatsal iletişim araçları gibi sistemleri kapsayan, göz ve kulağımıza hitap edebilen, çoklumedya teknolojilerini kullanan, iletişim araçları akla gelmektedir. Orhon'a göre, görüntü kültürün bir parçası olduğundan izleyenin tepki vermesi ve belli bir etkiye sahip olması da kültürel bir rol kazandırmaktadır. Ona göre, "görüntünün üstlendiği rol toplum adına bilginin üretimini, yeniden üretimini ve adlandırılmasını da kapsıyor. Bu noktada görüntü o ana kadar birlikte olduğu teknolojiden ve teknoloji ile birlikte değerlendirilir olmaktan ayrılır. Görüntü kendisini üreten teknolojiden bağımsız ele alınır (2007: 214). Orhon, görüntünün kültüre olan katkısına ilişkin ana doğrultuyu, izleyenler üzerindeki etkisi ile açıklayarak, ardından görüntünün bilgi üretimine etki ettiğinden ve dolayısıyla teknolojiden bağımsızlığını öne sürer. Burada bilgi üretmenin teknolojisinden ziyade görüntü üretmenin teknolojisinin altını çizmek amacındayız. Bu bağlamda mekanizmal olarak görüntü üreten teknolojiler önemli görülmekte ve görsel kültüre etkisi açısından anlam kazanmaktadırlar. Bir diğer açı ise, görsel üretimin tümünü kapsayabilen bir kullanımdan, medya teknolojilerinden de bahsetme olasılığı söz konusudur. Yani günümüz medya teknolojileri aynı zamanda görsel üretim teknolojileri olarak adlandırılabilirler. İnsan yaşamı içindeki yeri ve işgal ettiği zaman ve mekân üzerinde kendini gösterişli ve etkili kılabilen medya, insan için sergilediği üretimleri ile yeni bir gerçekliğin ve dünyanın görüntüsünü de üretebilmektedir. Büyük oranda bağımlılık yaratan görselleri üretme çabası içerisinde olan medya günlük yaşamda durağan haldeki görüntülere yeni anlamlar yüklemektedir. Kültüre etki eden formlar olarak medya üretimleri, bu açıdan son derece geniş olanaklar sunmaktadır. Bunları sunarken de kültüre etki açısından, dil ve görüntüye dayalı sistemler yoluyla belirlenen hedefler doğrultusunda kendi üretimlerine yeni zeminler oluşturma çabasıdır. Jensen, modern çağda görsel iletişimin erişilebilirliğinin, toplumsal alanın

çoğunun, kültürel ürünlerle doygunlaştırılması anlamına geldiğinden söz eder. Ona göre, kültürel anlamda medya ve günlük yaşam birbirinden ayrılmaz hale gelmiştir (2005: 50).

Dil ile ve toplumlar arası iletişimde kullanılan göstergelerle ilgilenen hiçbir bilim, anlam olgusunu göz ardı edemez. Bütün göstergeler bize bir şeyler söylemek, iletmek veya anlatmak için bir anlam yüklüdürler. Nesnelere gizlenen anlamı çözmek, gerçeği algılamak ve gerçeğin bilgisine ulaşmak da kabiliyet gerektiren bir süreci belirtmektedir. Diğer görsel üretimler olarak internet, film ve video, televizyon, dijital ses yayını, eğitim ve eğlence gibi hemen hemen tüm sektörlerde etkin olan yeni medya teknolojileri, iletişim gibi öğeler hakkında bilgi sahibi olmanın, görsel deneyimin artırılması yönünde fayda sağlayan etkinlik örneklerinden sayılabilmektedirler.

2.3.2 Görsel Tüketim

Önceki bölümlerde görsellerin toplumsal ve kültürel yaşantıyı bütünüyle ele geçirip örgütlediğine değinmiştik. İmajlarla dolu bir yaşam biçimine etki etmek, onunla birlikte yaşamak veya ona sahip olabilmek olağanüstü şekilde yaygınlaşmış ve popüler bir kültür yaratmıştır. Görsel tasarımların tüketimini bir ayırım yapmadan bütün bireyler açısından olanaklı düşünmek gerekmektedir. Görsel tüketim bütün insanlara özgü bir yaşam biçimini yansıtmaktadır. Bu yaşam biçimi belirli bir kesime özgü pratiklerle sınırlı olmadığı gibi, sürekli gelişen bir etkiye de sahiptir. Tasarıma dayalı bilgi teknolojilerinin desteğiyle görsel tüketim kültürü neredeyse toplumsal yaşamın tüm yönlerini de etkisi altına alabilmektedir. Bunun anlamı, görsel tüketimin pek çok farklı bağlamlarda ve kültürlerde oluşabildiğidir. “Debord’a göre gösteri, görünür olayların farklarını birleştirerek anlamlandırır. Debord’un, ilk olarak 1960’lı yıllarda ortaya çıkan bu görüşü bugün internette, akademik dünyada ve kültürle ait sitelerde dolaşır. Bu görüş; görüntülerin, ürünlerin ve sahnelenmiş olayların üretimi ve tüketimi etrafında örgütlenmiş bir medya ve tüketim toplumunu tasvir etmektedir” (Kellner, 2010: 21). Sennett’e göre, “yüz yüze iletişimin daha güçlü ve etkili olduğu kamusal mekânların yerini bütün insanları büyük kalabalıklar içinde atomlaştırılmış yalnız bireyler haline dönüştüren devasa tüketim mekânları almıştır” (1996: 43). Görsel tüketim anlayışı ve alışkanlığının yaratmış olduğu bu durum, sosyo-kültürel bağlamda bireyler arası farksızlaşma olgusunu adlandırma durumunun da göstergesi olabilir. Kitle

iletişim araçlarının ve günlük yaşam tarzlarının estetikleşmesinin yansısı kültürel bir boyut almaktadır. Dolayısıyla, göstergelerin veya imajların her geçen gün tüketim nesnesi olarak değer kazanması, kültürel nesnelere ile onları izleyenler arasındaki uçurumun giderek büyümesine de neden olabilmektedir.

Görsel tüketim kavramı öncelikli olarak görüntünün tüketilebilirlik nitelikleri ya da fonksiyonları üzerine odaklanmamızı gerektirmektedir. Görüntü ile görsel kavramının arasındaki temel ayırımın mantığı, bizi görsel tasarımlar ile ilgisinde sanata; medyatik tasarımlar ile ilgisinde televizyona, sinemaya, bilgisayara, reklama; düşünme, yorumlama veya alımlama ile ilgisinde imgesel/zihinsel olgulara götürmektedir. “Bilimsel ve ussal olan çağımızda görsel iletişim bilimsel olarak, gerek çağdaş algı psikolojisinden gerekse sibernetik alanından ve bildirişim kuramından yararlanarak açıklanmaktadır” (San, 1995: 291). Dolayısıyla görsel tüketimin iletişim süreçleriyle doğrudan ilgisi vardır. Bir sanat eseri karşısındaki izleyicinin tepkimelerine baktığımızda, görüntü algılamaların sonunda bir takım tespitleri ve yargıları oluşturup kullanmaya çalışırız. Günümüzde eğitim, sağlık ve insan hayatını ilgilendiren her şeyin tüketim kültürü kapsamında ele alındığını belirtebiliyoruz. “Medya kültürünün gösterileri, insanlara nasıl görünmeleri ve nasıl davranmaları gerektiğini göstermekte ve bildirmektedir” (Kellner, 2010: 32). Benjamin Radford, medyanın işlediği konuların büyük bir kısmının, henüz kanıtlanmamış varsayımlar ve mitlerden oluştuğunu ifade eder. Bu mitlerin, kültürün genel görünümünü belirleyen hikâyeler, temalar ve fikirlerden oluştuğunu belirten Radford’a göre, reklamcılar, politikacılar, aktivistler, medya ve pek çok etken düşünüş tarzımızı, değer yargılarımızı ve korkularımızı manipüle eden mitler yaratmaktadır. “Çoğunlukla bu mitler birer kurgu oldukları hissini de içlerinde taşırlar; dünyayı bize olduğundan farklı göstermek amacıyla üretilmiş, yanıltıcı yarı gerçek ya da gerçekdışı öykülerdir” (Radford, 2004: 11,12).

Konun araştırmacılarının sıklıkla ifade ettikleri gibi günümüz toplumunu ifade eden kültür görsel kültürdür. “Jameson tüketim toplumunu göstergeler, iletiler ve imajlarla dolup taşan bir toplum olarak tasvir ederken açıkça Baudrillard’ın peşinden gider” (Featherstone, 2005: 98). Berger’in ifadesinde yer aldığı gibi, medyanın oluşturduğu kurguların, gerçeği yansıtıp yansıtmadığı, -bir fotoğraf makinesinden elde edilen çıktının veya bir tiyatro ve sinema gösterisinde olduğu gibi- ‘çıplak gerçeğin’ aranması ve keşfedilmesi önemli bir olgudur.

Bunun için Berger, bütün olguların gerçeği tanımlayabildikleri düzeyde varolabileceklerini ve anlamlandırılabilirliğini ifade eder (Berger, 2008). Baudrillard'a göre; "göstergelerin sürekli bir güdüleme etkinliği vardır" (1997: 87). İnsanın özel ve toplumsal hayatının her anını bütünüyle güdüleyen, kuşatan ve bunun için üretimler gerçekleştiren göstergelerin ortak nihai amacında, hedef kitle tarafından keşfedilmek vardır. Her türden nesne, varlık ya da olgu olarak bilinen bütün göstergeler bu hedeflerine ulaşabildikleri ölçüde başarılı sayılabilirler. Bunun içinde bütün göstergeler güdüleme tekniğini günümüzün teknolojik desteğini de alarak gerçekleştirmeyi çok iyi başarırlar. "Bu kapitalist paradigma, vatandaşlık anlayışını, tüketici tercihleri önceden belirlenmiş bir seçim sistemine indirgemıştır" (Sandlin-McLaren, 2010: 39). Genel olarak göstergeler marka kimliği ve profili üzerinden hareket etmek ve güdülemeyi gerçekleştirmek amacıyla vardır. Tüketimin çoğu nesnesinin bir marka referansı ile imaj yapısını kuvvetlendirmesi söz konusudur. Bu özellikle çağımız tüketim doğrultularının yeni bir yoludur. "Markalama oldukça zorlu bir yeniliktir. Onun fonksiyonu, tarihsel belirli yollardaki üretim ve tüketim arasındaki ilişkinin kapitalist rejimlerdeki yolu tartışarak değişime uğratmıştır" (Grainge, 2008: 23). Buna göre formâl şartlarda markalamanın genetiği, reklam yaklaşımları ve üretim bağlamlarının ötelenmelerine bağlanmaktadır. Markanın bu süreci karşısında bireyler kitle iletişim araçları tarafından sunulan popülerleşmiş markaların ve görsel mesajların tüketicisi konumundadır. Kitleler, yeni iletişim teknolojileri yoluyla kendilerini alternatif alanlarla ve alternatif örgütlenme biçimleriyle özdeşleştirilmektedir. Bu nedenle çağımızın 'kültür üreten' sistemi olarak medya üretimlerine karşı 'bilinç' önemli hale gelmiştir. Montgomery'e göre, "çocukların iyi bir vatandaş olarak sorumlu tüketiciler olabilmeleri için medya kültürünün gelişmesi önemlidir" (2000: 145). Her yaştan bireyin günlük yaşamdaki ihtiyaçlarını hatırlatarak davranışlarını yönetebilen medya, görsel tüketim aracı olarak reklamları kullanmakta ve bunları gizli bir şekilde insanların hoşlanabileceği bir formata sokabilmektedir. Reklamlar artık modern çağın en kaçınılmaz kültürel üretimlerinden birisi haline gelmişlerdir. Bütün bireylerin yaşamlarını bütünüyle etkisine alarak bizim için yaşam tarzları üretmektedirler. "Yayınlanan reklamların çok azında gerçek bilgiler sunulduğunun farkına varmak gerekiyor. Reklamların büyük kısmı, akla değil kalbe hitap eder, korku ve güvensizlik hisleriyle, güçlü ve manipülatif bir şekilde oynar" (Radford, 2004: 46). Reklamın nihai amacı tüketime yöneliktir. "Reklamlar, kendimizi toplumsal varlıklar olarak kurmak için özdeşleşip izleyeceğimiz rol modeller tedarik etmek ve giderek ticarileşen bir toplumsal

ortamda bizi pazarın arzu edilir kabul ettiği çeşit ve miktarlar doğrultusunda yönlendirmek gibi ikili bir işleve sahiptir” (Sender, 2005: 159). Böylece asıl amaç tüketimi alabildiğine desteklemek ve sahip olunan değerleri ve tüketim ideolojilerini diğer insanlara bu yolla aşılaktır. Sonuçta, görsel tüketim kültürü öylesine hızlı gelişmektedir ki, yeni alınan bir ürünü eskitmeden bir anda modasının geçtiği ve yerine bir diğerinin moda olduğu ürünler hızla ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, mekanizma olarak güçlü bir görsel sistemler aracı olarak ortaya çıkan televizyon ve buna ek olarak internet ise, kültürün ulusal ve uluslar arası düzeyde bireylere taşınması, aktarılması ve üretimi anlamında etkili olanaklar sunmaktadırlar. “Yirminci yüzyılda, medyanın kitleler üzerindeki etkisi nedeniyle alarm zilleri çalmaya başladı. Özellikle televizyonun, insanlar üzerinde doğrudan ve güçlü etkisi kabul edilmiştir” (Penman-Turnbul, 2007: 32). Burada belirtmeye çalıştığımız bilgisayar teknolojileri, internet, televizyon ve dijital teknoloji sistemlerinde olduğu gibi, tüketicinin estetik değerleri ve kültürel değerlerini çok iyi kullanan iletişim araçlarından biri olarak reklamlar, tüketim estetiği olgusunu destekler niteliklere sahiptirler. Yoğun olarak tüketim kültürü günümüzde daha ziyade işaretler, anlamlar, imajlar, gösterilerle yüklü reklamlar, ambalaj ve mağaza düzenlemeleri, teşhir-tanzim ve ürün tasarımları gibi konular aracılığıyla, nesnelere hakkında çeşitli görsel ve işitsel anlatımlar üzerine gelişmektedir.

2.3.3 Görsel Kültür

Hayatımızın bütün anlarında ilk algılama işlemini gerçekleştirmemize yardımcı olan gözümüze hitap eden görsel imajlar, sosyolojik ve fizyolojik gereksinime adapte olan bir kültürü yaratmıştır. Howells’e göre, “yaşadığımız dünya görsel bir dünyadan oluşmaktadır” (2006: 1). Tanımlamayı netleştiren Kellner’e göre ise; “görsel kültür önemli bir gelişme kaydetmiştir. Gösteri, kendine has mantığı sayesinde kültürün her çeşidinde ve toplumsal hayatın birçok yeni alanında yaygınlaşmıştır” (2010: 8).

“Medya ve dijital teknoloji ve ağları küresel gelişme ile büyüyen görsel kültür ve mülkiyeti ve kontrolü bizim için önemli bir olgu haline gelmiştir” (Sandlin-McLaren, 2010: 238). Bu nedenle görsel kültür kavramı, öncelikle neyin görsel olduğu sorunuyla ilgilenmek durumundadır. Görsel olanın anlamının belirlenmesi onun aynı zamanda bir nitelik sahibi olmasını sağlayacaktır. Böylelikle görsel olan, yavaş yavaş kültürel alan içine doğru yol

alabilecektir. Bu bakımdan görsel olanın önemi kültürel potansiyel açısından son derece önemlidir. Anlaşılacağı gibi görsel olan, salt görüntüden ibaret değildir. Öncelikle insan tarafından meydana getirilmiş olması gerekmektedir. Bu düşünceye katılmakla beraber, bugün görüntü üreten teknolojilerin çağında yaşamaktayız ve artık bunların ürettiği görüntüleri de 'görsel olan' ve 'görsel kültür' kapsamında ele alabiliyoruz. O zaman görsel olanı biraz daha seçkin kılmak için insani faktörün daha etkin kılınması görüşü ağırlık kazanabilir. O halde devreye, işlevsellik, iletişimsellik ve daha da önemlisi estetiksellik girmek durumundadır.

Her çağda insan kendisini ifade etmeye yarayacak dili üretmiştir. İlk çağlarda anlam, söz ve onun kurallarıyla ifade edilirken, ortaçağ ve sonrasında sözün yerini yazı almıştır. Aydınlanma çağından günümüze kadar yazı egemenliğini teknolojinin ortaya koyduğu görüntüye bırakmış, görsel kültür kendine özgü yöntemleriyle dünyayı hızla akıp giden bir kültürel sürecin içine terketmiştir. "Toplumsal hayattaki her şeyin kültürel hale geldiği söylenebilecek ölçüde çevrenin göstergeler ve iletilerle dolmasıyla kültür yeni bir boyut kazanmıştır" (Featherstone, 2005: 55). Bu kapsamda görsel kültür insani ve teknolojik faktörleri birlikte düşünülerek oluşturulmuş bir kültürel alan özelliği göstermektedir. W.J.Thomas Mitchell, görsel kültürün görsel deneyimin sosyal ve kültürel incelemesi olduğuna değinir (1994: 15). Klasik kültür tanımlamalarının içinde görsel ürünlerin varlığı ve etkisi kabul edilmek ile birlikte bugün, görselliğin kendisi kültür üretim mekanizmalarının en etkililerinden biri olarak düşünülmektedir. Bu bakımdan kültürün bir alanı olarak görsel kültür, diğer kültür alanları ile en çok ilişkili olanıdır denilebilir. Görülen şeyler ve görsel deneyimlere bakarak görsel kültürün tanımlanıp kavramsallaştırılabileceğini belirten Malcolm Barnard ise, "görsel kültürün, görsel olanı çözümlenmek ve açıklamakla ilgilenen diğer alanlar açısından 'karmaşık ve çok şeyi etkileyebilen' birçok iddiada bulunabileceğini belirtir" (2002: 80). Barnard'a göre, görsel kültürün tanımını yaparken önce 'görsel olan' sonra da 'kültürel olan' kavramlarını açıklamak gerekir. Barnard kısaca, güzel sanatlar, resimler veya imgeler olarak ifade ettiği 'görsel olan'ı görülebilen her şey olarak tanımlamaktadır. 'Kültürel olan' ise, seçkin kültürden folk kültürüne, çok boyutlu kültürden tek boyutlu kültüre uzanan geniş bir yelpazede tanımlanmaktadır (2002: 80). Buradan hareketle, görsel kültürün anlamlı olabilmesi için, çeşitli kodlarla kültürel olarak anlamlandırılması gerekir. Barnard, görsel kültüre ilişkin örnekleri; "el yapımı", "araç

yapımı”, “makine yapımı” ve “bilgisayar yapımı” görsel kültür ürünleri şeklinde sınıflandırır (2002: 146-158). Bu dört kategori, bu nesnelerin yapılış yollarını tarif etmektedir. El yapımı denildiğinde aslında, el ve araç yapımı arasında çok kesin bir ayrım bulunmamaktadır. Görsel kültüre ait olan imge örneklerinin çoğu, hatta el yapımı gibi görünen şeyler bile, genellikle üretim aşamasında bir aracın yardımıyla yapılmışlardır. Araç yapımı nesnelere ise; üretimlerinde özel malzeme gerektirdiği gibi, kendine özgü bir eğitim de gerektirmektedir. Üretimleri için uzmanlaşmış bir eğitim gerektiğinden, bu unsurlar herkesin istediği şekilde ve zamanında üretebileceği türden unsurlar değildir. Görsel kültürün sanatsal üst değerinin korunmasını ya da öneminin bir kat daha artmasını sağlayan etmenlerden biri olarak teknolojinin sanatsal üretilere olan katkısını söyleyebiliriz. “Teknolojik mezzetler görsel iletimin sosyal boyutunu ortaya koymaktadır. Bu boyut, -teknolojik olduğu kadar/gibi- estetik ve kurumsal düzenlemeleri de taşır ve bilgileri, metinleri, düşünceleri ve imajların dağıtımını sağlar” (Lister vd. 2009: 107).

Görsel kültür, diğer kültür formlarından farklı olarak, görsel sanatların bir evreni olduğunda gelişmiştir. Bu evren, güzel sanatlar, televizyon, film ve videoyu, bilgisayar teknolojilerini, moda ve reklam gibi çeşitli unsurları içerir. Tarihsel süreç içinde sanatın gelişimine etki eden birçok durum söz konusu olmuştur. 20. yüzyıl içinde ise bu durum biraz daha dönüşümsel bir gelişme formu sergilemiştir. Fiziksel açıdan zorlanarak sanatın bir gayesi olmaya devam etmeye çalışan görsel imgeler, medya tekeline geçmeye başladığı andan itibaren sanatın gelişimsel çizgisi bir tür dönüşümsel karaktere taşınmıştır. Çünkü imgenin doğası fiziki anlamda bir teknolojinin elinde olmaya başlamıştır. “Teknoloji, imaj teknolojisine terfi etmiştir. Sanatın imajı ile teknolojinin imajı arasındaki fark yok olmuştur. İmaj teknolojilerinin ağ (internet) ve dijital üretimi sanal ve simülasyonun (taklit, benzeşim) çeşitleriyle gözlemlenen görsel kültürde büyük bir karmaşa söz konusudur” (Lister vd. 2009: 128). Görsel kültür ve oluşturduğu karmaşa son yüzyılda olduğu kadar gelecek yüzyılda da önemli bir kültürel unsur olarak ön planda olacaktır. Hayatın bizzat kendisini temsil eden bu kültür aynı zamanda küresel kültürün de yaratıcısıdır. Bu nedenle “görsel kültür hayatın bir parçası değil bizzat kendisi olmaya devam edecektir” (Mirzoeff, 1998: 3).

2.4 Okuryazarlık Kavramının Çözümlemesi

Yaşamak için düşünmeyi ve bilgi edinmeyi keşfeden insan ilk çağlardan günümüze kadar, bilgiye sahip olma ve bunu yaymak için okuma-yazma becerisini kullanmıştır. Süreç içerisinde geniş kapsamda kelime bilgisi, metin anlama yeterliği ve yazım becerilerini de kapsamına dâhil eden okuryazarlık analiz etme, sentez, değerlendirme, uygulama ve üretimini de vurgulayan bir olgu haline gelmiştir. Okuryazarlığın insan yeteneklerine dayalı olarak gelişmesi 21. yüzyılda başlamıştır. Bilgi gereksinimini fark etme, bilginin yerini belirleme ve ulaşma, arama stratejilerini oluşturma, analiz etme, yorumlama, değerlendirme, iletme, problem çözme becerilerine sahip olma, kaynağa dayalı eğitim, yaşam boyu öğrenme, öğrenen toplum, sürekli eğitim ve eğitim müfredatına yönelik reformlar gibi konuların sosyo-kültürel, teknolojik ve pedagojik gelişmeler doğrultusunda okuryazarlığın yeniden ve sürekli tartışılmasına etki etmiştir. Giderek zenginleşen bir görsel-işitsel anlam üretim evreninde bireyin rolünün ne olacağı konusundaki ortak yaklaşımlar okuryazarlık yeteneği üzerinde odaklanmaktadır. Bir başka boyutuyla bir etkileşim yolu olarak okuryazarlığı, okuma ve yazma faaliyetinin eşliğinde kişinin hayatı ve bu hayat içinde nesne ve olayları algılayışı, anlaması ve sosyal hayatındaki bütün ilişkilere bir anlam yüklemesi ile ilgili bir kavram olarak da belirtmek mümkündür.

Okuryazarlık kavramına ilişkin pek çok tanım bulunmaktadır. Paulo Freire için okuma-yazma edimi, bireyin kendi deneyimlerinin tarihsel olarak yapılanan doğası konusunda özeleştirel olmasının bir parçasıdır. Ona göre okuryazar olmak var olmak ve etkin olmaktır. Paulo Freire okuryazarlık kavramını, dünyayı okuma meselesi, olarak tanımlar ve akabinde, “yaşamsal deneyime sahip olmak için sözcüğü okumak ve sözcüğü yazabilmek” (Freire-Macedo 2004: 96) biçiminde değerlendirir. Freire’in klasik okuryazarlık tanımının biraz daha ötesine geçen “Kellner’e göre okuryazarlık, toplumun anlamlaştırdığı iletişimsel simgeleri etkili bir biçimde kullanabilme konusunda yeterlik kazanmaktır” (Sanalan-Sülün-Çoban 2007: 34). McLaughlin’e göre okuryazarlık, okuma-yazma kavramından doğmakla birlikte, ondan çok daha geniş bir kavramsal içereğe sahip olduğundan görsel sembollerle iletişim kurabilme yeteneği olarak ifade edilir (1998: 21). McLaughlin’e yakın bir tanımlama yapan Share ve Thoman’a göre okuryazarlık becerisi, tam olarak bir mesajı oluşturmak için kullanılan kelime ve görüntülerin seçimi süreci anlamına gelmektedir (2007: 9). Vacca ve Vacca’da anlamın bir bağlamından diğer bir bağlama göre değiştirilmesinin de okuryazarlık

olarak tanımlandığını belirterek, okuryazarlığın durumsallık tarafına dikkati çekmektedirler. “Okuryazarlığı okuma-yazmadan ayıran temel özellik durumsallıktır. Okuma-yazma, okuyucu tarafından yazılı materyal ile okuma durumunun kapsamı arasında iletişim kurmayı gerektiren bir süreçken, okuryazarlık bağlamları arasında değişiklik yapabilmeyi ve becerilerin farklı bağlamlara aktarılmasını ifade eder” (2005: 71). Okuryazarlığın sembolik bir sistem olduğuna vurgu yapan Barton, sayıların olduğu gibi okuryazarlığın da kendine göre sembolik sistemleri olduğuna ve bilişsel ve kültürel temellerinin bulunduğu dikkati çeker (2007: 45). Barton’a göre, insanlar için okuryazarlık sosyal bir olgu olarak bütün eylemlerinin kökünde yer almaktadır (2007: 45). İnsanların kendisini ve gerçekliği tanımlamak amacıyla kullandıkları okuryazarlık, insan düşüncesinin yansıması olarak günlük yaşamın en önemli unsuru olarak dikkati çekmektedir.

2.4.1 Okuryazarlığın Eğitsel Önemi

Genel anlamı ile alfabetik dillerin göstergelerini okuyabilme, okunan nesnelere algılama, kavrama ve çözümlenme yeteneğine sahip olunması durumu olarak okuryazarlık, öğrenme ve öğretmeye yönelik süreçleri kapsamaktadır. Öğrenme ve öğretme süreçleri ile ilintili olarak okuryazarlık kitle iletişiminin de bir parçası durumuna gelmiştir. Bireysel ve toplumsal açıdan öğrenmenin ve öğretmenin birinci derecedeki gerekliliği olan okuryazarlık, çeşitli türlerden kaynakları, göstergeleri, algılama, tanımlama, çözümlenme, yorumlama ve kurgulama yeteneği olarak dikkat çekmektedir. Bu gereklilikten hareketle okuryazarlık, geniş kitlelere hitap edebilmek, yeterlilik düzeyini geliştirerek hedeflerine ulaşması için bireylere gerekli olanakları sunabilen bir olgudur. Okuryazarlığın eğitime ve kişisel gelişime yönelik söz konusu bu etkisinin birçok bilimsel araştırmada insan hayatı için son derece önemli bir süreci temsil ettiği dile getirilmektedir.

Çoklu teknolojilerin okuryazarlığın yapısına etki ettiğinden söz edebilmekteyiz. Teknolojinin yarattığı bu durum çoklu ortamlarda bireyin yaşam boyu öğrenme olgusuna hizmet edebilen dinamik bir olgu olarak okuryazarlığın önemini artırmaktadır. İletişimsel, toplumsal ve küresel etki alanında okuryazarlık yeteneği öğrenme ve öğretme süreçleri açısından sınırsız alternatifler sunabilmektedir. “21. yüzyılda okuryazar olmayan kişiler, okuma yazmayı bilmeyenler değil; öğrenmeyi bilmeyen, öğrendiklerini unutup yeniden

öğrenmeyi beceremeyen kişiler olacaktır” (Jolls-Thoman, 2008: 11). Önceleri okuryazarlık yeteneği için konuşulan dile hükmetmek yeterli bir donanım iken, günümüz modern teknolojilerinde modern bireyin yaşamına hükmeden araçlarla ve bilgi teknolojileriyle karşı karşıyayız. Geçen yüzyılın başında modern bireyin sahip olması gereken yeterliklere yönelik tanımlar oldukça değişim göstermiştir. Modern bireyin yaşamsal becerilerini içeren bilgilerin dışında, alan bilgisine, çevre bilgisine ve teknolojik bilgiye hükmetmesi gerekmektedir. Bilgi ve teknoloji toplumunun bu gereğini yerine getirmek durumundaki birey için bütün bunlara ek olarak çoklu okuryazarlıkları kavraması önemli bir gereksinimdir. Bireyin temel okuryazarlığının ötesinde teknolojinin ve bilginin hükmettiği evrensel okuryazarlığın gerektirdiği donanıma sahip olması, küreselleşen dünyadaki sosyo-kültürel ihtiyaçlarını giderebilmesi açısından oldukça önemlidir. Son yıllarda birçok kavram tek başına ifade edilmek ve düşünülmek yerine birçok disiplinle ilişkili olarak betimlenmeye çalışılmaktadır. Toplumsal bir varlık olarak bireyin ortak etkileşimler sonucunda oluşturulan bilgiyi elde edebilmek, ona sahip olabilmek, yorumlayabilmek ve üretebilmek için okuryazarlık yeteneğini geliştirmesi gerekmektedir. Toplum ve okuryazarlık arasındaki etkileşime dikkat çeken Behrman, iki olgu arasında karşılıklı şekillendirme durumu söz konusu olduğunu belirtmektedir (2002: 27). Görüldüğü gibi toplum ve okuryazarlık birlikte şekillenebilen kavramlar olarak dikkati çekmektedir.

Kültürel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda disiplinlerarası bir boyut kazanan okuryazarlık yerini çoklu okuryazarlıklara bırakmıştır. Özellikle 1990'lardan sonra, okuryazarlığın kavram çerçevesi, teknolojik gelişmelere, yaşam biçimlerinin değişmesine ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitlenmiştir. Artık, okuryazarlık kavramı tekil değil, çoğul olguları kapsar hale gelmiştir. Okuryazarlık, görsel okuryazarlık, teknoloji okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, medya okuryazarlığı gibi farklı okuryazarlık türleri ile birlikte kullanılır olmuştur. Bu nedenle artık okuryazar bir birey, bilgiyi yalnızca okuyup yazabilen bir birey değil, bilgiyi çözümleyebilen ve uygulayabilen bireyler olarak düşünölmeye başlanmıştır. Yaşam boyu süren dinamik okumanın yanı sıra kazanılan ve beceriyi yaşama etkin olarak geçirmeyi de içerebilen bir kavram olarak okuryazarlık yapılan değerlendirmelere göre sosyo-kültürel açıdan bireyin daha etkin olmasını sağlamaktadır. Buna göre okuryazarlık yeteneğini elde etmiş bireyi, bakmakla görmek arasındaki ayrımın farkında olan, algılama ve okuma yeteneğini doğru ve yerinde kullanabilen, aradığı bilgiye

en doğru şekilde ulaşabilen, nesnelere hakkında çözümlenmelerde bulunabilen, eleştirel düşünebilen, yaratıcı etkinliklerde bulunabilen ve de yaşam boyu öğrenme etkinliği içinde olan birey olarak özetlemek mümkün olabilmektedir.

Görüldüğü gibi, “okuryazarlık kişinin okuma ve yazmaya karşı ilgisini, kendisinin belirlediği bir üst biliş faaliyetidir. Buna göre her kişi, okuma yazma ile ilgili problemlerini tespit eder, hatalarını düzeltir ve süreci denetler (Collins, 1994: p.5). Okuryazarlığın eğitsel önemi ile ilgili değerlendirmeler, genellikle bireysel yaşamdaki becerilerle okuryazarlık yeteneği arasındaki ilişkinin düzeyini işaret etmektedir. Eğitime yönelik uygulamaların ve yönelimlerin karmaşıklaşan yapısı, öğrenme ve öğretmeye yönelik ve günlük hayatla ilişkili çeşitli türden okumaları gerekli görmektedir. Bu perspektif okuryazarlığı günümüz bireylerinin yaşamsal becerilerinde vazgeçilmez bir unsur durumuna getirirken, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde de temel uğraşı alanlarından biri olarak konumlandırmıştır. Günümüz modern bireyi mesleki ve öğrenmeye yönelik alanlarda eskiye oranla okuryazarlıklara çok daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle okuryazarlık, kişinin toplumdaki başarısının (okul başarısı, mesleki başarı, hayat başarısı) bir göstergesi olduğu kadar, aynı ölçüde toplumların gelişmişlik durumunu gösterebilen en önemli ölçütlerinden biri durumundadır.

2.5 Görsel Okuryazarlık

Görsel kültürün egemen olduğu günümüzde, özellikle çağdaş Batı toplumlarında imgelerin merkezindeki bir yaşamsal süreçten bahsedilmekte ve bu anlamda ‘göz merkezli’ bu eğilimin ve deneyimin kitlelere hükmedebildiği görüşü sıkça dile getirilmektedir. Toplumsal iletişimde görmeye dayalı kültür, giderek yazılı kültürün geçmişteki egemenliğinin oldukça önüne geçmektedir. Bu görüşü destekleyen Paul Martin Lester, “Visual Communication – Images With Messages” (2006) adlı kitabının önsözünde, okumanın günümüzde ‘dinlemeye ve izlemeye’ yönelik edimi karşısında güç kaybettiğine dikkati çekmektedir. Endüstriyel çağın teknolojik ve kültürel birikimiyle beslenen bir görünüm sergileyen görsel iletişimin vurucu ve etkili olanakları, her türlü iletişim kültürünün önüne geçmiş bulunmaktadır. Bunun için Kellner görsel hayal gücünün giderek artan önemine dikkati çekerek, insanlık tarihinin en yapay kültürlerinde yaşadığımızı belirtmektedir (2002: 1).

Görsel Okuryazarlığın pedagojik içerikli bir kavram olarak ele alındığı dönem -diğer okuryazarlık türlerinde olduğu gibi- 1950 ve 1960'lı yıllarda özellikle televizyonun davranış ve bilgi üzerine etkilerinin araştırılması ve tespitleri bağlamında eğitimcilerin dikkatini çektiğini görmekteyiz. Görsel okuryazarlığın kuramsal olarak gelişimi onun kavramsal olarak ne kadar açık olduğu ve terminolojisi ile ilgilidir. Bu bakımdan kurumsal açıdan bu kavramın tanımının yapılması son derece önemlidir.

İlgili literatür incelendiğinde görsel öğrenmenin teorik temellerinin Debes'in öncülüğünde oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Görsel okuryazarlık kavramını ilk olarak kullanan kişi de John L. Debes olmuştur. Debes, görsel okuryazarlığı, birçok alanda bilgi, teori ve teknolojinin birlikte akışı ile içi içe olan bir kavram olarak ele almıştır (1968: 963). Görsel okuryazarlığın kavramsal olarak ele alınışına yönelik ilk çalışmalarda diğer teorisyenler arasında Claris Williams, Colin Murray Turbanye, Rudolf Arnheim ve Robert McKim görülmektedir. John L. Debes daha sonra Claris Willams ile birlikte Uluslararası Görsel Okuryazarlık Derneğini (International Visual Literacy Association-IVLA) kurmuştur. "Debes, Williams ve Turbayne Rochester Üniversitesi'nde görsel okuryazarlık alanının teorik temellerinin gelişmesine biçimsel olarak öncülük etmişlerdir" (Braden-Hortin, 1982: 37). Görsel okuryazarlık (Visual Literacy) kavramı ve içeriği uluslararası bir mesleki örgüt şekli alan -Uluslararası Görsel Okuryazarlık Derneği- (International Visual Literacy Association - IVLA) tarafından tekrar tanımlanmıştır. Bu tanıma göre görsel okuryazarlık; "bireyin görme esnasında sahip olduğu ve diğer duyuşsal deneyimleri ile geliştirilen görme yeteneklerinin bütünüdür" (Fransecky-Debes, 1972: 7). Bleed'in de vurguladığı gibi, bir tanımlama yeteneği olan görsel okuryazarlık kavramsal olarak, mesajları yorumlama ve görsel mesajlar üretebilme sürecidir (2005: 5). Pettersson, IVLA'nın uzun tartışmalar sonucunda uzlaştıkları görsel okuryazarlık betimlemelerini şöyle özetlemektedir:

- Bir insanın görme yeteneğini görme ve diğer duyu organları ile bütünleştirerek geliştirmesi,
- Görsel imgelerle iletişimi yorumlama yeteneğinin öğrenilmesi ve görsel imgeler kullanarak mesajlar oluşturulması,
- Sözlü dili görsel imgeye dönüştürme ve tam tersini yapabilme yeteneği,
- Görsel ortamdaki bilgiyi değerlendirmek için araştırma yapabilme yeteneği (1993: 135).

Görme yeteneklerinin gelişmesi de öğrenme için temel alınır. "Böylece bireyler görsel yollarla öğrenebilen kişiler olarak, görsel aktiviteleri, objeleri ve sembolleri doğal ve yapay

olarak tanımlayabilme olanağına sahip olurlar” (Fransecky-Debes, 1972: 7). Bu yeterliklere sahip olan kişinin görsel hareketleri ayırt etme ve yorumlama becerileri gelişmiştir. Bu yeterliklerin yaratıcı bir şekilde kullanılması ise daha etkili bir iletişim ortamı sunmaktadır. Görsel okuryazarlık betimlemeleri, görsel okuryazarlığın bireyin öğrenme ve öğretme amacına etkin olarak hizmet edebilecek kapsamlı bir yeti olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte “beyin ve öğrenme araştırmalarının hız kazanması görsel beyin, görsel algı, göz hareketleri, görsel okuryazarlık ve bilişsel öğrenme, görsel biliş ve görsel öğrenme kavramlarını gündeme getirmiştir” (Alpan, 2008: 82).

Görsel iletişim ve görsel okuryazarlık çalışmalarının kuramsal temellerinden biri enformasyon iletiminin imgeye dayanmasıdır. Braden ve Hortin’e göre; “görsel okuryazarlık imgeleri anlama ve kullanma yeteneğidir. Bu yetenek imgeler üzerine düşünme, öğrenme ve açıklama süreçlerini içermektedir” (1982: 41). Bu tanıma göre bireyin görsel öğeler ile yaptığı zihinsel işlemlerdeki becerilerini geliştirmek mümkündür. Aynı zamanda görsel öğeler öğrenmenin daha anlamlı olmasını sağlayabilecek ortamların oluşturulmasında da kullanılabilir. Görsel okuryazarlığın imgeye dayalı bir formasyonun gerekliliğinden kaynaklandığına yönelik eleştirilere katılan bir önemli isim ise Paul Messaris’tir. Messaris, “Visual Literacy: Image, Mind & Reality - Görsel Okuryazarlık: İmge, Zihin ve Gerçeklik” kitabında görsel okuryazarlığın, “imgelere eleştirel bakışı öngördüğünü” (1994: 166) belirtirken, aynı zamanda “imgenin hem üretim süreci, hem de tam aksi imgenin yorumlanma sürecinin birlikte incelenerek anlamlandırma deneyimine ulaşılması gerektiğinden” (1994: 180) bahsetmektedir. Heinrich, Molenda ve Russel (1982) için ise görsel okuryazarlık; “görsel mesajları doğru olarak yorumlamak ve böylesi mesajları yaratmak için öğrenilmiş bir yetenektir” (Chauvin, 2003: 123).

Konu ile ilgilinen bilim adamlarının görsel okuryazarlığa ilişkin tanımlamalarına kısaca değinecek olursak;

- “Görsel okuryazarlık, görsel bilgiler ile geçmiş deneyimlerden yeniden aktif bir anlam elde etmek için kullanılan bir ifade şeklidir” (Milner, 2007: 2).
- “Görsel okuryazarlık, görünür mesajları oluşturma ve yorumlama yeteneğidir. Görsel olarak okuyazar olan bir kişi, görsel düşüncenin parçası olarak görünür nesnelere anlam çıkarabilir, sınırlı bir alanda etkili bir şekilde statik ve dinamik nesnelere oluşturabilir, başkalarının görsel ifadelerini algılayabilir ve değerlendirebilir” (Lohr, 2008: 5).

- “Görsel okuryazarlık, imgeleri üretildikleri ekonomi-politik bağlam içinde değerlendirmeyi ve temsilleri politik anlamlarıyla bir arada düşünmeyi içermenin yanında, metin ve izleyici alımlamasını dert edinen çok perspektifli yaklaşımlar geliştirmeyi gerektirir” (Kellner, 2010: 7).

Dilsel gösterge ile görsel göstergelerin iletme nesne olmasının ötesinde bilgilendirmenin bir karakteri olarak kendisini güçlü hissedebilecek imgesel içeriklere sahip olması da ayrıca gerekmektedir. “İmgeler, resimler ya da simgeler olarak iş görebilir; sadece gösterge olarak da kullanılabilirler” (Arnheim, 2007: 157). Günlük yaşantılarımız tanımlanması ve anlamlandırılması gereken pek çok sanat eseri ve görsel bilgilerle doludur. “Görseller, bilginin bilişsel karmaşıklığını azaltmanın uygun bir yoludur. Bir resim binlerce kelime değerindedir” (Lohr, 2008: 5). Görsel bir tasarım unsuru diğer iletişim nesnelere oranla çok daha etkili ve pek çok karmaşık durumu en yalın bir şekilde ifade etme bütünselliğine sahiptir. İnsanın öğrenmesi için temel oluşturan görsel okuryazarlık Alpan’a göre, bir takım görme ya da görüş yeterliğine kaynaklık etmekte ve bu yeterlik görerek ve aynı zamanda diğer duyuşal yaşantılarla da bütünleştirilerek geliştirilmektedir (2008: 77). Bu anlamda görsel okuryazarlığı gelişmiş bir kimse, çevresinde karşılaştığı, görünen eylemlerin, objelerin, sembollerin doğal ya da yapay her şeyin ayırımına varabilmekte ve onları yorumlayabilmektedir. Görsel okuryazarlığın ilkelerini saptamaya çabalayan Reynold Myers (1985) ise, görsel okuryazarlık teorisinin ilkelerini şöyle belirlemiştir:

- Görsel dil oluşturma yeteneği, sözlü dilin gelişiminden önce ve ona bir temel oluşturmak üzere gelişmiştir.
- Görsel dilin gelişim seviyesi, öğrenenin etkileşime girdiği nesnelere, görüntülerin ve beden dilinin zenginliğine, çeşitliliğine ve karşılıklı etkileşim derecesine bağlıdır.
- Görsel dilin gelişim seviyesi, öğrenenin süreçlere doğrudan katılımı ve nesnelere, görsel imajları ve beden dilini yaratmak üzere kullanılan unsurlar tarafından kolaylaştırılır” (Pettersson, 1988: 123).

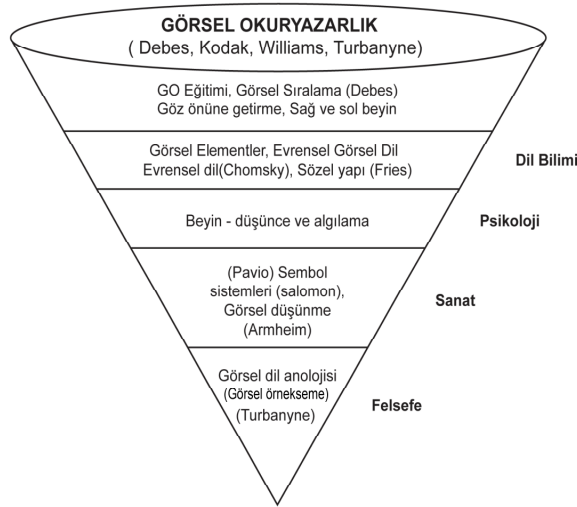
Belirli bir disiplin ve müfredat alanında sınırlanması mümkün olmayan okuryazarlık türlerinin bütününe kapsayabilen bir kavram olarak dikkati çeken görsel okuryazarlık, “geleneksel okuryazarlığın ötesinde, kelime, cümle ve görselleri anlama, tanımlama ve çözme gibi birden fazla yeteneği kapsamaktadır” (Thibault-Walbert, 2010: 3). Görüntülerin ve metinlerin şifrelerini çözümleyebilmek ve ayrıntılarını belirleyebilmek birçok disiplini gerektirmektedir. Görsel okuryazarlık birbirinden çok farklı disiplinleri kapsayan bir kavram

olarak müfredatlara geniş bir uygulama alanı sunmaktadır. “Sanat, iletişim araştırmaları, felsefe, dil bilimi, algı psikolojisi ve görüntü teorisi görsel okuryazarlık kavramının gelişmesine katkıda bulunmuşlardır” (Moore-Dwyer, 1994: 3). Bamford, bahsedilen disiplinleri: Görsel Sanatlar, Sanat Tarihi, Estetik, Dilbilim, Okuryazarlık, Felsefe, Psikoloji, Algı Fizyolojisi, Sosyoloji, Kültürel Çalışmalar, Medya Çalışmaları, Öğretim Tasarımı, Göstergebilim, İletişim Çalışmaları ve Eğitim Teknolojileri şeklinde sıralamaktadır (2003: 2). Burada ayrı ayrı her biri birer bilim dalını ifade eden disiplinler, görüntüleri ve görüntülerin sosyal içeriklerini incelemek amacını taşıyan görsel okuryazarlığın aynı zamanda pedagojik olarak ele alınmasını gerekli kılan kapsamını da ortaya koymaktadır.

Görsel okuryazarlık için literatürde değişik görüşleri kuşatan yapısal formlar bulunduğunu ve dolayısıyla birçok disiplinin akıcılığına yönelik yapısal türetimlerin söz konusu olduğuna değinen Avgerinou ve Ericson, görsel okuryazarlığın sonucunu yaratmada teorik ve pratik bileşenleri teklif eden disiplinleri şöyle sıralamaktadır: Estetikler/sanat, felsefe, dilbilim/ruhsaldilbilim, bilişsel/gestalt psikoloji, görsel algı ve algı gelişimleri, gözün anatomisi, kültürel antropoloji, eğitsel teknolojiler, yorumsal tasarımlar, ekran eğitimi, iletişim teorileri ve semiyotikler (1997: 283). Elbette herhangi biri, tek bir yorumu ayrıcalıklı kılabılır; ancak farklı okumalara ve farklı izleyicilerin görsel imgeleri nasıl algıladıklarını anlamaya da ihtiyacımız vardır. Bu nedenle Kellner'a göre “görsel okuryazarlığı, nitel ve nicel, hermeneutik ve eleştirel, semiyotik ve yapısal yaklaşımları, kültürel metinlerin moral, felsefi ve estetik boyutlarını içeren çok perspektifli bir yaklaşım olarak değerlendirmek gerekmektedir (2002: 5). Eğitsel ve iletişimsel amaçları incelendiğinde, normal okuma eylem ve süreçlerinin aksine görsel okuryazarlık, bilgi ve görüntülerin bellekte oluşturduklarını sosyal ve kültürel bağlamda irdeleme, kalıcılığını ve ilişkili bağlamlar arasındaki etkileşimi serimleme bakımından önemlidir. Anthony Pennings'e göre görsel okuryazarlık, görülebilenlerle ne görüldüğüyle, görülenlerin nasıl yorumlanacağıyla ilgilenen bir çalışma alanı ortaya çıkarmaktadır (2003: 122). “Feinstein ve Hagerty, görsel okuryazarlığın modern eğitimin okuma, yazma ve aritmetik ile eş değer dördüncü ögesi olduğunu öne sürerken, Wileman, günümüz bilgi toplumları için önemli olan görsel okuryazarlığı resimsel ve grafiksel görüntüler olarak sunulan bilgiyi okuyabilme, yorumlayabilme ve anlayabilme” (1993: 1994: aktaran İşler, 2002: 154-156) şeklinde ifade

etmekte ve görsel okuryazarlığın sanatsal boyutunu açığa çıkarmaktadır. Fransecky ve Debes, görsel okuryazarlığın üç temel yeteneğini şöyle izah etmektedirler:

- Görsel sembollerin ve yapısının okunması ve yorumlanması,
- Görsel iletilerin yazılması ve kompozisyonu,
- Görsel iletişimi gerçekleştirmenin değerlendirilmesi (1972: 14). İşler ise, burada konu edilen alanların görsel öğrenme, düşünme ve iletişim bakımından ilişkilerini aşağıdaki şekilde göstermiştir:

Şekil - 1. Görsel Okuryazarlık alanının teorik temeller modeli.

Genel anlamda dünyayı anlamlandırma bakımından fonksiyonel bir dil olması ile birlikte, - yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi- Sanat, Felsefe ve Psikoloji ile de çok yakından ilişkili olan görsel okuryazarlık, neyin nasıl görüldüğü ve görünenin nasıl yorumlandığının üzerine odaklanmaktadır. Bu yönüyle “görsel okuryazarlık mantıklı düşünme yeteneğine katkı sağlamaktadır” (Brizee, 2003; 1). Görsel okuryazarlığın daha iyi anlaşılabilmesi için geleneksel okuryazarlıkla karşılaştırılması gerekir. Parsa, bu karşılaştırmanın fiziksel, sosyal, ekonomik ve üretim becerileri kapsamında değerlendirildiğinde aşağıdaki (şekil – 2) verilere ulaşıldığını belirtir:

	Okuryazarlık	Görsel Okuryazarlık
İletişim	Endüstriyel Kapitalizm	Sayısal iletişim
Ekonomik Çağ	Yazma, Kağıda aktarım	Bilgi çağı / Tek kutuplu kapitalist düzen
Fiziksel Araçlar	Kitap, dergi, gazete	Bilgisayar, görsel/işitsel KİA, sayısal ortamlar
İçerik Düzenleme	Okuma	Okuma + multimedya kullanma + arama + bilgiye ulaşma
Üretici Beceriler	Yazma	Sayısal yazma + yaratma + multimedya kullanma + yayınlama
Ayırım	Fikir işçisi x beden işçisi Cahil x aydın ayrımı	Bireyler arasında sayısal uçurum

Şekil – 2. Okuryazarlık ile Görsel Okuryazarlığın karşılaştırılması (2008: 2).

Klasik okuryazarlıktaki okuma ve yazma olgusunun karşılığında, görsel okuryazarlıkta yaratma ve yorumlama en belirgin ayırım olarak ortaya çıkmaktadır. Konuşma dili ile yazılı dilin ayrılması gibi, görsel diller de ayrılmaktadır. Rune Pettersson'a göre görsel okuryazarlık, "görsel bilginin anlamının ve görsel mesajları kesin olarak yorumlama ve bu tür mesajları yaratma yeteneğini öğrenmektir" (1998: 155). Bu anlamda görsel okuryazarlıkta yorum ve yaratımın, yazılı metinlerin okuryazarlığında olduğu gibi okuma ve yazma süreciyle paralel olduğu söylenebilmektedir.

2.5.1 Görsel Okuryazarlığın İşlemsel Süreçleri

2.5.1.1 Görme

Görsel okuryazarlığın öne çıkan en belirgin karakteristik özelliği her şeyin 'görme' duyusuna dayandırılmasıdır. Görme duyusu bir nesnenin büyüklüğü, şekli, konumu, rengi, parlaklığı ve devinimini her tespit edişinde üstesinden geldiği görevin karmaşıklığıdır. "Bir nesneyi uzam içinde görmek, onu bağlam içinde görmek; nesnenin kendi özelliklerini, ortamının ve gözlemcinin ona dayattığı özelliklerden ayırmak demektir (Arnheim, 2007: 71). Görme nesnenin yapısal özellikleri ile bütünüyle tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Görme işleminin gerçekleştiği bu süreçte zihinsel bir algı çözümlemesinin evrelerini görmek mümkündür ve görüntülerin zihinde görselleştirilmesini sağlayan unsur da aslında zihnimizdir. Görme zihinsel sürecin bir parçası olarak algının, bilinç ve bilinçdışının sürekli ilişkisi ile etkin kılınmaktadır. Görmenin zekâyı kullanmanın en mükemmel aracı olduğunu vurgulayan Arnheim, düşüncelerin gördüklerimizi, gördüklerimizin de düşüncelerimizi etkilediğini belirtir (2007: 30). İletişimin önemli bir şekli olarak görme insanın her türlü eyleminden daha öncedir ve çoğu zaman da zihinsel işlemlerin referansına gerek duymadan gerçekleştirilebilen bir eylem olabilir. Berger'e göre, yalnızca baktığımız şeyleri görürüz. Bakmak bir seçme edimidir. Bu edimin sonucu olarak gördüğümüz nesne her zaman elimizle dokunabileceğimiz bir nesne anlamında olmasa da ulaşabileceğimiz bir alana getirilmiş olur (2008: 8). Bu alan zihinsel işlem alanı olarak bakmanın bir görme edimi olarak değerlendirilmesinin de temelini oluşturur. Zihinsel işlemin dış dünyaya dönük nesnel yansıması, bir çeşit özne-nesne ilişkisinin dinamiği olmaktadır. Berger, özne-nesne ilişkisinin görme ile ilgili işlemini tek bir nesneye değil, nesnelere aramızdaki ilişkilere göre

ayarladığımızı ve görüşümüzün sürekli olarak canlı ve hareketli olduğunu, her şeyi çevresindeki bir çember içinde tuttuğunu, bulunduğumuz durumda bizim için orada var olabilecek her şeyi gösterdiğini ifade etmektedir (2008: 9).

Görme, Hans Jones'ın işaret ettiği gibi yansız bakış, temaşa anlamına gelen teoria'nın prototipi ve belki de kökenidir (Arnheim, 2007: 32). Görme bir anlam içermeyebilir. Bir nesneyi uzam içinde görmek, onu bağlam içinde görme demektir. "Nesneyi görmek, nesnenin kendi özelliklerini, ortamının ve gözlemcinin ona dayattığı özelliklerden ayırmak demektir (Arnheim, 2007: 71). Görme duyusunun bir nesnenin büyüklüğü, şekli, konumu, rengi, parlaklığı ve devinimini her tespit edişinde üstesinden geldiği görevin karmaşıklığı söz konusudur. "Aslında insanoğlu gerisinde bakışın olduğu maskeyle nasıl oynanacağını bilir. Burada perde arabuluculuğun gerçekleştiği geometrik mekândır. Bakış özneyi tuzağa düşürse de, özne bakışı dize getirmeyi başarır" (Foster, 2009: 178).

Görme fenomeninin temelini incelediğimizde, bütün canlıların yaşamlarını sürdürmeleri ve buldukları ortama uyum sağlayabilmeleri için, çevrelerini saran nesnelere tanımlamanın göreceli olarak sağlıklı, gelişmiş ve çözümlene yeteneğine sahip duyu organlarına ve bu durumu destekleyen beyin yapısının önemli olduğunu görüyoruz. Nesnelere duyu etkilerine yönelmemiz gerektiğinde ilgi ve hazır bulunuşluk düzeyinin algıyı etkilediği, çoğu kez görme ve bakma arasındaki ayrımın derin uçurumunun farkına varırız. Daha ilk adımında görme, bilinçli bir seçimi, ayırmada bulunabilmeyi, farkına varmayı ve de alımlama sürecini yansıtır. Görmeyi etkili kılan olgusal gerçeklik, nesne ile görmeyi etkin kılacak olan beyin arasındaki algıda seçiciliği, yeteneği temsil eden gerçekliktir. Nesne ile beyin arasındaki etkin olan bu gücü perde olarak ifade eden Foster'e göre; "bu şekilde resim noktasındaki öznenin ışık noktasındaki nesneyi görmesi sağlanır. Aksi takdirde görüş olanaksızdır; çünkü bu perde olmadan görmek, bakış tarafından körleştirilmek veya gerçek tarafından rötüşlenmektir" (2009: 178).

2.5.1.2 Çözümleme

Bilginin niteliğinin artması ve kitle iletişim araçlarının küresel etkisi okuryazarlığı ve çözümleme yeteneğini ön plana çıkarmıştır. Bu bölümde görsel okuryazarlığın ve eleştirinin pedagojik içerikleri kapsamında inceleyeceğimiz çözümleme kavramı, görsel okuryazarlığın

ve eleştirelliğin önemli bir gereğidir. Çözümlemeyi, gerek görsel okuryazarlık ve gerekse eleştirel pedagojinin temel ve alt kavramlarından biri olarak değerlendirmemize olanak veren düşünce, nesnelere, olayların ve olguların genel özelliklerini okuma gibi son derece dinamik bir karakteri yansıttığından kaynaklanmaktadır. Binark ve Bek'in de değindiği gibi, metinlerin gizli veya örtük anlamlarının ve imlemelerinin farkına varabilme her şeyden önce bir çözümleme durumunu gündeme getirmektedir (2007: 11). Bilginin hızla üretildiği ve tüketildiği bu süreçte birey ve toplumun geleceği; bilgiye en doğru şekilde ulaşmaya ve bilgiyi yine aynı şekilde çözümlemeye bağlıdır.

Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sahasındaki yetenekler arasında sayılan bir gerektirme olarak çözümleme olaylara, nesnelere ve olgulara yönelik seçiciliği ve bilgiyi sınıflandırmayı gerektirmektedir. Günümüzde bütün bireylerin, kabul görmüş olgular arasında bağlantı kurabilmeyi, kendi kendine yeterli ve başarılı olabilmesi için en başta çözümleme olmak üzere, üst düzey düşünme, bireysel motivasyon ve araştırma yapma yeteneklerine sahip olmasına yönelik zorunluluk oldukça sık dile getirilen bir düşüncedir. Eleştirelliğe yönelik bir çözümleme, anlamı kavramaya ve anlamaya yönelik bilişsel bir yapılandırma. Bu yönde bir çözümleme temsil edilen anlamları ve ayrıntıları kapsamaktadır. Böylece anlamın iletişime ve etkileşime dayalı görünüşünün birey tarafından düzenlenmesi söz konusu olabilmektedir. Çözümleme eylemi, anlamın bütününe bakarak okumayı gerektirmekte, herhangi bir anlamın veya nesnenin düşünce ya da gerçeklikteki kurucu parçalarına ayrılmak yoluyla yapısının, işleyişinin ve gelişim yasalarının ortaya konmasını öngörmektedir. Çözümlemeyi anlamın yapısını ve stratejilerini ortaya çıkaran ve bunları toplumsal, siyasal ve kültürel bağlamla ilişkilendiren bir yöntem olarak düşünmek mümkündür.

2.5.1.3 Kodlama

Kodlama metni ve görüntüyü okumanın ve onu değerlendirebilmenin önemli bir yöntemidir. Kültürel, sanatsal, iletişimsel ve tüketimsel olarak bütün olgular bir takım kodlarla örülüdür ve dolaylı olarak bütün sistemler kültürel kodlardan ve sanatsal kodlardan oluşmaktadır. Kültürel olguları ve nesnelere okumak ve anlamlandırmak ise öncelikle kodlarını çözümlemek sosyo-kültürel ve pedagojik bir gerekliliktir.

İletişim belirli ve sistemli süreçlerin bileşkesi ile ortaya çıkan bir olgudur. “Bu süreç içerisinde kod, kodlama, kod açma, yorumlama, geri iletişim yer almaktadır” (Cüceloğlu, 1999: 72-78). Kültürel ve sanatsal kodlarda olduğu gibi iletişime konu olan bir mesajın işaret biçimine dönüşümünde kullanılan simgeler ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar olarak dikkati çeken ‘kod’ basit anlamda “harf veya şifre” (TDK, 2005: 1194) olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir dilde yazılan bir metin, herhangi bir amaçla üretilmiş bir görsel, hatta konuşma biçimleri ve insanın kullandığı bütün beden dilleri tamamıyla kodlardan oluşmaktadır. İnsanın basit bir hareketinden, iletişimsel ve sanatsal yönelimlere ve karmaşık bir bulmaca veya fizik formülüne kadar çok geniş bir anlamı kapsayabilen kodlama, elde edilen bilgi düzeyinin, düşüncelerin ve duyguların iletmeye uygun, mesaj haline getirilmesidir. “Mesajın etki oluşturabilmesi, ihtiyacı karşılayabilmesi veya bir kullanıma hizmet etmesi için, öncelikle söylem olarak gösterene uygun hale getirilmeli ve anlamlı bir biçimde kodlanması gerekir” (Hall, 1997: 64). Örneğin, dikkat çekmek amacıyla oluşturulan bir sanatsal tasarımda yazı ya da resim kullanılabilir. Buradaki kodlama biçimlerinin her ikisi de aynı amaca hizmet etmektedirler.

Her türden iletinin üretimi toplumsal, ekonomik ve teknolojik unsurları içerir. Örneğin sembolik iletilerin üretimi, geniş bir şekilde anlam ileten göstergeler sistemi olarak anlaşılabilen dilin aktarımından geçmeksizin gerçekleştirilemez. Yani olaylar kendi başlarına bir anlam ifade edemezler. “Kültür, Medya, İdeolojik Etki” adlı makalesinde Stuart Hall kodlama konusundaki kültürelci tavrını şöyle belirtir: “İster gerçek ister kurmaca olsun olayların, anlaşılabilir kılınması için sembolik biçimlere dönüştürülmesi gerekir. Bu işleme kodlama adı verilir. Kodlama, olaylara anlamlar yükleyen kodları seçmek, olayları kendilerine anlam yükleyen göndergesel bir bağlama yerleştirmek demektir” (1994: aktaran Dağtaş, 2003: 26,27). Kodlama anlamlar bütünlüğünden oluşmaktadır. Burada, metinlerdeki anlamlandırma ve temsil, bilinçli olarak dünyanın nasıl bildirildiğine ait teknik, kültürel ve profesyonel işlemleri içermektedir. Bu nedenle kodlama, sadece bir mesaj üretimi işlemi değil, aynı zamanda bütün iletilerin verdikleri anlamların kesin mesajını oluşturmaktadır. Okuryazarlığın kendisi de, okuma ve yazmanın temel unsurları olan kodlama ve kod çözme becerilerini kapsamaktadır. Söz konusu bir tasarımın kodlarını çözmek olayı kodlamanın metotlarını kavramayı gerektirir. Alıcının mesajı yorumlayıp anlamlı bilgilere dönüştürme süreci kod çözmeyi gerektirmektedir. Bu süreç, alıcının

geçmiş tecrübelerinden, sembol ve hareketlere verdiği kişisel yorumlardan, beklentilerden ve anlam birliğinden etkilenir. Eğer alıcı buna hâkim değilse mesajın kodlarını çözmesi düşünülemez. Dolayısıyla bir mesaj basit bir görüntüden ibaret olmadığı gibi, onu bütünsel olarak oluşturan gerçekliğini ve kodlarını görmek de basit bir eylem değildir.

2.5.1.4 Değerlendirme

Görselleri anlamlandırma, onları genel karakterleri ile özümseme ve onlarla birlikte yaşamı şekillendirmeden önce, özne ile nesne arasındaki etkileşimin psiko-sosyal ve kültürel etkilerinin yorumlanması gerekmektedir. Her türden okumaların sonucu bir anlamda önemli bir değerlendirme sürecinden oluşmaktadır. Değerlendirme, okuma eylemi için son derece önemli ve stratejik bir süreci işaret etmektedir. Değerlendirme sonucunda nesnenin özne için ne anlam ifade ettiği ve bu değerlendirmenin sonucunda gerçekleştirilebilecek eylemin iz düşümü yine bu değerlendirmeye bağlıdır. Bütün okuryazarlıkların temel alt yapısı, anlamlandırma ve yorumlamaya dayalı sistematik bir pedagojik değerlendirme sürecini temel almaktadır. Bu anlamda değerlendirme çok geniş anlamlar üretebilme, sonuçlandırma etkileşimi olarak, okumanın pedagojik içeriğinin öğrenmeye dayalı yönelimlerini ve bilişsel eylemlerini yansıtmaktadır. Değerlendirmeyi, bilişsel bir sonuca ulaşma ve harekete geçme yöneliminin somut ve gerçekçi delillere dayanan ilk aşaması olarak ifade etmek mümkündür. Değerlendirme okumanın niteliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu okuma eyleminin gerçekleşip gerçekleşmediği ve bunların düzeylerini belirlemede önemli bir aşamadır. Değerlendirme bu anlamda okumanın ve öğrenmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Okumanın bilinçli ve düzeyli gerçekleşmesine yönelik evreleri kapsayan değerlendirme, öznenin nesneye karşı okumalarındaki bilinç düzeyini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre, “değerlendirme bir yargılama işlemidir ve ölçme sonucunun bir ölçütü karşılaştırılmasına dayanır” (Tekin, 1996; Turgut, 1997). Değerlendirmeyi gerekli ve olanaklı kılacak kurallar ve sistemler bütünlüğünün ölçme ve çözümlenme yöntemlerine dayandırıldığını görüyoruz. Sonuç olarak değerlendirme, bireyin beceriye yönelik gerçek yaşam standartlarını yansıtabilmesi, gerçekçi analiz yöntemleri ile kendi bilgileri arasında ilişki kurmasını sağlamakta, her türlü okuma sürecinde alternatif çözüm yolları üretmeye imkân vermektedir. Okuma düzeyinin ne kadar olduğunun yanı sıra, okuma işleminin nasıl yapıldığını da içeren değerlendirme, bizzat öznenin kendi

yaklaşımını kapsamı bakımından da çağdaş ve eleştirel bir model özelliği yansıtmaktadır. Değerlendirmenin sonuçlarının ve bu sonuçların nasıl yapılandırılacağına ilişkin yaklaşımlar değerlendirme sürecini son derece anlamlı kılmaktadır. Çok yönlü bir şekilde analiz etme ve bir yaklaşım modeli olan değerlendirme, eleştirel bir yaklaşım tarzıdır. Tanıma ve yerleştirmeye, biçimlendirme ve yetiştirmeye ve değer biçmeye yönelik olarak okuma için gerekli ve hayati bir etkinlik evresi olan değerlendirme okuma ve analiz etme sürecinin en son ve en etkili aşamasıdır.

2.5.1.5 Anlam Üretimi

Bir süreç olarak insan iletişiminin yegâne amacının anlam üretimi ve paylaşımdan ibaret olduğunu söyleyebiliyoruz. İnsanın kendisi ve çevresi ile olan ilgisinden bakıldığında anlam oluşturma sürecinin, en kapsamlı ve etkili süreçlerden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Her şey için bir anlam üreten ve yükleyen insan için en temel unsurlar hükmündeki, “inançlar, yasalar, kurumlar, gelenek ve göreneklerin tümünün kökeninde anlam sorunu yatmaktadır” (Matara, 2010: 11).

Kültürel bir varlık olarak insan için görsel-işitsel iletişimin her türlü mekanizması anlam veya anlamlar kümesi üretmektedir. Herhangi bir işlevsel ya da sanatsal metinde anlam, hem onu yaratan hem de onu okuyan alıcısı tarafından, zihinsel süreçte karşılıklı dinamik bir etkileşimi işaret etmektedir. Anlamın inşası, hem kültürel, hem toplumsal hem de tarihsel koşullar altında bitmez tükenmez bir üretim sürecidir. Yaşanılan dünya insan üretimlerine yönelik olarak anlam kümelerinden oluşmaktadır. Yaşamın önemli bir parçası durumundaki anlam Baudrillard’a göre, belli bir zaman diliminde (tarih, iktidar vs.) üç boyutlu ideal bir uzam oyununa dönüşmüş durumdadır. İnsanlar ise anlam taşıyıcıları olarak, anlamın önünden ya da arkasından giden kitleyi oluşturmaktadır” (2008: 3). Bizzat yaşamın kendisini yansıtan olma özelliği ile birlikte, yaratılan anlamlar topluma ve yorumlanmaya açık birer iletişimsel olgudurlar. Denkel'e göre ise “anlam bir düşünce değil, düşünceye içerik olan ve herkesin gözlemine açık olan gerçek bir olgudur” (1996: 47). Matara’ya göre anlam üretme sürecinde, üretilen anlamı kavrama şeklinde yaşanan anlamı yakalayabilme durumu söz konusudur (2010: 12). Matara’nın sözünü ettiği anlam yakalama süreci bireysel ve toplumsal anlamda sözlü, görsel ve işitsel anlamsal üretimlere

karşı geliştirilebilecek bir yeteneği işaret etmektedir. Anlam yakalama, bireyin dünyaya ve olaylara karşı bakış açısının pedagojik içeriğini ve yeterliliğini gösteren bir durumdur. İletişimsel unsur olarak her anlamı üreten kişi, kendi kavrayışını ve üretmek istediği anlamı yaşamın içine eklelemektedir. “Umberto Eco, her enformasyonda bir anlam üretimi söz konusu” (Baudrillard, 2008: 17,18) olduğundan bahseder. Örneğin, “bir haberde verilmek istenen mesaj etkinliğini taşıdığı anlam üzerinden gerçekleştirir. İster politik, eğitici, isterse kültürel içerikli olsun haberin niyeti kitlelere anlam iletimini sağlamaktır. Bu sayede kitleler anlamın egemenliği altında tutulurlar” (Baudrillard, 2008: p.1). Baudrillard, kitleler anlamı önemsemeyip, gösteri istedikleri görüşündedir. Buna göre, anlam yerine gösteri isteyen kitleleri, içeriklerin ya da kodun ciddiyetine inandırmak için gösterilen hiçbir çaba yeterli olmamıştır. İnsanlar gösteri isterlerken onlara mesaj verilmeye çalışılmaktadır. Onlar içinde bir gösteri bulunması kaydıyla bütün içeriklere tapmaktadırlar. Yani anlamın diyalektiği yadsınmaktadır. Onların aldatılıp kandırıldığını söylemek de boşuna olacaktır (2008: 2). Giderek zenginleşen bir görsel-işitsel anlam üretimi evreninde bireyin anlamı bulma ve değerlendirme yeterliğinin ne olacağı konusundaki ortak yaklaşımlar genel olarak iki kavramın, okuryazarlık yeteneği ve eleştirel düşüncenin üzerinde birleşmektedir.

2.5.1.6 Tasarımlama

Tasarım kavramı, kültürel ve tüketimsel anlamda daha çok bir eylemin tüketiciye ulaşmasında modern sistemler aracılığıyla birlikte öne çıkan bir olgu olarak kullanıla gelmiştir. Özne ve nesne arasındaki etkileşimin en önemli dinamiğini oluşturan içerik ve biçim tasarimsal bir fonksiyon içermektedir. “İçerik ve biçim, görsel sanatlar ve el sanatlarında olduğu gibi, bütün görsellerin temel bileşenleridir (Dondis, 1974: 104). Bireyin görsel bir dünyada yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, görsel öğelerin ve iletişiminin tasarımlama ile yapılandırıldığından bahsedebiliriz. Algılamaya yönelik psiko-fizyolojik bir sürecin yanında aynı zamanda yaratıcılığı, dizayn etmeyi ve estetiği çağrıştıran tasarımlama, algılama sürecinde nesneye yönelik olarak zihinsel bir süreç olabileceği gibi, bir biçim oluşturma işi ya da eylemi de olabilmektedir. Tasarımlama ile ilgili olarak sözünü ettiğimiz bu iki yönlü süreç, bir ürün ortaya koymaya yönelik olabileceği gibi, bir ürünü tanımlamaya ilişkin düşünsel bir süreci de temsil edebilir. Tasarımlama, sanatsal bir çabanın ya da tüketime yönelik bir nesnenin tümü veya bir parçası ile bu nesneyi

diğerlerine göre özgün kılan özelliklerin: çizgi, şekil, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanabilen çeşitli unsur veya özellikleri sonucu oluşturduğu bir bütündür. Bu açıdan tasarımlama, yaratıcılık, estetik, teknoloji, kurgu, gibi özellikleri içermektedir. Özellikle yaşam tasarımları içinde gizlenen görsel kültür sağladığı sınırsız bilginin ulaşımı, değerlendirilmesi ve sonuç olarak kullanılması çağımız bireyi için son derece karmaşık eğitim sistemlerinin bir arada sunabileceği eğitim disiplinleri ile mümkün olabilmektedir. Günlük yaşam tasarımlarını okuyan ve bunu öğrenen birey, günlük yaşam tasarımlarının etkin bir kullanıcısı haline gelebilmektedir. Tasarımlamanın amacı yaratıcı çözümler üretmek ve özgün çalışmalarda bulunabilmektir. Görsel kültürün ve görsel tüketim tarzlarının ön plana çıkmasıyla ürünler ya da hizmetler tüketiciye görsel tasarım unsurlarıyla yansıtılmaya çalışılmaktadır.

2.5.1.7 Kurgulama

Görme yeterliğinin diğer duyuşal yaşantılarla etkileşimiyle geliştirilmesini amaçlayan bir görsel okuryazarlık bilinci, bireyin hayatında öğrenmeye yönelik eylemlerinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Görsel okuryazarlık kavramının çözümlenmesi ile ilgili başlık altında bu konuya değindiğimiz gibi insanın öğrenmesi için önemli bir merkezi sistemi oluşturan görsel okuryazarlık bilinci gelişmiş bir birey, bireysel ve toplumsal dünyasında karşılaştığı görünen eylemler, objelerin, imgelerin gerçek ya da sanal her türlü nesnenin ayırımına varabilmekte ve onları yorumlayabilme yeteneğine sahip olabilmektedir. Görsel okuryazarlığın en dikkat çeken profil özelliklerinden birisi de kuşkusuz, gerçek ve sanal olanın, kurgusal olanın ayırımını yapabilmektir. Günümüzde toplumsal yaşamı belirleyen önemli kültürel dinamiklerinden birisi de kurgudur. Yapay ya da canlı bütün varlıkların oluşum yasaları açısından ele alındığında kurguyu çok geniş bir bağlamda düşünebiliriz. Kurgu, gerçek dünyaya alternatif yaşanılması istenen bir olgu da olabilir. Kurgu, varlıkların ve yaşamın kendi anlamı ve yapısı içinde dengesini oluşturmuştur. Genel yapısı incelendiğinde insan emeği olarak oluşturulan bütün nesnelere ve iletilerin genel karakterinin kurgusal bir düzeni anlattığı görülür.

Kurgunun ulaşmış olduğu son evre, bütün olayları yönetmeye ve biçimlendirmeye yönelik olmasıdır. Bugün bize sunulan hemen her şey kurgulanmış düşünsel yapılardan

oluşmaktadır. Özellikle bu bölümde üretim ve tüketim nesnelere açısından ele almaya çalıştığımız kurgu kavramı, insanın sosyal dünyası için de önemli bir etken olarak dikkati çeker. İnsanların oluşturduğu tarih, siyasal olaylar, siyasal biçimlemeler, kavramlar ve tanımlamalar, sanatsal ifadeler ile toplumsal yasaların bütünü de kurgulanmış ürünlerdir. Bugün için somut olarak bilgi edindiğimiz ve eğlendiğimiz her şey, bilimsel bulgularımızla ulaşıp değerlendirdiğimiz kurgulardan oluşmaktadır. Bilimsel bulgularımız geliştikçe de kurgu dünyasının da gelişeceğine yönelik değerlendirmeler oldukça yerindedir. Bugünkü bilgilerimiz, varlıkların gerçekliğiyle ilgili çeşitli kurgular üretebilmemize olanak tanımaktadır. Somut gerçekler diye söylenen birçok unsur aslında bilimsel kurguların ürünüdürler. İnsanlar üzerine egemenlik kuran kurgusal güçler, ilk olarak bütün bunların gerçek olduğunu dayatmaktadır. “İnşacı eğitbilimsel yaklaşıma göre hiçbir şey gerçek değil, bilakis her şey belli bir şekilde kurgulanmaktadır” (Nohl, 2009: 106). Belirli sistemlere göre yaşam biçimlerimiz için üretilen bütün kurgular, bilimsel, tarihi, felsefi, dini, siyasi ve ekonomik gerçekler olarak dayatılmaktadır. İnsanların gerçekleri olarak, birbiriyle çelişerek, tezatlaşarak varlığını sürdüren kurgusal dünyada insanlar tek olan gerçeği algılama eksikliklerine, yaklaşım biçimlerine, inançlarına, kültürlerine göre, kurgularıyla gerçeklerini oluşturarak, asıl gerçeğe uzaklaşmaktadırlar. Asıl gerçeği keşfetmek, kurguyu ve gerçeği birbirinden ayırt edebilmek önemli ölçüde okuryazarlık düzeyi ile orantılıdır.

2.6 Görsel Okuryazarlığın Eğitsel Önemi ve Müfredat Yansısı

2.6.1 Görsel Okuryazarlık Eğitimi

Kitlelerin sürekli öğrenen toplumlara dönüşmelerinde etkili olan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişim süreciyle yaşanan kültürel, sosyolojik ve pedagojik olgular, bireysel ve toplumsal alışkanlıklar üzerinde önceden yerleşmiş yapılanmaları bütünüyle etkilemektedir. “Öğrencilerin kendilerini ifade etme becerileri için okuma ve yazma temel becerisinin ötesinde, yoğun bir şekilde karşılaştıkları görsel bilgileri kavramalarına yönelik ihtiyaç, görsel okuryazarlığın gereğini ortaya koymuştur” (Milner, 2007: 2). Bilgi teknolojilerinin ve iletişimin büyük oranda görsellerle sağlanması ve günlük yaşamda sürekli gelişen etkisiyle görsel okuryazarlık, genel eğitim sürecinde kazandırılması gereken

temel beceriler arasında görülmektedir. Bamford, görsel okuryazarlık öğretimine ihtiyacı gerektiren nedenleri ve pedagojik katkılarını şöyle açıklamaktadır:

- Görsel okuryazarlık eğitimini tüm müfredat alanlarına entegre etmek,
- Görsellerle ilgili olarak eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek,
- Görüntüler hakkında sözlü ve yazılı okuryazarlık becerisini geliştirmek,
- İmaj ve manipülasyon tekniklerini tanıtmak,
- Görsel ve yazılı okuryazarlıklar arasında denge sağlamak,
- Görsel okuryazarlık ilkelerini, öğrenme ve öğretme sürecinde kullanabilmek,
- Resim ve fotoğraflara katıştırılmış temel varsayımlar hakkında bilgilenmeyi sağlamak,
- Öğrencilerin görüntüleri araştırarak, eleştirel bakış açılarını geliştirmek, analiz ve değerlendirmelerde bulunmalarını sağlamak (2003: 5).

Teknolojinin yarattığı görselliğin günlük yaşamda öne çıkan etkileri, günlük deneyimlerin ötesinde eğitim, öğretim ve öğrenme biçimlerinde yeni anlayışları gündeme getirirken, okuryazarlığın anlamsal içeriğini de büsbütün değiştirmiştir. Görsel kültürün etki alanındaki çağımızda, görsel imgesel ürünlere adapte olabilmek, geleneksel metne dayalı okuryazarlığı yeterli görmeyip, aynı zamanda imgenin şifrelerini çözebilen, yorumlayabilen ve bunu günlük yaşamında kullanabilen görsel okuryazar bireyler olmayı gerektirmektedir. “Feinstein ve Hagerty, görsel okuryazarlığın modern dünyadaki genel eğitimin okuma, yazma ve aritmetik ile eşdeğer dördüncü ögesi olduğunu ileriye sürmektedir” (1994: aktaran İşler 2002: 156). Görsel okuryazarlık da tıpkı diğer temel beceri alanlarının olduğu gibi, planlı bir eğitim sürecine ihtiyaç duymaktadır. Nitekim eğitim sistemlerinin, bugünkü dijital dünya ve yeni öğrenen kuşağı göz önüne alarak, görselliği eğitim programlarına dâhil etme eğilimine girdikleri görülmektedir. Görsel okuryazarlığın anlamı ve önemine ilişkin değerlendirmeler, ülkemiz eğitim sistemlerine de yansımıştır. Bunun bir yansıması olarak ülkemizde 2005-2006 yılında ilköğretim 1-5. sınıflar Türkçe öğretim programında ‘görsel okuma’ ve ‘görsel sunu’ konu başlığı altında yeni bir öğrenme alanı eklenme gereği duyulmuştur. İlköğretim 6-8. sınıflarda ise, ‘görsel okuma’ ve ‘görsel sunu’ ile ilgili kazanımlar diğer alanlara dâhil edilmiştir. Söz konusu kavramı yeni Türkçe programları bağlamında ‘görsel okuma’ ve ‘görsel sunu’ ismiyle gündeme getiren Milli Eğitim Bakanlığı ise, görsel okumayı “imgeleri anlama ve yorumlama”; görsel sunuyu ise, “öğrencinin etkili iletişim kurabilmesi” bağlamında ele almaktadır. Bu yeni öğrenme alanı ilgili programlarda

öğrencilerin dinleme, konuşma, yazma, görsel okuma ve görsel sunu dil becerilerini geliştirmek ve kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları sorgulama becerilerini geliştirmek amacıyla yer almıştır. Bu öğrenme alanı, 'görsel okuma' adıyla, yazılı metinlerin dışında kalan şekil, sembol, resim, grafik, tablo, beden dili, doğa ve sosyal olaylar ile kitle iletişim araçları ve bilişim teknolojilerini okuma, anlama ve yorumlamayı kapsamaktadır. Ayrıca öğrencilerin duygu, düşünce ve bilgilerini değerlendirerek çizim, fotoğraf, grafik, elektronik metin vb. görseller aracılığıyla anlam kurması, kurulan anlamı paylaşması ve başkalarına aktarması da "görsel sunu" adıyla bu alan içinde ele alınmaktadır (MEB, 2005: 16).

Kavramsal olarak öğrenmeye yönelik deneyimlerimizin ilk basamağı görsel eğitimidir. "Öğrenme sürecinin en etkin unsuru olan duyuşal etkinin çok büyük yüzdesini görsel öğrenme oluşturmaktadır" (Bamford, 2003: 2). Görsel öğrenmenin psiko-fizyolojik süreçleri içermesi, duyuşal etkiyi görmeye dayalı bir öğrenme biçimine odaklandırmaktadır. Görme ve görüş yeterliliğinin insanın öğrenme ve bilgiye ulaşma biçimlerine kuramsal bir dayanak oluşturan "görsel okuryazarlık, insanın öğrenmesi için temel oluşturmaktadır" (Alpan, 2008: 77). Bu bakımdan görsel okuryazarlığı gelişmiş bir kimse, çevresinde karşılaştığı, görünen eylemlerin, objelerin, sembollerin doğal ya da yapay her şeyin ayırımına varabilmekte ve yorumlayabilmektedir. "Görsel semboller kelime yerine bir fikir ifade etme veya içinde bir duygu ya da ruh hali için kullanılır. Bunun için bir resim bin kelime değerindedir" (Bamford, 2003: 2), şeklinde ifade edilen Amerikan Atasözü'nde olduğu gibi, hepimizi çevreleyen fotoğraflar ve endüstriyel veya ekonomik içerikli görselleri çözümlmek hayati bir zorunluluk haline gelmiştir. Bleed, "ekran dili ya da genel anlamda medya ile başa çıkamayan, onları çözümlerip yorumlama yeteneğine sahip olamayanların okuryazar da olamayacaklarını belirtir" (2005: 6). "Görsel okuryazarlık, artan bilginin ve bilgi iletim ortamlarının işe koşulmasında birçok disiplini ilgilendiren bir yeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretim teknolojisi disiplini açısından bakıldığında da durum farklı değildir. Görsel okuryazarlık, öğretim teknolojisinin öğrenme öğretme sürecinde 'nasıl öğretebilirim?' sorusuna aradığı yanıtı bulmasında yardımcı olacağı düşünülmektedir (Alpan, 2008: 97). Görsel okuryazarlık aynı anda yapılandırmacı öğrenme yaklaşımında yerini bulan öğrencinin 'nasıl öğrenebilirim?' sorusunun yanıtında benzersiz bir seçenek sunduğunu kuramsal temeller ve araştırmalarla göstermek mümkündür.

Görsel düşünmenin ve görsellerin artan etkisinin eğitime odaklanmasının bir sonucu olarak, Avustralya Bilim ve Eğitim Bakanlığı tarafından finanse edilen ve Profesyonel Destek ve Eğitim Programları Müdürlüğü'nün, Kalite Öğretmen Programı kapsamında 2003-2010 yılları arasında 'Görsel Sanatlar Alanında Okuryazarlık' adlı bir proje gerçekleştirilmiştir (NSW, 2003). 13 haftalık bir ders programını kapsayan projenin kapsamında öğrencilerin, seçilen görsel imgelerin konularına yönelik olarak anlayışlarını geliştirilmesi hedeflenmektedir. Yine bu kapsamda öğrencilerin görsel sanatlar alanında okuryazarlıklarını geliştirmek amacıyla yürütülen bu projede yöntem öğrencilerin; Görsel imgelerin yapısını çözümlenmeleri; Sanatsal anlamların farklı yollarını ve yöntemlerini keşfetmeleri; Kendi sanatsal anlamlarını oluşturmaları amaçlanmaktadır (NSW, 2003). Görsel sanatlar alanında yapılandırılabilir bir okuryazarlık eğitiminde, sanat eseri, dünya, izleyici ve sanatçı arasındaki ilişkilerin farklı bir anlayışla ele alınması Avustralya'daki bu çalışmanın en dikkat çekici yönünü oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın genel içeriği, öznel çerçeve, yapısal çerçeve, kültürel çerçeve ve postmodern çerçeveden oluşmaktadır (NSW, 2003). Öznel çerçeve kapsamında kişisel bir ele alış değerlendirme ve deneyim söz konusu iken, yapısal çerçevede, imgenin ya da bir sanat yapıtının biçimsel nitelikleri ele alınmakta, kültürel çerçevede imgenin veya sanat eserinin toplumsal ve sosyal bağlamlar açısından incelenmesi söz konusu iken, son olarak postmodern çerçeve ise, imge ve sanat eserine bakmanın yeni ve özgün yolları ve yöntemleri üzerinde durulmaktadır (NSW, 2003).

Yapılan araştırmalarda, görüntünün veya görsel kültürün bu denli hâkim olduğu dünyamızda, bilinçli veya bilinçsiz herkesin değişik oranlarda görsel okuryazar olduğu anlaşılırsa, "Braden günümüz gelişen koşullarında yeterli ve etkin düzeyde görsel okuryazar olmanın, planlı bir eğitim süreciyle mümkün olabileceğini ifade eder" (1996: aktaran İşler, 2002: 157). "Braden, bütün bunlara ek olarak, çocukların yedi yaşından itibaren görsel okuryazarlığı anlayabileceklerini ve ondan faydalanabileceklerini, bunun için de ilkökul 1. sınıftan itibaren bu eğitime başlanması gerektiğini vurgulamaktadır" (İşler, 2002: 157). Bleed'e göre de, 21. yüzyılda okuma ve yazma kadar gerekli olan görsel okuryazarlık eğitiminin anaokulu, kolej ve üniversite müfredatlarına adaptasyonu sağlanmalıdır (2005: 1). Görsel okuryazarlık nesnel olaylara ve hareketlere karşı sistemli ve bilinçli bir görsel iletişim dili önermektedir. "Medya ve görüntü tekniklerine karşı görsel

iletişim becerilerinin geliştirilmesi görsel biçimlerin oluşumuna yönelik özel yaklaşımları kavrama pedagojisi günümüz iletişim dünyasının zorunlu bir gereğidir” (Thibault-Walbert, 2003: 6). Görsel iletişim becerilerinin odağındaki görüntü teknolojileri ve bunların oluşturduğu medyaya karşı geliştirilebilecek beceriler de ilk etapta görüntü ve görüntünün oluşumuna etki eden nedenler üzerinedir. Kitle iletişim araçlarıyla ilgili çalışmaların tarihsel gelişimi içerisinde farklı birçok yaklaşımın ortak noktası da çoğu zaman görüntü ve görüntünün kullanımı olmuştur. “Yaşantımız daha çok görsel imajların etkisi altındadır. Yazılı medya türlerini okuma yazma becerisine ek olarak görsel temelli iletişimin değişik tabakalarını nasıl okuyacağını öğrenmek de bir gereklilik haline gelmiştir” (Jools-Thoman, 2008: 14). “Görsel okuryazarlık insanın bilgiyi görsel anlamda kullanması açısından çok işlevli ve güçlü bileşenler sunmaktadır. Bu, videolar, resimler, fotoğraflar, doğal ya da yapay bütün medya sistemlerini inceleyerek öğrenmeyi geliştirmek için kullanılabilir” (Milner, 2007: 2). Görsel okuryazarlık düşünce eğitime hizmet etmektedir. Görsel okuryazarlığın toplumsal ve bireysel gelişme açısından önemli bir düşünce olarak kavranmış olmasına rağmen, özellikle ülkemizde ilk, orta, lise ve üniversite müfredatlarında yer almadığı görülmektedir. “Görsel okuryazarlık demokratik yaşam için son derece önemlidir. Okuryazarlık düzeyi geçmişte olduğu gibi günümüzde de -yani okuma, yazma ve anlama bakımından- bir milletin birinci veya üçüncü sınıf toplum tanımlamasıyla paraleldir” (Mazzarotto-Moore, 2008: 1). Görsel okuryazarlık düzeyinin artması ve eğitimi bir gelişmişlik göstergesi halin gelmiştir. “Dünyada genel olarak okuryazarlık eğitimi yüksek oranda öncelikli olmasına rağmen, bu öncelik görsel okuryazarlık açısından göz ardı edilmiştir” (Mazzarotto-Moore, 2008: 1). Görsel okuryazarlık ile ilgili olarak eğitim öğretim sürecine girildiğinde tüm bilim alanlarına hâkim olabilen bir yaklaşıma karşılaşmaktayız. “Bu nedenle insanoğlunun yıllardır yaptığı etkinliklerin bilimsel olarak tanımlanması yeni kolaylıkları ve gelişmeleri beraberinde getirdiğini görüyoruz. Bu katkıların anaokulu öncesinden tutun, her düzeydeki eğitim kuruluşlarında, işletmelerde ve endüstride gerçekleştiği yeni gelişmelerle ortaya çıkmaktadır” (İpek, 2003: 68). “Görsel okuryazarlık alanının kapsamı ve unsurlarını burada ortaya koymak, öğretim tasarımcısı ve teknologları için yapılanların bilimsel temelini açıklamak yönünden yaşamsal olabilecektir. Çünkü farklı alanlarda çalışanlar, yani öğretim tasarımcısı veya öğretim teknoloğu olmayanlar, teknoloji ve onun ürünlerini kullanırken dayandıkları bilimsel temellerin inceliklerinden

yoksundurlar” (İpek, 2003: 68). Feinstein ve Hagerty, görsel okuryazarlığın genel eğitim için neden çok önemli olduğunun yanıtını da dört madde halinde açıklamaktadır:

- Görsel okuryazarlık daha çok tam insan gelişimi için oldukça önemli olan beynin sağ yarı küresini kullanmayı gerektirmektedir. Böylece düşünme sürecinde beynin her iki yarı küresini kullanmayı, yani bütünsel düşünmeyi geliştirmiş olacaktır.
- Beynin sol yarı küresine ait soyut düşünceleri canlı, inandırıcı, yoğun ve bildik yaparak onları daha iyi anlama olanağı tanımaktadır.
- Aynı düşünceyi farklı yollarda işleme yeteneği kazandırmaktadır.
- İçinde yaşadığımız doğal ve doğal olmayan çevreden etkilenmektense bireylerin kendi kararlarını alabilmesi için görsel çevreyi okuyabilmelerini ve anlayabilmelerini sağlamaktadır(1993: 207).

Feinstein ve Hagerty bunun ardından, öğrencilere yönelik gerçekleştirilecek bir görsel okuryazarlık eğitiminin, ‘imgelem ile görselleştirme’, ‘görsel öğeleri okuma ve yorumlama’, ve ‘görsel materyaller tasarlama’ gibi üç hedefi bulunduğu değinir (1993: 206). İşler ise, Feinstein ve Hagerty’nin sözünü ettikleri ‘görsel öge’ ve ‘görsel materyal’ kelimeleriyle fotoğraf, grafik, çizim, resimli kart, diyagram, teknik illüstrasyon’u ima ettiklerini belirtir (2002: 157). Görüldüğü gibi bu eğitimin sanatsal içeriği oldukça dikkati çekmektedir. “Winn’e göre öğrenme düzeyi düşük öğrenciler zorlandıkları derslerden başarılı olabilmek için çoğunlukla yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu öğrenciler için şema ve diyagram gibi görsel unsurlar ve onları yorumlayabilme oldukça önemlidir” (1987: aktaran İşler, 2002: 157). Görüldüğü gibi günümüzde görsel düşünmenin ve görsel okuryazar olabilmenin yolu planlı bir eğitimden geçmektedir. Bunun için ilk olarak “görsel okuryazarlığa girişte görsel düşünme, görsel öğrenme ve görsel iletişim konuları ile başlanmalıdır” (Brizee, 2003: 6). Görsel kültürün ve bunu çözümlenmenin bir aracı olan görsel okuryazarlığın çok farklı disiplinlerle iç içe olması ve sürekli gelişmesi, bunun eğitimi ve bu eğitimin içeriği ile ilgili çok farklı düşünceleri gündeme getirebilmektedir. Kellner, eleştirel görsel okuryazarlığın geliştirilmesinin eğitimin ve toplumun yeniden yapılanmasının önemli bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Farklı medya formlarından siberkültüre kadar her yönüyle görsel kültürü ciddiye alacak şekilde yeniden yapılanan bir eğitim sistemi çoklu okuryazarlıkların geliştirilmesine katkı yapmanın yanı sıra toplumsal ve kamusal süreçlere katılım için gerekli becerilerin de kazanılmasını sağlar (2002: 7).

Eğitimin yeni yapılanmasında eleştirel görsel okuryazarlığın referans olarak gösterilmesinin önemli gerekçeleri bulunmatadır. Kellner'e göre, eğitimin eleştirel görsel okuryazarlığı geliştirecek şekilde yeniden yapılanmasını talep etmek daha eşit ve özgür bir toplumun gereğidir. "İmgeleri algılamaya yönelik görsel egzersizler meydan okumadır. Bunun öğrencilere verilmesi gerekir. Temel tasarım öğeleri ile yapılacak bu meydan okumadan önce hedefler kesin olarak belirlenmelidir" (Pranayama, 2006: 59). Pranayama, görselleri çözümlenmeye ve yapılandırmaya yönelik olarak geliştirilecek meydan okuma ve bununla ilgili egzersizlerin öğrencilerin yorumlama ve yaratıcılıklarını geliştirdiklerini belirten Pranayama'ya göre, görüntüleri analiz ettikten sonra, kasıtlı ve kasıtsız mesajlar tespit edilebilir ve en iyi öğrenme süreci gerçekleşir (2006: 63). Buradaki açıklamalardan etkili bir görsel iletişimin teknik ve estetik yönlerinin olduğunu anlıyoruz.

2.6.2 Görsel Okuryazarlık Dersinin Profil Özellikleri

Görsel okuryazarlık eğitimi bireyin farkındalık ve adaptasyon yetilerini destekleyen çeşitli eğitim süreçlerini kapsamaktadır. Geleneksel okuma-yazma sürecinde olduğu gibi, becerisel olarak birden fazla düzeyi içeren görsel okuryazarlığın ilk basamağı görme, okuma ve onun ötesinde görüntülerin ve/veya metinlerin şifrelerini çözme becerisi, geniş görme bilgisi, eleştirel düşünce ve tecrübeye dayanan süreçleri gerektirmektedir.

Sosyo-kültürel ve son derece güncel etkileri nedeniyle görsel okuryazarlık eğitiminin oldukça dikkat çektiğini söyleyebiliriz. "Görsel okuryazarlık hareketinin 1966 yılında ortaya çıkmasından bu yana, kavramı ve eğitimi ile ilgili olarak okullarda çok sayıda proje çalışması gerçekleştirilmiştir" (Fransecky-Debes, 1972: 20). Bu projelerin bir bölümü kalıcı programlara dönüşmüş ve eğitim-öğretim müfredatlarındaki yerini almış ve özellikle günümüzde üniversite ve erken çocukluk eğitiminde uygulandığı görülmektedir. Fransecky ve Debes, yüksek öğretim ve öncesindeki müfredatlarda da kısmen yer verilen görsel okuryazarlık eğitiminin, bireylerin öğrenim hayatlarında ve sonrasında yaşam kalitesini artırdığına dikkati çekerken bu konudaki ilk eğitimi veren kuruluşlardan birisi olarak New York Rochester Üniversitesi Görsel Okuryazarlık Merkezi'ni örnek gösterir (1972: 20). Fransecky ve Debes Amerika'da New York Chimmneys Okulu ve İngiltere'de Connecticut Enfield Lisesi'nde, öğrencilerin deneyimlerini artırmalarına yönelik 11 ve 12'inci sınıfları

kapsayan bir dizi görsel okuryazarlık eğitiminin verildiğini belirtirler (1972: 20,21). New York Rochester Üniversitesi'nde dördüncü yılında olan görsel okuryazarlık eğitimi programı, görsel yaşam kalitesini artırmaya yönelik olarak beş tam günü kapsamaktadır. Brizee ise, Virginia Tech Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde birinci sınıftan itibaren 'Görsel Okuryazarlık ve Belge Tasarımı' dersi verildiğinden söz etmektedir (2003: 44).

Bir kavram olarak Amerika'da ortaya çıkan görsel okuryazarlığın pedagojik olarak da yine bu ülkede geliştiği ve yayıldığı görülmektedir. Amerika'nın birçok üniversitesinde görsel okuryazarlık eğitimi verilmektedir. Amerikan Üniversitesi, Maryland Üniversitesi, Yale Üniversitesi ve Nebraska-Lincoln Üniversitesi görsel okuryazarlık eğitiminde önde gelen üniversiteler olarak dikkati çekmektedirler. Amerikan Üniversitesi'nde Sarah Menke-Fish tarafından görsel okuryazarlık eğitimi verilmektedir (www.american.edu). Okuryazarlığın görselleştirilmesi (Okuryazarlığın Görselleştirilmesi) başlığı altında bir diğer eğitim, Amerika Maryland Üniversitesi İngilizce Bölümü ile Kadın Çalışmaları ve Tarihi Bölümünde, Matthew Kirschenbaum tarafından 'Görmeyi ve Tanımlamayı Öğrenme' eğitimi ile 'Resimdeki Her Şeyi Görme Eğitimi' başlıkları altında verilmektedir. Maryland Üniversitesi'nde iki yarıyılı kapsayan Görsel Okuryazarlık ders programında Medya İlişkileri, Görsel Okuryazarlık Öğrenme Topluluğu Laboratuvarı, Kültürlerarası Film, Video Prodüksiyonu ve Televizyon Stüdyosuna Giriş konu başlıkları yer almaktadır (www.humanities.umd.edu). Görsel okuryazarlık eğitimi yine Amerika'da Yale Üniversitesi'nin yanı sıra Nebraska-Lincoln Üniversitesi Sanat ve Sanat Tarihi Bölümü başta olmak üzere, Sanat, Tekstil, Mimarlık, İç Mimarlık, Kitle İletişim ve Gazetecilik Bölümlerinde birinci sınıf programlarında verilmektedir. Nebraska-Lincoln Üniversitesi bünyesinde saydığımız bu bölümlerde öğrenim gören öğrenciler için öğrenimde ilk adım görsel okuryazarlık eğitimidir (www.vislit.unl.edu). Çeşitli üniversitelerde verilen görsel okuryazarlık eğitiminin profil özellikleri incelendiğinde programın bireye yönelik kişisel özelliklerin geliştirilmesi, bilinçsel kapasitenin yükseltilmesi, bireyin görsel imajların kavramsal yapısına hakim olması ve deneysel ve sanatsal çözümlenelerde bulunabilmesini içerdiği dikkati çekmektedir.

Ron Bleed, 'Yükseköğretimde Görsel Okuryazarlık' adlı makalesinde, iletişim odaklı görsel okuryazarlık eğitiminin günümüz ve geleceğinin en önemli okuryazarlık biçimi olduğunu ve halen Avrupa ve Avustralya'da yükseköğretim müfredatlarında bu amaçla yerini aldığını

belirtir. “Amerika’nın Arizona Eyaletinde Maricopa Community Colleges’de Yükseköğretimde ‘Görsel Okuryazarlık’ müfredatı bulunduğunu belirten Bleed’e göre, “iletişimin teknoloji ve görselliğe yönelimi sonucunda görsel okuryazarlık, 21. yüzyılın okuryazarlık biçimi olarak yükseköğretim ve öncesi müfredatlarda stratejik olarak yerini almak zorundadır” (2005: 1). Bleed, bu üniversitede ayrıca öğrenmeyi öğretme girişimi (EDUCAUSE Learning Initiative ELI), programı altında bilgi teknolojileri üzerinden gelişen öğrenme biçimlerini ve uygulamalarını kapsayan öğretim programı altında alternatif bir görsel okuryazarlık müfredatından da söz etmektedir (2005: 2). Amerika, İspanya, Meksika ve İngiltere’deki benzer görsel okuryazarlık uygulamalarının, geleneksel öğretim tekniklerinin dışına çıkılarak, öğrencilerin düşüncelerinin kavramsallaşmasına katkıda bulunduğunu ifade eden Fransecky ve Debes; “Böylece öğrenciler çevre deneyimlerini geliştirmekte, sosyo-ekonomik-eğitim karakterindeki görsel okuryazarlık eğitimi, ikinci bir dil gibi görsel dillerini güçlendirmektedir. Bu eğitim, öğrenciler açısından dünyayı paylaşmanın birincil yolu olabilir” (1972: 21). Çokkültürcü bir eğitim modelinin veya küresel bir eğitim modelinin etkilerini ve önceliklerini görsel okuryazarlıkla ifade etmek mümkün olmaktadır. “Rudolph Arnhem, Robert McKim, Robert Horn, Stephen Bernhardt, Elizabeth Tebeaux, Charles Kostelnick ve Sonja Foss’un çalışmalarında görsel okuryazarlık eğitimi, görsel düşünme, görsel öğrenme ve görsel iletişimi kapsadığı görülür” (Brizee, 2003: 5).

Fransecky ve Debes, konu ile ilgili ilk yürütülen projelerin California Üniversitesi’ndeki çalışmalar sonucunda görsel okuryazarlık eğitimi ile ilgili olarak ulusal bir program doğrultusunda kitapçık hazırlandığından bahsetmektedirler (1972: 21). “Bu alanda önemli çalışmalarla dikkat çeken California Üniversitesi’nin dışında Ohio Üniversitesi İngilizce Bölümü’nde görsel okuryazarlıkla ilgili olarak oldukça kapsamlı bir müfredat programı geliştirilmiştir. Bu programın içeriği, görsel dil teknikleri, görsel algı çalışmaları ve uygulamaları ile görsel üretim tekniklerinden oluşmaktadır” (Fransecky-Debes, 1972: 21). Burada verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi, görsel okuryazarlık eğitiminin öncelikle yürütülen projelerle kavramsal olarak çözümlenmesi ve uygulanmasının ardından, gelişmekte olan birçok ülkede eğitim müfredatlarında yer aldığı görülmekle birlikte, ilgili programlarda algılama ve uygulamaya yönelik profilinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Eğitim bazında görsel okuryazarlık kavramının henüz dünyada yeni olmasına bağlı olarak görsel okuryazarlık dersinin profil özelliklerini görebileceğimiz yayınlar da çok değerlidir.

Ülkemizde Milli Eğitim ve birkaç üniversitenin dışında yüksek öğretim müfredatlarında yer verilmeyen görsel okuryazarlık dersinin daha çok gelişmekte olan ülkelerde proje kapsamında ilköğretim ve ortaöğretim okullarında yer aldığı dikkati çekmektedir.

Yükseköğretimde görsel okuryazarlık eğitimi konusunda Avrupa ve Avustralya'daki gelişmeler oldukça dikkate değerdir. "ABD'de bunun için öğretmen eğitim programı da söz konusudur" (Bleed, 2005: 8). Görsel okuryazarlık eğitiminin önemine ilişkin olarak son yıllarda özellikle Almanya, Amerika, İngiltere, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkelerin eğitim müfredatlarının bu dersin profil özelliklerine göre şekillendiği ve genel olarak ilk, orta, lise ve yüksek öğretimde 'görsel okuryazarlık eğitimi' başlığı altında ders içeriklerine rastlanmaktadır. Buralarda görsel okuryazarlık eğitiminin öncelikle görsel düşünme programı kapsamında yer aldığını görmekteyiz. Öte yandan, "birçok yerde kendi ana müfredatının dışında diğer alanlar içinde de görsel okuryazarlık eğitimi, görsel sanatlar ve mimarlık gibi alanlarda ise özel kurslar açılarak gerçekleştirilmektedir" (Bleed, 2005: 8).

Amerika'da Görsel Okuryazarlık Eğitimi Programı (Graduates Studies in Visual Literacy in Education) Başkanı Malka Ben-Passat ise, Kibbutzim Koleji'nde görsel okuryazarlık eğitimi alanında 'Lisansüstü Eğitim Programı' uygulamalarından söz eder. Ben-Passat, bu programın görsel sanatların farklı alanlarında öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere tasarlanmış bir müfredat kuram, teori ve temaları kapsadığını belirtmektedir. Ben-Passat, bu programda eğitim yaklaşımlarına dayalı olarak öğrencilerin sosyal güçlenmelerinin hedeflendiğini kaydetmektedir "Bu program, görsel okuryazarlık eğitimi uygulama ve araştırma deneyimi ile görsel sanatlarda mesleki deneyim, teorik ve pratik bilgiye sahip mezunları yetiştirmek üzere tasarlanmış bir programdır" (Ben-Passat, 2010: 2).

Görsel okuryazarlık eğitimin en dikkat çeken özelliklerinden birisi düşüncenin yönetimi ile ilgilidir. "Sanatsal ve duygusal güzellikler yaratabilmek için yüksek kavrama yetenekleri gereklidir" (Bleed, 2005: 5). Sağ beyin ve sol beynin kavrama, uygulama, yaratıcılık ve harekete geçmesi noktasındaki etkileri görsel okuryazarlık eğitimi ve eleştirel pedagojinin ortak amaçlarını ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. "Kanada ve Amerikada görsel eğitimi adı altında geliştirilen 'Yüksek Kavrama Yetenekleri' insanın sağ ve sol beyin yeteneklerine hem uygulamalı hem de fikrinsel açıdan katkı sağlamaktadır" (Bleed, 2005: 5). Görsel okuryazarlık, daha çok tam insan gelişimi için oldukça önemli olan beynin sağ yarı

küresini kullanmayı gerektirmektedir. Böylece düşünme sürecinde beynin her iki yarı küresini kullanmayı, yani bütünsel düşünme yeteneğine katkı sağlamaktadır. Beynin sol yarı küresine ait soyut düşünceleri canlı ve inandırıcı yaparak onları daha iyi anlama olanağı tanıyan görsel okuryazarlık, aynı düşünceyi farklı yollarda işleme yeteneği kazandırmaktadır.

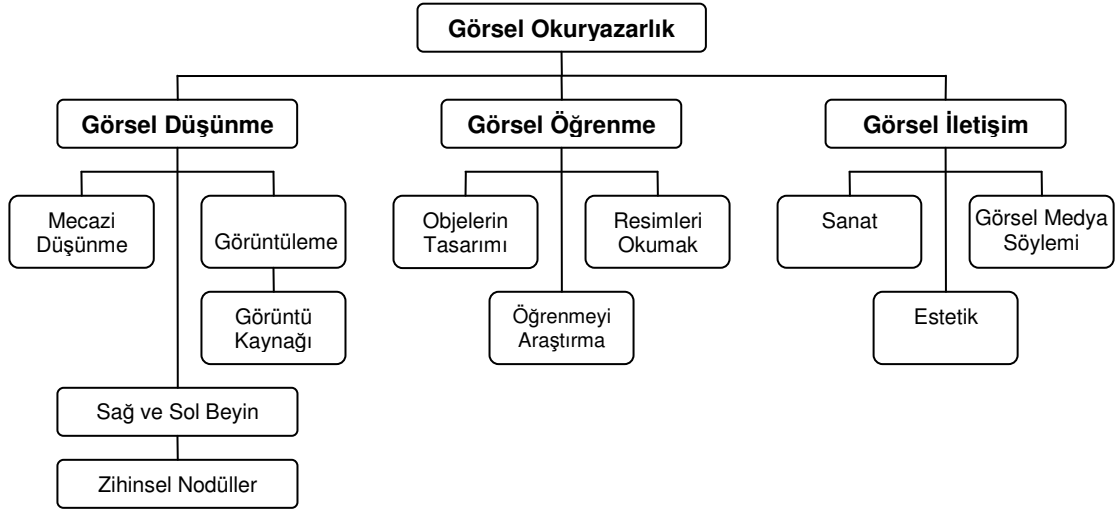
Görsel okuryazarlık eğitimi ile ilgili Batı'daki bazı üniversitelerde ve okullarda uygulanan program örneklerini çeşitlendirecek olursak: Maricopa Toplum Kolejlerinde görsel okuryazarlığın eylem türleri açısından öğrenciler ve öğretmenler bilinçlendirilmektedir. Ohio State Üniversitesi'nde Susan Tetros tarafından geliştirilen görsel okuryazarlık eğitimi için tasarlanmış yeni bir ders programı mevcuttur. Bu müfredatlarda görsel medyaya karşı öğrencilerin deneysel becerilerini geliştirmeye yönelik içerikler söz konusudur. Bu program kapsamında öğrenciler kendi filmlerini, kendi grafiklerini ve kendi dijital görsellerini oluşturabilmek için proje ödevi hazırlamaktadırlar. Colgate Üniversitesi'nde bir öğretim üyesi gözetiminde gerçekleştirilen 'Pekin Projesi' kapsamında, öğrencilerin çevrelerinde öğrendiklerini ifade etmelerini gerektiren bir takım deneysel uygulama çalışmaları yapmaları istenmiştir. Tianenmen Meydanı'nda çocuk, müzik ve pazar konulu video projesi ile öğrencilerin görsel okuryazarlık deneyimlerinin deneysel uygulama olarak geliştirilmesi hedeflenmiştir. Maricopa Toplum Kolejlere ve diğer birçok kolejde ülke çapında uygulanan görsel okuryazarlık müfredat programı ile öğrencilerin görsel ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, James Madison Üniversitesi'nde Madison Dijital Görüntü Veritabanı (MDID2), ile serbestçe dolaşımı mümkün olan dijital görüntülere karşı bir eğitim söz konusudur (bkz: Bleed, 2005: 7,8). Gelişmekte olan ülkelerde konu ile ilgili olarak geçmişten beri yürütülen görsel okuryazarlık eğitiminin içeriği incelendiğinde; iletişim kavram ve süreçlerinin genel olarak irdelenmesi, kitle iletişim kavram ve vasıtalarının incelenmesi, görsellik, görsel bilgi, görsel algı, görsel dil, görsel düşünme ve görsel iletişim, görsel üretim ve görsel tüketim, görsel kültür ile eleştiri ve okuryazarlık kavramlarının serimlenmeye çalışıldığı görülmekte, dersin amaçlarının ise; görseller, medya, tasarım, sanat, eleştiri, çözümleme, uygulama, düşünme ve yetenek gibi kavramlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (NSW, 2003).

Görsel okuryazarlığın önemi ve eğitiminin gerekliliği konusunda yayınlanmış önemli eserler arasında gösterebileceğimiz Donis A. Dondis'in 1974 yılında yazmış olduğu "A Primer Of Visual Literacy" adlı kitabın içeriğinde de aynı temalara değinilmektedir. Bu kitapta kısaca; görsel okuryazarlığın karakteristik özelliği, görsel okuryazarlığın sözdizimsel kuralları, görsel iletişimin temel öğeleri, görsel mesajların temel öğeleri, görsel mesajların anatomik özellikleri, görsel iletişim teknikleri ve stratejisi ile görsel mesajların sanatsal fonksiyonu konularına yer verilmektedir.

Görsel okuryazarlık dersinin profil özelliklerinden söz ederken bu dersin neden gerekli olduğuna ilişkin tespitlere değinmekte yarar vardır. Görsel okuryazarlık dersi öğretim programı içinde öğrencide yaşama geçirilmesi hedeflenen anlayışların merkezinde, bilgi, beceri ve değerlerin gelişmesinin sağlanarak öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesi bulunmaktadır. Müfredatlardaki bütün öğretim programlarının genel ve ortak amacında bireylere artı değer olarak bir şeyler kazandırma, bilgi birikimlerini geliştirme ve yeterliklerinin artırılması vardır. Görsel okuryazarlık eğitimi ile öğrencilere kazandırılmak istenen değerlere bakıldığında, aktif birey, aktif vatandaş olarak yaşama kültürüne katkı söz konusudur. Görsel okuryazarlık dersi ve bunun eğitimi kapsayan literatürde, görsel olan bilgiyi bulma, değerlendirme, kullanma ve tüm yönleriyle iletebilme beceresi ön plana çıkmaktadır. Bu maddelerin özünde, öğrencinin bireysel, sosyal ve kültürel potansiyellerini doğru ve etkili kapasitelere taşıma ve performansa dönüştürme süreçlerine ilişkin yaklaşımlar, oldukça ideal bir yaklaşım ve hedef doğrultusu oluşturmaktadır. Ancak pratikte bunun karşılığı metodların uygulanması ayrı bir gerektirme ve problem alanı yaratabilir. Bunu tetikleyen temel özellik bu dersin hangi alanlar ve hangi eğitimciler ile pedagojik uyumluluk oluşturduğudur. "Görsel öğrenmenin temelini oluşturan dil, sanat, felsefe ve psikoloji alanındaki düşünceler görsel öğrenme sürecinde ortak noktalar meydana getirmiştir. Dilbilgisi kurallarının geliştirilmesi için görsel okuryazarlık önemli bir disiplindir. Birey bu kuralları öğrenmeden anlayamaz ve konuşamaz" (Fries, 1952: 57). Görsel okuryazarlık alanındaki çalışmalar için de aynı kurallar geçerlidir.

Öncelikle görsel kodlar, imgeler, mesajlar ve tasarımlar ile ilgili olarak görsel okuryazarlık, bir çeşit algılama, alımlama, yorumlama türünden sonuçları içermekle birlikte imgeler, kodlar ve bağlamlarında biçimlenen iletiler, mesajlar ve tasarımların görsel açıdan

çözümlemesini kapsamaktadır. “Görsel okuryazarlık kavramı, sözdizimsel (ritim, denge, perspektif, boşluk, hareket, renk vb.) ve semantik bileşimleri içermektedir. Görsel okuma-yazma sadece grafik kompozisyonlar (şekiller, çizgiler, renkler, vb.) için geçerli bir anlayış veya yetenek değildir” (Bamford, 2003: 3,4). Görme, iletişim, görsel iletişim becerilerini oluşturma, yorumlama, çözümlenme ve medyaya özgü görüntü teknikleri kullanma becerisi olarak öne çıkan görsel okuryazarlığın alt içerenlerinin iletişim ve eğitim kavramları ile bütünleştiği görülmektedir. Aşağıdaki şema, kavramsal bir harita olarak görsel okuryazarlığı çokdisiplinli bir kavram olarak özetlemektedir. Brizee’ye göre, bu şema (şekil – 3) “görsel iletişim yoluyla bilgi edinme, görsel okuryazarlık genel disiplin şeması ve eğitim alanları ilişkisini kapsamaktadır” (2003: 6):

Debes’in ardından günümüzde pedagojik ürünleri üretmeye başlamış olan görsel okuryazarlık bilimsel çalışmaları, eğitim teorileri, teknolojik gelişmeler ve sanatsal aktivitelerle yoğun bir şekilde gelişmekle yüzyüzedir. Görsel okuryazarlık kavramı ve çalışmalarının görsel düşünme, görsel öğrenme ve görsel iletişim olmak üzere üç temel bölüm kapsamındaki profil özelliği (şekil -3), bu alanın eğitiminde sözünü ettiğimiz disiplinlerin birbirleri ile olan ilgisini ve bağıni pedagojik bir formasyona yönlendirmektedir. Bu alanların etkileşiminde ortaya çıkan formasyon, birbirlerinden çok farklı bilimsel alanları da etkileyebilmektedir. Bu alanlar psikolojik etkiler, felsefi etkiler, sanatsal etkiler ve eğitim-öğretimsel etkiler olarak sınıflandırılabilir. Görsel okuryazarlık eğitimi ve formasyonunun sahip olduğu disiplinlerarası performans, birey ve toplum için kültürel ve sosyolojik etkileşim ve bütünleşme durumlarını ortaya koyabilmektedir.

2.7 Görsel Okuryazarlığın Sanat Eğitimsel Süreçlerle İlişkili Olduğu

Diğer Pedagojik Yapılar

2.7.1 Görsel Okuryazarlığın Tasarımsal, Sanatsal ve Eleştirel Boyutu

Bu bölümde görsel Okuryazarlık alanının pedagojik kapsamı, tanımı ile tasarımsal, sanatsal ve eleştirel çalışma alanına etkileri bilimsel süreç içinde incelenmiş olacaktır. Bu amaçla görsel okuryazarlık konusu, sanat, eleştiri ve görsel tasarım kavramı birey açısından etkileşimli olarak irdelenecektir. Bu bölümde ise görsel okuryazarlığın tasarımsal, sanatsal ve eleştirel boyutu tartışılacaktır. Yukarıdaki konuları açıklamak ve tartışmak için tasarım, sanat ve eleştirelilik yaklaşımları görsel okuryazarlık kapsamı içinde incelenmiş ve görsel okuryazarlığın sanat eğitimsel süreçlere yönelik pedagojik yapıları ve stratejileri ayrı ayrı başlıklar altında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Modern kültürlerde, görsel yolla edinilen bilginin kültürel ve yaşamsal olarak düzeyi ve pedagojik bir çalışma sahası olarak gereksinim duyulan görsel okuryazarlığın incelenmesi arasında önemli bir bütünleşme bulunmaktadır. Görsel okuryazarlık, görsel kültür ve görsel teknoloji ile yüz yüze olan tüketici tarafından anlamlandırılacak ya da çözümlenecek bilgiyle, görsel nesnelere ilgili bir durumdur. Dolayısıyla görsel olanın sanatsal, tasarımsal ve eleştirel bir yanı mevcut bulunmaktadır.

2.7.1.1 Görselliğin İşlevsel Amacı: Tasarım

Bütün görsel üretimlerinin tüketimsel olarak hedef kitlede beklenen etkiyi gerçekleştirebilmesindeki en işlevsel araç tasarım unsurudur. Tasarım, metni tamamlayan görsel unsurlarla birlikte sonuç olarak görselliğin işlevsel hale gelmesini sağlamaktadır. Görselliğin işlevsel amacını açıklarken, -fonksiyonel ve etkileşimli bir durum olarak- söz edilmesi gereken bir diğer nokta da, görsellik ile tasarımın birbirini tamamlayan bir karakter sergilemesi iletişimsel açıdan son derece önemlidir. Görsel metnin alıcı ile fonksiyonel olarak etkileşimini sağlayan tasarımıdır. İletişimsel bir değer olarak görselliğin okunabilirliğine ve ortaya çıkan mesajın alıcı tarafından tam olarak anlaşılmasına tasarım yoluyla olanak sağlamaktadır. Tasarımın mesajı destekleyici, pekiştirici etkisi görsel iletişim çalışmalarında sıklıkla vurgulanmaktadır. Okuyucuların ya da sanatsal ifade ile belirtilecek

olursa alıcıların, tüketim unsuru olarak görsel üretimlere ilgisini artırmada tasarım son derece önemlidir. Tasarım, görsel üretimlerin hedef kitle tarafından okunma durumunu belirleyici özelliğinin yanında, tercih edilmesini de belirleyen fonksiyonel bir iletişim karakteri olarak dikkati çekmektedir. Bu durumda tasarımı iletişimi tasarlama durumu olarak ta görebiliriz. İletişimsel görsel unsurlar tasarımsal elemanlar ve yapılar olarak üretimsel bir durum sergilemektedir. “Toplumsal olarak iletişimde standart haline gelen dergiler, televizyon, bilgisayar ve bütün metinler bilgiyi iletebilmek için tasarıma ihtiyaç duymaktadır” (Brizee, 2003: 1). Görsel iletişim tasarımı gündelik hayatta son derece sık kullanılan sosyo-kültürel ve iletişimsel bir unsur olarak ‘iletişim dili’ olmaya başlamıştır. Görsel iletişim tasarımında geçerli olan bu noktalar görsel sanatlar alanında da kendisini göstermektedir. Özellikle batıda birçok üniversitede görsel iletişim tasarımı bölümleri hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Christian Üniversitesi'nde Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'ndeki çalışmalardan örnek veren Pranayama, animasyon, grafik, film, illüstrasyon, fotoğraf ve video gibi birçok alanda yapılan tasarım çalışmalarına dikkat çekerek bu çalışmalarda görsel dilin bir tasarım çalışması konseptinde oluşturulduğundan söz eder (2006: 59). Tasarım destekli kaynaklar yaşam alanımızın her yerinde kullanılmaktadır. “Modern kültürel iletişimin temel yapı taşlarında, - karmaşık şekiller, renkler ve görsellerden oluşan yoğun mesajları yorumlanmasına temel oluşturan- tasarım bilinci ön plandadır” (Brizee, 2003: 1). Mirzoeff'e göre, bütün görüntüler birer görsel anlam tasarımı içermektedir ve gözlemediğimiz işlevsel amaç taşıyan görüntüler birer tasarımdan ibarettir (1998: 4). Görsel iletişim alanında tasarım yaratmayı, tasarlamayı diğer deyişle hayal etmeyi esas alan ve hayal edilen görselliği nesneleştirmeyi işlevsel duruma getirebilmeyi iş edinen birçok disiplinle iç içe bir eğitim alanı yaratmıştır.

2.7.1.2 Görselliğin Estetik Amacı: Sanat

Sadece tarihsel birikimi içinde sanatın ne yaptığını bilmek yeterli olmayabilir. Aynı zamanda sanat yapıtının felsefi olarak ifade ettiği anlamları da kavramak gerekir. Sanat yapıtı genel olarak görsel dünyanın bir parçası konumundadır. Bu yönüyle görselliğin çok farklı düzeylerde, örneğin, mekân, bellek, kimlik gibi toplumsal ve kültürel içerikli modeller etrafında değerlendirilmesi gerekir. Resim, heykel ve grafik gibi plastik sanatlardaki görsellik tipinin yanı sıra, teknik ve tasarım bakımından ele alabileceğimiz fotoğraftan

başlayarak günümüzdeki dijital imajlara oldukça aşınayız. Görsel kültürde bu imajlar estetik etkileri amaçlayabilmektedirler. “Birçok tasarımda ürünün nesnel fonksiyonun yanında nasıl görüldüğü de önem taşır” (Barnard, 2002: 15). Tıpkı sanat yapıtında olduğu gibi görsel iletişim elemanında da özgül bir üretim çabası ve estetik kaygı dikkate alınır. Genel tüketimsel eğilimler, görsel üretimin henüz tasarım aşamasında bu düşünceyi zorunlu kılmaktadır. Görsel sanatlar ve görsel tasarımlar, bu anlayış doğrultusunda estetik üretimlerin özgül iç değerlerini oluşturmaktadır. Estetik üretimin konusunu oluşturan sanatsal çalışmalar, dünyamızı birer görsel dile dönüştürmeye ve onu görsel olarak yeniden üretmeye çabalamaktadır. Son elli yılda sosyolojik, toplumsal ve pedagojik gelişmelere bağlı olarak görsellerin sanatsal amaçlara yönelik olarak üretimi ve tüketimi giderek artmakta ve önem kazanmaktadır. Sanatların bu işlevsel amacı estetik bir değerlendirmenin yapısal bütünlüğünde bir değer olarak üretilmektedir. Kültürler arasındaki ilişkiyi ve iletişimi belirleme noktasında sanatın ve tasarımın ana eksenini estetik bir değerlendirmenin konusunu oluşturmaktadır. Estetik değerlere bağlı olarak üretilen görseller, kültürel ve toplumsal iletişimde sanatı ön plana çıkarmaktadır. Bu anlamda geleceğin dünyasını iletişimsel ve tasarımsal görsel üretimlerin sanatsal karakterinin oluşturacağı belirtilebilmektedir. Görselliği etkili ve vazgeçilmez kılan düşünce, tasarımsal bakımdan estetik değerlendirmenin ve estetik tüketimin insan yönelimlerine yön vermesinden kaynaklanmaktadır. Görselliğin estetik üretim ve tüketim noktası insanın gündelik yaşamına önemli ölçüde yön vermektedir.

2.7.1.3 Görselliğin Yorumsal Amacı: Eleştiri

Dogmatik düşünceye karşı geliştirilebilen modern, pedagojik ve pratik sistemin eleştirel düşünme sistemi olduğunu söyleyebiliriz. Sanatın kendisini de eleştirel düşünme sisteminin en iyi öğrenilebileceği alan olarak betimlemek mümkündür. Eleştirel düşünce, her türlü ön yargıdan, saplantıdan arınarak olayları çok yönlü olarak ele almak ve alternatif bakış açıları geliştirmektir. Bu anlamda bir eleştirinin amacı da bütünü yok saymak değil, görebilmek, okuyabilmek, yorumlayabilmek, açığa çıkarabilmek, anlamlandırabilmek ve alternatif yorumlar geliştirebilmektir. Bir olgunun, bir durumun, bir yaratının, onu özgün yapan niteliklerin belirli ölçüler esas alınarak yorumlanması ve ortaya konması olarak öne çıkan eleştiri için doğal olarak hem bir olgu, hem de bir yaratı olması ve belli ölçütlerin esas

alınması gereği söz konusudur. Öte yandan eleştirel bir tespit, bir eserin niteliklerini bulup çıkartabilen, bir ölçütü tanıyıp kullanabilen ve bulguları değerlendirebilen bir özne durumu önemli bir gerekliliktir. Görselliğin gündelik yaşama uyarlanmış karmaşık hegemonyası, eleştirel okumayı ve de yorumlamayı gerektirecek pedagojik, yorumsal bir amacı da öngörmektedir. Görselliğin iktidarında gelişen ve yayılan görsel kültür yorumlanması gereken ve eleştirel düşüncenin ön plana çıktığı sorunlu bir alanı yaratmaktadır. Bu sorunlu alan kapitalist sisteme dayanan, sanayiden gelen üretimsel, her şeyi satmaya çalışan tüketimsel, yozlaşmış, popülist imajları çağrıştırmaktadır. Kapitalist sistemin iktidarı ve topluma ait kurallar arasında kendisine bir rol biçen bireyin toplumsal görevi ise eleştirel düşünme biçimidir. Kâr odaklı endüstrilerin sanat ve kültür adına yaptıkları ticaret ve manipülasyonu ve bu endüstrilere bağlı bir şekilde örülmüş düşünsel, sanatsal bütün yapılar, aynı zamanda bütün bunların birer mal olarak değerlendirmesi gerektiğini ifşa eden eleştirelliği mümkün kılmaktadır. Görsel kültürü ve kültür esdüstrisini izlemek ve onunla yaşamak görmeyi, öğrenmeyi ve eleştirel değerlendirmelerde bulunabilmeyi gerektirmektedir. Kâr odaklı endüstrinin görsel ürünleri ile yaşamak, etrafımızı saran karmaşık mekanizmaların farkına varmayı, endüstriyel ve sanatsal üretimler arasındaki ilişkinin önemini kavramayı, görsel kültür kariyeri ve toplumsal sanat kaynakları ve okuryazarlık yetenekleri ile bilgi edinmeyi ve bütün bunlar arasındaki ilişkiyi ve kültürü eleştirel olarak okumayı gerektirmektedir. Gösterimin bir politikanın parçası olması dolayısıyla, fotoğrafik imgelerin yararlı bir okuması, hem eleştirel olarak okumayı hem de izleyicilerin imgeleri söylemler, günlük yaşam ve daha yaygın bir iktidar yapısı arasındaki ilişkileri anlamasına imkân sağlayan belirli analitik becerilerden yararlanmasını gerektirir. Görsel metinler eleştirel düşüncenin gelişmesi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Görsel eleştiri, özde bireyin sanatsal bir ürün ile endüstriyel bir ürünün dillerini öğrenmeyi ve okumayı öngörmektedir. Bu bakımdan görsel eleştiri bireyin küresel anlamda demokratik değerler kazanmasına katkı yapabilecek bir yaklaşımdır. Görselliğin eleştirisi aslında sosyal ve kültürel bağlam içerisinde ele alınan bir olgu olmakla birlikte, bireyin toplumsal ve kültürel anlamda geliştirdiği bilgi birikiminin algılama yeteneği ölçüsündeki saptamasının bir sonucudur. Buna göre Tansuğ, eleştiriye “insanın kendi kendisini kavrama ve açıklama yöntemi” (1988: 30-33) biçiminde ifade eder. Temel eleştirel eğilim, insanla görsel üretimsel medya sistemlerinin iç içe kaynaşması sürecini kapsamaktadır. “Batıda temelleri aydınlanma döneminde atılan yeni ve pozitivist düşünceye dayanan doğa ve tarih

yorumunu içeren eleştirel yaklaşım, geçen yüzyılda ‘sanat eleştirisi’ adı altında bağımsız bir yazı diline de dönüşmüştür” (Arda, 2010: 153). “Sanat eleştirisi, sanatın iç anlamı üzerine bilgi vererek sanatın değerini ve anlamını artırmak, sanata yansımış olan sosyal ve kültürel değerleri aydınlatmak amacıyla bilgilendirme ve eğitmeyi içermektedir” (Risatti, 1989: 219). Eleştirel yargıların ve sonuçların kitlelere iletilmesindeki temel amaç insanların görsel üretimler karşısındaki kişisel eğilimlerini uyandırmak, onların kavrama ve açıklama çabalarına yardımcı olmayı kapsamaktadır. 1995 yılından beridir ODTÜ ve Bilgi Üniversitesi’nde ‘Görsel Düşünme’ dersleri veren Ulus Baker’e göre, “Adorno’nun deyimiyle kültür endüstrisinin içinde, bir görselin sanat mı yoksa endüstriyel bir ürün mü olduğunun farkına varabilecek bireyin sorgulama ve eleştiri yeteneği bu anlamda son derece önemlidir” (2010: 2).

2.8 Sanat Eğitimi İle Eleştireliliğin İlişisini Betimlemenin Pratiği Olarak

Görsel Okuryazarlık

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hızla artan bir yaşam tarzı olarak; görselleri anlamak, görseller üzerine düşünmek ve eleştiride bulunmak ile görselleri oluşturmak önem kazanmakta ve görsel okuryazarlığa olan ilgi giderek artmaktadır. Eğitimin en önemli amaçlarından biri, öğrencilerin iyi karar verebilmeleri için eleştirel düşünebilmelerine olanak veren davranış ve düşünce biçimlerini geliştirmektir. Geniş anlam bilgisi ve disiplinli öngürüsü ölçüsünde görsel okuryazarlık, sanat eğitimi ve eleştirel kültürün ilişkisini betimlemenin pratiği olarak sanat eğitiminde yeni açılımlara haiz durumdadır.

Görselleri oluşturma, kullanma, yorumlama ve değerlendirme mezyetlerine odaklanan, bireyi yaşamsal olarak etkili kılacak değerler ve yetenekler kümesi olarak öne çıkaran görsel okuryazarlık, sanat eğitimi ve eleştireliliğin ortak bileşkesi bakımından görme, algılama, anlamlandırma, düzenleme, yorumlama, çözümlenme ve uygulama gibi geniş bir pedagojik sahayı kapsayabilmektedir. “Görsel okuryazarlık tüm sanatsal üretimlerde olduğu gibi ‘yaratıcılık’, ‘uygulama’ ve ‘dışavurum-anlatım’ süreçlerini içinde barındırır” (Chauvin, 2003: 123). İlgili bölüm başlığı altında da değinildiği gibi, birçok alt disiplini ile birlikte, bireyin kültürel yaşamının bir parçası olarak kişisel deneyimlerin merkezi noktasını, kişisel deneyimlerinin en kapsamlı alanını serimleyen görsel okuryazarlık, sanat eğitimi ile

eleştirel kültürün değişik konumlarda, bir araya gelebildiği pedagojik açılımlardan birisidir. Bireysel anlamda bireyin görsel algılaması, görsel düşünme yeteneği ve eleştirel düşünme becerisine odaklanan müfredatlar için önerilen görsel okuryazarlık bilinçsel deneyimlerin, yorumsal ve üretimsel yeteneklerin kalitesini artırmaya yönelik bir eğitim modelidir. Sözü ettiğimiz modelin okul dışında kamusal anlamda da önemli bir pratiği söz konusudur. Burmark'a göre "insanoğlu için temel beceriler örgüsü sağlayan görsel okuryazarlık eğitimi" (2004: 1), hem öğrenciler ve hem de kamusal anlamda bütün bireyler için daha iyi öğrenme yollarını ve imkânlarını, öğretmenler için ise zengin öğretim metodlarını sunmaktadır.

Sözel betimlemelerden çok daha fazlasını ifade eden sanat eserini çözümlenmek öncelikle bu alanın kültürel birikimi ve eleştireliliği gerektirmektedir. Bu nedenle, "görsel okuryazarlık eğitimi, görsel kültür ve görsel öğeleri kullanmak, onları oluşturmamıza yardımcı olacak tasarım becerilerini kazanmak açısından etkili bir anlam taşımaktadır" (Brizee, 2003: 1). Endüstriyel kültürün şiddetli bir şekilde desteklediği görsel kültür toplumsal ve özellikle küresel anlamdaki iletişim olgusunda görmeye dayanan kültürü öne çıkarmıştır. Görsel düşünme ve görsel okuma tanımlamalarının çoğu bireyin görsel imgelere ve görüntüye hangi ölçüde eleştirel yaklaşabildiği olgusuna dayanmaktadır. Braden ve Hortin, "görsel okuryazarlığın imgeleri anlama ve kullanma yeteneği olduğuna dikkati çekmekte ve aynı zamanda bu yeteneğin imgeler üzerine düşünebilmeyi, eleştirel olarak bakabilmeyi ve öğrenme süreçlerini kapsadığından söz etmektedirler" (1982: 41). Bu tanımlamada, görsel okuryazarlığın eleştirel karakterine göndermede bulunulduğunu görüyoruz. Eleştirelilik gibi, görsel okuryazarlığın içeriksel yapısındaki çeşitli olgular, resim sanatının temel tasarım ilkelerine kadar uzanabilmektedir. Rune Petterson'a göre, "görsel okuryazarlık, görsel bilginin anlamını ve görsel mesajları kesin olarak yorumlama ve bu tür mesajları yaratma yeteneğini öğrenmenin bir pratiğidir" (1988: 155). Yazılı metinlerin okuryazarlığında olduğu gibi, okuma ve yazma süreciyle paralelinde olmakla birlikte görsel okuryazarlıkta yorum ve yaratımı, sanatsal eylem ve eleştireliliği ön plana çıkan bir değer olarak görmekteyiz.

BÖLÜM 3

ELEŞTİREL PEDAGOJİ

3.1 Eleştirel Pedagojiye Giriş

Bu bölümde temel argümanları ve karakteristik özellikleri incelenen eleştirel pedagoji, klasik eğitim sisteminin yöntem ve içeriğine karşı çıkararak, öğrenenleri dünyaya meydan okumaya ve onu değiştirmeye teşvik eden alternatif öğretim yaklaşımlarından birisi olarak dikkati çeker. Eleştirel pedagoji eğitimi okullarda düşünce ve pratiği birleştirecek şekilde yeniden tanımlamayı ve dönüştürmeyi amaçlar. Eğitimi sadece okuldan ziyade toplumsal gerçekliğin geniş bağlamında düşünülmesi gerekliliğine odaklanan eleştirel pedagoji, geniş sosyal ve bilişsel bir bakış açısı çizer. Eleştirel pedagoji, sosyal ve eğitsel bir adalet ve eşitlik öngörüsünü temel alır. Eğitimin politika alanında çok derin biçimde kökleştiği inancını savunan ve eğitsel açıdan alınan tüm kararların derin politik içermeleri olduğu üzerine odaklanan eleştirel pedagoji, demokratik bir toplum idealine ulaşma projesinin etik bir parçası olarak görülür. Eleştirel pedagoji gerçekte, eleştirel kuram geleneği içinde kökleri olan eğitsel bir yaklaşım modelidir.

3.1.1 Eleştiri

Sözcük ve kavram olarak farklı anlamları taşıyan eleştiri öznel ve nesnel unsurları içermektedir. Eleştiri sözcük olarak 'övgü' ve 'yergi' anlamlarını, kavramsal olarak ise birçok alanı ve alan bilgisini kapsayan bir içeriğe sahiptir. Buna göre, değerlendirme, yargılama ve ayırt etme anlamlarını taşıyan 'eleştiri' Yunanca *kritikos* sözcüğünden türemekle birlikte, yargılamak anlamına gelen *krinein* kökünden türetilerek eleştirel ve eleştirici anlamına gelen *kritikos* sözcüğü daha sonraları Latinceye *criticus* olarak geçerek Avrupa dillerine yayılmış günümüzde ise Fransızca ve İngilizce'de *critique*, Almanca'da *kritik* sözcükleriyle ifadelendirilmiştir (Hançerlioğlu, 1979: 101).

Bir nesne üzerinden öznel verilerden yola çıkarak, sonucunda kanıtlanabilir bir nesnellığe dönüştürülerek gerçekleştirilen eleştiride açıklığa kavuşturmak için öze inme söz konusudur. Sanat, edebiyat ve düşüncenin özünü ve yapısını inceleyerek onlar hakkında bir

hükme varma ve değerlendirme süreçlerini kapsayan eleştiri, bu anlamda bir kimsenin kişisel değerlendirmelerini ortaya koymasındır. “Eleştiri kavramının özünde de ‘karar vermek’ (krino) sözcüğü yer alır (Adorno, 1990: 123-124). Eleştiri bireysel yönelimli olduğu kadar gerçekte toplumsal dönüşüm odaklı bir eylemdir. Mevcudun çözümlenmesinde bir tespit ve aynı zamanda yöneylemsel bir bakış açıdır. Alan ve konu sınırlaması olmaksızın insan hayatını ilgilendiren her şeyi içine alan eleştiri, sosyolojik ve kültürel olgular ile düşünsel üretim ve tüketimin içeriği ile bu içeriğin işlenişini çok çeşitli yönleriyle ortaya koyan bir eylemdir. Eleştiri öznel olmasına rağmen, nesnel olanı ortaya çıkarması bakımından da önemlidir. Aynı zamanda gerçeğin bilinmesine ve daha net bir şekilde görünmesine hizmet ederek, hür ve sınırsız düşünce yollarını açmaktadır. “Walter Benjamin’e göre eleştiri doğru mesafe işidir. Bakış açısının ve olasılıkların önemli bir görüş açısına sahip olmanın henüz mümkün olduğu bir dünyada olmuştur” (Foster, 2009: 276). “Yirminci yüzyılın en önemli düşünce geleneklerinden biri olan Frankfurt Okulu, eleştirel teoriyi radikal anlamda yeni bir bilgi biçimi olarak sunmuş ve bu bilginin bizleri gerçek veya doğru çıkarlarımız konusunda aydınlatacağını ve çoğu zaman farkında olmadığımız baskı biçimlerinden, zorlamalardan kurtaracağını savunmuştur” (GEUSS, 2002).

Eleştirinin gerçekleşmesi sağlıklı bir iletişim ortamını gerektirir. Doğruya ulaşmak için izlenmesi gereken analitik bir yol olan eleştiri, genel bir eylemi yansıtan okuma işleminde içeriği çözümlene yollarından birisidir. Bütün okuryazarlık türlerinin temelinde eleştiri kültürü ve eleştirel düşünme metodu yer almaktadır. Eleştiri, eleştirel düşünmeye eş olarak, bilimsel düşüncenin gelişmenin en önemli pedagojik adımlarından birisi durumundadır. Bir olgu üzerine düşünce sıçramalarına yön veren eleştiri, nesnellüğün ön plana çıktığı eylemsel bir karakteri içermektedir. Eleştiri, bilginin kaynağını araştırmayı, ona ulaşmayı, onu tanımlamayı ve evrendeki amacının ne olduğunu tespit edebilmenin modern ve pedagojik tespitlerinden birisidir. Yapılan işin mahiyeti itibarıyla bütün disiplinlerde ortak bir imkân olarak kullanılan bu metotlar işlevsel özelliklerine göre çeşitli bölümlere ayrılmaktadır. Moran, bu sınıflandırmayı, Marksist, Tarihsel, Yansıtma ve Sosyolojik Eleştiri kuramlarını dünyaya/topluma dönük; Psikanalist ve Anlatımcı Eleştiri kuramlarını sanatçıya dönük; Yeni Eleştiri, Rus Formalizmi, Yapısalcılık ve Arşetipçi kuramları eser merkezli eleştiri; Duygusal Etki kuramı, Alımlama estetiği ve İzlenimciliği ise okur merkezli eleştiri olmak üzere dört temel başlık altında değerlendirir (2003: 44,45). Söz konusu bir durumun

özü ve yapısı bakımından ele alındığı eleştiride gerçeğin kendisini arama vardır. Olayları ve nesnenin özüne inme ve yapısal özelliğini ortaya koyan eleştirinin hedefi incelenecek olan durumun gerçek değerinin keşfi ile ilgilidir. “Multimodel teknikleri, ürün ve fikirleri satmak için kullanılan ticari kültürü tanımlamak için eleştirel yaklaşım gereklidir” (Sandlin-McLaren, 2010: 245). Görsel iletişimin ve anlam üretimlerinin yoğun bir şekilde egemen olduğu çağımızda, her türden fikir, düşünce, eylem ya da sanatsal çabaları eleştirel açıdan irdelemek, çözümlmek ve yorumlamak durumundayız.

Kültürel analize dayanan eleştiri türüne dikkat çeken Kellner’e göre, “diyagnostik (teşhise dayalı/tanılayıcı) eleştiri; çağdaş kültürün ve toplumun durumunu incelemek ve toplumsal değişimin araçlarını bulmak için kültürü kullanmaktadır. Kültürel çalışmalar yapmakla, inceleme adı altında, toplum ve kültür üzerine düşünmeyi birleştirerek, teori ile pratiği bir araya getirmektedir” (2010: 74). Teşhise dayalı eleştiri ile medya kültürü ve gösterisinin oluşumunu ve dünyadaki işleyiş şeklini, başlıca toplumsal ve politik meselelerle ilgisini ve önemli etkileri ile potansiyel olarak yaygın kullanım şekillerini anlamaktayız. “Bu yüzden kültürel çalışmaları, teşhise dayalı bir eleştiri ve dönüştürücü bir uygulama olarak görmek; çağdaş toplumu en iyi şekilde aydınlatan ve toplumsal ilerlemenin engellerini ya da güçlerini sunan fenomenleri araştırmaktır” (Kellner, 2010: 74). Teşhise dayalı veya tanılayıcı bir eleştiri; öğrencilere ve vatandaşlara, kültürlerin nasıl yorumlayacaklarını, medya kültürünü ve gösterisinin dünyaya dair gösterdiklerini nasıl anlayacaklarını ve kültürün, eğitimin, davranış ve kimliği şekillendirme işini nasıl gördüğünü öğretmek için, eleştirel toplumsal teori ve kültürel çalışmaları kullanmaktadır. Ortaya çıkışları büyük ölçüde edebiyat akımlarına bağlı olan başlıca eleştiri yöntemleri, Tarihi Eleştiri, Sosyolojik Eleştiri, İzafi Eleştiri, İzlenimci Eleştiri ve Yapısal Eleştiri olarak bilinmektedir.

3.1.2 Eleştirelilik

Her durumda çevresinde gelişen olaylarla yakından ilgilenen insan, ilk çağlardan beri barınması, beslenmesi ve korunması gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla zihnini ve bedenini kullanmış ve bunu geliştirmeye yönelik faaliyetlere yönelim göstermiştir. Uygarlıkların ortaya çıkması ile çeşitlenen sosyo-ekonomik ve kültürel ortamlarda insana ait bireysel ve genel sorunların belirlenmesi ve çözümlenmesi için duyuşal ve zihinsel

mekanizmaların ortak etkileşimi bilinci ile yayılan çeşitli felsefi olgulara ek olarak pratik-uygulamalı çözümler de belirlemeye başlamıştır. İnsanın sosyolojik ve kültürel yaşamı ve tarihi incelendiğinde eleştiri olgusunun izlerine rastlamak mümkündür. Bilimsel her olguda mutlaka eleştiri olgusunun izlerine rastlamaktadır. “Eleştirel düşünme, yaratıcılığın ve problem çözme sürecinin önemli bir parçasıdır” (Ellsworth-Hedley-Barata, 1994: 92). Aksi halde bilimsel, sanatsal ve düşünsel çalışmaların üretken ve bilgi sınırlarını geliştiren bir olgu olmasının çok ötesinde, sınırları daralmış, artık gelişemez bir dogma olduğu durumu söz konusu olacaktır.

Eleştirelilik olgusu, gerçeğin ve bunun ötesinde bilimsel olanın ortaya çıkmasına neden olan gözlem, akıl ve mantığı aynı düşünsel ortamda birleştirmektedir. Eleştireliliğin aynı zamanda okuyucuda belirli bir tepki uyandırmak girişimine davet etme biçimi olduğunu belirten Powell için eleştirelilik, bilinçli yapılan bir okuma ve keşfetme sürecini temsil etmektedir (1990: 1,2). Bu öğelerle belirlenecek her hangi bir çalışmanın çağdaş ve bilimsel sınırları, ancak eleştiri olgusu ile mümkün olabilir. Eleştirelilik eleştirel pedagojinin temelini de oluşturmaktadır (Kincheloe, 2008: 45). Bir çeşit sorgulama, çözümlenme, okuma ve değerlendirme eylemi olarak eleştirinin bilimsel yöntemlerle etkileşimini de sorgulamak gerekir. Çünkü “eleştirelilik problem çözme sürecinin ve yaratıcılığın önemli bir parçasıdır” (Ellsworth-hedley-Barata, 1994: 92). Kişisel düşünce ve duyguların eylemi durumundaki eleştiri, böylece başlı başına bir düşünce ve didaktik sanat eseri niteliği de kazanabilir. Eleştirel yaklaşımda bulunmak, günümüzde nesnelere, düşüncelerin, olguların ve de bilimin ortaya koyduğu ilkeleri her durumda sorgulamaktır. Eleştireliliği, ne yapılacağına ve neye inanılacağına karar vermeye dayalı mantıklı ve yansıtıcı düşünme olarak tanımlayan ve eleştirel düşünmenin yeteneklerden ve eğilimlerden oluştuğuna dikkati çeken Ennis, eleştirel düşünme eğilimlerini şöyle sıralamaktadır; Tez ya da sorunun açık ifadesini arama; Nedenler arama; İyi bilgilendirilmeye çalışma; Güvenilir kaynakları kullanma ve kullanılan kaynakları belirtme; Durumu bütünüyle göz önüne alma; Ana noktaya bağlı kalmaya çalışma; Asıl ya da temel sorunu akılda tutma; Seçenekler arama; Açık fikirli olma; Başkalarının görüşlerini dikkate alma; Karar verirken kabul edilmeyen dayanak noktalarını, dayanak noktalarının kabul edilmemesinden etkilenmeden kullanma; Kanıt ve nedenlerin yeterli olmadığı durumlarda kararı erteleme; Kanıt ve nedenlerin yeterli olduğu durumlarda karar almaya yönelik davranış gösterme; Konunun izin verdiği ölçüde kesinlik

arama; Karmaşık bir bütünün parçalarını düzenli bir biçimde ele alma; İnsanların duygularına, bilgi ve kültür düzeylerine duyarlı olma (bkz. 1985: 54). Bireyin kendi kontrolünde yaratıcı bilinci olarak gerçekleştirdiği eleştirelilik, alışılmış olanın ve kalıpların tekrarının engellendiği, önyargıların, varsayımların ve sunulan her türlü bilginin sınındığı, yargılandığı ve farklı yönlerinin, açılımlarının, anlamlarının ve sonuçlarının tartışıldığı, fikirlerin çözümlenip değerlendirildiği, akıl yürütme, mantık ve karşılaştırmanın kullanıldığı ve sonuçta belirli fikirlere, kuramlara veya davranışlara varılan düşünme biçimidir.

Bütün eğitim süreçlerinin genel hedefi, öğrencilerin iyi karar verebilmeleri için eleştirel düşünebilmelerini sağlamaya yöneliktir. Eleştiri kültürüne göre bir öğrenci, hem bir konuda bir eylemde bulunmaya, araştırmaya, o konuda düşünmeye istekli olmalı, ancak aynı zamanda da açık görüşlü davranarak öz-düşünümsel olarak kendisine eleştirel bir gözle bakabilmelidir. Bunun için Adorno, eleştireliliğin eğitim sürecinin özünü oluşturduğundan söz eder (Giroux, 2008: 77). Eleştirel düşünme, düşünmenin en gelişmiş ve en ileri biçimidir. Çünkü eleştirel düşünme saplantısız, nesnel ve derinlemesine düşünme anlamına gelmektedir. Richard Paul'un eleştireliliği gözlem ve bilgiye dayanan sonuçlar şeklinde ifade etmesi çok yerindedir (1991: 125). Eleştirel düşünme yöntemleriyle nitelikliyi niteliksizden, doğruyu yanlıştan ayırt edebilmek mümkündür. Eleştirelilik başıboş bir düşünsel etkinlik değil, sorunların özüne inen, çeşitli açılardan irdeleyen, anlamaya çalışan, gerekirse karşı çıkabilen bir düşünce biçimidir. "Eleştirel teori Marksist bir üretim ve tüketimin manipülasyonlarına karşı reflekse dayalı bilincin gelişimine ve tüketim sürecinde bireyin etkili paradigmaları kullanmasına imkân verir (Sandlin-McLaren, 2010: 36). Eleştirel düşünme sürecinde genel olarak keşfetme duygusu hâkimdir. Raymond A. Horn 'eleştirel' sözcüğünün anlamını tartıştığı çalışmasında, metinlerin gizli veya örtük anlamlarının ve imlemelerinin farkına varma durumu ve bilinci olarak 'eleştirel' sözcüğünü kullanır (2003). Bireyin keşfetme sürecini kendi bilinci ve yaratıcılığı ile geliştirmek ve denetlemek durumundadır. Cüceloğlu, bireyin kendini geliştirerek eleştirel düşünmeye ulaşabilmesi için aşağıda belirtilen üç temel adımı atması gerektiğini ifade eder:

- Kişi düşünce sürecinin bilincine varmalı,
- Kişi başkalarının düşünce süreçlerini inceleyebilmeli,
- Öğrendiği bilgileri günlük yaşamında uygulayabilmeli (1993: 216,217).

Eleştirel düşünme üzerine yapılan bütün açıklamalardan anlaşılacağı gibi, farklı tanımları olmasına karşın, aşağı yukarı bütün tanımlarda eleştirel düşünmenin bilgiyi etkili bir biçimde elde etme, karşılaştırma, değerlendirme ve kullanma yetenek ve eğilimini vurguladığı görülür.

3.1.3 Eleştirel Pedagoji

İnsanın kendisi ve çevresi ile olan her türden iletişim unsurlarını sorunsallaştıran eleştirel pedagoji, birçok yönüyle ele alınmayı gerektiren değişken bir olgu olarak dikkati çekmektedir. Henry A. Giroux, “eleştirel pedagojinin genel bir tanımın bulunmadığından söz ederken” (2007: 152), bu kavrama ilişkin farklı bakış açılarını görüyoruz. Norman Denzin’in eleştirel pedagoji için aktörü, kimliği ve söylemi geniş bir tarihsel bağlam içine yerleştiren düşünümsel ve diyalektik bir süreç (2003: 31) şeklindeki ifadesiyle kavramın kapsamı hakkında bir bilgi sahibi oluyoruz. Ancak, kavramın insan bilinci ve fonksiyonel öğrenme deneyimi ile olan ilişkisine rağmen, “üniversiteler ve ortaöğretim kurumlarında eleştirel pedagoji ile ilgili olarak her hangi bir bölüm bulunmamakla birlikte eleştirel pedagoji hakkında kalıplaşmış veya belirli homojen bir görüş veya düşünce de yer almamaktadır” (McLaren-Freire, 1995: 29). Eleştirel pedagoji her an geliştirilmeye açık bir saha olarak dikkati çekmektedir. Kavramın içeriğine yönelik katkıda bulunan ve özellikle bireysel yeterlik, kontrol mekanizması ve uygulama yeteneği vurgusuna dikkati çeken Sandlin ve McLaren’e göre “eleştirel pedagoji, bütün temalara ve dolaylı olarak ütopyacı uygulamalara karşı yorumsal sorgulama yeteneği ile dünyayı olumlu şekilde değiştirmeye yardımcı olmaktadır” (2010: 0). Kavramsal olarak içeriğinden öğrenilebilen bir olgu olarak karşımıza çıkan “eleştirel pedagoji, kendini insanların kişisel güçlenmelerine ve sosyalleşmelerine adanmıştır” (McLaren- Freire, 1995: 32). Eleştirel pedagoji kişinin kendisini tanımasını, olayları geniş bağlamda ele almasını ve değerlendirmede bulunmasını öngörmektedir. Bu durumda eleştirel pedagojinin temel öğelerini, iletişim, özdeşünümsellik, bağlam ve diyalog vurgusu şeklinde açıklamak mümkün olmaktadır.

Eleştirel pedagojinin düşünsel kökenlerinin disiplinlerarası katkılarla geliştiğini görmekteyiz. Kuzey ve Güney Amerika kıtasında 1980’lerden itibaren Paulo Freire, Henry A. Giroux, Stanley Aronowitz, Michael W. Apple, Maxine Grene, Peter Mc Laren, Bell Hooks, Donald

Macedo, Michelle Fine ve Jean Anyon gibi, değişik disiplinlerden araştırmacıların eleştirel pedagoji çalışmalarına katkıda buldukları görülmektedir. Eleştirel pedagoji kavramı ilk olarak, Paulo Freire'nin "Ezilenlerin Pedagojisi" adlı kitabında kullanılmıştır (2003a). Ancak eleştirel pedagojiyle ilgili çalışmaların tarihi daha eskilere dayanmaktadır. "Eleştirel pedagojinin ilkelerinin John Dewey'in çalışmalarından ve özellikle Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramından beslendiği söylenebilir" (Sholle, 1994: 13). "Giroux, "Critical Theory and Educational Practice" adlı yazısında eğitimbiliminde eleştirel kuramların izini sürerken, en önemli katkının Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramı tarafından yapıldığını söyler" (Darder vd., 2003: 9). Diğer taraftan ise "Frankfurt Okulu eleştirel pedagojinin gelişmesine, Marksist bir izlek çerçevesinde endüstriyel, teknolojik, kapitalist toplumsal düzende ortaya çıkan değişimleri çözümleyebilmek için yeni bir bağlam geliştirme çabasıyla katkıda bulunmuştur" (Darder vd., 2003: 9). Otoriter kişiliğin ve başat sınıfların egemenliğini yeniden üreten bürokrasinin gelişmesinin ardında yatan zihin örüntüsünü kavramaya alışan Frankfurt Okulu'nun yaptığı bağlam vurgusu, eleştirel pedagoji çalışmaları için son derece önemlidir. Çünkü eğitim süreci içerisinde üretilen ve dolaşıma sokulan her bilgi belirli siyasal, tarihi ve ekonomik koşullar içerisinde üretilmektedir. Bu nedenle, eğitim sürecinde verili olarak tanımlanan bilginin nasıl ve neden bu şekilde tanımlandığının eğitim sürecinin aktörleri tarafından kavranabilmesi önemli bir unsurdur. Bunun için "Frankfurt Okulu düşünürleri, gündelik yaşam etkinlikleri ile toplumsal kurumlar arasındaki ilişkiyi kavrayabilmek için diyalektik bir ereve geliştirmeye çalışmışlardır" (Giroux, 2003: 28). Bu nedenle bireyin tüm üretim ve tüketim alanları kültürel ve siyasal müdahale alanı olarak tanımlanmaktadır. "Bu anlamda, Theodor W. Adorno, eğitimcilerin öğrencilere eleştirel olmayı, yani otoriteye direnmeden itaat etmeyi sağlayan her türlü politikayı yönlendiren baskıcı ideolojilere, bu ideolojilerin gereksinimleri ile toplumsal ilişkilerine ve söylemlerine nasıl karşı çıkacaklarını öğretmelerini önermektedir" (Giroux, 2004: 795). Burada sözü edilen bağlamlar bize, eleştirel düşünmek ve cesaretle hareket etmenin özgürlükle eş değer olduğunu göstermektedir. "Adorno eğitim alanını demokratik bir toplum için asli bir kamusal alan olarak görmektedir. Ona göre, eğitim bireyi özgürleştiren ve güçlendiren bir olgudur" (Giroux, 2004: 795). Böylece, eleştirel pedagoji ve onun bağlam vurgusu sayesinde, bireyler bir yandan günlük yaşamda kendi öykülerini anlatabilmelerini olanaklı kılacak bilgi ve becerileri kazanır, öte yandan da kültür endüstrisi ve pazar ideolojisinin ve siyasetin onları baştan çıkartan çağrısına karşı direnç gösterebilir, ortaya çıkan bu

çatışmanın sonucunda da bireyler demokratik politik söylemleri yaşama geçirebilirler. “Eleştirel pedagojinin geleneğinde, insanların düşünce ve eylemlerini yansıtmakla birlikte, insanın özgürlük ve olanaklarının kapsamını genişletmek vardır. Olaylar ve olguların ortaya koyduğu iddiaları tanımlamak konusunda daha bilinçli ve seçici olmayı önermektedir” (Popkewitz, 1999: 46). Eleştirel pedagoji tarihini aydınlatmak ve genel bir bakış açısı oluşturmak amacıyla yaptığı araştırma sonuçlarında Joan Wink, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa ve Doğu’da eleştirel pedagojinin köklerini takip etmiş ve eleştirel pedagojinin dünyanın bazı bölgelerine dağılan tarihsel köklerini göstermeye çalışmıştır. Düşünce ve teorileri ile eleştirel pedagojinin önde gelen teorisyenleri ile çalışan Joan Wink, bu isimleri ve alanla ilgili gelişen teorileri şöyle açıklamaktadır (2005: 83-117):

Latin Amerika’da Eleştirel Pedagoji	Poulo Freire
Avrupa’da Eleştirel Pedagoji	Gramsci, Marx, The Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori, Tove Skutnabb-Kangas
Doğu’da Eleştirel Pedagoji	Reflections from the East, Peace Education
Kuzey Amerika’da Eleştirel Pedagoji	Dewey, Ada, McCaleb, Grioux, McLaren Cummins, Krashen, The Historical Evolution of Critical Pedagogy, The Benson Kids

Şekil – 4 Eleştirel pedagoji teorisyenleri.

Alanındaki uzmanların ve teorisyenlerin çalışmaları ve görüşleri ile eleştirel pedagojinin devamlı gelişen bir süreci bulunduğunu betimleyen Wink’e göre, “bu süreç öyle bir şeydir ki, doğu’nun bakışını yıkan eleştirel pedagojik süreçte son gelişen görüş, daha öncekileri yok edebilir ve yeni bir içerik kazanabilir” (2005: 117).

Eleştirel pedagojinin ilkeleri açıklanırken Latin Amerikalı eğitimci Paulo Freire’ye özel bir yer ayırmak gerekir. “İnsanlar ‘eleştirel pedagoji’ terimini duyduklarında ya da gördüklerinde, 1970’lerde Brezilyalı köylülerle yaptığı çalışmalar sonucu eğitimin toplumsal değişim ve kişisel gelişimden ayrılamaz olduğunun görülmesini sağlayan Paulo Freire’i düşünmektedirler” (Groenke-Hatch, 2009: 17). Çalışmaları bir dizi liberal ve radikal eğitimci üzerinde güçlü etkiler bırakmaya devam eden Paulo Freire’nin ismi eleştirel pedagoji ile eş anlamlı hale gelmiştir. Freire’nin çalışması eleştirel düşünme, etkileşimli pedagoji veya eleştirel okumayı öğretme konularında standart bir başucu eseri olma özelliğini taşımaktadır. Freire, eleştirel pedagojiyi ‘ezilenlerin pedagojisi’ şeklinde kavramsallaştırmış

ve temel ilkesini ise diyalog (conscientizaçao) olarak tanımlamıştır. Freire'nin diyalog(cu eylem) ilkesi, öğrencilerin dersliklerde soru sormaya yönelmeleri ve öğretmenlerin de öğrencilerden alacağı/öğreneceği şeyler olduğu temeli üzerinde gelişir. Freire'nin eğitmenin sürekli anlatıcı konumunda olduğu ve öğrencilerin de sürekli alan konumdaki durumlarına ilişkin görüşleri de bu kertede ortaya çıkmaktadır. "Eleştirel pedagoji, 60'lı yıllarda Brezilya'da küresel okuryazarlık kampanyası başlatan Paulo Freire'nin omuzlarındadır. Freire, dünyayı okumakla, kelimeleri okumak arasındaki farkı ortaya koymuş ve bunu öğretmeye çalışmıştır" (Wink, 2005: 87). Freire'ye göre, "insanca varolmanın göstergeleri dünyayı adlandırmak ve onu değiştirmektir" (2003a: 65). İnsanileştirici pedagoji olarak eleştirel pedagoji bu nedenle çok önemlidir ve uygulamalarının gerekliliği ön plandadır. Bu anlamda eleştirel pedagoji bireye üyesi olduğu topluma dünyayı tanıma, adlandırma yetisini ve gücünü 'yeniden' kazandırmaktadır. "Freire, eğitimin siyasal bir eylemin yerine geçmediğinin farkındadır, ancak eleştirel bilincin gelişmesini için 'eğitimin' niteliği, modeli, bakış açısı ve bağlam vurgusu önemlidir" (Macedo, 2003: 179). Bu sorulardan yola çıkan Freire, eğitmenin sürekli anlatıcı konumunda olduğu ve öğrencilerin anlatılan şeyleri mekanik olarak ezberledikleri eğitim modelini bankacı eğitim modeli (banking education concept), diğer bir deyişle klasik aktarmacı eğitim modeli olarak adlandırmaktadır (2003b: 49-196). Freire'nin mantığında sözünü ettiği bu modelde eğitmen yatırımcı rolünde, öğrenci de yatırım nesnesi konumundadır. Bankacı eğitim modelini ayrıntılı olarak tartışan Freire, bu modelde eğitmenin öğrenme sürecinde etken, öğrencilerin ise edilgen konumunda olduklarına dikkati çekerek, bu eğitim modelini şu şekilde eleştirmektedir: "Bankacı eğitim kavramının insanları uyarlanan, etki altına alınan varlıklar olarak görmesi şaşırtıcı değildir. Öğrenciler kendilerine yüklenen yığılma malzemeyi istiflemekle ne kadar meşgul olurlarsa, dünyaya bu dünyanın dönüştürücüleri olarak müdahale etmeleri halinde oluşacak olan eleştirel bilinçleri de o kadar güdük kalacaktır" (Freire, 2003a: 51). Bu modelin temelinde öğrencilerin eğitmen tarafından aktarılan bir konuyu 'idrak etmeleri' değil 'ezberlemeleri' amaçlanmaktadır. Bu amacın arkasında da, başat ideolojinin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel ayrıcalıklarının yeniden tesis edilmesi istemi yatmaktadır. Bankacı eğitim modeline karşı Freire, 'sorun tanımlayıcı eğitim çalışması'nı önermektedir (2003a: 56 ve 198). Freire'nin önerdiği bu eğitim yaklaşımı 'iletişim'i ve 'diyalog'cu eylemi yaşamda etkin kılabilir. Sorun tanımlayıcı eğitim modelinde, eğitmen ve öğrenci birbirlerinden

yalıtılmış farklı konumlarda değillerdir. Her ikisi de, 'idrak etme' sürecinde etkindirler: Öğretmen öğrencilere malzemeyi, üzerinde düşünmeleri için sunar ve öğrenciler kendi düşüncelerini ifade ederlerken o da önceki değerlendirmelerini yeniden gözden geçirir. Özetleyecek olursak, Freire'ye göre, "bankacı eğitim, bilinci boğmaya çalışır; sorun tanımlayıcı eğitim, bilincin su yüzüne çıkması ve gerçekliğe eleştirel müdahale için çaba gösterir" (2003a: 58). Eğitimcilerin, öğrencilerin ve ebeveynlerin, belirli toplumsal ilişkileri eleştirel bir bakış açısı ile kavrayabilmeleri için eleştirel eğitim uygulamaları ile bir araya getirilmeleri önemlidir. Buna ek olarak, okul dışında yaşanan tüm toplumsal süreç ve ilişkilerde üretilen ve dolaşıma sokulan bilginin masum olmadığı kavranması eleştirel pedagoji ile mümkündür. Üstelik her türlü toplumsal uygulamaların her zaman farklı insanlar ile gelenekler arasındaki somut ilişkilerin anlatımları olduğunun, tüm etkileşimlerin toplumun tanımlanmış/öngürülmüş amacına ve rolüne ilişkin üstü örtülü görünüm içerdiğinin farkı da bu şekilde mümkündür. Böylesi bir makro bakış açısına dayanan eleştirel okuryazarlık edimi, insanlara hem eğitim becerileri kazandıracak, hem de eleştirel muhakeme yetisiyle insanları güçlendirecektir.

Eleştirel pedagoji çalışmalarının gelişmesine bir diğer önemli katkı ise Amerikalı düşünür Herry A. Giroux tarafından yapılmıştır. Giroux, 'Impure Acts: The Practical Politics of Cultural Studies' adlı çalışmasında mevcut pedagojik anlayış ve uygulamaların depolitize edildiğini ve akademik kültürün öğrencileri tecimsel güçlerin değerlerini alkışlayan verili toplumsal düzene uyumlanmalarını sağlamak üzere kurulduğunu belirtmektedir (2000: 11). Giroux, "bu zeminde de yurttaşlığın giderek bireyselleştigi, halk ve yüksek eğitim kurumlarının gençleri eleştirel toplumsal özneler yerine tüketici olarak yetiştirdiğine dikkati çeker" (2000: 33). Giroux'un şirket kültürü olarak adlandırdığı bu eğitim modelinde iyi yaşam, satın alınan şeylerle 'bizim' tüketiciler olarak konumlandırılmamız üzerine temellenir. Bu model, tam da Freire'nin bankacılık modeli olarak tanımladığı modele ve onun toplumsal çıktılara denk düşer. Giroux, pedagojinin teknik bir strateji olarak anlaşılması yerine, siyasi ve ahlaki bir pratik olarak kavranması için bundan sonra ne yapılması gerektiğini sormaktadır" (2000: 33). Giroux bu soruya bulduğu yanıt, eleştirel pedagojinin kalkış noktası öğrencinin yaşantısı –kendi sorunları ve gereksinimleri- olmalıdır şeklinde özetlenebilmektedir. "Mevcut ezberci ve yetkici eğitim yerine, 'kişinin kendi terimleriyle konuşma yeterliğindeki bir sesi, yani dinleme, yeniden anlatma, erkin asıl

temellerine bilgi ile meydan okumak yeterliğindeki bir sesi...’ geliştirmek amaç olmalıdır” (Giroux, 1998: 61). Öğrencinin dersliklerdeki konuşma edimini eleştirel diyalog üzerine temellendiren bir eğitimbilimi anlayışının toplumların demokratikleşmesi için sağlayacağı yarardan sıkça söz eden Giroux, eleştirel pedagojiyi çokkültürcülük, kendi deyişi ile ses siyaseti ile ilişkilendirir (1998: 62). Giroux’un eleştirel pedagoji yaklaşımının temelinde, ‘ses siyaseti’ anlayışı yatar ve dersliklerde eğitimciler farklılıkların nasıl çalıştığını, değiştiğini, birbirlerini nasıl etkilediğini, farklılıklar arasındaki varolan sınırların nasıl aşıldığını göstermelidir. Böylece öğrenciler verili ve belirli toplumsal, siyasal ve ekonomik güçlere karşı mücadele için harekete geçebilirler. Giroux’un deyişi ile öğrenciler sivil bir cesareti ortaya koymak için eğitilebilirler. Giroux, Adorno ve Freire’nin eğitim ve özgürlük arasındaki ilişki üzerine yaptıkları tartışmalarını ve özgürleştirici eğitim sürecini yeniden gündeme taşımış ve dokuz ana başlık altında toplamış olduğu eleştirel pedagojinin temel ilkelerini şöyle açıklamıştır (Somersan, 2004: 111):

1	Eğitim sadece bilgi değil, aynı zamanda siyasi bireyler de üreten süreçtir. Dolayısıyla eleştirel pedagoji, siyasetin ilkelerini red etmek yerine kamu eğitimini, demokrasinin zorunlulukları ile bağdaştırmalıdır.
2	Ahlâk, eleştirel pedagojinin odak noktasıdır. Eğitimciler farklı söylemlerin öğrencileri nasıl biçimlendirdiğini, toplumla ilişkilerini yapılandırmak üzere nasıl farklı etik göndermeler sağladığının bilincine varmalıdır.
3	Eleştirel pedagoji, farklılık konusunda sistemi sorgulayacak ve siyasi olarak dönüştürecek bir şekilde etik olarak odaklanmalıdır. Eğitimciler, öğrenci kimliklerinin nasıl çoklu ve zıtlı bir şekilde yapılandığını fark etmelidir.
4	Eleştirel pedagojinin, yarışan dayanışmalar ve siyasi sözlüklere izin veren, iktidar, adalet ve savaşım ve eşitsizliği tek bir lügate indirgemeyen, gündeliği, tarihi ve koşullu olanı yok etmeyen bir dile ihtiyacı vardır.
5	Eleştirel pedagoji, bilginin üretileceği yeni mekânları sağlamak üzere, disiplinlerarası katı duvarları yıkacak yeni bilgi biçimleri oluşturmalıdır.
6	Mantık, masum değildir. Aydınlatma Çağının mantık nosyonu, eleştirel pedagoji bağlamında yeniden formüle edilmelidir. Eğitimciler, gerçeği açığa çıkardığını iddia eden herhangi bir mantık konusunda kuşkucu olmalıdır.
7	Eleştirel pedagoji, eleştiri ile olasılıklar dilini birleştirerek çeşitli seçeneklerin yeniden farkına varmalıdır.
8	Öğrencileri profesyonelliğin dar haline hapsetmek yerine, belirli siyasal ve toplumsal konular çerçevesinde, dönüştürücü entelektüeller olarak içeren konular geliştirmelidirler.
9	Eleştirel pedagoji anlayışının merkezinde, postmodernizmin farklılık değerlendirmesi ile feminizmin ‘siyasiliğin önceliği’ üzerindeki vurgusunu birleştiren ‘ses siyaseti’ anlayışı yatar.

Şekil – 5. Eleştirel pedagojinin temel ilkeleri.

Dauglas Kellner de Freire'yi izleyerek, "Kültürel Araştırmalar ve Sosyal Teori: Eleştirel Bir Müdahale" başlıklı makalesinde, dünyanın çeşitli hallerini kelime ve metni okuma yoluyla okumayı öğrenmenin olanaklı olduğunu belirtir ve bunun için metin ve bağlam arasında diyalektik bağın kurulmasını, bu okuma pratiğinde toplumsal bağlamın vurgulanmasını önerir. Eleştirel pedagoji, normları, değerleri, rol modellerini, olumlu veya olumsuz kültürel yapay üretimlerdeki temsilleri de inceler. Böylece, Kellner'e göre, bireyler içinde yaşadıkları toplumsal ve siyasal sistem içerisinde kültürü ve gündelik yaşam tarzlarını nasıl yerleştireceklerini öğrenirler ve bunun kendisi ise tek başına eleştirel pedagoji uygulamasıdır, son kertede siyasaldır. Kültürel çalışmalar yaklaşımı işte bu nedenle çok kültürlü siyaset ve medya pedagojisini desteklemektedir. Kültürel çalışmalar yaklaşımı, iktidar ve egemenlik ilişkilerinin kültürel üretimlerde nasıl kodlandığını, bu kodlanmış başat anlatılara insanların nasıl tepkiler verdiklerini, metinleri ne şekilde alımladıklarını, başat anlamlara nasıl direnebileceklerini, kendi eleştirel ve alternatif okumalarını nasıl yaratabileceklerini ve eleştirel bilinci nasıl geliştirebileceklerini göstermektedir. Eleştirel pedagoji yaşamsal açıdan bireyin özgürleşmesi için özsel bir süreç sunmaktadır. Peter McLaren'in deyişiyle eleştirel pedagojik süreç, tarihsellik vurgusuyla, ataerkil ve Avrupa merkezli sayılıtlara karşı çıkar. Toplumda ezilenlerin yaşam deneyimlerine ve bakış açlarına duyarlı bir toplumsal politikayı destekler ve demokratik bir toplumsal düzen ideale hizmet eder (2003a: 171-177). "Bir başka deyişle eleştirel pedagoji modernitenin peşindedir" (McLaren-Freire, 1995: 231).

Eleştirel pedagojide öğrencilerin sadece öğretmenlerle değil, birbirleriyle de etkililiğe girmeleri esastır. "Bu bağlamda eleştirel pedagoji öğretmen ve öğrencilerin, söylesel uygulamalarda bilgi ve güç ilişkilerinde nasıl bir pozisyon alacaklarına yardımcı olur" (McLaren- Freire, 1995: 34). Bu da eleştirel pedagojinin her zaman için toplumun belirli bir vizyonu olarak çalıştığı anlamına gelmektedir. "Eleştirel pedagoji, daha fazla anlamak için, formâl ve informâl alanlarda düşünmemize yardımcı olur" (Sandlin-McLaren, 2010: 15). Bunun için "eleştirel pedagoji Roger Simon'a göre, güçlenmenin bir projesidir" (McLaren-Freire, 1995: 34). Burada görüldüğü gibi düşüncenin biçimi ve yönetimi dikkati çekmektedir. "Bilginin nesnelliliğini çürüten ve her tür pedagojik otoritenin taraflılığını ifşa eden eleştirel pedagoji, çeşitli pedagojik alanların biçimi ve içeriği ile bu alanların güvenli kültürel pratikler aracılığıyla meşrulaştırdıkları otorite arasındaki ilişkiyi sorgular" (Giroux,

2007: 155). Tüketim ideolojisinin önemli bir itici güç olduğu dünyada, eleştirel pedagoji eşitsiz bir tüketim arenasında bizim için son derece güçlü bir direnç alanı oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi insanın ilk etapta bireysel yeterliğine odaklanan eleştirel pedagoji geniş anlamda, öğrenilebilen, geliştirilebilen bir kapsamda ele alınması gereken, değişen ve gelişen pedagojik ve bilimsel olgularla büyümeye devam eden çok geniş bir olgu olarak dikkati çekmektedir.

3.2 Eleştirel Pedagojinin Konumsal Saptamaları

3.2.1 Pedagoji

Çocuklarda eğitim, bilim ve teorisi anlamına gelen pedagoji kelimesinin aslı Yunanca 'Paisagogeı'dir (Pais=çocuk, agogein=bilim). Lea Chapuis, pedagojinin teorik anlayış ve pratik beceri yöntemi olarak son derece karmaşık olduğunu belirtir (2003: 4). Chapuis'e göre, bilgi ve beceri eğitiminin sanatsal ve çağdaş yorumu olan pedagoji, öğrencinin sosyal ve entelektüel gelişimini kapsamaktadır (2003: 4,5). McLaren ve Freire'ye göre ise "pedagoji seçtiğimiz yaşamda toplumu başkalarını ve kendimizi nasıl temsil edeceğimizi öğreten bir sistemler bütünüdür" (1995: 34). Belli kuramsal çerçeveler içinde icra edilen ve bazı ahlâki ve felsefi amaçların gerçekleştirilmesini hedef alan eğitim faaliyetlerinin incelenmesi, seçilmesi ve uygulanması olarak pedagoji, eğitim ve öğretimle ilgili olguları belli bir tarzda düşünmekten ve eyleme dönüştürmekle ilgili olarak dikkati çekmektedir. Bilim, ahlâk ve pratik felsefe, teknik ve estetik yaratılışla yakınlık gösteren pedagoji, Wink'e göre, öğrenme ve öğretme arasındaki en anlamlı eylem biçimlerini ifade etmektedir. Hatta bu yönde iyi bir pedagoji bize öğrenme ve öğretme süreçlerine tamamen odaklandığımızda hissettiğimiz elektriği sağlarken, kötü pedagoji ise en kötü acıyı vermektedir (Wink, 2005: 23-25). Batı ülkelerinde uzun yıllar psikoloji bilimi altında devam eden ve 19. yüzyıl sonlarında ayrı bir bilim dalı haline gelen pedagoji biliminin ilgi sahası, yeni doğan ile yetişkin bir birey arasındaki bütün insanları kapsamaktadır. "Bir eleştiri ve olasılık dili olarak pedagoji geleneklerde bir yöntem ya da teknik olarak değil, politik ve ahlâki bir gelenek olarak geniş bir yer kaplamaktadır" (Giroux, 2007: 29). Geniş bir alan ifadesiyle Giroux, insanın sosyal ve kültürel hayatında önemli bir yeri olan eleştirinin kapsayıcılığını belirtmeye çalışmıştır.

Bilgiye ve beceriye dayalı etkinliklerin programlı bir şekilde aktarımını konu edinen pedagoji kelimesinin anlamsal içeriğine baktığımızda pedagojinin eğitimi konu alan bir disiplin olduğu görülmektedir. John Dewey, Paulo Freire, Benjamin Bloom, Henry Giroux, Celestin Freinet, Friedrich Fröbel, Gloria Jean Watkins, Jan Amos Komensky, Janusz Korczak, Maria Montessori, William G. Perry, Johann Heinrich Pestalozzi, Jean Piaget, Simon Soloveychik, Rudolf Steiner ve Lev Vygotsky, pedagoji’de dönüm noktası oluşturmuş kişilikler olarak dikkati çeken isimlerdir.

Wink’e göre, bir tek pedagoji yoktur (2005: 24). “Farklı niteliklerden oluşan yeni sayısal ve medya teknolojilerinin desteğiyle yeni pedagoji alanları yaratılmıştır” (Giroux, 2007: 23). Pedagoji bilimi kendi altında, pek çok ülkede pedagojinin ana branşı olan **Eğitim pedagojisi** (Eğitimde doğru stratejilerin uygulanması ile ilgilenir), **Orthopedagoji** (Problemlili çocuklar ve onların davranışları ile ilgilenir), **Transkültürel pedagoji** (Kültürel etkenlerin çocuk davranışları üzerinde yansımaları ile ilgilenir) ve **Antropedagoji** (Pedagojik açıdan dikkate değer, tarihteki örnek şahsiyetlerin durumlarını inceler ve günümüz ile karşılaştırmalı veri alışverişi yapar), şeklinde farklı alanlara ayrılmaktadır (Güneş, 2005).

Pedagoji yalnızca bireylerin kendi hayatlarını ve dünyayı etkileyen unsurlar hakkında düşünme biçimlerini değiştirmekle kalmaz, “aynı zamanda onları dünyada var olmak ve ona bir politika, güç ve sosyal adalet sorunu olarak dâhil olmak için elverişli anlar yakalamaları konusunda teşvik eder” (Giroux, 2007: 94). Pedagojik öğretim sürecinde öğrenciler programın bir parçası konumundadır. “Pedagojik çerçeveler ve stratejiler için referans noktası ise öğretmendir (Chapuis, 2003: 4). McLaren ve Freire’ye göre, “pedagoji öğretmen ve öğrencilerin müzakere ve anlamlandırma süreçlerine referanslık etmektedir” (1995: 34). Konumsal bir saptama ve bakış açısının kapsamındaki pedagoji, mevcut durumun ve bu mevcudiyetin gelecekteki yapılanma düzeyine odaklanmakla birlikte, eğitim ve öğretimin güncel ve bilimsel vasıtası durumundadır. “Williams’ın kalıcı eğitim kavramından hareketle, pedagoji; iktidar ve bilginin sosyal kimliklerin, ahlâki yapıların ve gelecekte oluşması istenen toplumların üretiminde, algılanmasında ve dönüşümünde birbirlerine nasıl şekil verdiklerini anlamak için teorik bir ortam sağlar” (Giroux, 2007: 154). Bu bakımdan pedagoji kavramına en çok yaklaşım geliştiren teorisyenlerden biri olarak Giroux, bu kavramın içeriğine önemli katkılarda bulunmuştur. Giroux’a göre , “pedagoji

politika ve temsil, bilgi ve iktidar, öznel konular ve değerler, öğrenme ve sosyal değişim arasındaki ilişkileri konu edinmelidir. Aynı zamanda tartışmaya, direnişe ve sorgulama kültürüne daima açık olmalıdır” (2007: 31). Giroux’un ifade ettiği gibi pedagoji ile ‘sorgulama kültürü’nün etkileşimi çalışmamız açısından son derece önemli bir saptamadır. Giroux’un önerdiği türden bir içeriğe ve karaktere gereksinim gösteren pedagojinin, sorgulama kültürü ile gelişim ve yönelim göstermesi, okuryazarlık düzeyi ve bunun ötesinde öz-eleştirel bireylerin yetişmesi ve kamusal bilinç düzeyinin artması bakımından son derece önemli görülmesi gereken bir saptamadır. Pedagoji bireylerin kendileri ve çevresindeki olaylarla ilgili düşüncelerini geliştirmek için fırsatlar sunmaktadır. Öğretmen ve yöntemin etkileşimi ile karakterize olan bir eğitim yaklaşımı olarak belirtebildiğimiz pedagojiyi öğretim faaliyetleri kapsamında eğitimi ve sanatı konu alan bir öğretmenlik mesleği olarak ifade edebiliriz. Genellikle ‘talimat stratejileri veya öğretim stilleri’ anlamına gelen pedagoji, çağın gerektirdiği sosyo-kültürel ve teknolojilerine bağlı olarak da sürekli değişkenlikleri de içerebilmektedir.

3.2.2 Kültür

Kültür kavramı hem içerik hem de kapsam olarak birçok tanımla açıklanmaya çalışılmıştır. Kültürün iki temel tanımında, kültür estetik mükemmellik ve yaşamın kendisi olarak ele alınır. Birinci tanımda “kültür, opera, bale, edebiyat, sanat ve tiyatro gibi seçkinlik işareti olarak ele alınırken; Raymond Williams kültürü kurumlarda ve sıradan davranışlarda bulunan belli anlam ve değerleri açıklayan özel bir yaşam biçimi olarak değerlendirir. T.S. Eliot ise kültürü, bir milletin bütün karakteristik etkinlik ve ilgi alanlarını kapsayan bir olgu olarak ele alır” (Hebdige, 2004: 27). “Marksist göstergebilimci Barthes de kültürü, kütüphane, tiyatro ve opera binasının dışına çıkararak gündelik yaşamın tamamını kapsayan bir olgu olarak değerlendirir ve çözümler” (Hebdige, 2004: 27). 20. Yüzyıl kültür kavramını çok boyutlu düşünmüş ve tanımlamıştır. Kültür kavramının yanına ilave edilen diğer kavramlar kültürün niteliğinin, türünün ve kapsamını genişletmiştir. Özellikle postmodern dönemselleştirmenin çoğu unsurunun kültür üzerine yoğunlaştığını düşünürsek, yanına ilave edilmek durumunda kalan diğer kavramların çeşitliliğini daha rahat kavrayabiliriz. Popüler kültür, kitle kültürü, kültür endüstrisi, medya kültürü ve küresel kültür bunlardan sadece bazılarıdır. Küresel kültür, medya ve görsel kültür, oldukça

dinamik ve küresel formlarını içinde barındıran ve çağımızın kapsam açısından diğer kültür çeşitlerinin daha üstünde bir konuma sahip olması açısından önemlidir. Medya teknolojilerinin kitle iletişim sistemleri ile dünyanın küçülmesine yol açması, mesafelerin kısalması ve bilginin ve görüntünün dolaşımının süratle sağlanması, küresel kültürün karakterini medya ve görsel kültür odaklı hale getirmiştir. Küreselleşmenin kültür üzerinde dayattığı ilk anlayış, kültürel homojenitedir. Dünya üzerindeki kültürlerin aralarındaki farkların benzeşimlere dönüştürülmesi ve özellikle tüketim anlayışlarının ortak zihinsel, duygusal ve fiziksel gereksemelere göre ayarlanması, bu homojenitenin ortaya çıkan sonuçlarından sadece bazılarıdır. Artık medya ve görsel kültür, homojen küresel kültürün yayılması ve benimsetilmesinde çok önemli araçlar olarak görülmektedir. Kültürün anlamsal olarak örüntüsünden bu kavramın hem etkilenen hem de etkileyen bir yönelim sergilediği ortaya çıkmaktadır.

Kültür kavramının yanına ilâve edilen endüstri kavramı, kültürü ticareti yapılabilir bir meta'ya dönüştürmektedir. Endüstri aynı zamanda kültürün zamana, gereksemelere, mekâna ve yansılara göre her an değişip dönüşeceğini, üretilip tüketilebileceğini ve bunu hızla dünyaya yayabileceğini de göstermektedir. Artık kültür endüstrisi ile kültürel bir ekonomiden de bahsedilebilmektedir. Küresel kültürün iç dinamiklerinin temel göstergesi olan medya ve ona ait teknolojilerin, kültür endüstrisinin en önemli pazarlayıcısı ve ürün vitrinleri gibi görüldüklerini belirtebilmekteyiz. İnsanların kültürel anlamda gündelik yaşamlarının ve hatta yaşam stillerinin kültür endüstrisi tarafından tasarlanıp kurgulanması medya ve görsel kültürün hâkim karakterinin kitleler üzerindeki etkisini bir kez daha göstermektedir. Medya ve görsel kültürle artık, "kültürel içeriğin dağılımı büyük ölçüde ticari olarak yapıldığı için, beğeni yapısı da ekonominin geçerli olan kurallarına göre yönlendirilmektedir" (Gans, 2005: 145). Bu kuralların günümüzdeki en etkin kültürel ifaderinden birisi de popüler kültür kavramıdır. Popüler kültür geniş ölçüde yaygınlık kazanan ve kitlelere benimsetilebilen kültür anlamında, halkın beğenilerine ve arzularına hitap etme amacını gütmektedir. "Popüler kültür, kültürel olanın mekanik üretimi ve geniş işbölümü etrafında kurulan kapitalist mal üretimi, pazarlaması, dağıtımı ve tüketimi biçimlerine dayanan bir kültürdür" (Erdoğan-Alemdar, 1994: 121). Bu ele alış biçimiyle popüler kültür, medya egemenliği altında olduğunu açıkça göstermektedir. 'Kültür ve Yönetim' adlı makalesinde kültürün saf bir dolaysızlığının olmadığını belirten Adorno,

kültürün insanlar tarafından bir tüketim nesnesi olarak gelişigüzel tüketilebildiğinde, insanları manipüle edeceğini vurgular. Adorno'nun bu endişesine medyanın ve görsel kültürün manipulasyonunu gösterebiliriz. "Video oyunlarından Hollywood filmlerine ve oyuncaklara kadar, popüler kültür giderek artan bir biçimde militer değerler, semboller ve imgeler bombardımanı altındadır" (Giroux, 2008: 177). Genel kaygıların, alternatif dayanışmaların ve demokrasinin temel unsurlarını serimleyen ve kamusal etkileşimin ortaya konabileceği ortamları yaratabilen kültür, aynı zamanda küresel bir kitle odağında diyalog ve demokratik dönüşüm yoluyla mevcut sembolik ve maddi güç eşitsizliklerine karşı koyabileceği pedagojik ve politik zeminler oluşturmaktadır.

3.2.3 Toplum

Sosyolojinin ilgi alanına giren toplumun kavramsal yapısının birey ve iletişim ekseninde ortaya çıktığını ve olgusal bir durumu yansıttığını görmekteyiz. Bu nedenle bireyler arası etkileşimlerin yaşandığı bir yerde toplumun ortaya çıktığını belirtebiliyoruz. İletişim ihtiyacı ve birlikte olmanın bilinciyle bireyler arasındaki etkileşim toplumu ortaya çıkarmıştır. İnsanlar arasındaki ilişki ve iletişim ihtiyacından ortaya çıkan toplum kavramı, genel anlamda bireyler arasındaki ilişkileri ve bunlardan türeyen kurumları ve kültürü işaret etmekle birlikte, bireyin ait olduğu en büyük grup olarak toplum, fertlerin aritmetiksel toplamından çok daha farklı olguları da işaret etmektedir. Ortak bir hayatın şartlarını ve temel unsurlarını paylaşan ve organize olmuş insan gruplarının oluşturduğu toplum bu anlamda sosyal ilişkilerin de dokusunu yansıtmaktadır.

Toplum değişken bir yapıya sahiptir. Bir olgu olarak toplumu yaşadığımız evrenin sürekli değişkenleri arasında sayabiliriz. Her şey gibi toplum da çağın gerekleri doğrultusunda gerekli dönüşümlere uğrayarak yaşamaya ve gelişmeye devam etmektedir. Buna bağlı olarak toplumu oluşturan yapılar, dinamikler, sistemler ve kurallar sürekli olarak bu dönüşüm sürecini takip etmektedir. Sözü ettiğimiz bu dönüşümün hızı dönemlere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Tezcan'a göre, "toplumsal değişmeyi kültürel değişimlerden ayırmak zordur. Bu yüzden tüm toplumsal değişimleri sosyo-kültürel değişimler olarak belirlemek gerekir" (1988: 221). Bu değişim süreci toplumda, iletişimde, davranışlarda, inançlarında, sosyal kurumlarda, onların fonksiyon ve yapısında meydana gelen farklılaşma

olarak görülmektedir. Sosyologların genel kabulüne göre ilk önemli toplumsal dönüşümün insanlığın ilkel toplumsal yapıdan medeniyete ilk adımı olarak kabul edilen tarım toplumuna geçiş olduğu bilinmektedir. İkinci önemli toplumsal değişim ise tarımsal üretim tarzının yerini fabrikalaşmaya dayalı bir üretim biçimine geçilmesiyle meydana gelmiştir. Sanayi devrimi adı da verilen bu köklü değişimin sonucunda mevcut sosyal süreçler ve sosyal yapılar çok hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştır. Özellikle Avrupa'da sanayi devrimi toplumların kültürel, ekonomik ve sosyal boyutunu çok süratli bir şekilde değiştirmiştir. Sanayi toplumunun dünya üzerindeki bu değişimsel ve/ya dönüşümsel egemenliği ve yaygınlaşma eğilimi 1970'li yıllara kadar devam etmiştir. Medya ve görsel kültürle birlikte, günümüzde özellikle nükleer silahlar ve uzay çalışmalarının iki kutuplu siyasi yapısı olan bir dünyada yoğunluk kazanması ve rekabetin artması dünyanın artık yeni döneme girmekte olduğu kanaatini de güçlendirmektedir. İki binli yıllarda ise karşımıza çıkan bu yeni dönemi tanımlamak için 'sanal toplum', 'dijital kültür', 'bilgi çağı', 'enformasyon ekonomisi', ve 'yeni ekonomi' gibi kavramlar kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Sanayi toplumunun genel özelliklerinin artık değiştiğini gözlemleyen sosyal bilimciler, toplumsal değişim sürecinin yeni bir evreye girdiği konusunda hemfikir görünmektedirler.

Küreselleşme aşamasının açıklanmasında kullanılan en önemli unsurlardan birisi şüphesiz bilgi devrimi ve buna bağlı olarak gelişen bilgi çağı ve bilgi toplumdur. 19. yüzyılın genel açıklayıcı teorilerinde gözlenen bütüncül bir anlayış burada da egemendir. Her hâlükârda 19. ve 20. yüzyıllara damgasını vuran sosyal süreç aşılmış ve yeni bir sürece girilmiş olduğu kabul edilmektedir. Bu sürecin ne olduğu, nasıl gelişmekte olduğu ve adlandırılması konusunda bilim adamları arasında tartışmalar devam etmektedir. 19. yüzyılda yaşanan sosyal sürecin ve olayların genel olarak adlandırılmasında dayanan temel unsurlar farklı teorilerin ve bilgilerin doğmasına yol açtığı gibi belirtmeye çalıştığımız yeni gelmekte olan süreç de benzer şekilde temel alınan kriterlere göre farklı isimlendirilmekte ve değerlendirilmektedir. Örneğin moderleşmeyi temele alan düşünörlere göre içinde yaşadığımız dönem 'modern sonrası toplum' (post-modern) veya 'yeni modernizm' olarak görölmektedir. Çağımızda insanöglü teknoloji ve pedagoji alanında her geçen gün farklı bir yenilikle tanışmakta ve adaptasyon sorunları yaşamaktadır. İç içe geçmiş süreçlerin ve pedagojik disiplinlerin dünyayı yeni bir toplumsal sürece getirdiği artık genel bir kabul görmüştür. Bu nedenle Freire, kitle toplumunu da olumsuz olarak değerlendirir (Spring,

1997: 59). Freire'nin bize anlatmaya çalıştığı şey, toplum değişime katılırken bunu çözümleyerek kabullenmesi, kitle iletişim araçlarından günlük olarak aldıkları mesajlara göre düşünmeyi ve hareket etmeyi terk ederek, hangi durumda ne yapılması gerektiğini belirten talimatlara karşı bireysel düzeyde bağımsız düşünme alışkanlıklarını kazanan toplumsal ve kültürel bir dönüşümdür.

3.2.4 Bilgi

İnsanlık tarihi ile başlayan bilginin tarihi ve önemi incelendiğinde bilgi edinmenin insani özelliklerden birisi olduğunu görürüz. Varoluşundan bu yana daima kendisini koruyup, geliştirecek bir bilgi ve öğrenme arayışı içerisindeki insanın yaşamını sürdürebilmesi için mutlak surette bilgiye ihtiyacı söz konusudur. İnsanla birlikte var olan bilgi, geçmişten günümüze insanın uygarlık tarihinde stratejik bir önemi olmuştur. İnsanlığın gelişim süreci ile birlikte ortaya çıkan uygarlık tarihi incelendiğinde ise her bir dönemin içinde bulunulan koşullar tarafından şekillendirilmiş olan bilginin bir takım karakteristik özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, sanayi sonrasında günümüz enformasyon toplumu ya da bir başka ifadeyle bilgi toplumu olarak nitelendirilen günümüzde de bilgi her uygarlık tarihinde olduğu gibi insanlık için stratejik bir faktör oluşturmuştur. Enformasyon toplumuna kadar geçen dönemlerde insanların bilgi kaynağı olarak etkileşimde oldukları nesnelere çeşitlilik gösterirken, günümüzde bilgi nesnesi olarak işlenen şeyin, harfler, rakamlar ve görüntülerden oluşan görseller olduğunu söyleyebilmekteyiz. Ayrıca, bir yandan bilmek eylemini ve bilinen nesneyi gösteren bilgi kelimesi, aynı zamanda bir şeyin zihindeki oluşumunu anlatmaktadır. Bu nedenle, Batılı filozofların bilgiyi obje ile süje arasındaki ilişkiye dayandırdığından ve bu etkileşimden ortaya çıktığını vurgulayan Kaya'ya göre, bu ilişki neticesinde bilgi teorisi ile ilgili olarak İdealizm, Realizm, Septisizm (kuşguculuk), Ampirizm (deneycilik), Pragmatizm (yararcılık), Rasyonalizm ve Positivizm gibi temel akımların oluştuğundan söz etmektedir (2008: 1):

Tüm zaman dilimlerinde sürekli ön planda yer alabilen bilgi günümüze kıyasla, hiç bir dönemde olduğu kadar sosyal, kültürel ve stratejik öneme sahip olmamıştır. Öyle ki, gelişmişliğin ölçü birimi olarak sahip olunan bilgiyi kendi kendini üreten bir sistem olarak değerlendirmek mümkündür. Yani bilginin etkinliği de yeni bir bilgi üretimi ile mümkün

olmuştur denilebilir. Konumuz açısından bakıldığında bilgiyi verilerin, karar alma sürecine destek sunacak biçimde anlamlı hale getirilmesi amacıyla analiz ve çözümleme yoluyla işlenmesiyle ulaşılan sonuçlar olarak değerlendirebiliriz. Yaşadığımız çağ birçok yönden bilgi çağı olarak da nitelendirilir. Bilinçli bir araştırma ile kazanılan ve bilme edimini gerçekleştirme eylemindeki insanın davranışı olarak ifade edebileceğimiz bilginin depolanması, iletme sokulması ve çözümlenmesi durumu daha çok günümüz enformasyon toplumunun özelliklerinden birisi olarak dikkati çekmektedir. Bilginin değerli olmasının en önemli nedeni günümüzün enformasyon ve bilgi toplumlarının stratejik kaynağını oluşturması kadar bu kaynağın hareketli bir özelliğe sahip olmasıdır. Bilgi yön verdiği kararlar ve hareketler açısından bir sonuç üretmektedir. Bu bakımdan akıl, deney ve gözleme dayalı bilimsel yöntemlerle elde edilen nesnel, sistemli ve tutarlı olan bilimsel bilginin insan yaşamında, çevre ve doğanın sürdürülebilirliğinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bilim, sürekli olarak geliştirilen dinamik bir süreç içerisinde insanın içinde yaşamakta olduğu doğayı, toplumu ve de kendisini anlamasının bir yoludur. İnsanın günlük deneyimlerinde ürettiği mal ve hizmetlerin temel girdisi incelendiğinde, ortaya çıkan ürünün maddi olma özelliğini kaybettiğini görüyoruz. Bu anlamda günümüz dünyasında bilgi üreten ve aktaran iş alanlarının mal aktaran alanlardan daha hızlı bir gelişme gösterdiği dikkati çeker. Bilgi destekli yapılanmalar, insanın üretimsel sürecinde de büyük ölçüde etkili olmaya başlamıştır. İnsanoğlunun mükemmele ulaşma arzusu, teknolojik bilginin ulaştığı sınırsız imkânlarla birleşerek -bunlara bağlı olarak küçülen ve küreselleşen dünyada- toplumların bilgilerini artırarak onları her gün daha ileri noktalara ulaştırmalarına da imkân sağlamaktadır. İnsan yaşamında geçmişte olduğu gibi bugün de bilginin önemi birçok nedene bağlı olarak giderek artmaktadır. Enformasyon teknolojilerinin gelişmesi, insanın günlük yaşam deneyimlerinin artması, küreselleşme ve buna bağlı olguların etkileşimi gibi nedenleri bilginin özellikle her dönemde olduğundan daha çok önemsenmesi gerektiğini gösteren kaynaklar olarak belirtebiliriz. Bilgiyi insan için önemli kılan şey, suje ile özne arasındaki etkileşimin değeridir. Çünkü suje'nin özne'de oluşturduğu değer, bilginin aynı zamanda değerli olup olmadığı anlamını da taşımaktadır. Suje'nin zihninde değerlendirilemeyen hiçbir şey bilgi olarak değer görmemektedir. Bilginin bir değer olarak algılanabilmesi için suje tarafından bilinçli bir eylem yoluyla çözümlenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, bilginin özne tarafından anlamlı olabilmesi için özne tarafından, suje ile ilgili olarak çözümleme, alımlama, eleştirel olarak değerlendirme ve okuma yeterliliklerinin

karşılanması öngörülmektedir. Bu bakımdan belirttiğimiz eylemlerle özne tarafından doğruluğu ispat edilen ve yeterli derecede temellendirilebilen önermeler bilgi olarak nitelendirilebilmektedir. Yüzyılımızda bilginin niteliği ve niceliği önemli ölçüde değişmiş, kültürel, sanatsal, ekonomik, politik, sosyal ve pedagojik olgulara bağlı olarak büyük ölçüde gelişim göstermiştir. Bu gelişim evresinde bilginin niteliği ve hükmü özellikle de yoğun olarak sergilenen görsellerde gizlenmektedir.

3.3 Eleştirinin Pedagojik Kavramları

3.3.1 Öz-düşünüm

Eleştirel pedagojinin temel öğelerinden birisi olarak öz-düşünüm (self-reflexivity), Henry A. Giroux'un deyişi ile "olguları ve olayları soruya dönüştürebilmek, geçmişin korkularını yineleyen eğitimde merkezi konumda bulunan başat maddi ve simgesel güçlere direnebilme istemi ve eğilimidir" (2004: 795). Öz-düşümsellik salt kendi başına bir eğitim modeli çerçevesinde eleştirel pedagojinin temel dinamiklerini yansıtan bir model gibidir. Huber, Middeke ve Zapf'a göre, öz-düşünümsellik, aydınlanma felsefesinin baskın epistemolojik stratejilerinden birisidir (2005; 14). İnsan bilgisinin yapısı ve geçerliliğine odaklanan bir karakteri yansıması bakımından "öz-düşünümsellik, kişinin kendisi üzerinden olaylara ve nesnelere bakabilmesi veya değerlendirebilmesi anlamını içermektedir" (Huber-Middeke-Zapf, 2005: 14). Kendi kendine referans olmanın ilk bakışta bir çelişki ortaya koysa da bunun mümkün olabileceğine değinen Huber, Middeke ve Zapf, zihnin kendisini gözlemlemesinin çok zor olabileceğine dikkati çekmeye çalışmaktadırlar. Zihnin kendisini gözlemlemesi mümkün görünmektedir. "Zihnin kendi hareketlerini ve eylemlerini çözümlemesi bu anlamda gerçekçi bir yaklaşımdır" (Huber-Middeke-Zapf, 2005: 14). Bir değerlendirmede bulunmanın öz-düşünümsel gereği olarak zihin öncelikle kendisini denetlemeyi öğrenmelidir. Bu nedenle öz-düşünümsellik, özne-nesne ilişkisini betimlemeden önce öznelliğin mutlak zaferi anlamına da gelmektedir.

Öz-düşünümü bir iç-görü veya iç-gözlem olarak ta belirtmek mümkündür. "Sağduyu ile uyumlu bir gerçek hakkında, pragmatik açıdan bir tanımlama yapabilmek için, öncelikle içgörü veya bilinçli bir içgözlem gereklidir. Rene Descartes için ise öz-düşünümsellik, bireyin kendisini zihinsel olarak yansıtmaya eylemi anlamına gelmektedir" (Huber-Middeke-

Zapf, 2005: 14,15). Olaylar ve olgular karşısında bireyin duygu ve düşünce bakımından kendisine odaklanmasını öngören öz-düşünümün önemli bir özelliği, gerçekliğin duygu ve düşünce gibi öznel deneyimlerle çözümlenebilmesi yaklaşımıdır. Bu bakımdan öz-düşünümsellikte, bireyin duygu ve düşünceleri, reddedilmemekte, yargılanmamakta, bastırılmaya ya da onlardan kaçınılmaya çalışılmamaktadır. “Aydınlanma felsefesi ve sanatın özüne yönelik çalışmalar açısından gerçekliğin öz-düşünümsel bir durumu söz konusudur. Ne olursa olsun ‘tarihsel değişkenler’, ‘kültürel sistem’, ve ‘öteki’ gibi gerçek kavramları, öz-düşünümsel açıdan tanımlamak gerekmektedir” (Huber-Middeke-Zapf, 2005: 15). Öz-düşünümsellikte bireyin bilinçli davranışlarının hâkimiyeti ve de saygınlığı söz konusu olmaktadır.

3.3.2 Düşünümsellik

Eleştirel pedagojinin bir diğer önemli temel ögesi olan düşünümsellik Pierre Bourdieu’ya göre, araştırmacının ödünç aldığı kavramlara, yöntemlere ve sorunlara eleştirel mesafede durması hem de disipliner ve kurumsal bağlılıklara uygulanan sansürlere karşı dikkatli olması anlamına gelmektedir (Wacquant, 2007: 69). Eleştirel pedagojinin düşünümsellik vurgusu, belli düşünme biçimlerinin ve bilginin verili biçimlerinin doğru olarak kabul edilmesine ve kutsallaştırılmasına karşı gerekli mesafeyi sağlaması bakımından önemlidir.

Düşünümsellik (refleksivite) kavramının, ilk olarak sosyal bilimlerde Bourdieu tarafından geliştirildiğini ve tartışıldığını görmekteyiz. Bourdieu, genel olarak sosyal bilimlerin eleştirisini yaparken düşünümsellik kavramına vurgu yapar. Bourdieu’ya göre, düşünümsellik bakış açısını benimsemek, nesnellikten vazgeçmek değil, katıksız noetikos (sağduyu) olarak, nesneleştirme işinden keyfi bir şekilde azat edilen, bilen öznenin ayrıcalığını sorgulamaktır (2003: 216). Bir anlamda öznenin kendisini sorgulaması olan düşünümsellik öznenin kendine ilişkin deneyiminin geri dönüşüdür. Binark ve Bek ise düşünümselliği, araştırmacının hangi soruları neden sorduğunun ve neleri neden, nasıl dışladığının farkında olması şeklinde tarif eder ve bunu ‘ben’ sorgulamasını yaparken yaşadığı deneyimi kendisiyle satranç oynamasına benzetir (2007: 186,187). Bir başka tanıma göre de düşünümsellik kavramı, toplumsal gerçekliği algılayışımızın yollarının eşzamanlı gerçekliği tanımlaması ve kurmasına vurgu yapmaktadır (Garfinkel, 1967:

aktaran Miller, 1997: 25). Bu açıdan Mücen, düşünümsellik kavramına ‘bilimsel yüzleşme’ adını vermektedir (2007: 422). Bu türden bir yaklaşım ve adlandırma, burada yapılmaya çalışılan sorgulamanın niyetini de doğrudan ortaya koymaktadır.

Sosyal kuramdaki bu ‘düşünümsellik yönelişi’ bazı meydan okuma ve eleştirilere yol açmıştır. Farklı disiplinlerden birçok akademisyen düşünümsel çağdaşlaşma tezinin farklı yönlerini ele almaktadır. “Jeffrey Alexander gibi bazıları bunun W. W. Rostow’un çağdaşlaşma tezinin tekrar karıştırılıp sunulmasından ibaret olduğunu gündeme getirmişlerdir” (1996: 33). Kişinin kendi üzerine düşünmesi gibi bir konu üzerine bu kadar farklı bakış açılarının gündeme gelmesi de oldukça anlamlıdır. Anthony Elliott, Beck ve Giddens’i düşünümselliğin ve risk gözetiminin öznel yeteneklerinin basit tanımı sebebiyle eleştirmiştir. Bu farklı düşünümsellik eleştirileri bir anlamda birleşme de göstermektedir. Beck ve Giddens düşünümselliği geleneksel sonrası sosyal düzenle birlikte ortaya çıkan üretken ve dinamik bir süreç olarak sunarken, eleştiriler düşünümselliğin gerçekte yeni olmayıp, çok modernist bir kavrayış olduğunu dile getirmişlerdir. “Düşünümsel çağdaşlaşma tezi ile aynı adlı kitabın yazarı üç Avrupalı sosyolog Ulrich Beck, Anthony Giddens ve Scott Lash’ın, düşünümsellik kavramının 1990’larda sosyal kuramlar arasında yeniden güçlenmesinde önemli rol oynamıştır” (Köroğlu, 2011: 4). “Scott Lash’ın iletişim ortamları ve teknoloji kuramını besleyen düşünümsellik görüşü, Giddens ve Beck’ten ayrılır” (Köroğlu, 2011: 5). “Sadece ‘düşünümsel çağdaşlaşma’ kitabında yaptığı katkının başlığına bakmak bile, Beck ve Giddens’ten ne kadar farklı bir yaklaşımı olduğunu gösterir” (1994: aktaran Köroğlu, 2011: 5). Buna rağmen Lash, kendi ‘doğrusal olmayan olarak düşünümsellik’ kavrayışını biçimlendiren kişi olarak Beck’i över. Lash, bilgi çağında düşünümsellik kuramının varlıkbilimsel olarak ele alınması gerektiğini de söyler.

3.3.3 Bağlam

Lawrence Grossberg’in kültürel çalışmalarda dikkat çektiği gibi, “bağlam vurgusu eleştirel pedagoji çalışmalarında oldukça önemlidir (1994: 5). Binark-Bek’e göre “bağlam, olay-olguları, bunları açımlayan kavramları ve kuramsal yaklaşımları tarihi, toplumsal, siyasi ve ekonomik ardyörelere yerleştirmek, toplumsal ve kültürel yaşam örüntülerinin izleği/akışı içerisinde ele almaktır” (2007: 11). Bir süreç olarak insan iletişiminin asıl amacı anlam

üretimi ve paylaşımını kapsamaktadır. Bu süreç büyük ölçüde bağlam vurgusuna bağımlılık göstermektedir. İletişim bağlamı iletişimin doğasını ve dolayısıyla da üretilecek anlamı doğrudan etkileyecek özellikleri içerecektir. Dolayısı ile iletişim sürecini paylaşanların bakış açıları da anlamı etkileyeceğini düşünebiliriz. Genel anlamda bireyin bakış açısı sahip olduğu dünya görüşünü ifade etmektedir. Dünya görüşü ise bir anlamda felsefeyle ya da en azından yaşama felsefesiyle eşanlı olduğu bilinmektedir. Van Dijk'e göre, hafızada temsil edilen bilgi, metni anlamaya yarayan zihinsel yapılanmadır" (Sözen, 1999: 125-127). Bilginin mevcut temsili, sadece metinde temsil edilen anlamları değil, aynı zamanda metne ilişkin ayrıntıları da kapsamaktadır. "Bağlam modeli diye adlandırılan bu spesifik zihni modele göre, söylemin sosyal durum ve yapı ile bağlantısı kurularak, söylemin iletişime ve etkileşime dayalı görünüşü düzenlenmektedir" (Sözen, 1999: 125-127). Bu durumda, arka plan, çevre, çerçeve, ayar, durum, olay veya oluşum, anlam, amaç, kullanım, zaman, yaratıcı-alıcı ve kullanım gibi kavramsal durumlarla ilişkilendirebileceğimiz bağlam, herhangi bir şeyin medyana geldiği genel ve özel koşulları ifade etmektedir.

3.3.4 Diyalog

Eleştirel pedagojinin en temel ilkesini diyalog (conscientizaçao) olarak tanımlayan Latin Amerikalı eleştirel pedagog Paulo Freire, bu kavramı siyasal ve ekonomik çelişkileri kavramak ve gerçekliğin insanı ezen koşullarına karşı harekete geçilmesi için gerekli olan öğrenme/birikim sürecinin aracı olarak kullanır (Darder vd, 2003: 15). "Diyalog kavramının özünde; başat eğitim söylemine karşı çıkış aracılığı ile öğrencilerin güçlendirilmesi ve öğrencilere kendi dünyalarının özneleri olma hakkı ile özgürlüklerinin verilmesi şeklinde iki temel oluşum söz konusudur" (Darder vd, 2003: 15). Freire'nin deyişi ile diyalog öğrencilerin eğitim sürecinin özneleri olmalarını sağlayacak en önemli öğedir. "Freire'nin dilinde diyalog, eğitimde yansıtma/tepki verme ve eylem anlamına gelmektedir" (Darder vd, 2003: 15). Açıkçası diyalogcu yaklaşım, öğrenme sürecinde öğretmenin rolünü vurgulayan ve genellikle baskı ve tahakkümü sürdüren tek yönlü bir bilgi aktarımıyla sonuçlanan yaklaşımla tümüyle bir karşıtlık içerisindedir. Freire'nin diyalog (Conscientizaçao) ilkesi, öğrenci ve öğretmen arasındaki karşılıklı etkileşimi esas almaktadır. Freire, Pepi Leistyna ile yaptığı yakın tarihli bir görüşmede diyalogu şu şekilde yeniden tanımlamıştır: "Gerçek bir diyalogun ortaya çıkması için, öğretmenin öğrencileri,

sahip oldukları bilgiyi daha iyi anlamaları ve yeniden şekillendirmeleri için bir daha gözden geçirmeye neden olacak epistemolojik bir huzursuzluğa sokması gerekir” (2003a: 83). Freire’ye göre, diyalog sürecindeki öğrenciler güçlendirilmiş özneler olarak, kendi yaşamlarını biçimlendiren toplumsal gerçeklerin ve her türlü eşitsizlik ilişkilerinin farkına varırken, yaşamlarını da yeniden kurabilme yetisini bulup ortaya çıkarırlar. Freire’ye göre eğitimcilerin süreç içinde izleyecekleri en doğru yöntem, ‘süreklili diyalog’ olmalıdır (2003a: 45). Bundan dolayı Freire’ye göre, eğitimcilerin ve ezilenlerin toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik gerçekliğin eleştirel bilgisini yeniden yaratma/üretme görevinde birlikte çalışmaları gerekir (2003a: 47). Freire, öğretmenlere öğrenciler adına düşünmek ve kendi doğrularını ve gerçeklerini onlara evrensel doğrular şeklinde dayatmak yerine, öğrencileri eleştireliliğe, tartışmaya, diyaloga ve kendi sözlerini dile getirmeye teşvik etmelerini önermektedir. “Gerçek eğitim çalışması ‘A’ tarafından ‘B’ için veya ‘A’ tarafından ‘B’ üzerinden değil, aksine ‘A’ tarafından ‘B’ ile, her iki tarafı da etkileyen ve her iki tarafa da meydan okuyan, kendisi hakkında görüş ve fikirler oluşturmalarını sağlayan bir dünya aracılığıyla gerçekleştirilir” (Freire, 2003a: 71). Ancak böylesi bir yöntem, insanileştirici pedagojinin temel yapıtaşı olabilir ve diyalog(cu) eylemi ortaya çıkarabilir. Diyalogcu yaklaşım, öğrenme sürecinde öğretmenin rolünü vurgulayan ve genellikle baskı ve tahakkümü sürdüren tek yönlü bir bilgi aktarımıyla sonuçlanan yaklaşımla tam bir karşıtlık içerisindedir. Öğrenme ve öğretmeye ilişkin tüm yaklaşımların özyapısında diyalogcu eylem bulunmaktadır. Diyalogcu eylem, Freire’nin bilinçlenme olarak adlandırdığı bir tutum olan, kişinin kendisinin bir bilen olduğunun ayırıcılığında olmasına bağlıdır. Dolayısıyla diyalogcu yaklaşım, öğrenenlerde eleştirel bir bakış açısının gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi bir özgürleşme aracına dönüştürür. Diyalog olmadan iletişimden, iletişim olmadan da özgürleştirici bir eğitim modelinden söz etmek mümkün değildir.

3.3.5 Dönüşüm (Transformasyon)

Dönüşüm, Değişim veya Metamorfoz, kelime olarak, “olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, tahavvül, inkılap, şekil değiştirme, transformasyon olarak” (TDK, 2005: 568) tanımlanmaktadır. TDK, dönüşüm kelimesinin eş anlamı olarak transformasyon sözcüğünü göstermektedir. Transformasyon, aslen Fransızca bir kelime olan Transformation’dan dilimize alınmıştır. “Sözcüğün, ‘trans’ ve ‘formasyon’ kelimelerinin

birleşmesiyle ortaya çıktığını görmekteyiz. Trans kelimesi, bir taraftan diğer tarafa geçmek anlamındadır. Formasyon ise, form yani şekil almak demektir” (Öğüt, 2005: 1). Kelimeler birleştirildiğinde, bir taraftan diğer tarafa geçerken şekil alma anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu anlam incelendiğinde herşeyden önce bir süreç algılanmakta ve bu süreçte bir çeşit şekil değiştirme söz konusu olmaktadır.

Dönüşüm kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde kökün ‘dön’ mastarlı fiilden oluştuğu görülmektedir. “Dönüşüm anlam olarak değişme, başkalaşma, çevrilme, geçme, bırakma, atma, aktarma ve geri çevirme gibi bildirimlerde bulunmaktadır” (Eyüboğlu, 1998: 2002). Dönüşümde fonksiyonel bir yaklaşım ve süreç ile karşı karşıya kalınmaktadır. “Dönüşüm, özün korunarak gerçekleşen biçimin değiştirilmesi durumudur. Buradaki önemli nokta, biçimin dinamik bir tavır sergilemesine rağmen, özün sabit kalmasıdır” (Öğüt, 2005: 1). Dönüşümün bir durumdan ziyade her şeyden önce bir süreci ifade ettiğine değinmiştik. Oldukça dinamik olan bu süreç aynı zamanda doğallığı da içermektedir. Bu doğallık her açıdan uygunluk gösterebilmektedir. Örneğin tırtıl bir kelebeğe dönüşebilmekte, görünüş ve fonksiyon açısından tırtıl ve kelebekler ayrı olsalar da biyolojik olarak özleri aynı kalmaktadır. Dönüşümün doğallığının sadece fiziksel olarak algılanmaması gerektiğine değinen Öğüt, bireysel ve toplumsal açıdan da dönüşümlerin yaşanmakta olduğunu vurgulamaktadır. İletişim olgusunun medya teknolojisine bağlı olarak tarih boyunca çeşitli evreler geçirerek ciddi dönüşümler yaşadığına değinen Öğüt, dönüşümün doğal ve vazgeçilmez bir süreç olduğunu belirtmektedir (2005: 2-6). “Çoğul hikâyeleri ve açık uçlu etkileşim biçimlerini yayan yeni teknolojiler, öznellikler için üretim alanlarını çoğaltıp, ‘bilgi ve eğlenceye dâhil olma’ biçimini değiştirmektedir” (Giroux, 2007: 49,50). “Dış dünyada somut karşılığı olan görüntü, ait olduğu nesneyi temsil yükümlülüğünden kurtulur kurtulmaz hayal gücünü kısıtlayan bir yük olmaktan çıkıp, yerini herkesin kendi öznel yaşantı ve bilinç niteliğine göre içini doldurabileceği bir biçime dönüşmektedir” (Ergüven, 1998: 206). Burada iki yönlü bir fenomen söz konusudur. Bir yanda biçim kaybolurken, diğer tarafta da metamorfozlar aracılığıyla daima yeni biçimler bulunup, deneysel yolla değiştirilme durumu söz konusudur.

Günümüze baktığımızda dönüşüm kelimesinin anlaşılmasında sorunlar yaşanabilmektedir. Örneğin kitle iletişim araçlarının yarattığı anlamlarla yaşam biçimini oluşturmaya çalıştıran

bireyler için, olgular ve olayların dönüşümü açısından medya büyük bir deneyim ve dönüşüm kaynağıdır. Dönüşüm değiştirme veya değişimle belirlenen merkezsiz ve dağınık bir dünya yaratmaktadır. Dönüşüm olgusunun tarihsel gelişimine bakıldığında dönüşüm daha esaslı bir biçimde algılanabilir. Yukarıda bahsettiğimiz tarihsel süreç içerisinde iletişim, bireyselden kitlesele doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümü yalnız iletişim değil ortam da yaşamıştır. Temelde amaç bir iletinin kaynaktan alıcıya ulaştırılması şeklinde ele alınırsa, özün değişmediği gayet açıktır. Ancak binlerce yıllık bu süreçte biçimin değiştiği de büyük bir gerçektir. Sürecin bu kadar doğal işlediği dünyamızda, bir dönüşümün tamamlanması diğerlerini de tetikleyebilmektedir. Bu ölçüde dinamizmini koruyan bu olgu insan varoldukça etkinliğine devam edecektir.

3.3.6 Kültürel Yeniden Üretim

Günümüzde pek çok kavrama yönelik olduğu gibi 'kültür', 'kültür endüstrisi' ve 'kültürel yeniden üretim' kavramlarına ilişkin yaklaşımlar yoğun bir biçimde seslendirilmeye başlanmıştır. Kültürü bu derece etkili kılan unsur, insan hayatındaki günlük yaşamsal deneyimlerin ve etkinliklerin yoğun bir şekilde dönüşüm geçirmesine bağlanabilir. Kültürel her etkinliğin bir üretim ve tüketim sürecine bağlandığı çağımızda, kültürel yeniden üretim sürecinde, pek çok şeyin farklı anlamlar ve kurgularla insanlara sunulduğunu görmekteyiz. "Popüler pratik olarak nitelenen her şey kitle iletişimiyle (televizyonla, günlük basınla, dergilerle, radyoyla, filmlerle, internetle) çeşitli biçimlerde yeniden üretilmektedir (Erdoğan-Alemdar, 2005: 100). Modern teknolojinin ve enformasyonun aracı görev yüklediği bu toplumsal durum, insanın günlük yaşamsal deneyimleri üzerindeki etkisini çok çeşitli ve son derece güçlü boyutlarda hissettirebilmektedir. Tüm gerçekliğiyle günümüz iletişim teknolojileri her türden nesnenin yeniden üretilmesi ve kurgulanmasını belirgin bir şekilde yansıtabilmekte ve yaşam biçimlerinin yapay olarak yeniden üretilip pazarlanmasına etki edebilmektedir. Yeniden üretimsel sürecin ulaştığı karmaşık durumu özetlemeye çalışan Baudrillard'a göre bu süreç, "nesneye özgü gerçeklik konusunda işi giderek abartmakta ve bunu biçim oyunlarından bir formül arayışına, biçimlerin en basit ve moleküler bölünmesine kadar götürerek nesneyi ortadan kaldırmakta ve tüm olası nesnelerin üretilmesini sağlayacak formülün peşinden koşmaktadır" (2002: 16). Bu yüzden kavram gittikçe artan bir etkiye sahip olmaya başlamıştır.

Kültürü, yeniden üretim türünden bir süreçle bağışık kılan temel etmenlerin veya kavramların, teknoloji, enformasyon, ekonomi ve yaratıcılık olduğunu söyleyebiliriz. Belirtilen bu olgular arasındaki çok türlü ve zorunlu etkileşim, kültürel yeniden üretimlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Toplumsal tüketimsel yönelimler ise bu türden üretimlerin nedensel olarak temelini oluşturmaktadır. Küreselleşme olgusu bağlamında 'tek-kutuplu tüketim dünyasının' yapılanmasıyla kültürel yeniden üretim süreci, hızla çok-uluslu, gelişmiş ve kapitalist ülkelerin temel talepleri ya da toplumsal şartlarının dayatmaları altında şekillenmektedir. Kültürün çok farklı alanlarla ilişkisi bulunmaktadır. Bu konu çok kere sosyoloji, sanat, edebiyat, siyaset, psikoloji, sanat tarihi, tarih ve folklor gibi disiplinler tarafından değerlendirilmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerde teknoloji ve iletişimin, daha çok da kültür endüstrisinin de etkisiyle kültürün yeniden üretimsel süreci, toplumların kültürel, sanatsal ve ekonomik yapılarının çözümlenmesi temelinde geliştiğini belirtebilmekteyiz. Nitekim Theodor Adorno ve Max Horkheimer'ın ilk kez Aydınlanmanın Diyalektiği adlı eserlerinde kullandıkları ve genelde karamsar ve olumsuz bir yaklaşımla ele aldıkları "kültür endüstrisi" terimi, bunun kanıtıdır (Adorno-Horkheimer 1996: 166). Adorno ve Horkheimer ve takipçileri, kültür endüstrisini "kitlelerin aldatılışı olarak aydınlanma" ana başlığı altında değerlendirirler. Onlara göre kültür endüstrisi, kültürün metalaştırılarak ve tektürleştirilerek yönetilmesiyle ortaya çıkan şeyleştirilmenin temel sorumlusudur. Bu süreçte, kültür endüstrisinin yaşam iksiri reklam ve eğlencede sahteliği açık olan kültür metalarının bastırılması zor bir istekle tercih edilmesini gündeme getirmektedir. Kitlesele üretim kategorileri, kültür tüketicisinin imgelem ve kendiliğindenliğindeki güdükleşme, basmakalıp bir şekilde mekânîk çoğaltılabilirlik, taklidin mutlak olanın yerine konulması gibi olguları insan hayatına sokmuştur. Kültürün kendine özgüllüğü uçlarda soyut bir şekilde varlığını sürdürürken, kültürel ürünlerin kullanımdan çok değişim değeri, yeniden üretimi öne çıkarmaktadır. Kültür endüstrisi kapsamında her türlü nesne de bu kapsamda paketlenip izleyiciye/tüketicie sunulabilmektedir.

Kültür endüstrileri ve kültürel yeniden üretimlerin çağımızda önemli bir yatırım ve istihdam alanı haline geldiğini belirtmek mümkündür. Kültür ekonomisi ya da kültürel ekonomi gibi terimler ise özellikle son çeyrek asırda belirginleşmeye başlamıştır. Bunda görsel-işitsel medya, bilişim, kayıt ve dijital teknolojiler ve turizm gibi farklı kültür endüstrileri ve sektörlerindeki, yaşamı dönüştüren hızlı ve köklü değişimlerin etkisi büyüktür. "Dünyanın

büyük bölümünde ekonomik ve politik alanda serbest piyasa köktenciliği egemendir. Bu piyasa ideolojisi kendini yeniden üretme yeteneğiyle belirgindir” (Giroux, 2007: 14). Bununla birlikte “neoliberalizm küresel ekonomi üzerinde benzersiz bir etkiye sahip olmakla birlikte politikayı ve toplumun doğasını da yeniden tanımlar” (Giroux, 2007: 14). Toplumların hızla elektronik, sanal ve dijital kültür bağlamlarına geçişi, belirtilen dinamiklerin bir nedeni ve sonucudur. Yeni kültür bağlamları, yeni sistemleri, araçları, ürün ve hizmetlerle aktörleri de beraberinde getirmiştir. Var olan kültürel bellek hızla elektronik, sanal ve dijital ortama aktarılmaya başlamıştır. Sonuç olarak, kültürel yaratım, aktarım ve tüketim farklılaşmıştır. Gerçek ile sanal olanın iç içe geçtiği, asıl ile kopyanın öne çıktığı yeniden üretimsel dönem, geleneksel üretim anlayışını ve işlevlerini değiştirdiğini ve bu bağlamda mekânîk üretimin gerçeğin anlamını yok ettiği ve dolayısıyla gerçeği ile kopyası arasında sıkışan bireylerin tüketimsel kararlarına da etki ettiğini söyleyebiliriz. Baudrillard bu durumu şöyle özetler: “Sanal teknolojilerin karar verilemez şeyler üretmesi ya da geri dönüşümlü bu teknolojileri yaratan evrenimizin karar veremez bir evren olması bile bir karar verilememelik durumu yaratmaktadır” (2002: 129).

3.3.7 İletişim

İletişimi, insanın bireysel ve toplumsal yaşamda varolabilmesinin en önemli gereği olan bir olgu olarak değerlendirmek mümkündür. Bilgiye ulaşmanın, kullanmanın ve değerlendirmenin kaynağında iletişimin yer aldığı çağımızda bu olgunun, insan deneyimlerindeki etkisini birçok yönüyle incelemek ve değerlendirmek gerekmektedir. Bu anlamda, pedagojik içeriklerle iç içe olan birey özelliklerini etkileyebilen ve yönlendirebilen iletişimin daha ziyade yaratıcılığa, yaşamsal deneyimlere, bilgiyi kullanabilmeye, anlamları çözümleyebilmeye ve buna benzer fonksiyonların açığa çıkmasına yönelik etkisini serimlemek bu bölümündeki incelememizin ana eksenini oluşturmaktadır.

İnsanın kendisini ve çevresini anlaması, anlatabilmesi ve dolaylı olarak söylem ve tartışma geliştirmesi iletişimle gerçekleşmektedir. İletişim, zihinler ya da insanlar arasında kurulan, düşünce, niyet ve anlamların bir zihinden diğerine aktarılması ve paylaşılmasıdır. Berelson ve Steiner iletişimi, "bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin, vb.'nin simgeler kullanılarak iletilmesi" (Mutlu, 1995: 168) şeklinde tanımlarken; Theodorson ise, “esas olarak simgeler

aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine (veya diğerlerine) bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların iletimi" (Bülbül, 2001: 3) olarak izah eder. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere iletişim, çeşitli türden araçlar kullanılarak gerçekleştirilen bir eylem olarak görülür. "Barnlund, bir eylem karakteri olarak iletişimi, anlam arama çabası olarak görür ve insanın başlattığı kendisini yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarıları ayırt etme ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edim" (Mutlu, 1995: 168) biçiminde ele alır. İletişim bir taraftan salt nesnel iletim olarak tarif edilirken diğer taraftan iletilenin ileten ile alıcı arasındaki ilişkinin sembolik ve anlamsal tarafını ortaya koyan içeriklere taşınmaktadır.

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi iletişim, doğal veya mekanik bir takım araçlar kullanarak gerçekleştirilen bir eylemdir. İletişim eyleminin başlıca araçları, jestler, mimikler ve dil gibi doğal araçlar olabileceği gibi, insan zekâsıyla üretilen kitle iletişim araçları ya da genel anlamıyla bütün medya araçları da olabilmektedir. Bu bağlamda iletişim olgusu ve sürecinin unsurları; ileti, kaynak, hedef kitle ve kanal olarak belirlenmiştir. İletişim en basit düzeyde bile üç öğeye dayanmaktadır. "İletiyi gönderen, iletiyi alıp açımlayan ve bu ikisi arasında iletinin gönderilmesinde kullanılacak bir iletişim kodlaması, bir ileti. İletiyi gönderene kaynak, alana hedef kitle, iletişimde gönderilen bildirim de ileti diyoruz" (Oskay, 1994: 16). İletişim süreci içinde hedef kitle, iletimin alıcısı konumundaki insanları çoğul görmektedir. Dolayısıyla iletinin kitlelere ulaştırılması görevini üstlenen araçlar, aynı zamanda kitlesel anlam ve işleve sahip olmak zorundadırlar. Schramm'a göre kitle iletişimi; kitle medyası denilen -basın, radyo ve tv gibi- araçlarla aracılanmış iletişim biçimidir (Erdoğan-Alemdar, 2005: 94). Kitle iletişimi aynı zamanda iletişim teknolojilerini çağrıştırmaktadır. Matbaanın bulunuşundan bu yana geçen sürede iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle, önce geleneksel medyadan sanayileşmiş medyaya, günümüzde ise interaktif medya ortamına hızlı bir geçiş yaşanmıştır. İletişim teknolojileri, kitle iletişim araçlarını yaygınlaştırmanın yanı sıra medya araçlarının yapısal ve etkisel karakterini de değişikliğe uğratmıştır. "Her yeni teknoloji yeni bir iletişim aracının ortaya çıkmasını sağlamaktadır" (Messaris, 2006: xv). İletişimin bireysel olduğu kadar kitlesel özellikleri geçmişte olduğu kadar gelecekte de etkisini sürdüreceğine ilişkin değerlendirmemizi, bu kavramın medya ve teknoloji ile birlikte oluşturduğu etkileşimlere bağlamak mümkündür.

3.4 Eleştirinin Yansı Bulduğu Temel Pedagojik İçerikler

3.4.1 Eleştirel Düşünme

Eleştirel düşünme, ilk olarak 1962 yılında Robert Ennis tarafından dile getirilmiş ve 'durumu doğru değerlendirmek', 'birkaç yönden tanımlamak' şeklinde ele alınmıştır. Ennis, daha sonra yapmış olduğu çalışmalarda eleştirel düşünmeyi, yaratıcı düşünmenin gerektirdiği bir takım becerileri kullanma eğilimine sahip olmanın zorunlu kıldığı bir noktada değerlendirmiş ve yapılan veya inanılan şeyler üzerinde karar vermeye odaklanma olarak tekrar tanımlamıştır (Biesta-Stams, 2001: 59). Eleştirel düşünme bize alternatif okumaları çağrıştırmaktadır. Eleştirel düşünme okunan, bulunan ya da söylenen bilgiler hakkında mutlak bir sonuca ulaşmaktan ziyade, alternatif okumalar olabileceğini de göz önünde bulundurmak anlamını taşımaktadır.

Ennis, odaklanma, kanıt analizi, soru sorma, açıklama, üstlenme, güvenilir olma, gözlem yapma, tümevarım, tümdengelim, değer biçme, tahmin etme, bütünleştirme, tutarlı hareket, başkalarına karşı duyarlı olma, iyi hitabet ve yanlışlıkları belirleme gibi onaltı çeşit eleştirel düşünme yeteneğinden söz ederken (1985: 54), Follman bunlara; operasyonelciliği, deneyselciliği ve uygulayıcılığı da ilave eder (Lavelly ve Berger, 1996: 516). Anderson ve arkadaşları ise eleştirel düşünmeyi, varsayımları tanımlama, belirsizlikler üzerinde durma, tartışmaları analiz etme, sorular sorma ve sorulara cevap verme ve kaynakların güvenilirliğini değerlendirme şeklinde belirtmişlerdir (2003: 2). Eleştirel düşünme ile ilgili bütün değerlendirmeler; bireylerin eleştirel bakış açısını, dolayısıyla problem çözme, yaratıcı düşünme ve bilimsel düşünme gibi üst düzey diğer becerilerini geliştirici yönde katkıda bulunmasına yönelik değerlendirmelerdir. "Eleştirel düşünmenin, eğitimin bir ögesi olarak eğitim sistemi içine girmesi ise ancak 1980'li yıllara rastlamaktadır" (McKendree, 2002: 58). Eleştirel düşünme, olayları, sebepleri ve problemleri olduğu gibi kabul etmeyi reddeden ve üzerinde kritik yaparak, derinlemesine incelemeyi vurgulayan bir yaklaşım olduğundan, özellikle karmaşık ve gerçek hayat problemlerine etkili çözümler üretilmesi ve kişinin özgürlüğünü temsil etmesi bakımından, okullarda vurgulanması gereken önemli bir kavramdır. Problemleri çözümleyebilme ve bunun sonucuna göre kararlar alma sürecinde gündelik hayatta ve sanat hayatında uygulayabileceğimiz zihinsel bir aktivite olan eleştirel düşünme, sıradan ve olağan düşünce

biçimlerinden oldukça farklı yöntemleri gerektirmektedir. Demirci, bu farklılıkları aşağıdaki şekilde ortaya koymuştur (2002):

Olağan Düşünme	Eleştirel Düşünme
Tahmin etme	Karar verme
Tercih etme	Değerlendirme
Gruplandırma	Sınıflandırma
İnanma	Varsayma
Anlama	Mantıksal olarak anlama
Kavramları çağrıştırma	İlkeleri kavrama
Bağıntıları not etme	Bağıntılar arasındaki bağlantıları not etme
Kanıtız düşünceleri sunma	Kanıtı dayalı düşünceleri sunma
Ölçüte dayanmayan kararlar alma	Kanıtı dayalı kararlar alma

Şekil -6. Olağan düşünme ile eleştirel düşünmenin farkı.

Eleştirel düşünme, bireyleri bilimsel olanı ve doğrulanmış olanı keşfetmeye yönlendirmekle birlikte, gerçeğe ve bilimsel bilgiye dayanmayan düşünceler arasında kalmaktan korumaktadır. Bu doğrultuda eleştirel düşünme, bireylerin bilimsel bilgiyi ve dolayısıyla gerçekliğe ulaşmasına ilişkin sorgulama ve eleştiri kültürünü geliştirmelerini sağlamaktadır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, eleştirel düşünme sürecinin kapsadığı referanslarda, doğruluğu tespit edilmiş bilgi ve iddialar arasındaki farkı çözümleyebilme ve bütün bunlara ilişkin kaynağın güvenilirliğinin test edilmesi söz konusudur.

3.4.2 Çokkültürcü Anlatılar

Anlatı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Adams'a göre anlatı, bir olayın sonraki olaya önderlik ettiği açıklama biçimindeki olaylar dizgesinden oluşur. Bu süreçte olaylar bir sıra içinde anlatılır ve bir olayın diğer bir olaya önderlik etmesiyle tüm olaylar son olaya zemin hazırlar (1996: 7,8). Adams'ın değerlendirmesinden anlaşıldığı gibi anlatıda, anlatının keşfetmeye yöneldiği şeyin ne olduğu sorusunun yanıtı önemlidir. Bu düşünce Adams'ın anlatı çerçevesinde yapmış olduğu çalışmalara yönelik yaklaşımının da temelini oluşturmaktadır. Labov ise, tüm anlatıları belirli bir geçmiş olayla ilgili ortak özellikleri olan -başı ve sonu belli, yer aldığı olaylardan çok söylem çerçevesinde çıkartılabilen ayırık birimler- hikâyeler olarak tanımlamaktadır (Riessman, 1993: 17). Labov, anlatının eylemlerinin zaman sırasını belirten tümcelerle olayların sırasının eşleştirilerek geçmiş deneyimlerin özet halinde tekrarlanması yöntemi olduğu görüşündedir. Yapılan tüm

açıklamalar ve tanımlamalar doğrultusunda anlatının geçmişle ilgili bir dizi olayın, belli bir zaman sırasına göre aktarıldığı bir söylem türü olarak belirginleştiği görülür. Buna göre, bir anlatı söylemini oluşturan her tümce ve paragrafın bir anlamı vardır ve bu anlamlar anlatı anlamları olarak tanınır. “Anlatı söylemleri anlatıbirim adı verilen çok küçük birimlerden oluşur ve birimlerden her biri belirli bir olayı yansıtır” (Esmer, 2003: 72). Coste’ye göre anlatı söylemindeki olay, tek bir olgunun birbirlerinden farklı iki ayrı zamanda ortaya çıkan farklı iki durumun, birbirleriyle karşılaştırılması ve aralarındaki farkın bulunmasıyla saptanan bir kavramdır (Erden, 1998: 44). Anlaşıldığı gibi anlatı belirli bir zaman diliminde en az iki gerçek ya da kurmaca olaydan meydana gelmektedir. Her türlü dil ve düşünce biçimlerini anlamamızı sağlayan önemli bir araç olarak anlatı toplumda var olan düşüncenin önemli bir yansıması olarak görülmektedir.

Kültürel anlatılar, toplumların oluşturdukları değerlerin, yaşam biçimlerinin ve düşüncelerin meydana getirdiği büyük bir olgudur. Kültürle ilişkili olarak her toplum kendine özgü anlatı biçimlerini yaratmıştır. Mucchielli anlatı biçimlerinin ortak paydasını şöyle ifade eder: “toplumlar dünyayı, varlıkları ve eşyayı, bunların oluşumlarını ve ilişkilerini tasavvur ediş tarzlarına göre beliren ve aynı zamanda deneysel, çıkarımsal, diyalektik ve yorumlayıcı olan bir takım bilgilerin bütününe sahiptirler. Bu nedenle zihniyet, toplumdaki üyelerin ‘yaratımlarını’ yönlendirebilir” (1991: 22). Toplumsal etkileşimler sonucunda kültürel anlatı çokkültürcü bir anlatıya da dönüşebilir. Küreselleşme ve teknolojiye bağlı olarak çokkültürcü anlatılarla sağlanan bir asimilasyon tehdidi gündeme gelebilmektedir. Postmodern yaklaşımla çokkültürcü anlatılar geniş perspektifler kullanarak olgu ve olayları açıklayan modernlik anlayışıyla çelişmekte ve farklı kültürler için yeniden tanımlamalar yapılması gerektiği öngörüsünü ileriye sürmektedir. Çokkültürcü anlatının, homojenlik ve yeniden üretilebilirlik özellikleri üzerine kurulu olduğunu belirtmek mümkündür. Endüstriye ve teknolojiye bağlı olarak sürekli yeniden üretilebilirlik durumu, çokkültürcü anlayışların modern anlamdaki ifade biçimleridir. Çokkültürcü anlatı, kültür, teknoloji, medya ve iletişim ekseninde, dünyayı ulusal kültürlere ayıran bir yapı yaratmakta, bu yapı onu benimsemek istemeyen insanlara tüketim ve yaşam biçimleri ile adeta dayatılmaktadır. Çokkültürcü anlatı bu anlamda medya ve teknoloji ile birlikte küresel bir yapı oluşturduğundan endüstriyel olarak bir hegemonya sağlayabilmektedir. Kymlicka’ya göre, “çokkültürcü anlatılar, kültürel enperyalizmi yansıtmaktadır” (2004: 76).

Temel olarak, yeni kitle kültürü çerçevesinde şekillenen, demokrasi ile özdeşleştirilen ve karşılıklı anlayışı geliştireceği düşünülen çokkültürcülüğün yarattığı sosyal bir bunalımdan bahsedebilmekteyiz. Parekh, kültürlerarası etkileşimin, teknoloji ve buna bağlı olarak küreselleşme ile serbestçe dolaşabilen çokkültürcü anlatılarla sağlandığını belirtir” (2002: 163). Bugünkü çokkültürcü anlatıların temelinde, Batılı anlatı kalıplarının olduğu gibi alınarak içselleştirilmeden kullanılması olduğu söylenebilir. Sözü ettiğimiz anlatıların birçoğunda olayların, olguların ve özellikle de duyguların gelişimi ve aktarımı tamamen milliyetçilik ve ekonomik nedenlere dayandırılmaktadır. Çokkültürcü anlayışların bu hareketi nedeniyle Nohl’a göre pedagoji, milli kimlik ve toplumsal cinsiyet kimliklerinde olduğu gibi çokkültürlü toplumlar çerçevesinde de önemli görevler üstlenmektedir (2009: 101). McLaren ve Freire’ye göre, “boyunduruk altındaki anlatıların ve yeni anlatıların yazılabildiği ve seslendirilebildiği demokrasilerde eleştirel pedagoji, özgürleştirici ve toplu mücadelenin politik ve ahlâki sınırlarını belirlemeyi amaçlamaktadır” (1995: 83).

3.4.3 Çoklu Okuryazarlıklar

‘Okuryazarlık kavramının çözümlenmesi’ konu başlığı altında ayrıntılı olarak incelediğimiz ‘okuryazarlığın’, insan yeteneklerine dayalı olarak gösterdiği gelişme sürecine değinmiştik. ‘Eleştirinin yansı bulduğu temel pedagojik içerikler’ başlığı altında ele aldığımız ‘çoklu okuryazarlıklar’ konusu ise, “yaşam boyu öğrenme bilincini oluşturma, bu bilinci geliştirme ve daha etkin öğrenme için bireylerin yeni beceriler kazanmalarını sağlayan okuryazarlık” (OECD, 1995: 22) kavramının, kapsamlılığı, değişkenliği, dönüşümselliği ve güncelliğine ek olarak, çeşitliliği üzerinde durulacaktır.

Yeni okuryazarlık türlerinin ortaya çıktığına değinen Livingstone’un (2004: 1) ardından özellikle görsel okuryazarlık etrafında gelişen okuryazarlıkların gündeme geldiği görülmektedir. Potter, insanların televizyon ve film gibi diğer medyaları düşündükleri için çoklu okuryazarlığı görsel okuryazarlık olarak genişlettiklerine değinirken (2005: 22), Wink’e gere, “gerçek hayattaki dil, okulların ve iş hayatının dili, metinlerle oluşturulmuş diller, fonksiyonel ve akademik okuryazarlık çeşitlerini ortaya çıkarmıştır. Okuryazarlıklar okuma-yazma ve yansıtmayı sağlar, dünyayı algılamamıza ve bu konuda daha etkili olmamıza yardımcı olurlar” (2005: 46). Okuryazarlığın tanımı, toplumu oluşturan bireylerin

ortak katkıları, onların yarattığı bilgi teknolojileri ve kültür ile devamlı yenilenmekte ve yeniden anlamlandırılmaktadır. Her yeni anlamlandırılan tanım ise bulunulan ortam, kullanılan araç ve/veya istenilen amaca yönelik değişebileceğini ve farklı okuryazarlıkların olabileceği düşüncesini yansıtmaktadır. Basit biçimde, okuma-yazma ve iletişim kurma yeteneği olarak tanımlanabilen okuryazarlık, son yıllarda pedagojik açıdan önemli ve çeşitlenebilen bir kavram haline gelmiştir. Müfredat geliştirmeye yönelik olarak da okuryazarlık, kuramsal açıdan pedagojik açılımların odağında bulunmaktadır. Okuma ve yazma becerilerine sahip olmak olarak kabul edilen okuryazarlık kavramı, bilgi miktarındaki artış ve teknolojik gelişmelerle beraber son on yılda çeşitlilik göstermiş ve ‘beceri tabanlı’ bir karakter kazanmıştır. Görsel okuryazarlık başta olmak üzere, bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, ağ okuryazarlığı ve dijital okuryazarlıklar ise beceri tabanlı okuryazarlıklar olarak ortaya çıktığı görülür. “Modern yaşamın gerekli gördüğü bir yeterlik olarak okuryazarlık insanı tümüyle kuşatmış ve basit anlamdaki okuryazarlık yerini çoklu okuryazarlıklara bırakmıştır” (Collins, 2003: 1). Buna göre sosyal, kültürel ve bilimsel içerikli okuryazarlık türleri gelişmiştir. Günümüzde okuryazarlık kavramının bir konu ya da alanda temel bilgi edinme ve öğrenme bağlamında öne çıkan türleri incelendiğinde: Eleştirel Okuryazarlık, Çoklu-kültür Okuryazarlığı, Tüketici Okuryazarlığı, Teknoloji Okuryazarlığı, Sayısal Okuryazarlık, Politika Okuryazarlığı, Çevre Okuryazarlığı, Ekonomi Okuryazarlığı, Siyaset Okuryazarlığı, Yasa (hukuk) Okuryazarlığı, Bilim Okuryazarlığı, Enformasyon Okuryazarlığı, İşlevsel Okuryazarlık, Küresel Okuryazarlık, Matematik Okuryazarlığı ve Teknik Okuryazarlık türleri dikkati çekmektedir. Eğitim uzmanları özellikle yazılı, basılı, görsel, kültürel ve bilgisayara ilişkin, bilimsel okuryazarlığı da içeren genel okuryazarlık türlerinin herbirinin önemi konusunda ortak bir anlayışa da sahiptirler. Öğrenme sürecindeki bütün bireyler, herbiri diğerinden ayrı işleyen ve farklı çalışma geleneğine sahip olan okuryazarlık türlerini, çalışma konularının üstesinden gelebilmeleri için öğrenme durumundadır. Livermore, günümüz öğrencilerinin birden çok okuryazarlık yeteneğine sahip olmaları gerektiğinden söz etmektedir. Livermore’ye göre anlama, analiz etme ve anlam vermek için gizli kodları kırmak, metinleri analiz edebilmek gerekmektedir (2003: 42). Binark ve Bek’in belirttikleri gibi, “bütün okuryazarlık süreçleri ve içerikleri başat ahlâki, toplumsal ve siyasal uzlaşımlardan beslenen ve bu uzlaşımları yeniden tesis eden kolektif bellek inşasıdır” (2007: 11). Bu anlamda, çoklu okuryazarlıklar dediğimiz şeyin tüm sözcüklerin, imgelerin, anlam üretimlerinin, anlatıların ve temsillerin inşasını

çözümleyebilmeye yönelik olduğu söylenebilir. Anlaşıldığı üzere okuryazarlık ya da okuryazarlıklar, özellikle kültürel taban için etkin ve potansiyel üretim mekanizmaları olarak sanat ve teknolojinin üzerinde de yoğunlaşmaktadır. “Demokratik ve katılımcı vatandaşlığın temeli olarak görülen okuryazarlık ve/ya okuryazarlıklar (Jools-Thoman, 2008: 9), bireysel gelişimin pedagojik süreçleri içine girerek gelişim göstermektedir.

3.4.4 Yaşam Boyu Öğrenme

Özellikle son on yılda yaşamboyu öğrenme, birey ve toplumlar için yeni yetiler, nitelikler elde etmenin ve güç kazanmanın önemli bir aracı haline geldiği yönündeki düşünceler yoğunluk kazanmıştır. Bireyin yaşamboyu öğrenme sürecine katılımı, kimi becerilere sahip olmasını da gerektirmektedir. Değişim ve gelişim sürecinin kazandığı ivmeye paralel olarak, günümüzde devletler de bir ikilem ile karşı karşıya bulunmaktadır. Ekonomi ve teknoloji odaklı değişim ve gelişim olguları, var olanın çok üstünde yeni ve yüksek düzeyli niteliklere sahip insan gücünü gereksindirirken söz konusu gereksinimi karşılama çabası ile geliştirilen eğitim politikaları, değişimin kazandığı ivmeyi yakalayamaz hale gelmiştir. Toplumlar bir taraftan değişimin getirdiği nitelik ve kaliteye gereksinim duyarken, diğer taraftan da söz konusu nitelik ve kaliteyi oluşturma sorumluluğunu taşımaktadır. Bundan ötürü çağdaş toplum anlayışı, 'bilgi güçtür' parolası ile resmi eğitim süresi boyunca ve sonrasında, birey odaklı ve birey ağırlıklı, kendi kendine öğrenme konusuna önem vermekte ve yaşamboyu öğrenme bilincine varan toplum yaratma yönünde çaba göstermektedir.

Öğretim yöntemlerinde de hızlı dönüşümler/transformasyonlar gündeme gelmiştir. Bu bağlamda geleneksel 'öğretme' yaklaşımı 21. yüzyıl'da yerini 'öğrenmeyi öğrenme' anlayışına bırakmış ve böylece öğrenmeyi edilgen olarak yerine getiren öğrenci tanımında da farklılaşmalar başlamıştır. Bu değişimler sonucunda birey, artık öğretilmeyi bekleyen, paketlenmiş bilgiyi alan değil, öğrenmede etkin, kendi öğrenme sorumluluğunu alan, araştırmacı ve bilgiyi keşfedendir. Öğrenme sürecinde ders kitaplarını ana kaynak kabul eden anlayış yerini görsel, işitsel ve yazılı çok çeşitli kaynaklara terketmiştir. Eğitim süreci okul eğitimiyle sınırlı kalmamakta, yaşam boyu öğrenme gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Avustralya'da 1999 yılında yapılan 4. Bilgi Okuryazarlığı Konferansında da yaşamboyu öğrenme ve bilgi okuryazarlığı arasındaki ilişki ele alınmış, 'öğrenmeyi öğrenmenin' önemi

üzerinde durulmuştur. Yaşamboyu öğrenme bilgi toplumlarının vazgeçilmez ögesidir. Öğrenmeyi öğrenme ve bilgi okuryazarlığı da yaşamboyu öğrenmenin temel koşuludur (ALA, 2000: 49). Rader, bilgi okuryazarı kişiyi tanımlarken yaşamboyu öğrenmeyi bilen kişi olarak tanımlamaktadır. Rader, aynı zamanda bilgi okuryazarlığını, yaşamboyu öğrenmenin, mesleğe yararlı olmanın ve sosyal problemleri çözmenin önkoşulu saymaktadır (1991: 25). Grafstein'e göre ise, bilgi okuryazarlığının temel hedefi, 'öğrenmeyi öğrenme' bu sayede de 'yaşamboyu öğrenme'dir. Bilgi okuryazarlığı tanımları söz konusu her iki kavramı da içermektedir. Aslında bireyin kendi kendine öğrenmesi kavramının 1930'lu yıllarda kullanıldığı görülmektedir. 'Bağımsız öğrenme', 'kendi kendine öğrenme' merkezli düşünce ve kavramlar liberal eğitim hareketi içinde daima yer almıştır (2002: 199). Bruce ise, tüm bireylerin yaşamboyu öğrenme becerilerini geliştirmeleri için gerekli olan becerileri şöyle sıralamaktadır: Belli başlı bilgi kaynakları hakkında bilgi sahibi olma, araştırılabilir soruları yapılandırma, bilginin yerini belirleme, bilgiyi değerlendirme, yönetme ve kullanma, bilgiye erişim, bilgiyi analiz etme ve bilginin eleştirel olarak değerlendirilmesi. Bu beceriler bilgi okuryazarlığı becerileri olarak bilinmektedir. Bu açıdan bilgi okuryazarlığı becerilerinin yaşamboyu öğrenmenin temelini oluşturduğu söylenebilir (1994: 3). Yaşam boyu öğrenme kapsamında ele aldığımız bilgi okuryazarlığı, görsel öğrenme ve görsel okuryazarlığın performanslarına oldukça ihtiyaç duymaktadır.

3.5 Sanat-Kültür-Eğitim Anlayışlarının Çağdaş Niteliklerine Temel Oluşturması

Açısından Eleştiri Kültürü

Eleştirel pedagojinin sağladığı açılımla, sanat, kültür ve eğitim hakkında düşünürken ve çalışırken, tarihsel, toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik bağlamlarının önemini, bu bağlamların eğitim sürecindeki aktörler tarafından nasıl algılandığının ve eğitim sürecinde dolaşıma giren ve yeniden üretilen bilginin çeşitli şekillerde yaşama geçirilme pratiklerinin farkına varabiliriz. Düşünsel bir eylem olarak eleştirinin pratikte sanat, kültür ve eğitim anlayışlarının sistematik kurgusunda yer aldığını ve ilişkilendirildiğini söyleyebilmekteyiz. Bireysel yönelimli bir kavram olan eleştiri, bu yönüyle bile ilk anlamda sanatsal, toplumsal ve kültürel olguların yeniden yapılanmasına etki edebilmektedir. Bu kapsamda eleştiri, sanat, kültür ve eğitim yönelimlerinin çağdaş dönüşümlerini sağlayabilen ve buna etki edebilen bir kavram olarak da görülebilmektedir. Sanat, kültür ve eğitimin yeni oluşumları

için eleştirel kültürün gerekliliğine ilişkin öngürülerin odağında, bu kavramların yeni pedagojik açılımları için kurgulanan içeriklerin en dikkat çekici dayanak noktası yine 'eleştiri' veya 'eleştirelilik' kavramıdır. Resmi ve gayriresmi bildirimlerin, pedagojik içeriklerin ders içi ve ders dışı kapsamalarının eleştirel sorgulamaya tabi tutulması, bir pedagojik içerik olarak modern müfredat yapılanmalarının ve dönüşümlerinin en dikkat çeken özelliklerinden birisidir. "Bu tür kamusal bildirimlerin eleştirel sorgulamaya tabi tutulması ancak, eleştirinin ve bir sorgulama kültürünün canlı ve işlevsel bir demokrasi için zorunlu olduğu pedagojik alanlarda ve pratiklerde mümkün olabilir" (Giroux, 2008: 49). İleri demokrasi ve modern pedagojik yapılar için gerekli olan eleştirelilik, pedagojik yapılanmaların olduğu kadar kamusal anlamda da önemli görülmektedir.

3.5.1 Sanat ve Eleştirel Pedagoji

Günümüzde görsel sanatlar ve eğitimi, sosyal alan olma özelliğinden çok daha fazla şeyi ifade edebilmektedir. Son derece hızlı değişen olgular dünyasında sanat eğitimi farklı amaçları ve içeriği ile dikkat çeken ve özellikle eleştiri ve okuryazarlık gibi pedagojik yönelimlerden oldukça etkilenebilen bir görünüm sergileyebilmektedir. Üretimsel ve tüketimsel boyutu ve kültürel içeriği, sanatın çeşitli etkileşimler ve enformasyonla ilişkilendirilebilen tarafını gündeme getirebilmekte, özellikle eleştiri ve eleştirelilik çerçevesinde bir açılımla ilişkilendirilebileceğini de göstermektedir. Sanatta verili bir ortamın yaratılmasında önemli bir yere sahip olan eleştiri hazırlayıcı, yönlendirici, birikimi değerlendirici bir işleve sahip olmakla beraber gösteren, uyaran, yer yer de bilgilendiren besleyici bir kaynak (Andaç, 2002: 21) olarak görülmelidir.

Sanatla eleştiriye bir araya getiren olgulardan birisinin bireysel deneyimler ve değerler ilkesi olduğunu söyleyebiliriz. Yüksek düzeyde duygusal deneyimleri ortaya çıkaran sanatın eleştiri olmadan insandaki bu deneyimi ortaya çıkarması ve değer yüklemesi güç gözükmektedir. "Sanat yaşayan organizmaya yaşadığını anımsatan, insanın yaşamında en önemli yeri alan ve en yüksek duygusal deneyimleri tanınır kılan değer kendinden bir olgudur" (Kırıçoğlu, 2002: 47). Sanatın insana yüklediği değerler zincirinin, eleştirel düşünme yoluyla mümkün olabileceğini belirtmek mümkündür. "Sanat eğitimi ile sağlanan kültürel kazancın, insanın her türlü gelişimi için önemli olan gözlem, algılama ve ifade etme

yetilerinin geliştirilmesine bağlıdır” (Scholz-Vogler, 1995: 205). Bu tanımlamada da sanat ve eleştiri arasındaki ilişkiye değinilmektedir. ‘Visual Thinking’ adlı eserinde sanatı, insanoğlunun kendisini ve yaşadığı dünyayı anlamaya duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanan önemli yönelimlerden biri olarak ele alan Arnheim (1969: 294), sanatın genel amaçlarının da bu temel bilişsel fonksiyona bağlı olduğunu, böylece de sanatın, bilimin anlam ve neticesine yaklaştığını belirtmektedir. Ergüven’e göre, insanın tepkisel doğası, sanat üzerine konuşup, gördüklerini değerlendirme ihtiyacını sanatla yaşıt kılmıştır ve buna göre bir güdü olarak eleştirel tavır yaratıcı etkinliğin diğer bir yüzünü oluşturmaktadır (1998: 111). Sanatsal uygulamalar ve sanat eğitimi, eleştiri ile sanatın değişik konumlarda bir araya geldiği bir alan olarak da görülebilir. Çevreyle ilk tanışma, görme, algılama, adlandırma ve düzenleme ile başlayan sanatsal uygulamalar ve sanat eğitimi daha sonra ürün verme ve bu üründen tat alma olarak gelişme eğilimindedir. Sanatın bir üretim ve tüketim unsuru olarak eleştiri ile bütünleşik tutulduğu anlar ve alanlar oldukça yoğundur. Bu alanlarda sanat ürünü, tarihi, eleştirisi ve estetiği ile alımlanan ve anlamlandırılabilen bir olgudur. Toplumun bütün parçalarından etkilenebilen bir özelliği ile sanat, öznesi ve nesnesi ile eleştiri ile iç içe olmak durumundadır. “Duncum ve Freedman’a göre ilerici sanat eğitimcileri, küresel kapitalizm etkisi altındaki kültürel belirleyicilerin etkisine karşı, eleştiri kültürünün ve yaratıcı taktiklerin ortaya çıkması amacıyla pedagojik yaklaşım biçimine ve bilincine yönelik bir sanat eğitimi için çağrıda bulunmuşlardır” (Sandlin-McLaren, 2010: 240). İnsanın geçmişten günümüze sahip olduğu ve ürettiği bilginin nitelik açıdan değeri kültürel olması ile yakından ilgili olmuştur. İnsanın düşünce ve kültürünün bir ürünü olan sanat ve üretimleri bütünüyle eleştirelilikle ilgili bir süreç içermektedir. Sanatı kavramak, sanat eserinde iletilmek, duygu ve düşünceyi anlatmak da bir eleştirel kültürü gerektirmektedir. Okuryazarlık ve eleştirelilik, bu bağlamda sanat ve onun eğitimi sürecinin hem girdisi ve hem de bir ürünüdür diyebiliriz. Eleştirel süreç sanatsal üretim ve tüketimlerin kendisidir. Sanatın ve insanın bireysel ve toplumsal olarak eleştirel düşünce ile gelişebileceğini belirtmek mümkündür.

3.5.2 Kültür ve Eleştirel Pedagoji

İnsan faaliyetlerinin bütün kapsamlarını içine alabilen kültür kavramını eleştirel pedagojiyle bir arada düşünmek, onun çözümlenme gereği ile ilişkilidir. Toplumsal yapıyla bireyin

düşünsel dünyası her zaman iç içe girmiş bir halde bulunur; Çokkültürcü anlatılardaki olgu kavramının kapsadığı toplumsal yapının hem büyük hem de oldukça belirsiz oluşundan dolayı kültür perspektifinin doğru okunabilmesi oldukça güç bir iştir. Bu perspektife nereden bakılacağı ve nasıl okunacağı; öncelikli olarak kültürel anlatıları belirleyen olguların farklılıklarının belirlenmesi açısından önemli görülmektedir. Tarihsel ve toplumsal gelişme sürecini genel hatlarıyla açıklama eğiliminde olan düşünürlerin tercih ettikleri anahtar kavramlardan birisi de kültür ve onun çözümlenme durumudur. Eleştirel pedagoji ile kültürü bir araya getiren en dikkat çekici referans noktası, bu çözümlenme süreci ile birlikte, toplum ve yüklendiği değerler kümesidir. Toplumların yüklendiği değerlerin başında gösterilebilen kültürün oluşumu ve gelişimi açısından eleştirel pedagoji ile etkileşimi söz konusudur. “Eleştirel pedagoji, sosyal hayatın dönüşümünü, kültürün geliştirilmesini amaçlayan bir form anlamına da gelir” (McLaren-Freire, 1995: 35). Eleştirel pedagoji, kültürün sosyo-ekonomik değişim ve gelişmelere ayak uydurabilmesini sağlayacak platformun temelini oluşturmaktadır. “Eleştirel pedagoji ve kültürün bir araya gelmesini sağlayan ortak noktalar mevcuttur” (Trend, 2004: 235). Kültürün okunması ve anlamın çözümlenmesi bakımından okuryazarlığı bir ortak nokta olarak görebiliriz. Öte yandan Giroux’un pedagojinin toplumsal değişimle doğrudan ilişkisi olan ‘politik ve pratik’ olduğu yönündeki vurgusuna değinmekte yarar vardır (2007: 28). Giroux, ‘bilgili ve eleştirel yurttaşlar yaratmanın önkoşulu’ olarak eleştirel pedagojinin kültürel anlamdaki önemine dikkati çeker (2007: 29). Bu tespitlere göre eleştirel pedagoji, kültürel çerçevede öğrencileri güçlü diyaloglara yönlendirmek, edinilen bilgilerle ilgili eleştirel düşüncelerini sağlamak, bireyler ve sosyal araçlar olarak güçlerini keşfetmelerine yardımcı olmak için gereken kamusal alanların yaratılması anlamına gelmektedir. Tartışmayı, direnişi ve sorgulama kültürünü ön plana çıkaran eleştirel pedagoji Giroux’a göre, öğrencileri demokratik katılıma dair düşüncelerini sağlayarak kültürel ve politik bir alana yönlendirir (2007: 31-32). Giroux’un kültürel yapılanma ve eleştirel pedagoji ilişkisine yönelik olarak en dikkat çeken saptamalarından birisi eleştirel pedagojinin, “somut bir demokratik toplum yaratma yolunda yönlendirici ve müdahaleci bir bakış açısına sahip” (2007: 32) olduğudur. Bu doğrultuda eleştirel pedagoji, bilginin neden belirli biçimlerde yapılandırılmış olduğunu ve bazı gerçeklik inşalarının egemen kültür tarafından meşru görülüp onaylanırken neden diğerlerinin dışarıda bırakıldığını sorgular. “Bu bağlamda, pedagoji hem kültürün nasıl üretildiği, dolaşıma sokulduğu ve dönüştürüldüğüyle hem de insanlar tarafından nasıl özel

koşullarda göz ardı edildiğiyle ilgilenerek kültür ve iktidarın çalışmasını derinleştirir ve genişletir” (Giroux, 2007: 153). Bize pedagojinin kültürel pratik olarak önemini hatırlatan unsur, politik olanı pedagojik biçime sokma çabasıdır. “Freire için, pedagoji salt okullarda değil tüm kültürel çevrelerde işleyen kültürel bir uygulama ve politikadır” (Giroux, 2007: 298). Bu anlamda, tüm kültürel çalışmalar pedagojiktir ve kültür işçileri -eğitimciler, sanatçılar gibi- okullarla sınırlı tutulmayacak biçimde sayısız alanda faaliyet gösterebilirler.

Kitle kültürü, tüketim kültürü, görsel kültür, endüstriyel kültür ve diğerleri gibi bütün kültürel olguların yarattığı ortamlar, bir şekilde bireyin etkilenmesine yönelik bir yapı oluşturmuşlardır. Son dönemde bütün kültürel olguların, özellikle modern teknolojilere bağlı olarak yapılanmalarını sürdürdüklerini görüyoruz. Buradaki temel amaç, üretimsel ve tüketimsel gereksinimleri uyandırmaktır. Bu gereksinimler ise çoğu kez kültürü araçsallaştırabilmektedir “Multimodel teknikleri, ürün ve fikirleri satmak için kullanılan bir ticari kültürü tanımlamak için karşı eleştirel yaklaşım söz konusudur” (Sandlin-McLaren, 2010: 245). Eleştirel pedagojinin toplum ve dolayısıyla kültür olgusuna yönelik geliştirmiş olduğu eleştirinin temel unsurları özgürlük, aydınlanma, bilim ve rasyonalite gibi modernlik paradigmasını şekillendiren ve bu yönü ile de geleneksel düşünce ve yaşam biçimlerini birbirinden ayıran ve insana özgürlük vadeden söz konusu düşüncenin, iddialarının aksine yeni egemenlik biçimlerinin taşıyıcısı olduğu yönünde biçimlenmiştir. Bu egemenlik biçiminin temel karakterini ise ‘eleştirel toplum’ ve ‘eleştirel kültür’ yaratma idealinin oluşturduğunu söyleyebiliriz.

3.5.3 Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji

Okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, bireylerin kendi seçimlerini ve yaşamlarını kontrol edebilmeleri için farkındalıklarının geliştirilmesinin sağlanması ve bireylerin güçlendirilmesi gibi pedagojik hedefler için bilimsel bir amaç oluşturmaktadır. Çağdaş eğitim modelleri ve arayışlarının bireyden beklediği bilişsel ve davranışsal süreçler bakımından eleştirel pedagoji ve okuryazarlık bütünleşik olarak görebileceğimiz kavramlardır. Başta estetik pratik olmak üzere, siyasi ve ahlâki pratiklere hükmedebilen okuryazarlık aynı zamanda eleştirel pedagoji için zorunlu bir gerektirmedir. Eleştirel pedagojinin en önemli iddiasında yeni bir düşüncenin tesisini ortaya koyan okuryazarlık söz konusudur.

Günümüz teknolojik ve çokkültürcü anlatı ortamlarındaki okuryazar profillerindeki farklılık, 'okuryazarlık' ve 'eleştirelilik' gibi anlatıya dolaylı ya da doğrudan müdahaleyi gerektirebilecek pedagojiyi ayrıcalıklı kılmaktadır. Bireyin olgular dünyasında kendi konumunu sorgulayarak, farklı toplumsal yapılardaki anlamları veya anlatıları çözümleyerek sosyolojik ve pedagojik verileri ortaya koyabilmesi bakımından okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi ilişkilendirebiliyoruz. "Bireye kendi dünyasını okuması ve yazması noktasında cesaret veren eleştirel pedagoji" (Wink, 2005: 3) ve beraberinde sanatsal ve sosyo-kültürel çözümlenmeleri içerebilen okuryazarlık yeteneği, bireyin gerçekleştirebileceği bütün deneyimlerinin özgür ve eleştirel akılla somutlaştırılmasına imkân verebilecek ve böylesi bir aklın araçları ile toplumsal ve kültürel alanlarda, çeşitli üretimlerine ve katkılarına olanak sağlayabilecek potansiyelleri içerebilmektedir. Bu tespit, gerek eğitim sürecinin ve gerekse kamusal eğitimin eleştirel pedagoji ve okuryazarlık ilke ve açımlarından ne derece beslenmesi gerektiğini ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Okuryazarlık kavramının içerik ve açımlarından hiç de çok farklı olmayan "eleştirel pedagoji bize eleştirel bakış açılarımızın gelişmesini, anlamamanın ve bilmenin yeni açımlarını sunmaktadır" (Wink, 2005: 25). "Eleştirel pedagoji en başta eksik öğrenme ve eğitim sürecinin odak naktasında hem tüketici hem de okuryazarlar için yaşam biçimleri önermektedir" (Sandlin-McLaren, 2010: xvii). Dünyamız görseller veya metinlerle oluşturulmuş adeta 'puzzle' karmaşıklığında sunulmuş sanal bir dünyadan ibarettir. Bu karmaşa, bilinçlenmeyi, çözümlenmeyi, farkındalığı, eleştireliliği, okumayı ve de deneysel uygulamalarda bulunmayı gerektirmektedir.

Okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi etkileşimli kılan çağdaş gerektirmelerden birisi de dünyanın bireyi karmaşık sistemlerin etkisinde bırakmasıdır. "Adorno'ya göre, pedagojinin eleştirel gücünü bir yana bırakmak, tamamıyla savunmasız yaşamaktır" (Giroux, 2008: 56). Çok boyutlu ortamlarda bireylerin karşı karşıya kaldıkları durum, geniş anlamıyla çözümlenmesi gereken sorunları işaret etmektedir. Çağdaş toplumlarda bütün insanların çok boyutlu ortamlarda yaşamını sürdürdüklerini belirten Nohl, nesle, cinsiyete, eğitime, yaşa ya da bireyin yaşadığı yöreye özgü bağlaçsal deneyimleri olduğundan yola çıkıldığında, ortamlar arasındaki toplumsal temasta merkezi sorunlar yaşadığına dikkati çeker. Nohl, bu sorunların en başında ise etkileşim içinde bulunan insanın çok boyutlu ortamlarla olan ilişkisinin ve bunun ölçüsünün çağdaş toplumlarda bile önemli bir sorun olduğunu belirtir

(2009: 224). Bu sorunun aşılmasında ve pekiştirilmesinde okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi birlikte düşünmek gerekmektedir.

Sonuç olarak eleştirel pedagoji ve okuryazarlığın 'eleştirel öğrenme', ve 'sorgulama kültürü' için stratejiler ortaya koymakta olduğunu söyleyebilmekteyiz. Okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sağladığı tartışma ve sorgulama kültürü, bireylerin siyasi, ahlâki, medya, imgeler ve asimilaysonist anlatıların baskıcı biçimleriyle savaşmakta, bireylerin dünyayı daha anlamlı ve sosyal sorumluluk biçimlerini geliştirmeleri için ihtiyaç duydukları stratejileri serimlemektedir. Bu anlamda Wink'in okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkini betimleyen düşünceleri bu iki kavramın ne kadar iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Wink'e göre, eleştirel pedagoji öğrenme ve öğretme arasındaki karmaşıklığı yansıtan bu prizma daha önceden görüşümüzden kaçmış olan saklı okumaları açığa çıkarmaktadır. Wink, buna ek olarak eleştirel pedagojinin daha geniş ve daha derin okumalara rehberlik ettiğinden söz etmektedir. "Bu prizma tarihin geniş bakış açısıyla sosyal, kültürel, politik ve hatta ekonomik koşulların gölgede kalmış kısımlarına odaklanır. Bu prizmadan açıkça görülür ki, temel bilgiler ve kavramlar, bizim onları okuduğumuz kadar basit değildir" (2005: 26). Eleştirel pedagoji ve okuryazarlığın ortak amacı bireylerin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda etkin olarak rol almaları ve öz-düşünümsel bir bilinç ile sorumluluk etiği geliştirmelerine odaklanmaktadır. "Okuryazarlık ve eleştirel pedagoji belirsizlik, çelişki ve paradoksa karşı düzenleyici uygulamalar kümesi olarak belirsizlikleri ortadan kaldırır" (McLaren-Freire, 1995: 35). Dünyaya, olaylara ve insan üretimlerine ilişkin olarak gündeme gelen eleştiri ve okuryazarlığın pedagojik uyumlu karakteri dikkati çekmektedir. Bireyin ve toplumsal gelişmenin en önemli unsurlarından biri olarak okuryazarlık düzeyine etkisi bakımından eleştiri aynı zamanda demokratik kültürün toplumsal açıdan ne ölçüde özümseyip özümsemediği ile de ilgilenmektedir. İnsanın öğrenmesi ve pedagojik yaşamı açısından gerekli görülen eleştirel pedagoji, insan hayatının genel yapısını oluşturan kültür kavramı ile pek çok şekilde ilişkilidir.

BÖLÜM 4

GÖRSEL OKURYAZARLIĞIN VE ELEŞTİRELLİĞİN PEDAGOJİK BİLEŞKELERİ

4.1 Görsel Okuryazarlık ve Eleştirinin Kültürel Çözümlemelerdeki Rolü

İnsanın öğrenme tecrübesinde kültürün rolü yadsınamayacak derecede önem kazanmıştır. Örneğin kültürel farklılık, kültürler-arası diyalog ve kültürün ekonomik etkisi şeklindeki söylemler Avrupa Birliği gündeminde en üst sıraya yerleşmiştir. Kültürün sanat, medya ve teknoloji perspektifi bireyin eğitiminde ve kültürel kimliğini elde etmesinde sürekli bir yenilenme ve tashih sürecine tabidir. Bu süreçte görsel okuryazarlık ve eleştirelilik kilit rol oynamaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik kültürü çözümlemenin boyutlarını gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Günümüzde geçmişin son derece karmaşık kültürel farklılıklarını ve sosyal mücadelelerini yok sayan bir kültürel etkileşim söz konusudur. Bilgi teknolojileri ve buna bağlı olarak kültürel etkileşimler her zamankinden daha hızlı geliyor ve dönüşüm gösterebiliyor. Bununla birlikte bireyin yaşantısı, paylaşımında bulunduğu ortamı, davranışları ve tüketimleri değişiyor ve buna ilişkin bir sürece bağımlı kalıyor. Geldiğimiz noktada bireyler, toplumlar ve de en nihayetinde doğal olarak kültürler arasındaki ortak yaşam ve etkileşimin zorunluluğu, insan davranışları ve eylemleri ile birlikte bütün üretim ve tüketimlerinin belirleyicisi konumundadır. Sosyolojik açıdan bu derece etkili olabilen bir değişim ve dönüşüm sürecinden bahsederken, farklı kültürel etkenlerin ortamında kendisine bir rol biçmeye çalışan bireyin bir duruş sergileme durumu söz konusudur. Kültürel, sosyal ve pedagojik etkileşimlerin oluşturduğu ortak kurguların bireyin dünyasını oluşturmada ve şekil vermesindeki etkisini önemsemek durumundayız. İnsanın bütün eylemleri ve yaşam biçimleri için alternatifler üreten ve bunu çeşitli şekilde sunan kültürel kurgular, bütünüyle bir yaşam biçimleri de önerebilmektedir.

Anlam ve değerler üreten bir varlık olarak insan, içinde yaşadığı kültürü ve kültürel kurguların yarattığı anlam ve değerleri akıl süzgeçinden geçirerek alımlama durumundadır. Nohl'a göre, her bir yaşam dünyasının 'anlam örüntüleri' kişi onlar üzerine düşünmediğinde etkili olabilmektedir (2009: 58). Her bir bireyin etrafındaki anlam

örüntüleri ve kültürel olguları farklı anlamlara geldiğinden, bütün bunların bireyler üzerindeki etkisinin pedagojik süreçlerle çözümlenmesi önemli bir gerekliliktir. Bütün bireyler her türden yönelimlerine anlamlar ve değerler dünyasında kültürel kurguları çözümlayebildiği ölçüde yön vermeye çalışmaktadır. Ancak kültürel kurgularla oluşturulan anlam ve değerlerin arkasındaki faktörlerin, anlam ve değer yaratma sürecindeki etkenlerin bilinmesi ve çözümlenmesi durumunu toplumsal bir sorun olarak görmek durumundayız. Elbetteki kültür insan yaşamının her döneminde etkili olabilmıştır, fakat son yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemde özellikle de kapitalist kültürün etkisi son derece güçlü olmuştur. Kapitalizmin bu kültürel şiddetine karşı, görsel okuryazarlık ve eleştirelilik özellikle küresel kültürün ve bütün kurgularının çözümlenmesinde 21. yüzyılın ve sonrasında modern ve en güçlü okuryazarlık biçimi olarak dikkati çekmektedir. Okuryazarlık kapsamında değerlendirmeyi sürdürdüğümüzde, “stratejik bir görsel pedagoji, multimodel teknik malları ve değerleri satmak için kullanılan küresel kapitalizme karşı öğrencilerin eğitimi için önemlidir” (Sandlin-McLaren, 2010: 241).

Son yıllarda popüler kültürün çocuklar ve gençler üzerindeki ikna ediciliğinin çok daha arttığı ve etkili olduğu bilinmektedir. Giroux, çocukların ve gençlerin, bireysel ve kolektif kimliklerinin politik ve pedagojik olarak, video oyunları, televizyon, filmler, alışveriş merkezleri ve eğlence parkları gibi dinlence alanlarının popüler görsel kültürü ile şekillendiğini ifade etmektedir (2007: 74-108). Toplumların kendi iç dinamiklerinin ürettiği örf, adet, sanat, estetik, edebiyat, hukuk, din ve ahlâki değerler manzumesi gibi dinamik bir süreci işaret eden sosyoloji literatüründeki kültür kavramı ya da olgusu, sanayi öncesi toplumlarda birçok alt-kültür öğelerini içerebilen çeşitlilikler sergilerken, günümüz modern sanayi toplumlarında, standart ve seri üretim gibi sanayinin doğasına göre yapılan bir duruma getirilmiştir. Çokkültürcü ortamların oluşturduğu karmaşık sistemlerle yüz yüze kalan çocuklar ve gençler açısından bu sistemlerin çözümlenmesi önemli bir sorundur. Kültürel sistemleri birbirinden ayırabilmek, kurguların farkına varmak ve kültürel çözümlenmelerde bulunmak çalışmamızın üçüncü bölümünde de değindiğimiz gibi, öncelikle eleştirel düşünceyi ve eleştirel bir bilinci gerektirmektedir. McLaren ve Freire, eleştireliliğin “öğrencilerin, daha deneyimli toplum için, deneyimlerinin gelişmesine ve arayüzlerin keşfindeki ihtiyaçlarına cevap verdiğini belirtmektedirler” (1995: 36). Kültürel çözümlenmelerde eleştireliliğin katkısını betimlerken Giroux’un eleştirel pedagoji hakkındaki

söylemini dikkate almak gerekir. Giroux'a göre eleştirel pedagoji otoriteyi hesap verir kılmaktan çok daha fazlasıdır. Ona göre eleştirel pedagoji, toplumsal değişimle öğrenmeyi, eğitimle demokrasiyi, bilgi birikimi ile kamusal yaşama müdahale biçimlerini birleştirmekle ilgili oldukça geniş bir kavramdır (Giroux, 2008: 19). "Eleştirel pedagoji, öğrencilerin özel bir demokrasiye vesile olan bireysel ve toplumsal temsil biçimleri için gerekli koşulları yaratmadaki riskleri almalarının yanı sıra, fikri muhalefeti etkilemeyi öğrenmeleri için onları cesaretlendirir" (Giroux, 2008: 19). Popüler kültürün otoritesi olağanüstü sunumlar ve eğlence alternatifleri ile sunulabilen özellikle görsellik ağırlıklı donanımlar ve büyük bir medya aygıtının ekseninde üretilip tüketilmesi söz konusudur. Günümüzün postmodern medya eksenli kültürel eğilimleri, günlük ve anlık yaşantıların tercih edilen alanlarına hükmedebilmek için eleştirel aklın entelektüel taleplerinden daha çok görüntü hazzına dayalı pratikler üzerinden güç almaktadır.

Bilgi alışverişi ve teknolojik alanların yarattığı küresel boyut çok hızlı bir kültürel paylaşım, kültürel değişimler ve dönüşümlerin yaşanmasına etki etmektedir. Kültürel etkenlerin hızla üretildiği ve tüketildiği bu süreçte birey ve toplumların geleceği mutlak surette kültürel formlara ulaşmaya, bunları kullanmaya ve üretmeye bağlı bulunduğunu da belirtebiliriz. Bu durum nitelikli bir kültürel okumayı ve bunun temeli olan çözümleme yeteneğini gerekli kılmaktadır. Bugün olduğu gibi gelecekte de bu çözümlemenin en önemli ve etkili dinamiğini görsel okuryazarlık ve eleştirelliğin oluşturacağını söyleyebilmekteyiz. Toplumsal gerçekler ve yönelimlerle ilişkili, güçlü toplumsal imgeler üretme ve yayma kapasitesiyle olağanüstü doğurgan bir yapı gösterebilen kültürel olgulara karşı, eleştirelilik ve görsel okuryazarlık bireysel ve sosyal açıdan bir duruş sergileyebilmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik kültür kavramının çok boyutluluğu ve onun sınırlarını çizme uğraşını vermek durumundaki bireylere önemli ipuçları sunabilmektedir.

4.2 Görsel Okuryazarlık ve Eleştirelliğin Fonksiyonel Olarak Okuryazarlık Kavramı ve Düzeyine Etkisindeki Rolü

Değişen hayat şartları, eğitim öğretim yönelimleri, şehirleşme ve gelişen iletişim teknolojileri, yaşadığımız hayatı yeniden sorgulamayı ve çözümlemelerde bulunmayı gerektirmektedir. Bu anlamda sorgulanacak tutum ve davranışlarından birisini de

okuryazarlık kavramının gelişmeye açık olan yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Başlangıçta kavram çerçevesi okuma ve yazma eylemi ile sınırlı olan okuryazarlık, günümüzde neredeyse hayatın her alanını kuşatması bakımından pedagojik olarak ta birçok alan veya disiplinlerde ilişkili bir yapıya ulaşabilmiştir. Okuryazarlığın bireysel ve toplumsal açıdan böylesi bir karakteri içermesi sosyolojik açıdan da önemsenmek durumundadır.

İnsanoğlunun yaşamsal becerilerinin şifrelerini içeren bilginin nitelik ve nicelik olarak çok farklı türden özellikleri okuryazarlığın 'beceri tabanlı' karaktere dönüşümünü gündeme getirmiştir. Okuryazarlığın insan becerilerine ve deneyimleri ile olanaklı olarak gelişim göstermesi bu kavramın görsel okuryazarlık ve eleştirelilik gibi, beceri ve düşünceyi niteleyen disiplinlerle ilişkilendirilebilen bir yönelimini de gerektirmiştir. Enformasyona ve bilgiye dayalı günümüz dünyasının şekillendirmeleri ile yol alabilen okuryazarlık, bilgi gereksinimini, bilgiyi fark edebilmeyi, bilgiye ulaşmayı, bilgiyi analiz edebilmeyi, yorumlamayı, değerlendirebilmeyi ve de iletebilmeyi öngeren beceriler bütünlüğünü sağlaması bakımından son derece önemli karakteristik bir durumu sergileyebilmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik, bireylerin son derece karmaşık kurgular ve görsel bilgilerle dolu günlük hayatın içindeki anlamları bulmalarına olanak verebilmektedir. Okuryazarlığa katkısı açısından bu iki alan birey için evrensel bir dil oluşturabilmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik bütün olayları, olguları ve anlamları ya da pedagojinin içinde yer alan bütün alanları yeniden tanımlama görevi açısından günümüzde okuryazarlığın anlamını yeniden belirlemekle pedagojinin sonuçları arasında bağlantı kurmak için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu anlamda pedagoji ile imgelerin nasıl yorumlandığı arasında önemli bir bağlantı olduğunu ileriye süren (2008: 51) Giroux'a göre Adorno, tek başına eleştirel bilginin, kapitalizmin subjektif mekanizmalarıyla gündeme gelen zihin ve karakter deformasyonlarına yeterli bir biçimde hitap edemeyeceğini vurgulamaktadır (2008: 72). Zamanın güncel olanaklarının çözümlenmesine odaklanan eleştirel bilginin üretilmesi için görsel okuryazarlığa ihtiyaç duyulabilir. "Çevremizdeki dünya, bilişsel gelişim sürecimizin temel bir parçası olan öğrenme ve bilgiye ulaşma ve başarılı bir iletişim açısından büyük önem taşımaktadır" (Brizee, 2003; 1). Bilim ve teknolojinin tüketim odaklı kullanımı okuryazarlığın merkezindeki bireyin çözümlemelerde bulunmasını ve eleştirel düşünmesini gerekli görmektedir. Günümüz bireylerinin özdeğerlendirmelerde bulunabilen, sorgulayan, araştıran ve eleştirel düşünme gücüne olan

gereksinimi için alternatifler sunan görsel okuryazarlık ve eleştirelilik anlamın çözümlenmesinin önemini vurgulamaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik, tüm üretimleri değerlendirme bilinci olarak genel anlamdaki okuryazarlık yeteneğine eklemelerde bulunabilmektedir. Okuryazarlığın genel karakteri durumundaki çözümlene yöntemi açısından zamanı okumada görsel okuryazarlık ve eleştirelilik anlamın önemine etkileşimli olarak etki edebilmektedir. “Eleştirel pedagoji, demokrasi ve sosyal adalet etrafındaki eleştirel bilgiyi kazanmak için öğrenenlere yardım eden teorilere ve uygulamalara dayanmaktadır” (Nganga-Kambutu, 2009: 199). Görsel okuryazarlığı ve eleştireliliği, anlık ve gündelik hayatın temel belirleyicisi konumundaki okuryazarlığın açılımına etkisi açısından değerlendirmek durumundayız. “Okuryazarlık bir kitle iletişim sürecidir” (Ellsworth vd, 1994: 91). Bu sürecin çözümlenmesi ise ilk etapta görsel okuryazarlık ve eleştireliliği gerektirmektedir. Bu anlamda “eleştirel pedagoji en başta eksik öğrenme ve eğitim sürecinin odak naktasındaki tüketiciler ve okuryazarlar için bir yaşam biçimi sunarken” (Sandlin-McLaren, 2010: xvii), “görsel okuryazarlık ise, iletişimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bilgi çağında görsel okuryazarlığın anlamını kavramanın çocuklarımızın geleceği açısından stratejik önemi vardır” (Bleed, 2005: 8).

Görsel okuryazarlık ve eleştiriyi okuryazarlık açısından önemli kılan konuların başında kültürel yönelimler ve popüler yaşam biçimleri ile olan ortak etkileşimleri olduğunu da ekleyebiliriz. Kültürel yönelimler veya popüler yaşam biçimleri gibi bir söylemi ifade ederken popüler kültürel bir olgu olan görsel kültüre yönelmek ve bu olgu üzerinden görsel okuryazarlık ve eleştireliliğin okuryazarlık açısından önemini vurgulamak da mümkündür. Çünkü “son yüzyılda serbest piyasa, kültür ve ideolojiler görsel gültür içinde gizlenmektedir” (Sandlin-McLaren, 2010: 238). Bütün yaşam biçimleri ve pratiklerini bu kültür içinde gözlemlemek ve çözümlenelerde bulunabilmek mümkün olabilmektedir. Bleed’e göre, “multimedya dili ile mücadele edemeyen bir bireyin okuryazar olması da mümkün değildir” (2005: 6). Görsel okuryazarlık ve eleştiri bu anlamda multimedya yazılımlarını kullanmayı ve çözümlenmeyi öğrenmek açısından da önemli bir kazanım olarak dikkati çekmektedir. Çünkü çağımızda kitleler, gündelik hayat pratikleri üzerinde güçlü etkileri bulunan ve popüler dünyasında yaşam sürdükleri medyanın ve dolayısıyla görsel kültürün eksenindeki bilgi ve mesajların oluşturduğu kurguların etkisi altındadır. Bu nedenle kitlelere hükmeden kurgular, okuryazarlık düzeyi düşük olan sıradan insanların

yönelimlerini ve hatta yaşam biçimlerini yönlendirebilen bir araç olarak değerlendirilmek durumundadır. Görüntü eksenli kurgular aracılığı ile düşünebilen ve önemli miktarda görüntüler ile yönelimlerini tayin eden bireyin hayatında kurgunun egemenliği birçok araştırmada vurgulanmıştır. Böylesi karmaşık bir yapı ile karşı karşıya kalan ve gerçekle sanal arasında sıkışan birey açısından fonksiyonel etkinlik prensibine dayalı olarak kullanacağımız görsel okuryazarlıklar ve eleştirelliğin etkisi günümüz çağdaş pedagojik anlayışlarının ortaya koyduğu bir gerçekliktir.

4.3 Eğitimin Yeni Açılımları Olarak Görsel Okuryazarlık ve Eleştirelilik

Bireysel ve toplumsal gelişme açısından temel haklardan biri olarak kabul gören ve devlet eliyle düzenlenip kamusal kaynaklarla finanse edilen bir hizmet olarak eğitimin anlam, içerik ve sunumunda önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdeyiz. Bilgi, iktidar, meşruiyet, estetik, değerler ve teknoloji kullanımı gibi çağdaş gereksinimler ve değişimlere paralel olarak şekil alan çeşitli olgularla ilişkileri bağlamında değerlendirmemiz gereken bir gerçeklik durumundaki eğitimin ana temasını günümüzde okuryazarlık ve eleştirel düşünceleri gelişmiş özgür bireylerin yetiştirilmesi oluşturmaktadır. Bilimsel bilgi, teknolojik gelişmeler ve hızlı dönüşümler, formâl eğitimin önemini daha da artırmıştır. Temel eğitimin işlevi belirli türden bilgilerin bilişsel basamaklarda aktarılması olayıdır. Bu aktarımın çoğu kez bireye belli bir dünya algılayışı ve pratiği kazandırmayı hedeflemesi söz konusudur. Bu karmaşık toplumsal ortamda bireyin arzuladığı biçimde yaşayabilmesi, geçmişten daha çok donanıma sahip olmasına bağlı olmayı gerektirmektedir. Bu nedenle, bireyi ve toplumu doğrudan etkileyen süreç olarak eğitime büyük roller düşmektedir. Bireyi yaşama hazırlayacak olanakları sunan bir kurum olarak eğitimin bu çok fonksiyonlu işlevini yerine getirebilmesi için, pedagojik gelişmeleri dikkate alarak kendisini teknolojik, bilimsel ve kültürel dönüşümlere göre yeniden düzenlemesi gerekmektedir.

Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin yeni yapılanmasına yönelik olarak geliştirmeye çalıştığımız öngörünün, çağımızda yeniden yapılanma gereksinimi gösteren eğitim programları için de önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği gibi günümüzün dönüşen toplum yapılarının eğitime yönelik paradigmalarının ortak noktasını toplum, bilim ve eğitim arasındaki karşılıklı ilişki oluşturmaktadır. Bilgi toplumunda yaşanan

değişim ve dönüşümler sonuçta eğitim programlarını da dönüşüme zorlayan tespitlerin yanı sıra, bilinen doğru ve gerçeklerin eskisine oranla daha çabuk değiştiği bir dönemi zorunlu görmektedir. Eğitim medya endüstrisi ile birlikte bilgi ve tüketim toplumunda yönlendirilen ve kontrol edilebilen bir metaya dönüşmüştür. Multimedya teknolojileriyle birlikte dönüşümsel, kültürel ve küresel bir hâl alan eğitim bir enformasyon haline gelmiş durumdadır. Gelenen noktada enformasyon toplumunda eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlıkla şekillenen eğitimin önemi oldukça belirginleşmektedir. Toplumlara etkileyen hızlı değişim ve dönüşümden olumlu sonuçlar elde etmek için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin, eğitim alanında özgün yeni ve farklı anlayış türlerinin şekillenmesine olanak tanıyabileceği düşünülmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji eğitime gelecekçi motivasyon kazandırabilecek bir evrene sahiptir. Bu evrende görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin temel amacı toplumsal yapının yeniden oluşturulmasına yönelik geliştirilen bilincin inşası olarak dikkati çekmektedir.

Geleneksel 'öğretme' yaklaşımı 21. yüzyılda yerini 'öğrenmeyi öğrenme' anlayışına terk etmiştir. Öğrenen durumundaki birey, artık öğretilmeyi bekleyen ve paketlenmiş bilgiyi alan değil, kendi öğrenme sorumluluğunu taşıyan, araştırmacı ve bilgiyi keşfetmek için çözümlenelerde bulunabilen bir kişidir. Değişen eğitim süreci okul eğitimiyle sınırlı kalmamakta, yaşamboyu öğrenme gereksinimi ile tüm kamusal alanlarda formal ve informal öğrenme biçimlerinin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu değişimlerin sonucunda geleneksel eğitim anlayışları yerini okuryazarlığın ve eleştireliliğin temel alındığı görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye terketmektedir. Günümüzde "öğretim sistemleri köklü değişikliklerle karşı karşıyadır (Drucker, 1994: 28) ve öne çıkan "bütün eğitim süreçlerinin hedefinde eleştirelilik hâkimdir" (Popkewitz, 1999: 46). Çağdaş eğitim programlarının yeni hedefindeki görsel okuryazarlık eğitimi ile "toplumsal olarak tepki vermeyi, hareket etmeyi ve tanımlamayı öğreten eleştirel pedagoji" (Wink, 2005: 23) eğitimin sosyolojik ve yöntemsel karakterine dönüşümsel gerekçe sağlayacak içeriklere sahiptir. "Eleştirel pedagoji, okullardaki entelektüel uğraşı, düşünce ve pratiği birleştirecek şekilde yeniden tanımlamayı ve dönüştürmeyi amaçlamaktadır" (Aronowitz ve Giroux, 1985: 20). Bleed ise, çağdaş toplumlarda görsel okuryazarlık eğitiminin akademinin dışında da yapılanmasının hızla arttığına dikkati çeker (2005: 8). Ona göre, eleştirel düşünce ile birlikte "görsel okuryazarlığın yükseköğretimde bütün bölümlere entegrasyonu

gerekmektedir” (2005: 6). Görsel iletişim ve etkileşim yaşantılarımızın her anına egemen durumundadır. Dolayısıyla geleneksel öğrenmeye dayalı bütün müfredatlara dayalı olarak şekiller ve renklerin ipuçlarının doğrultusunda dünyayı anlamlandırmaya çalışmaktayız. Ben-Passat’a göre, “görsel okuryazarlık görsel mesajlarla yüklü medya ve öğretim çağında özellikle öğretmenler için son derece önemli bir beceridir. Öğretmenler için görsel okuryazarlık becerisi, eleştirel, yaratıcı ve bağımsız düşünme becerilerinin geliştirilmesi açısından güçlü bir araçtır (2010: 1). “İnsan uygarlığının ifade biçimleri ve iletişim biçimleri açısından görsel okuryazarlık eğitim sistemleri ve eğitim ortamları için teorik ve uygulamalı pratikler sağlamaktadır” (Ben-Passat, 2010: 1). Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, gerek öğrencilerimizin toplumsal anlamda ise bütün bireylerin kavramsal algılarını derinleştirecek becerilerin yanı sıra bu algılarını pratiğe dönüştürecek yeteneklere odaklanmaktadır. “Görsel okuryazarlık eğitiminin geniş yelpazesi altında birçok disiplini, eleştirel okuma, eleştirel düşünme ve eleştirel okuryazarlık becerilerini geliştirmek ve öğretmek zorunluluğu söz konusudur” (Brizee, 2003: 1). Görüldüğü gibi görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin çalışma alanı eğitim teorileri, teknolojik gelişmeler ve sanatsal aktivitelerle büyümektedir. Bunun sonucu olarak görsel okuryazarlık kavramı ve etkileri eğitimin hemen her alanında gelişme gösterebilecek içeriklere hâkimdir. Eğitimi bireyin kendini gerçekleştirmesini sağlayan ve içinde bulunduğu gerçekliğe karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirerek toplumu demokratikleşme yönünde değiştirmeye teşvik eden bir süreç olarak tanımlayan eleştirel pedagoji anlayışı, alternatif bir eğitim modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Popkewitz’e göre “eleştirel pedagoji ve eleştirel düşünme son yirmi yılda eğitimi önemli ölçüde şekillendirmiştir” (1999: 46). Bireylerin öğrenme ve düşünme düzeyini yükseltmek için eğitimde önemli dönüşümlere haiz olan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji üretim ve yeniden üretimin kültürel ve pedagojik sürecinde eğitim olgusuna önemli referanslar sunmaktadır.

Büyük ölçüde temeli endüstrileşmeye dayanan iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve medya temelli gelişmeler, toplumsal anlayışları ve bütün yönelimleri, yapılanma ve uygulamalarını değişime zorlamaktadır. Görsel okuryazarlığın ve eleştirel pedagojinin dayanağını oluşturan bu düşünce eğitimin yeni açılımları için önemli bir gerekçe olarak görülmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji anlayışları ile şekillenen eğitim sürecinde, bireyin serbest düşünebilmesi, çözümlenelerde bulunabilmesi ile kendi

yeteneklerine odaklanabilmesine ve üretimlerde bulunabilmesine olanak tanıyan eğitimin sürekliliğinin artırılması söz konusudur. Bu durumda eğitim sistemlerinin, eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlığın bilimsel öğelerinden beslenmesi çağdaş ve geleceği bir gerektirmedir. Görsellerin, tüm metinlerin veya tüm medya ile üretim ve tüketimlere bağlı olarak gelişen ve ortaya çıkan anlatıların ve temsillerin ardyöresine bakabilme bilinci ve ötesinde toplumsal bir dönüşüm yetisi olarak ifade ettiğimiz eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık, günümüz modern eğitim süreçlerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Eğitim sadece değer kazandıran pasif bir süreç olmaktan öte aynı zamanda insanlık yararına enformasyon üreten bilginin anlaşılması sürecidir. Küresel ölçekli yaşanan bilgi odaklı gelişmeleri takip etmek ve bu gelişmelerden faydalanmak için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin gereği olan tutum ve değerlerle donanmış bireylere gereksinim duyulmaktadır. Bilgiyi araştıran, nerede ve nasıl kullanacağını bilen, kendi öğrenme biçimini keşfeden ve etkili kullanabilen, yeni bilgiler üreten ve kendini sürekli geliştirmeye odaklanmış bireyin günümüz potansiyelleri açısından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji önemli bir gerekliliktir. Bu bağlamda, günümüzün modern sosyo-kültürel yönelimlerinden görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile eğitim arasındaki bağıntıdan dolaylı olarak söz edebilmekteyiz.

4.4 Görsel Okuryazarlık ve Eleştirelliğin Sanatsal ve Sosyal Eylem Bağlamındaki

Kurgusal, Tasarımsal ve Yaratıcılık Boyutu

Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik gibi çok fonksiyonlu iki kavramın sanatsal ve sosyal eylem bağlamında kurgu, tasarım ve yaratıcılık kültüründeki rolünü açıklamak günümüz sanat eğitimi ve toplumsal yapıları açısından son derece önemlidir. Sanatsal ve sosyal açıdan değer kazanan ve küresel ölçekte şekillenen görsel okuryazarlık ve eleştirelilik tasarım, kurgu ve yaratıcı özelliklere uyum sağlamanın referansı konumundadır. Özellikle tüketim kültürü ile birlikte farklı anlamlarla yüklenmiş sosyal eylemlerin, mekânların ve üretimlerin çözümlenmesi ve yorumlanması bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirelliğin kurgu, tasarım ve yaratıcılığa ilişkin olarak yeniden üretim ve öngörü yeteneğine odaklandığını söyleyebiliyoruz.

Tekniğe dayalı küresel kültür birçok anlamda ve alanda kavramsal içeriklerin yapısının dönüşümünü sağladığı gibi, sanatsal eylem açısından kitlelerin bütün bunlarla olan ilişkisini de yoğun biçimde dönüştürmüştür. Tekniğin olanakları ile şekil alan kurgu, tasarım ve yaratıcılıkta görünüş ile gerçeklik arasındaki ilişkinin önemi ve ölçüsü her geçen gün artmakta ve bireyin sanatsal, toplumsal ve kültürel eylemlerinin her noktasına yerleşmektedir. Bu açıdan kurgu, tasarım ve yaratıcılığın eğitim ve öğretimde, toplumsal ilişkiler ve yaşam biçimlerinin yeniden üretilmesindeki muhtemel etkisini, görsel okuryazarlık ve eleştirelilik perspektifinde göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik, toplumun kültürel ve sosyal eylemsel dönüşümünde bu kavramlarla, bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinin, özgürleşmelerinin ve toplumu değiştirmelerinin/dönüştürmelerinin bir aracı olabilir. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik kurgu, tasarım ve yaratıcılığa ilişkin olarak, bilgiyi oluşturan kodlanmış anlamları ve bilgiyi yorumlamada kullanılan söylemsel ve formasal stratejileri ortaya çıkarabilen çok fonksiyonlu iki kavram olarak dikkati çeker.

İnsanoğluna teknoloji yoluyla depoladığı her türlü bilgiyi ve anlamı nasıl işleyeceğinin bilgisinin verilmesi gerektiğine değinen Jolls ve Thoman, bu yüzden günümüz eğitim sistemlerine, bilginin nasıl depolanacağını öğretmekten çok, nasıl kullanılacağını öğretmek için gereksinim duyulduğuna değinmektedir (2008: 14). Jolls ve Thoman'ın sözünü ettiği bilginin kullanıma yönelik eleştiri, daha ziyade günümüz karmaşık bilgi sistemleri, eylemleri ve sanatsal uygulamaları için geçerli olabilmektedir. Çünkü günümüz bireylerin sanatsal yönelimlerine etki edebilecek karmaşık ve birçok disiplinle iç içe bulunabilen bilgi sistemlerinin kurgusal, tasarımsal ve en nihayetinde yaratıcılıkla olan ilişkisi aynı derecede gerekli olan bilgi düzeyi ile de yakından ilişkili bir durumdur. Örneğin Bleed'e göre elektronik medya aracılığı ile üretilen görsel bilgiler, görsel tasarım tekniğinin temel unsurlarına sahip çalışmalardır. Bu bilginin değerlendirilmesinde öncelikle görsel tasarımın, kurgunun ve yaratıcılığın çözümlenmesi gereklidir (Jolls-Thoman 2008: 14). "Dolayısıyla bu türden üretilen bilgiler, -açıklayıcı, soyut, temsili ve sembolik görüntüleri kapsayan türden bilgiler- görsel algılamalardaki psikolojik, duygusal ve bilişsel etkilerle ilişkilendirilmektedir" (Bleed, 2005: 7). Çoklu okuryazarlıklarla şekillenen okuryazarlık biçimlerinin, birçok disiplinle birlikte düşünülebilen görsel okuryazarlık ve bilişsel düzeyin gelişimine odaklanabilen eleştirel pedagojinin kurgusal, tasarımsal ve yaratıcılığa olan yönelimi bizi

olayların, biçimlerin ve anlamların sosyo-kültürel içeriklerini çözümlenmemiz ve buna ilişkin eleştirel bilincimizi geliştirebilmemiz ve de estetik bağlamında ve çoklu disiplinler bağlamında değerlendirmelerde bulunabilecek bir eyleme doğru itmektedir. Bilginin depolanması ve aktarılmasını hedefleyen mevcut eğitim programlarının aksine görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji kurgu, tasarım ve yaratıcılık ekseninde bilginin çok daha farklı bir algılama potansiyeli ile çözümlenmesine ve değerlendirilmesine imkân vermektedir. “İnsanoğluna teknoloji yoluyla depolanan bilgiyi nasıl işleyeceği öğretilmelidir. Eğitime, bilginin nasıl depolanacağını öğretmekten çok, nasıl kullanılacağını öğretmek için gereksinim vardır” (Jolls-Thoman, 2008: 14). Eleştirel görsel okuryazarlık kurgu, tasarım ve yaratıcılığa ilişkin bilginin öğretimi ile ilgilenmektedir.

Bütün bireyler günlük yaşamda toplumsal, kültürel, bilimsel, sanatsal ve teknolojik gelişmelerle iç içe yaşamakta ve bütün bunları kendi dünyalarında bireysel yeniden üretim alanının içinde kurgulama erkine ulaşabilmektedirler. Bu tespit Andy Warhol’un her şeyin sanat, herkesin sanatçı olduğu bir düzende yaşadığımızla ilişkin öngörüsü ile de örtüşmektedir. Bu açıdan çok daha geniş açılımlı bir görsel ve eleştirel eğitim yöntemini günlük yaşam tasarımları ve de sosyal eylemleri açısından son derece gerekli görebiliriz. Sonuç olarak, toplumsal anlamda birey olmak ve sanatı bilmek yeterli değildir. İçinde yaşanan toplumsal, kültürel ve teknolojik yapının çözümlenmesi gereklidir. 21. yüzyılın gerektirdiği sosyolojik, kültürel ve teknolojik çözümlenmelerde bulunabilmenin yanı sıra, altyapıtının ve yapıt üretmeye neden olacak tasarım, kurgu ve yaratıcılığa ilişkin kavramlara hükmedebilen pedagojik kaynakları da görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji şeklinde ifade edebiliriz. Bu açıdan günümüzün eğitim sistemleri ve özellikle de sanat eğitimi görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiden oldukça medet umabilecek bir durum sergilemektedir. Çokkültürlü anlayışların, kültürel endüstrilerin ve daha ziyade görsel kültürün hâkimiyeti ile iç içe bir eylem sürdüren günümüz toplumları için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile programlanan eğitim sistemlerinin, sosyo-kültürel çözümlenmeleri, kurgusal ve tasarımsal çözümlenmeleri içeren bir yapıya dönüştürülmesinin gereği söz konusudur.

BÖLÜM 5

ELEŞTİREL PEDAGOJİ VE GÖRSEL OKURYAZARLIĞIN SANAT EĞİTİMİNE KATKI BİÇİMLERİ

5.1 Çağdaş Sanat Eğitiminin Yeni Pedagojik İçerikleri: Multimedya, Okuryazarlık, Görsel Kültür, Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji

Sosyal, siyasal, bilimsel, teknoloji ve pedagojiye yönelik her türlü gelişimde ve dönüşümde sanatın etkisi söz konusudur. Bireyin kendisini ve dünyayı keşfetmesinde, yaratıcı etkinliklerde bulunabilmesi, ekonomik ve sosyal hayata hazırlanması ile ilişkili en etkili süreçlerden birisi olarak sanatın üzerine aldığı işlevleri yerine getirebilmesi için dünyadaki gelişmeleri dikkate alması, teknolojik, pedagojik ve bilimsel dönüşümlere adaptasyonu gereklidir. Günümüz toplumsal kurumlarındaki değişim sanata da yansıyor sanatın yeniden yapılanmasına neden olabilecek karakterler sergileyebilmektedir.

Kültür çağının sürekli değişen ve gelişen koşullarına ayak uydurmak çağdaş sanat eğitiminin yeni pedagojik içerikleri için önemliken, sanat eğitimcileri için de bir zorunluluk olmuştur. 21. yüzyıl ve sonrasında kitleler, sanat eğitimi ile ilişkili olarak eğitim kurumları ve eğitimciler kültürün değişkenliği ile birlikte yeni taleplerle karşılaşacağından çağdaş sanat eğitiminin yeni tanımı ve içeriği ile birlikte öğrenme ve öğretme biçimleri de değişmek ve gelişmek durumundadır. Bununla birlikte, sanat eğitiminin yeni pedagojik içeriklerine ilişkin olabilecek dönüşümlere etken olan yaratıcı kişilik özelliğine sahip bireylerin yetişmesi daha da önem kazanmışken çağdaş sanat eğitiminin multimedya, okuryazarlıklar, eleştirel pedagoji, görsel okuryazarlık, görsel kültür ve kültür endüstrisinden etkilenmesi söz konusudur. Bilgi ve teknolojik gelişmeler birçok disiplinin birbiri ile ilişkisini derinleştirmekte ve birlikte var olabilecek etkileşimlerini geliştirirken, bu gelişmeler aynı zamanda sanat ve sanat eğitimi de disiplinlerarası bir durumla ifade edilebilecek fonksiyonel gelişmelerle iç içe getirmektedir. Batıda 1960'lardan itibaren sanatta görülen disiplinlerarası etkileşim, görsel ve zihinsel süreçleri içermektedir. Çağdaşlaşmanın ve bunun öngördüğü yönelimler, sanat eğitiminde gelecekçilik, çağdaşlık ve geleneksel

yöntemlerle birlikte yeni sanatsal biçimlerin, disiplinlerin ve de düşünülerin yaratılmasına olanak sağlamaktadır.

Sanat eğitiminin yakın geçmişindeki önemli evrelerinden olarak belirtebileceğimiz görsel kültür, multimedya, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji gibi günümüzün önemli disiplinleri, geliştirdiği üretim ve tüketim ilişkileri, ilkeleri, sosyo-kültürel yapılanmaları ve bunların doğal sonucu olarak kendine özgü kültürel değerleri ile sürecini tamamlayarak yeni bir sanat eğitimi evreninin hazırlayıcısı olmuş durumdadır. Bu disiplinler, ortaya koydukları yönelimleri, ürünleri ve etkileriyle düşünsel ve sanatsal yaratım gücümüze etki edebilecek karakterlere haiz durumdadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu durumu ifade etmemize neden olacak pedagojik içerikli yönelimler, her geçen gün çok daha belirginleşmektedir. Sanat eğitiminin yeni evreni olarak adlandırabileceğimiz böyle bir olgunun ve öngörünün temelinde ve referansında teknolojik, sosyo-kültürel ve pedagojik gelişmeler yer almaktadır. Ürettiği ve ortaya koyduğu üretimsel ve düşünsel verilerin kullanımına dayalı olarak kamusal veya toplumsal sonuçlarıyla, sanat eğitiminin yeni evreni olarak belirtmeye çalıştığımız bu olgu, sürekli olarak kendini yenileyen ve gelişen yani fonksiyonel bir ivme kazanmaya müsait görünmektedir.

Arnheim (1969: 294) 'Visual Thinking' adlı eserinde sanatı, insanoğlunun kendisini ve yaşadığı dünyayı anlamaya duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanan önemli yönelimlerden biri olarak ele almaktadır. Sanatın genel amaçlarının da bu temel bilişsel fonksiyona bağlı olduğunu, böylece de sanatın bilimin anlam ve neticesine yaklaştığını belirten Arnheim'in vurguladığı gibi sanatın bilişsel fonksiyonu ve bilimin anlam ve neticesi ile olan ilişkisine bağlı kalarak, yeni yüzyılın son çeyreğinde ve gelecekte sanat eğitiminde eleştirelilik ve kültürel sorgulamanın ön plana çıkacağını ve birçok pedagojik disiplinle etkileşim içinde bulunacağı belirtilebilir.

Medya ve görsel kültür homojen kültürün yapısal niteliklerine (tüketim vs. gibi) haizdir. Bu nitelikler aynı zamanda pedagojik süreçlere yansı durumlarında da ortak paydalar gösterebilmektedirler. Söz konusu süreçlerin çağdaş sanat pedagojisinin içerik kurgularına etkisi ile birlikte değerlendirilmesi, aynı zamanda sanat eğitiminin kuramsal dayanaklarına da gönderme yapmamızı mümkün kılabilir. Sanat eğitimi ile örtüşen kuramsal dayanaklara temel oluşturan olguları ile medya ve görsel kültür, belli açılardan sanat

eğitimine katkı sağlayabilecek doğrultulara sahiptirler. Sanatın evrenselliği adına değerlendirilebilir özelliklerin yapısal değişimlere uğradığı günümüzde sanatın evrensel dili, aynı duygu ve hazzı almaya olanak sağlayabilecek sanatsal tasarımlar ile kurgulanmaya başlanmıştır. Sanat, kendi eksenini ve nüfuzunu sağlamada multimedyaadan, görsel kültürden, görsel okuryazarlıktan ve eleştirel pedagojiden destek almak durumundadır. Küresel kültür, aynı zamanda kültürün küreselleşmesi yoluyla sanatın küresel anlayışlarına zemin hazırlamıştır. “Barthes’in de belirttiği gibi, imajların okunmasındaki çeşitlilik sınır tanımıyor; Estetik ve kültür çeşitli bilgilere göre her an değişim ve dönüşüm gösterebiliyor” (Storey, 2000: 109). Günümüz sanat eğitimini ve dönüşümünü etkileyen ve genel yönelimlerini karakterize eden bir diğer önemli faktör ise teknolojik gelişmelerin gücüdür. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi sanat eğitimsel odakta ele almamıza olanak tanıyan bir diğer zemin olarak, teknoloji, teknolojik-estetik ve teknolojik medya estetiği süreçlerinin yansuları ayrıca önem arz etmektedir. Anderson, “hepimiz görsel kültür çağında yaşıyoruz” derken 21. Yüzyılın görsel sembollerin kültürü ile adından söz ettirdiğini ve görsel sembollerin sürekli olarak bizi anlamları ile bombardımana tuttuğundan bahsediyor (2003: 62). Buna bağlı olarak Arnheim’in belirttiği gibi, “bütün eğitimcilerin mesleğe hazırlığın zorunlu bir parçası olarak sistematik bir görsel duyarlık eğitimi almaları zorunluluktur” (1969: 348) sözü de bunun öneminden ileriye gelmektedir. Yaşadığı hayatın her anını görsellerin etkisi ile sürdüren bütün bireylerin, onları çözümleme ve yorumlama ihtiyaçlarına paralel olarak bilginin ve aktarımının önem kazandığı günümüzde, bilgiyi aktaran aktörler olarak eğitimcilerin de bu konuda bilinçlenmeleri önemli görölmektedir. Görsel unsurlara yönelik çeşitli formlardaki mesajları, göstergeleri ve diğer kültürel ifadeleri değerlendirmeyi ve çözümlemeyi hedef alan medya okuryazarlığı eğitimi, ilişkili kavramlar (görsel okuryazarlık, göstergebilim ve görsel kültür) dikkate alındığında, çözümleme ve alımlama sürecinde özellikle sanat eğitimi için büyük olanaklar sunmaktadır.

Bireyin duygu ve imgelem kapasitesinin ortaya çıkmasına hizmet eden sürecin genel pedagojik ifadesi olarak sanat eğitiminin en belirgin özelliklerinden birisi keşfetme ve sorgulama kültürüdür. İlk andan itibaren anlamak ve anlamlandırmak eylemleri ile yüzyüze yaşamak durumundaki insanın gelişiminde keşfetmek ve ifade etmek bireysel ve toplumsal gelişimin en temel özellikleri olarak dikkati çekmiştir. Kendisi bir kültürel eksen oluşturan bir etken olarak sanatın diğer sosyo-kültürel etkenlerden etkilenmemesi düşünülemez.

“Hiçbir sanat olayı, toplumsal boyutlarından arınmış olarak ele alınamaz. Her sanat eseri yaratıcısıyla birlikte içinden çıktığı toplumun, kültürel temelleri, üretim ilişkileri ve ekonomik yapısına bağlıdır” (Refig, 1993: 65). Her zaman olduğu gibi sanat toplumsal yapı ve kültürel yapı ile birey arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışan bir olgu olarak görülmektedir. Refig, “dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir sanat içinde olduğu politik, ekonomik, toplumsal, kültürel, sanatsal, hukuksal, teknolojik dönem ve ortamdan soyutlanamaz” (1993: 65) ifadesiyle, sanatın toplumsal ve kültürel içeriklerden yoğun bir şekilde etkilenme durumuna dikkati çekmektedir.

Çağımız sanatı ve eğitimi, küresel bir etkileşim ve bütünleşim kapsamında yöresellik ve ulusallık kültüründen çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bugünün sanat ortamını ve sanat eğitimi incelediğimizde modernizm ve modernizm sonrası postmodern döneme bağlı olarak tüm kültürel değerlerin ve olguların eleştirisi ile karşı karşıya olan ve bütün bunlardan kendisine yeni bir evren çizmeye çalışan sanat eğitimsel bir sürece tanık oluyoruz. Çok boyutlu sergiler, hızla üretilebilen ve tüketilebilen görüntüler ve görsel kültürün tüm ürünlerinde bu sürecin etkilerini görebilmekteyiz. “Buradan da karşımıza disiplinler arası diye bir durum çıkıyor. Birbirine yakın disiplinlerin ilişkisiyle yetinmeyip, birbirinden çok farklı birçok disiplinin geçirgenliğini sağlayıp yeni bir sentez yaratılırken sanatın tanımı ve buna bağlı olarak eğilimi de değişim gösteriyor” (Emrali, 2010: 152). Bireyler ve kitleler arasındaki etkileşimin ve bilgi erişiminin araçları her alanda bugün geçmişten çok daha gelişmiş durumdadır. İnsanın yaşam koşulları ve standardı son derece hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci ile karşı karşıyadır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri, dijital ses ve görseller birçok disiplini olduğu gibi sanatın mevcut doğasını ve eğitimi de değişime zorlamaktadır. “Bu noktada yeni teknolojiler, yepyeni bir sanatsal medya ve formların yaratılmasına yol açmaktadır” (Sroufe, 2004: 29). Foster, çağdaş sanatta görülen etnografik dönüşümün, sanatın minimalist soykütüğünde özellikle son 35 yıldaki gelişmeler tarafından da yönlendirildiğini belirtir (2009: 230). Popüler kültür, estetik hazın gelişen olanakları, medyanın yönlendirdiği kültür, kültürel evrenin genişlemesi ve teknolojideki ilerlemelerin tümü günümüz sanatını ve sanat eğitimi derinden etkilemiştir. Bu durum aynı zamanda sanat eğitiminin toplumu oluşturan tüm olgulardan etkilenme eğilimini de göstermektedir. Sanat, algılama, düşünme

ve uygulama arasında, yani zihin ve pratik arasında bütünleşmeyi kurmakta en etkili eğitim şeklidir” (Erzen, 1990: 64). Hiç kuşkusuz haz alma aracı olmakla birlikte, aynı zamanda bir bilgilendirme aracı durumundaki sanat, dünyayı anlama ve anlamlandırma sürecinin de bir parçasıdır. “Bu yüzden de sanat eğitimi, sanatın özgül sorunları ile yaşanan zamanın politik sorunları arasındaki bağıntı noktalarının kavranmasını sağlayabilecek bir donanım sunmayı öngörmelidir” (Oktay, 1995: 19). Çağdaş sanat eğitimi, kültürel, politik, sosyal ve ekonomik parametreleri dikkate alan bir yönelime gereksinme göstermektedir. Dolayısıyla, günümüzün ve gelecek tasarımları açısından çağdaş sanat eğitiminin yeni pedagojik içeriklerinin tanımlanmış odak noktalarının görsel kültür, multimedya, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji olduğunu söyleyebiliriz.

5.2 Çağdaş Sanat Eğitimi ve Pedagojik Yapılanma Doğrultuları Açısından Eleştirel

Pedagoji ve Görsel Okuryazarlığın Sanat Eğitimi İle Tümleşme Durumu

Sanat eğitiminde gerekli görülen dönüşümlerin çağdaş gerektirmelerine değindiğimiz çalışmamızın önceki bölümlerinde, sanat eğitimi etkileyen bilimsel, sosyolojik, kültürel ve teknolojik nedenleri ifade etmeye çalıştık. Birçok bilim alanı ile iç içe girmiş çok yönlü bir disiplin olarak günümüz sanat eğitiminin değerlendirilmesinin tek yönlü olmasını beklemek mümkün değildir. Sanat ve sanat eğitimi değişik alanlardan, çeşitli öğelerin içerisine belirleyici olarak girmekte ve buna göre yeni kimlikler kazanmaktadır. “Karmaşık öğrenme biçimleri ve sanatsal ifade süreçleri, çocukların ve gençlerin kişisel, zihinsel ve sosyal kalkınma, eğitsel ve sosyal potansiyellerini hedefleyen bir disiplin olarak sanat eğitimi” (Sroufe, 2004: 5) değişime ve gelişmeye açık pedagojik bir karakteri içermektedir. “Duncum ve Freedman’a göre ilerici sanat eğitimcileri, küresel kapitalizm etkisi altındaki kültürel belirleyicilerin etkisine karşı, eleştiri kültürünün ve yaratıcılığın ortaya çıkması için pedagojik yaklaşım biçimlerini ve bilincini ortaya koyan bir sanat eğitimi için çağrıda bulunmuşlardır” (Sandlin-McLaren, 2010: 240).

Sanat eğitiminin gerek bilimsel veriler gerekse çalışma ve inceleme yöntemleri açısından birçok bilim dalı ile alışverişinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye özellikle yer ayırmak gerekir. Bu çok yönlü ilişki öncelikle sanat eğitiminin bireysel ve toplumsal içeriğine katkı sağlamaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanat eğitiminin

mevcut karakterini topluma dönük özelliklerini ortaya çıkarabilecek olguları desteklemektedir. Sanatı bir etkileşim yolu olarak kullanmak; insanların duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimi olarak, -çağımızın küresel dili hükmündeki görselleri tercih etme eğilimleri- çokkültürcülüğün ekseninde bütün insanların etkileşimi ve enformasyon aracı olarak aynı dili konuşmaları gibidir. Sanat ve onun oluşturduğu ifade biçimleri kültür ve iletişim açısından geçmişte olduğu kadar günümüzde de kültürleri bütünleştirebilen bir etkileşim biçimi olmuştur.

Gelecekçi sanat eğitimi kurgularını görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin buluşma noktası olarak tanımlamak mümkündür. Eleştirel pedagojinin temel öğeleri arasındaki özdüşünümSELLİK, diyalog ve bağlam vurgusu hem görsel okuryazarlık hem de sanat eğitimine dâhil edilebilir unsurlardır. Çünkü görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin en dikkat çeken özelliği olan eleştirel okuryazarlık, kolaycı, bildik varsayımlara, basmakalıp yargılara ve çerçevenlenmiş hazır imgelere karşı hem estetik bir pratik hem de siyasi-ahlâki pratiklerden beslenen bir bakış açısı, yorumlama yeteneği ve yaşam içindeki duruşu önermektedir. Bu duruş birey açısından ahlâki, toplumsal ve siyasal uzlaşımlardan beslenen ve bunları yeniden tesis edebilen kolektif bir bellek inşasını temsil etmektedir.

Ortaçağ'dan günümüze kadar sanatla ilişkili paradigmaların, her birinin pedagojik ana belirleyici faktörünü tanımlayan üç ayrı süreçten geçtiğini söyleyebiliriz. İlk paradigmada tasarımsal üretimi; ikincisinde okuryazarlıklar ve eleştirelilik sanat eğitimsel süreçte belirleyici olabiliyorken; üçüncü ve aynı zamanda mevcut paradigmada, enformasyonun biçimlendirdiği sanatsal üretim ve tüketimin hâkim ve ayrıcalıklı konumda olduğunu belirtebiliriz. "Kendini ifade ve gerçekleştirme, sözlü ve yazılı iletişim ve öğrenme biçimleri arasındaki yoğun enformasyon ilişkisi, okuryazarlık ve dil gelişimi için sanat eğitiminin önemini ortaya koymaktadır" (Sroufe, 2004: 17). Sanat, görsellik, kültür, görsel okuryazarlık ve eleştiri birbirleri ile çok yakından ilişkili kavramlar haline gelmişlerdir. İnsanın sosyo-kültürel deneyimlerinin önemli bir eksenini olarak sanat eğitimi, kültür, görsel okuryazarlık ve eleştiri kavramları ile etkileşimi nedeniyle bizi bu kavramların sanat eğitimi ile ilişkisini daha geniş bir açıdan inceleme, tanımlama ve anlama ihtiyacına itmektedir.

Sanat eğitimi ve görsel okuryazarlık eğitimi arasındaki pedagojik ilişkiyi sorgulamamız gerekmektedir. "Görsel okuryazarlık ile sanat ve yaratıcılık arasında teknik ve pedagojik bir

ilişki söz konusudur” (Bleed, 2005: 6). Görsel okuryazarlığa ilişkin eğitsel potansiyeller ve işlemsel kavramlar sanat eğitime temel oluşturabilecek bazı uygulamaları içermektedir: Görsel bilgi, görsel dil, görsel algı, görsel düşünme, görsel iletişim, görme, okuma, çözümlenme, kodlama, değerlendirme, anlam üretimi, eleştiri, tasarımlama ve kurgulama gibi görsel okuryazarlığın eğitsel potansiyelleri ve işlemsel kavramları görsel okuryazar olmayı sağladığı gibi, sanat eğitimi için de oldukça dinamik, etkileşimli ve çokludisiplinel bir sanat eğitimini mümkün kılacak dinamikleri ortaya koymaktadır. “Görsel okuryazarlık görsel bilgi, sanat, tasarım, sinema, tiyatro ve daha pek çok alanlara dâhil olmak üzere görsel mesajlarla yüklü enformasyonlara maruz kalan herkes için bir gerekliliktir. Bu daha çok da bu alanların eğitimcileri için önemli bir gerektirmedir” (Ben-Passat, 2010: 1).

Değişik vesilelerle tekrarladığımız gibi günümüz bilgi ve iletişim çağında tek bir okuryazarlık türü yeterli görülmemekte, birçok okuryazarlık türünün birlikte düşünülmesi söz konusu olmaktadır. Bütün okuryazarlıkları kapsayabilen bir kavram olarak görsel okuryazarlığın eğitsel potansiyelleri ile sanat eğitimi dersinin içerikleri ile örtüştüğüne değinmiştik. Sanat eğitimi sürecindeki bireylerin kelimeleri ve görselleri işlemeyi öğrenmelerinin ötesinde, estetik düşünce ve görsel düşünceye sahip, sanatsal ifade biçimlerine karşı deneyimsel ve eleştirel farkındalığını geliştirmiş, çözümlenme yeteneği ön planda olan bireyler olarak yetişmelerini sağlamaktadır. “Güzel sanatların temel bileşeni olan içerik ve biçim aynı zamanda bütün görsellerin de temel bileşeni durumundadır” (Dondis, 1974: 104). Bir sanat eserinin çözümlenmesinde, sanat eğitimi uygulamaları ile görsel okuryazarlığın temelini oluşturan renk, doku, çizgi, biçim, boşluk ve form gibi tasarım elemanları bireysel ifade ve iletişim dili noktasında tümleşik görülmektedir. “Görsel okuryazarlık eğitimi görsel imajların bir dil olduğu düşüncesinden yola çıkılarak başlatılmıştır” (Bleed, 2005: 6). Genel olarak görsel düşünme, görsel öğrenme ve görsel iletişim olmak üzere üç temel bölüm altında incelenmekte olan görsel okuryazarlık kavramı ve çalışmalarını oluşturan bu alanlar psikolojik etkiler, felsefi etkiler, sanatsal etkiler ve eğitim-öğretimsel etkiler olarak birçok bilimsel disiplin alanı ile işbirliği içerisinde. “Görsel düşünme becerisinin ön planda olduğu görsel okuryazarlıkta sanatsal bir anlatım söz konusudur. Dolayısıyla görsel okuryazar bir bireyin sanatçı kimliği ön plana çıkmaktadır” (Bleed, 2005: 6). Sanat ve görsel okuryazarlık ilişkisini hem üretimsel hem de tüketimsel olarak düşünmemiz olasıdır. “Görsel üretimler sanatsal ve teknoloji ilişkisini içermektedir. Görsel okuryazarlık eğitimi

görsel öğretimi, sanatsal ifade ve anlatım becerilerini de gerektirmektedir. Bu anlamda görsel okuryazarlık 21. yüzyılın ihtiyacı ve alternatif tek dilidir” (Bleed, 2005: 3). Görüldüğü gibi, değişik yapılardaki tasarımları okumayı ve yorumlamayı içeren eğitsel bir potansiyel olarak görsel okuryazarlık sanat eğitiminin çağdaş pedagojik yapılanması için önemli görülmektedir.

Mevcut sanat eğitimi programının içerikleri ile tümleşik olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile yeniden yapılandırılabilir bir program doğrultusundaki çalışmalarla insanların, farkına varma, yorumlama ve diğer görsel formların anlamsal ve dizimsel ayrımını kullanabilme yeteneklerini geliştirmeleri mümkün görünmektedir. Felten’e göre, “görsel okuma becerisi, imajların kullanılmasında, analizinde ve üretiminde ömür boyu daha kolay ve zevkli bir öğrenme yaklaşımını da beraberinde getirmektedir” (2008: 61). Çağdaş tasarımcı ve sanatçının rolünün yeniden belirlendiği çağımızda bugünün sanatçıların ve tasarımcıların el becerisinin çok ötesinde, yepyeni pedagojik bilgi ve donanımlarla mesleklerine yaklaşmaları gerekmektedir. Kişinin toplumsal, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle iç içe yaşaması ve bunları kendi yaratım alanının içinde yaşatabilme yetkinliği alışlagelmışten farklı, geniş spektrumlu bir görsel eğitim yöntemini gündeme getirmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi bir arada düşünmemize olanak veren bütünleşik eğitim felsefesinin özünde yatan disiplinlerarası yaklaşımlar, gelecekteki sanat eğitimi kurguları açısından, sanatçı ve tasarımcı profilinin yetişmesi için eşsiz bir ortam oluşturmaktadır. Bu anlamda “sanat, tasarım, film, medya, sanatçılar, tarihçiler ve görsel kültür için eğitim programlarında yerini alan görsel okuryazarlık modern ülkelerde tek ders olarak okutulmaktadır” (Ben-Passat, 2010: 2). Bu uygulamalarda bireysel yetenekler arasından bilişsel ve deneysel uygulamalarla örtüşebilen görsel okuryazarlık eğitimi sanat eğitimi ile birleşik bir kavramdır. Bleed’e göre, “bir sanatçı görsel okuryazarlığı ileri derecede sanatsal bir ifade şeklinde düşünebilir” (2005: 6). Aynı zamanda “görsel okuryazarlık eğitimi bölümünden mezun olanlar, diğer birçok alanda olabileceği gibi görsel sanatların farklı alanlarında eğitmen kalitesinin standartlarını geliştirme yetisine de sahiptirler” (Ben-Passat, 2010: 2). Görsel okuryazarlık ve sanat eğitimine ders içeriklerinin örtüşmesi açısından bakıldığında bu iki disiplinin tümleşik görülebilen özelliklerini açıklığa kavuşturan sosyo-kültürel bir tanım denemesi geliştirilebilir. Söz konusu tanım denemesini görsel okuryazarlığın yönlendirdiği görsel amaçlar -iletişim, düşünme, öğrenme, yapısal

düşünme, yaratıcı dışavurum ve estetik- ile eleştirel pedagojinin yönlendirdiği pedagojik kavramlar olan -özdüşünüm, bağlam, diyalog ve direnç- ile şekillendirmek mümkündür.

Lohr, eğitsel olarak görselleri meydana getirmenin sanat ve bilimi gerektirdiğinden söz ederken (2008: 5), Lowe, “görsel okuryazarlık eğitiminin günümüzde bilim ve teknolojinin bir bileşeni olduğunu belirtmektedir (2002: 1). Teknolojiye bağlı olarak gelişen yeni araçlar ve bunların yaydığı görsel enformatik etkileşim; günümüz sanatını ve sanat eğitimi son derece gelişkin medya araçlarıyla görsel ve işitsel yönlerden kuşatarak, yaşanan kültürü ve bunun sonucu oluşan pedagojik yapılandırmalara yön vermektedir. Bu bakımdan, “görsel okuryazarlık eğitimi, estetik değerlendirme ve sanatsal beceri için önemli bir basamak oluşturmaktadır” (Bamford, 2003: 5). Yaygın popüler kültür veya küresel pazarın kullanıcıları arasında fark gözetmeyen ve evrensel tasarım olarak tanımlanan çok işlevli ve her kültüre uyan ürünlerde olduğu gibi, tasarım pratiği ve tasarım felsefesi açısından görsel okuryazarlık sanat eğitimi üzerinde kimlik ve estetik anlam sorunları meydana getirmiştir.

Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi ile olan tümleşme durumlarını ortaya koyabilecek söz konusu idealin referans noktalarının bir diğeri de eleştirel pedagoji anlayışı tarafından şekillenmektedir. Dünyaya, olaylara ve insanın her türlü üretimsel deneyimlerine ilişkin olarak gündeme gelebilen eleştiri ve eleştirel pedagoji alternatif yaklaşımlarla günümüz eğitim sistemlerinde olduğu gibi sanat eğitime de egemen durumdadır. Eleştirel pedagoji, sanatın, sanatçının ve sanatın tüketimcisinin özgürleştirilmesini öngörmekle birlikte “kültürel, politik, sosyal, ekonomik ve sanatsal kategorilere karşı bilgi ve deneyim gerektiren bir dil oluşturur” (McLaren-Freire, 1995: 38). Eleştirel pedagoji böylece bireylerin fikirlerini ve üretimsel deneyimlerinin biçimlendirilmesinde ideolojik bir rol oynamaktadır. “İnsanın yaratıcı potansiyeline verdiği değerden hareket eden eleştirel pedagoji, öğrencilerin ancak sosyalleşebildikleri oranda okullarında kendi potansiyellerini gerçekleştirebileceklerine inanır” (İnal, 2004: p.2). Eleştirel pedagoji sosyal içeriği yoğun durumdaki sanat ve sanat eğitiminin daha çok sosyalleşmesine hizmet edebilmektedir. Eleştirel pedagoji, sanat ve sanat eğitime yönelik eleştirel bilincin gelişimine odaklanabilir. “Bu nedenledir ki, eleştirel pedagoji, okullardaki entelektüel uğraşı, düşünce ve pratiği birleştirecek şekilde yeniden tanımlamayı ve dönüştürmeyi amaçlamaktadır” (Aronowitz-Giroux, 1985: 20). Bu düşünceye katkıda

bulunan McLaren' e göre, "eleştirel pedagoji okuldaki eğitim, bilginin üretimi ve genel olarak toplumsal ilişkiler arasındaki ilişkiyi ele alıp sorgulamanın ötesinde, aynı zamanda onu dönüştürmeyi de amaçlamaktadır" (2003b: 160).

Eleştirel pedagoji sosyo-kültürel açıdan eleştirel bireyler yaratma hedefinin vizyonunda sanata ve sanat eğitimin kalitesine ve erişimine yönelik açılımlara destek verebilecek işlevsel bir nitelik taşımaktadır. Giroux'a göre, "eleştirel eğitimin sınırları içinde öğrenciler kendi hikâyelerini anlatmak, piyasa ideolojilerinin parçalamalarına ve baştan çıkartmalarına direnmek ve demokratik politika alanını genişletecek ortak pedagojik alanlar yaratmak için gerekli becerileri ve bilgiyi öğrenmelidirler" (2008: 72). Sanat eğitiminin çağdaş yönelimi açısından eleştirel pedagoji ile sanatı bir araya getiren önemli gerektirmelerden birinin de suje ile obje arasındaki üretimsel ve tüketimsel ilişki olduğu belirtilebilir. Bilgiyi oluşturan unsurlardaki kodlanmış anlamları ve sosyolojik anlamları ortaya çıkaran eleştirel pedagoji bu yönüyle de sanat eğitimi ile tümleşik bir karakteri yansıtabilmektedir. Eleştirel pedagoji böylece, yaşam boyu sanat eğitimi ideali için, sanatın topluma açılmasına imkân sağlamakla birlikte aynı zamanda sanat ve sanatsal üretimlerin toplumsal ve pedagojik temellerinin incelenmesine olanak tanımaktadır. Fireire'ye atıfta bulunarak, Spring'in de dikkat çektiği gibi, eleştirel pedagoji düşünce ve eylem ayrımını ortadan kaldırarak öğrenmenin yaşamsal bir sürece dönüştürülmesini hedeflemektedir (1997: 47-51). Eleştirel pedagoji disiplinde diyalogcu yaklaşım modeli öğrenme süreci içindeki bütün bireyler için eleştirel bilincin gelişmesine hizmet etmektedir. Dolayısıyla eleştirel pedagoji temel özgün eserler ve düşünceler ortaya koyan bireylerin yetişmesini önemsemekte, çağımızın gerektirdiği bilgi ve becerileri kazanmasını öngörmektedir.

Sanatsal çözümlenmelerin konusu altında iki farklı disiplin olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisini ele alma durumu söz konusudur. "Bilişsel süreçler ve anlatım yetenekleri sanat eğitiminde en üst seviyededir. Bu seviye öğrenme sürecinde bireyin bilişsel kapasitesini ve motivasyonunu arttırır" (Sroufe, 2004: 10). "Şekillerin, nesnelere ve olayların, kendi doğalarını sergileyerek, insanın kendini tanımasını sağlayan bir unsur olarak sanat, gördüklerimizle düşünmemizi sağlamaktadır" (Arnheim, 1969: 349). "Öğrencilerin bilişsel gelişim sürecinde sanat eğitiminin önemli yeri vardır" (Sroufe, 2004: 11). Scholz ve Vogler ise, görsel sanatlar, el sanatları ve tasarım eğitimi ile sağlanan kültürel

kazancın, insanın her türlü gelişimi için önemli olan gözlem, algılama ve ifade etme yetilerinin geliştirilmesine bağlı olduğunu belirtmişlerdir (1995: 205). Bilişsel kapasitenin geliştirilmesi sanatsal deneyimle de ilişkilendirilebilir. Bilişsel taleplerle sanat disiplinleri arasında muhakeme, akıl yürütme, yorumlama ve yansıtma yeteneği ilişkisi görülebilir. “Fiske’ye göre, sanat eğitimi öğrenme deneyimleri için zengin ortamlar oluşturur” (Sroufe, 2004: 21). “Deasy’e göre ise, bilişsel kapasitenin gelişmesinde sanat eğitimi, sanat odaklı algılama, incelikleri fark etme, problem çözme, akıcılık gibi yaratıcı düşünme elemanları, özgünlük ve soyut düşünce biçimlerinin gelişmesine katkıda bulunur” (Sroufe, 2004: 11). Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin eğitsel içeriklerinin birer uygulama, çözümlenme ve değerlendirme ölçütü olarak belirlenmesi çağdaş sanat eğitiminin yeni pedagojik yapılanması için oldukça hayati bir önem arz etmektedir. Öte yandan bu kavram çifti sanat ve eğitiminin çağdaş, yeni pedagojik yapılanmasına etki edebilecek fonksiyonları ortaya koyabildiği gibi, herkesin kolayca kavrayabileceği bir sanat eğitimsel sürecin potansiyeline de katkı sağlamaktadır.

Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, bireyin zihinsel ve görsel algıları yoluyla gerçekleştirdiği eylemlerine, çözümlenmelerine ve sanatsal uygulamalarına yönelik deneyimlerine pedagojik sahada etki edebilecek bir kavram birliği içerisinde. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi sanat eğitimi ile senteze götüren diğer referanslar: Algılama, alımlama, çözümlenme gibi bilimsel verilere dayanan yöntemlerdir. Brizee, “aktif arama, temel kavrama, sadeleştirme, soyutlama, sentez, tamamlama, düzeltme, karşılaştırma, sorun çözme, ayırma ve birleştirme bağlamlarında zihinsel düşünce süreçlerini kapsayan bilişsel süreçlerin sanat disiplinlerine entegrasyonunun mümkün olduğunu belirtir” (2003: 8). Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi çağdaş sanat eğitiminin yeni yapılanmaları ile tümleşik gösterilebilecek en belirgin özelliklerinden birisi, her üçünün de deneyimsel olmalarının ötesinde, sosyolojik ve pedagojik yönlerinin ortak doğrultular sergilemesidir denilebilir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi kurgularına eklemlenmesini gerektiren nedenler incelendiğinde kültürel içereklere, düşünsel yönelimleri ve sanatsal uygulamaları bilişsel düzlemde kuşattığı gerçeği karşımıza çıkar. Bu nedenle görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin eğitim felsefesinin özünde yatan disiplinlerarası yaklaşımlar ve etkileşim nedenleri, çağımızın sanatçı ve tasarımcı profilinin belirlenebilmesi için sistematik bir ortam oluşturacaktır.

5.3 Çağdaş Sanat Eğitimi İçinde Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagojiye

Gereksinim Gösteren İçerikler

Çağdaş sanat eğitimi içinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi, sanat ve onun eğitimindeki bütün ilişkilere özel bir anlam yüklemesi ve onu ders içi ve ders dışında -kamusal anlamda- sosyal bir değer olarak da düşünmemize imkân vermektedir. Bu anlamda görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin çağdaş kurgularında önemli bir değere dönüşebileceğinden söz edebiliriz. Günümüzün ve geleceğe yönelik bir sanat eğitiminin görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye gereksinimini zorunlu gören çeşitli faktörleri mevcuttur. Bunları; sanata ve tasarıma ilginin artması, anlık ve gündelik sanatsal üretimlerin ve tasarımların tüketimine yönelik yaşam biçimlerinin ortaya çıkması ve gelişmesi, bilgi ve teknolojinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi, küresel ve/veya çokkültürcü anlayışların sosyal etkileri ve toplumları biçimlendirmesi, bireysel farklılıklar, eğitime talebin artması ve bilgiye daha kolay erişim şeklinde ifade edebiliriz. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitiminin çağdaş ve gelecekçi yapısal niteliklerine haizdir. Bu nitelikler aynı zamanda pedagojik süreçlere yansı durumlarında da ortak paydalar gösterebilmektedirler. Söz konusu süreçlerin çağdaş sanat eğitiminin içerik kurgularına etkisi ile birlikte değerlendirilmesi, aynı zamanda sanat eğitiminin kuramsal dayanaklarına da gönderme yapmamızı koşullandırmaktadır. Sanat eğitimi ile örtüşen kuramsal dayanaklara temel oluşturan olguları ortaya koyması bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, belirli açılardan sanat eğitime katkı sağlayabilecek doğrultulara sahip olmakla birlikte bu doğrultular, çağdaş sanat eğitimi içinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye gereksinim gösteren içeriklerle de ön plandadır. Böylece, çağdaş sanat eğitimi içinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye gereksinim gösteren prensipleri üç temel başlık altında ortaya koyabiliriz:

5.3.1 Enformasyon ve Teknoloji Çağına Uyum Sağlayıcılığı Açısından

Bilgi, eğitim ve kültürel potansiyellerle iç içe bir eylem sergilemekte olan enformasyon bilginin, sanatın, eğitimin ve kültürel içeriklerin mutlak hâkimi durumundadır. Burada izah ettiğimiz unsurlarla ilgili formatlanmış ve yapılandırılmış verileri yansıtan enformasyon türlerindeki artış ve metinler ile imajların harmanlandığı yeni teknolojilerin uyarıları, görsel okuryazarlık ve eleştirelilik kavramlarının kapsamının güncellenmesi için doğru bir zaman

olduğunu göstermektedir. Çağdaş sanat eğitimi anlayışlarında bireylerdeki yaratıcı yetinin ortaya çıkması kadar, ilgi ve yeteneklerin geliştirilmesi de son derece önemlidir. Bireysel ve toplumsal deneyimlerin güncel ve çağdaş açılımlarından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi için enformasyon ve teknoloji çağına uyum sağlamaya yönelik etkisini, bilginin ve eğitimin değişen yapısının ve insanın sanatsal ve pedagojik deneyimlerinin yeni yüzü olarak değerlendirmek gerekir. Edindiği kültürü ve yaşam biçimini temel almış, buna bağlı kurgularını oluşturmuş, muhakeme dengesini bu kültüre göre tamamlayan bir düşünce düzenine sahip olan birey için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanatsal bir çaba olarak kendi varlığını, kavrayışını, kültürel yaşama bakışını ve kurgusal kültürün içinde kendi kurgularını oluşturabilmeye yönelik düşünce gücüne odaklanmaktadır. “Eleştirel pedagoji, daha çok anlam oluşturmak için, formal ve informal alanlardaki düşünce gücümüze yardımcı olmaktadır” (Sandlin-McLaren, 2010: 15). Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bireyin ve kitlelerin sanata bakışını değiştirme olanaklarına sahip olduğu gibi, duyulara hitap eden enformasyon ve teknoloji çağında, algılama alanlarımızı zenginleştirmeye yönelik pedagojik ve kolektif deneyim imkânları oluşturmaktadır. Bireyin günlük yaşam tasarımları karşısında aldığı tavırlar son derece çeşitlilik göstermektedir. “İletişimin modern formatının görsel okuryazarlık üzerine şekillendiği günümüzde” (Bleed, 2005: 3), görsel kültürün ve de endüstrisinin sunduğu olanakların bu çerçevede değerlendirilmesi son derece önemlidir. Gördüğümüz nesnelere bize neler düşündürdüğü, daha önceden öğrendiklerimizle yakından ilgilidir. “Gelişmekte olan düşünce, insanlara kurumların insani kökenlerini ve toplumun eleştiriye ve değişime açık olması gerektiği kabulünü açığa çıkararak özerkleşmeleri için gerekli temelleri sunmaktadır” (Giroux, 2008: 78).

Sanatın üretim ve tüketim evreleri ile ilişkisinde önemli bir etken olarak bilgi ve iletişim teknolojileri, görsel okuryazarlık ve eleştirelliği sanat eğitimi için bir gerektirme olarak sunmaktadır. “Tüm dünya teknolojik feodalitenin sultanı altındadır ve bu sulta her tür gerçek erki elinde toplamaktadır” (Baudrillard, 2002: 54). Yeni iletişim teknolojilerin beceri ve yaratıcı içerikli anlatım modları, görsel okuryazarlık eğitimi ve eleştirelliğin önemini artırmıştır. Bu nedenle Lowe, görsel okuryazarlık eğitimini bilim ve teknolojinin bir bileşeni olarak görmektedir (2002: 1). Görselliğin etkisi her geçen gün daha artmaktadır. “Görsellerin iletişimsel değerinin metinlerden 60 bin kat daha hızlı olması” (Burmark, 2004:

2) görsel kültür çağında “görsel uyarılarının sayesinde medya ve eğlence sektörünün çocukların zihinleri üzerinde büyük etkisi vardır” (Bleed, 2005: 4). Görsellerin sosyolojik ve psikolojik etkilerini öncelikle önemsemek gerekmektedir. Görsel kültür özellikle çocukların, kendi varlıklarını bir moda ve gösteri alanı veya kamusal yaşamı tehdit eden bir tutku sahası olarak görmelerine etki etmektedir. “Görsel pedagoji ile öğrencilerin, görsel kültür tanıtımı veya tahmin yoluyla görsel kültürün diğer formları (fotoğraf, dvd, metin vb.) ve görsel kültür öğretimi ile görüntülerin eleştirel kuramlar aracılığı ile üretim ve tüketim noktasında analizini yapma olasılığı söz konusudur” (Sandlin-McLaren, 2010: 242). Özellikle “2004 yılı dijital video ve müzik tüketici pazarı için devrilme noktası olmuştur” (Bleed, 2005: 4). Görsel medyanın etkilerini çözümlenebilmek için görsel okuryazarlık eğitimi gereklidir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji üretim ve yeniden üretim süreci kapsamında medya, enformasyon ve teknoloji çağına adaptasyon yetisi sağlamada pedagojik önerileri sunmaktadır. “Medyanın bireyin toplumsallaşma sürecindeki önemi ve etkisi arttıkça eğitimin amaç ve hedeflerinin de yeniden tanımlanma gereği duyulmaktadır” (Jolls-Thoman, 2008: 5).

Bireyin enformasyon ve teknolojiye adaptasyonunda sanat eğitimi kapsamında görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye gereksinim bulunmaktadır. Teknoloji ve enformasyon çağını yaşayan insanoğlu için eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlıkla desteklenebilecek sanat eğitiminin, çağdaş düşünceye sahip ve güncel gelişmelere hâkim bireylerin yetiştirilmesindeki gerekliliği gün geçtikçe daha çok önemsenmektedir. “Eleştirel pedagoji karmaşık şekillerden meydana gelen bilginin çözümlenmesi için gerekli yöntemleri içerir” (Kincheloe, 2008: 8,9). Gelişen bilgi ve teknolojiler günlük deneyimlerimizde sanat ve sanat eğitimiyle kavramsal olarak daha çok ilgilenmemize olanak vermektedir. “İletişimin ayrılmaz bir parçası durumundaki görsel okuryazarlık eğitiminin akademinin dışında da yapılması hızla artmaktadır. Öğrencilere iletişime geçmek için önemli fırsatlar sunan görsel okuryazarlık eğitimi yüksek anlamda bir hak eğitimidir” (Bleed, 2008: 8). Öte yandan “eleştirel pedagoji sayesinde ise öğrenciler sadece teknik ve beceri öğrenmenin yanı sıra, tüketici dünya vatandaşlığı konusunda bilgi sahibi olmaktadır” (Sandlin-McLaren, 2010: 16). Özellikle son 30 yılda enformasyon ve teknoloji ile birlikte düşünülebilen bir kavram olarak bilgisayarla ilgili gelişmeler, görselliğin etkisini artırmakta ve görsel üretimsel tasarımların asimilasyonist etkisi gün geçtikçe büyümektedir. Dolayısıyla birbiri ile

etkileşimli olarak gelişme gösteren bu durumlar ve değişimler görsel kültürü, görsel sanat eğitimini, görsel okuryazarlığı ve eleştirel pedagojiyi okulun yanı sıra, günlük hayatın da içine sokmaktadır. Böylece görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji insanın öğrenmesine etki eden uyarılara ve teknoloji çağına adaptasyon yetisi bakımından günlük hayatın olduğu gibi çağdaş sanat eğitiminin de önemli bir parçası olmak durumundadır. Burada izah edilen tespitsel konum, bir yanda kamusal söyleme ve yönelimlere olanak sağlarken, diğer yandan birey ve günlük yaşamsal tespitler açısından katkı ortaya koymaktadır. “Görsel okuryazarlık, öğrencilerin benlik, bilişsel yetenek ve kişilik özelliklerinin yanı sıra çevreye ve topluma ait genel ilgi duygusunu geliştirmek ve bunlarla ilgili farkındalıklarını artırmayı hedeflemektedir” (Ben-Passat, 2010: 1).

Teknolojik ve kültürel gelişmeler arasındaki etkileşimi görmek ve de değerlendirmek zorundayız. “Jameson, teknolojik gelişmeler ile kültürel paradigmlar arasında bağlantı kurar” (Foster, 2009: 252). Bu bağlantının en belirgin özelliği teknoloji ve enformasyonun bireyin ve kitlelerin günlük yaşamlarına ve deneyimlerine olan etkisidir. Karşılıklı birbirine etki eden teknik ve enformasyonun olanakları içinde kitlenin her türlü tüketim ihtiyaçları ve sanatla olan ilişkisi de değişime uğramıştır. “İçinde yaşanan ileri kapitalist sistem tarafından tasarlanmış tüketim toplumunda bireylerin bu manipulasyon ve cendereden çıkarak gerçek ihtiyaçlarının nelerden oluşacağına karar verebilmesi neredeyse imkânsızdır” (Marcuse, 1997: 19). Bu bakımdan insan ihtiyaçlarına yön veren yaşam biçimlerinin görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile ilişkilendirilmesi, teknoloji ve enformasyon çağına uyum bakımından bireyin daha az asimilasyona maruz kalmasına ve özgürleşmesine hizmet edecektir. Bu özgürleşme hareketinde popüler kültürün temel üreticilerinden biri olan medyanın ve eğlence biçimlerinin okullarda ve kamusal alanda eleştirel analize, kavramaya ve müdahaleye tabi tutulması bir zorunluluk olmuştur.

Tüm insan etkinliklerini kapsayabilen ve bilişsel sürecinin en temel unsuru durumundaki görsel okuryazarlık ve eleştirelilik, enformasyon ve teknolojiye karşı bireyin ilk tepkilerini ortaya koymasına etki etmekte, öğrenmeyi kolaylaştıran, bireyin aktif olmasını sağlayan, kendi öğrenimlerinde sorumluluk alma duygusunu geliştiren, öğrenmenin kalıcılığını arttıran, ayrıca araştırma yol ve yöntemlerini kazandıran temel becerilere eşlik etmektedir. Bu anlamda görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile gelişebilen bilişsel yetenekler,

bilgiyi oluşturmada, problemler üzerine dūřünmede ve sonuçları formüle etmede son derece önemlidir. Buna göre görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, enformasyon ve teknolojinin içeriğindeki dūřüncenin ve araştırmanın temelini oluşturabilmektedir. nk gösteri toplumunda dūřüncenin ve sanatın eğlence tarafından soğurulması söz konusudur. Gerçekliėin her Őeyin alabildiğince oyunlaştırıldığı, benzeştirildiği, sahtenin gerçeğe aşkınlaştırıldığı bir zamanda, görüntüler arasındaki sınır çizgisinin giderek silinmeye başlaması bireyin dünyasında yeni ve çok fonksiyonlu becerileri gerekli kılmaktadır. Kültürel ortamların, akla gelmedik ölçüde grselleştiği ortamda, medya neredeyse yazıdan kopma durumundadır. Bunu yaratan neden insanların dūřünmekten ve sorgulamaktan çok görmeyi yeğlemesidir. Buna paralel olarak bilgi ve teknolojinin gelişimi sosyolojik ve pedagojik açıdan birçok değerlendirmeye konu olmuştur. “Biliřim, dijital ya da elektronik aė olarak değerlendirilen günümüz dünyasında medya araçlarının bireyin toplumsallaşması, bilişsel, sosyal, duygusal ve kişilik gelişimi üzerinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir” (Jools-Thoman, 2008: 5). Büyük oranda medyanın desteklediği, “neoliberal fantezi, doğrudan satılmış arzular yoluyla, muhteşem görüntüler ve tasarımlarla doğal kaynakların sonunu getiren bir sistemler yumağı oluşturmuştur” (Sandlin-McLaren, 2010: 239). Teknoloji destekli sanal gerçekliğin n alınamayan yükselişiyle, önümüze konulan tablo medya kanalıyla zihinlerin nasıl uyuşturulduğu ve yönlendirildiğini göstermesi bakımından dūřndrcdr. Bu durumda “pedagoji yalnızca öğrencilerin kendi hayatlarını ve dünyayı etkileyen sorunlar hakkında dūřnme biçimlerini değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda onları dünyada var olmak ve ona bir politika, g ve sosyal adalet sorunu olarak dâhil olmaları için elverişli anlar yakalamaları konusunda teşvik eder” (Giroux, 2007: 94). “Eleřtirel pedagoji sayesinde öğrenciler sadece teknik ve beceri öğrenmenin yanı sıra, tüketiciler dünya vatandaşlığı hakkında bilgi sahibi olmakta” (Sandlin-McLaren, 2010: 16), “sanal gerçeklik teknolojileri üzerinden hayal güçlerini yeniden düzenlemekte ve geleneksel anlama meydan okuyabilecek metinler ve imajlar aracılığıyla yeni paylaşım türleri oluşturmaktadır” (Giroux, 2007: 160). Enformasyon ve teknoloji ile bütün görseller, günlük yaşamı kurgulayıp, kamusal alana hükmettiğinden bireyin, enformasyon, teknoloji ve görsel kültüre karşı kamusal bir savaşı ortaya çıkmaktadır. Bunun için Kellner, medya kültürünün senaryolarının peşinden giderek, rol modellerini, onların moda tarzlarını ve görünümünü taklit ederek kendi ‘hayatlarımızın’ oyuncularını haline geldiğimizden söz etmektedir (2010: 25).

Son tahlilde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, toplumsal enformasyon ve teknolojik değişim süreci içerisinde önemli bir misyonu üstlenmektedir. Mevcut ve ileri teknolojik bilgilerin erişimine olanak sağlayan, yenilerini üretebilen, erişilmiş ve üretilmiş olanları yaygınlaştırmaya yönelik etkileşimlerde bulunma becerilerine eşlik eden görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, enformasyon ve teknoloji ilişkilerini geliştirebilecek şekilde farkındalığa, sanal ve gerçek bilgi arasındaki ayrımı çözümlenmeye ve tasarımsal nesnelerin estetik bakımdan değerlendirilmesine, geliştirilmesine ve uygulamaya konulmasına yönelik referanslara eşlik etmektedir.

5.3.2 Sosyo-Kültürel Dönüşümlerin Yerel ve Küresel Çözümlerine Katkısı Açısından

Sosyo-kültürel etkileşimlerin ve dönüşümlerin oldukça yoğun olduğu bir çağda yaşıyoruz. Günümüzün modern öznesi durumundaki bütün bireyler, kaçınılmaz olarak zamanının büyük bir bölümünü görsel tüketimsel sosyo-kültürel günlük yaşam pratikleri dediğimiz son derece değişken ve dönüşümsel olgularla geçirmektedir. Eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık, tüm bireylerin gündelik hayatlarını şekillendiren gerçeklikler ile sosyal oluşumları bilgi ve yetenekle birleştirmek gibi zor bir pedagojik çalışma için oldukça geniş bir kaynak oluşturmaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin küreselleşme, cinsiyet, nesil, eğitim seviyesi ve de yaşam döngüsü gibi deneyim boyutları açısından, bireysel ve toplumsal bakışı netleştiren bir çözümlenme ve biçimlendirme stratejisi ile gerçekte ortam içinde tanımlanabilecek deneyimlere karşı önerileri söz konusudur. “Eleştirel pedagoji, ciddi olarak karşılaşılan sorun ya da sorunların algılanmasında ve çözümlenmesinde son derece önemli bir adımdır” (Kanpol, 1999: 184). Görsel okuryazarlık ve eleştirelliği, sosyal bir varlık olan insanın içinde bulunduğu sisteme ve yaşadığı topluma uyum sağlamasında bir araç olarak görebilmekteyiz. Sandlin ve McLaren bu amaçla, sanat eğitimcilerinin genel adreslerinin, kapitalizmin karmaşık konuları ve sorunları karşısında öğrencilerin kimliklerinin pazarlık konusu yapılmasını görsel kültür sayesinde ortadan kaldırmayı hedefleyen siyasi projelerden bahsetmektedirler (2010: 245).

Giroux, postmodern çağın metinlerinin genel olarak elektronik, işitsel ve görsel olduğunu belirtir (2007: 284). Giroux’un burada sözünü ettiği türden postmodern metinler yoğun şekilde sosyo-kültürel dönüşüm ve gelişim süreci ile iç içedirler. “Bu çeşitli popüler kültür

mekânlarında geniş bir kamusal yaşam politikası dâhilinde pedagojik uygulamalar hayata geçirilmelidir” (Giroux, 2007: 284). Bu uygulamalarda, egemen medya, postmodern elektronik metinler ve görseller eleştiriye, analize ve dönüşüme tabi tutularak birey açısından sosyo-kültürel dönüşümlerin yerel ve genel çözümleri bakımından önemli sonuçların alınmasına sebep olabilir. “Kültürel çalışmaların şu anda insani ve sosyal bilimler alanının en sıcak konusu ve yandaşlarının büyük oranda edebiyat, film ve medya, iletişim ve felsefe akademisyenlerinin olması” (Giroux, 2007: 146) bu bakımdan oldukça önemlidir. Küreselleşme sürecinin ortaya koyduğu en büyük olgulardan birisi sosyo-kültürel gelişmeler ve dönüşümlerdir. Giroux, demokratik, politik ve sosyal düşünce alanının; bugün kendi varlıklarının sorgulanmasını reddeden ve onları oluşturan tarihsel çalışmaların kaçınılmaz ve doğal olduğunu öne süren askeri, dini ve piyasa eksenli ordular tarafından işgal edildiğini belirtmektedir (2007: 11). Hızla gelişen sosyo-kültürel dönüşümlerin yarattığı çelişkiler, bireyin buna karşı geliştirdiği alımlama süreci ile ilgili sorunları gündeme getirmiştir. Bireyin bu dönüşümü anlamlandırabilmesinin en önemli gereklerinden birisini görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji etkileşimi olarak görmekteyiz. “21. yüzyılın ve geleceğin becerilerinden biri olarak görsel okuryazarlık, yeteneği yorumlamak, kullanmak, takdir/eleştiri, ileri düşünme ve karar verme yeteneğidir” (Bleed, 2005: 7). Evrendeki bütün nesnelere ve dış dünyadaki olaylara karşı direnci ortaya koyan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sosyo-kültürel dönüşümlerin odağındaki birey için zengin bilgi ve öneri kaynağı oluşturmaktadır. Medya teknolojisinin büyük ve devrimsel süreci dünyamızda sosyal ve kültürel alanlardaki küreselleşmenin hızla yayılmasına ve belirleyici olmasına etki etmektedir. Örneğin günümüzde zaman ve mekân çoklu ve üst üste siber mekân ağlarına dönüştüğünden sosyo-kültürel açıdan kitleler daima yeniden şekillenmekle karşı karşıyadır. Kültürün içinde barındırdığı sosyolojik dönüşümler medya yoluyla sanat eğitimini görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile bütünleştirmek durumundadır. Medya teknolojisinin oluşturduğu geniş etki dünyasında, bütün bireyler durmaksızın derinleşen sosyo-kültürel dönüşümlerle iç içe yaşamaktadır. Örneğin medya, bir insanlık suçu olan savaşı bile turizme olumlu etkilerini haber yapabilecek yönde dönüşümünü sağlayıp haberlerle -pedagojik sonuçlarını göz ardı ederek- savaşı masumlaştırarak tarzda yayınlar yapabilmektedir. Medyanın dönüştürdüğü kültüre ve kültürün içeriklerinden sanatın çağdaş yapılanmasına etkisi açısından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin alternatif gerektirmeleri söz konusudur.

Sosyo-kültürel dönüşümlerin sürekli derinleşen yapısı günlük yaşamda bireyleri son derece çelişkili yaşam biçimleri ve kavramlara karşı koyması gereken demokratik tavrını gündeme getirmektedir. Bu açıdan görsel okuryazarlığın ve eleştirel pedagojinin kendisini bir dünya görüşü veya bakış açısı olarak görmemiz çağdaş pedagojik bir bakışın gereğidir. Eğitim bilimleri, psikoloji ve sosyolojinin kendisi bu öngörümüzü destekleyen birçok teori öne sürmektedir. “Çağdaş, sosyal ve kültürel öğrenme modeli için eleştirel pedagoji, müfredat çalışmalarının ötesinde toplumsal hareketler, eğitim çalışmaları ve tüketim politikaları açısından önemli bir kavramdır” (Sandlin-McLaren, 2010: xxiii). Bireylerin gerçek olan ihtiyaçlarla görsel kültürün, postmodern kültürün veya medyanın yapay ihtiyaçlarına karşı, etik olanı talep etme özgürlüğüne ve pedagojisine sahip olması gerekir. Bu yüzden Giroux, bütün bunları kapsayacak şekilde eğitimcilerin amacının tarih, uzay, çoğulculuk, iktidar, söylem, kimlikler, ahlâk ve gelecek gibi demokratik meselelere eşlik eden sosyal adalet ve özgürlük gibi ilkeleri ve mirası sarmalayan demokratik bir politikayı ve pedagojiyi beslemek olan yeni bir söylem geliştirmeleri gerektiğinden söz eder (2008: 213).

Yeni nesil için sosyo-kültürel dönüşümleri anlamlandırmak ve çözümlmek son derece karmaşık bir süreçtir. Giroux’a göre, “sanatçılar ve diğer kültür işçileri gençlerin, sosyal adaletin ve politik katılımın hayatlarının temel ilkeleri haline geleceği bir gelecek için mücadele sürecinde kendi rollerini öğrenecekleri ve anlayacakları koşulları sağlayacak pedagojik uygulamalar geliştirmek zorundadırlar” (2007: 287). Dolayısıyla çocuklara olayları ve sözcükleri anlamlandırarak onları çözümlmelerini ve de açıklamalarını öğretmek çok daha karmaşık bir durumu ifade etmektedir. Bu durum sosyal ve kültürel yönden eğitimin yıllar içindeki değişime uğrayan en temel sorunlarına göndermede bulunarak, hem eğitimin genel yapısında hem de sanat eğitimi ile ilişkilendirilmek suretiyle görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile yapılandırılmış bir eğitim sisteminin önemine vurgu yapmaktadır. “Çocuklar okuryazarlığa yeni bir kültürel anlam katan popüler kültür formlarına maruz kalarak öğrenmektedirler. Öğrencilerin popüler kültürel formlara dair bilgi ve deneyimlerinden faydalanarak kültürel pratikler yoluyla kültürel bir pedagoji oluşturulmalıdır” (Giroux, 2007: 129). Eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlığın koruma kalkanını ortadan kaldıran bir yapılanma ile şirket ve tüketici kitesini karşı karşıya bırakan tüketime yönelik Disney gibi sosyo-kültürel formlar, bütün bireyler için önemli bir tehdit olarak görülme durumundadır. Dolayısıyla kapitalizmin yarattığı karmaşık sistemlere karşı

özellikle sanat eğitimcileri ve diğer kültür işçilerinin genel adreslerini, sosyo-kültürel dönüşümlerin lokâl ve globâl çözümlerine karşı anlamlandırma ve çözümleme bilincini ortaya koyabilecek çabalar olarak görmekteyiz. Kapitalizmin ve emperyalizmin tüm çıplaklığı ile şekillendirdiği dünyamızda, bireysel kimliklerin ve yaşam biçimlerinin pazarlık konusu yapılmasına karşı çıkabilecek bir oluşum öncelikle görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile mümkün görünmektedir. Küresel kapitalizmin sosyo-kültürel dönüşümlerine karşı görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bize birden fazla perspektiflerle alternatif çözüm yollarını ve bakış açılarını önermektedir.

5.3.3 Kültür, Sanat ve Medya Etkileşimlerine Kişisel Bakış Açısı ve Yorumlama Yeteneği Kazandırması Açısından

Çağımızın tüketime ve yaşam biçimlerine yönelik taleplerini kültür, sanat ve medya etkileşimlerinin oluşturdukları belirtilebilir. Bireylere kendi kimliklerini ve anlamlarını oluşturmaları için çok dönüşümlü ve fonksiyonlu imkânlar sunan kültür, medya ve sanat, oluşturduğu toplumsal taleplerin kullanımına yönelik olgular yaratır. Bireyin bu talepler karşısındaki edilgenliği, yaşama becerisine yönelik önemli sorunları da gündeme getirmektedir. Bu sorunun belirlenmesinde ve desteklenmesinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji kültür, sanat ve medyanın çokkültürlü politikalarına ve bunların oluşturdukları güç ve egemenliğe karşı, kişisel bakış açısı ve güçlendirme potansiyeline hizmet edebilir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bu anlamda, insanlara bu olgular tarafından üretilen kodlanmış anlamlara nasıl direnebileceklerini ve kendi eleştirel ve alternatif okumalarını nasıl yaratabileceklerinin yollarını gösterebilir. Medya, kültür ve sanatın çok potansiyelli, sosyolojik etkilerine karşı görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, bu olguların bizi nasıl manipüle ettikleri ve oluşturdukları baskın anlamlara direnme ve kendi anlamlarımızı yaratmada ve yeniden üretmede modern pedagojik olanakları önermektedir. Eleştirel pedagojinin ve görsel okuryazarlığın potansiyeli çokkültürcü bu olgulara karşı, direniş ve eleştirinin pedagojik izleri ve yöntemlerinin yanında, daha eleştirel ve estetik yönden gelişmiş bilinçlerin oluşmasına yönelik bir eğitim hareketidir.

Önceki bölümlerde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin kişisel bakışı açısı, yorumlama yeteneği ve dolayısıyla yaşam biçimsel karakterine değinmiştik. Disiplinlerarası

pedagojik bir yaklaşım durumundaki görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sosyal bir varlık olan insanın bugünkü konjektürde kültür, sanat ve medya etkileşimlerine uyum sağlamasında bir araç olarak görülmek durumundadır. “Deasy’e göre, tüm göstergeler ve sanatlar hakkında bilgi sahibi olmak gençler ve çocuklar için hayatlarında sahip olabilecekleri çok büyük bir ayrıcalıktır” (Sroufe, 2004: 21). Diğer taraftan, “eleştirel pedagoji, bireyin etkinliklerde bulunması, disiplinli bir şekilde çalışması ve bütün bunlarda genel bir marifet sergilemesi için gerekli olan prosedürü oluşturur” (Kanpol, 1999: 184). Anne Bamford ise, kültür, sanat ve medya etkileşiminde, görsel okuryazarlık öğretimi uygulamalarına ihtiyaç gerektiren nedenleri şöyle sıralamaktadır:

- Görsellere yönelik olarak eleştirel düşünme becerisini geliştirmek;
- Sözlü ve yazılı okuryazarlık becerilerini ve uygulamalarını geliştirmek;
- Çocukların manipülasyon tekniklerini kavramalarını sağlamak;
- Görsel okuryazarlığı tüm müfredat alanlarına entegre etmek;
- Yazılı ve görsel okuryazarlık arasındaki dengeyi sağlamak;
- Nesnelerin tasarımında görsel okuryazarlık ilkelerini kullanma becerisini geliştirmek;
- Öğrencilerin görüntülere yönelik analiz ve değerlendirme yeteneğini geliştirmek (Bamford, 2003: 6,7).

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji yaygın kanaatin aksine, sadece belirli özelliği olan bir bilgi çeşidi ile sınırlı kalmamaktadır. Bugünkü dünyada görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji aynı zamanda toplumsal, iktisadi, siyasal, ideolojik, medyatik, kültürel ve sanatsal örgütlenmelerin merkezini oluşturan, eleştirelilik ve sanatsal değerlerle yüklü bir bakış açısının adı konumundadır. “Dart ve Tavin’e göre öğrencilerin, sosyo-politik etkilere karşı, kendilerini ifade etme yollarının ve tüketici odaklı kültürel ifadelerle karşı sorgulama yöntemlerini öğrenmelerinin teşvik edilmesi son derece önemlidir” (Sandlin-McLaren, 2010: 240). Böylece stratejik görsel pedagoji ve eleştirel pedagojinin önemi bir kez daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Gençlere gündelik hayatlarını -kültür, sanat ve medya ile- şekillendiren kültürel, ekonomik ve sosyal çevrelere katılmaları ve onları denetlemeleri için gereken bilgi ve yetilerin artırılmasını sağlayacak etkin bir stratejinin geliştirilmesi bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin önemi vardır. Kültür, medya ve sanat etkileşimiyle oluşan çokkültürel ortamlarla karşı karşıyayız. “Resimler ve görsellerden oluşan teknoloji odaklı kültür, hızlı ve etkili iletişim

yeteneğimizi yakından ilgilendirmektedir. Teknoloji odaklı iletişim kültürünün dayanağı olan tasarımların ve grafik tasarım teknolojisinin hayatımızdaki önemini farkındayız” (Brizee, 2003: 1). Çağımızda hem yetişkin bireylerin hem de yetişmekte olan bireylerin çoğunun, öğrendiklerinin büyük bir bölümünü sınıflarda değil çokkültürel odaklardan veya ortamlardan elde ettikleri kabul görmektedir. “Bunun sonucu olarak, öğrenciler farklı sembolik formlarda okuryazar olabilmek için -maruz kaldıkları kültürel metinlere eleştirel yaklaşımlarda bulunabilmek için- gereken bilgiyi ve yeteneği edinmek zorundadır” (Giroux, 2007: 142). Çünkü, “çeşitli ortamlarda farklı türden bilgilerin hangisinin doğru bilgi olduğu kolayca tanımlanamaz” (Nohl, 2009: 253). Kültürel, medya ve sanatsal içerikli bu bilgilerin çözümlenmesinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin önemi büyüktür.

Kültür, sanat ve medya modern bireyin yaşamındaki sosyalleşme sürecinin her aşamasında yer alabilmektedir. Kellner’e göre, “yeni multimedya ve bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle, tekno-gösteriler, en azından gelişmiş kapitalist ülkelerde, modern toplum ve kültürlerin sınırlarını ve yörüngesini kesin olarak değiştirirken (2010: 20), kültür, medya gösterisi ve sanatsal süreçler, küreselleşmenin belirleyici özelliklerinden birisi haline gelmiştir. Bu sosyalleşme süreci içinde toplumsal olguların içinde varolma savaşı veren modern bireyin günlük yaşam kurguları kültür, sanat ve medya üçgeninde gerçekleşmekte ve toplumsal olarak bütün bireyler için temel bir tüketim eksenini oluşturabilmektedir. Günümüzün postmodern medya eksenli kültürel ve sanatsal otoritesi, günlük ve anlık yaşamların geleneksel alanlarını ele geçirmek için eleştirel aklın entelektüel taleplerinden ziyade kültür, medya ve sanatla ilişkili görüntü hazzına dayalı pratikler üzerinden güç almaktadır. Medyanın, çokkültürcü olguların tüketim ve yaşam biçimsel, sanatsal yönelimlerin yetişkin ve çocukların kültüründe belirleyici konumda olduğu iddiası artık soyut olmaktan çıkarak somutlaşmış ve kamusal eğitim çerçevesinde pedagojik çözümlenmeleri gerekli kılmıştır. Özellikle medya yetişmekte olan bireylerin eleştirel kapasitelerini sınırlayan, holdinglere endeksli bir tüketim kültürünün duvarlarını yıkmalarını engelleyen ve kendilerini birer eleştirel sosyal bireylere dönüştürmelerinin yolunu tıkayan bir tür politik uygulama olarak çeşitli kültürel pedagoji biçimlerini uygulamaktadır. “Eğitimciler, sanatçılar ve diğer kültür işçileri çocuklara medyayı kendilerini ifade etme ve sosyal aktivizm amacıyla nasıl kullanabileceklerini öğreten pedagojiler geliştirmeyi ele almalıdırlar” (Giroux, 2007: 285). Medya, kültür ve sanat odağının can damarını oluşturan filmler, reklamlar, markalar ve

imajlarla ürettiği sosyal kimlikler ve bunun denetlenmesi, çözümlenmesi ve okunması süreci pedagojik analiz ve kamusal politik müdahale konusudur. Bu tarz bir analiz ve çözümlenme pedagojisi, çağdaş sanat eğitimi içinde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye gereksinim gösteren içeriklerin amacını oluşturmaktadır. Bu şekilde çağımızın pedagojik ve kamusal olarak son derece geniş ve sorunlar yumağı oluşturan kültür, sanat ve medya ciddi bir analize konu oluşturarak; çağdaş sanat eğitiminin geleceği açısından, eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık ekseninde disiplinlerarası bir yaklaşımı gerektirecektir. Kültür, sanat ve medya üretimlerinin, çokfonksiyonlu yapılarını, anlatı stratejilerini ve imaj yapılarının sosyal ve pedagojik etkilerinin analiz edilebilmesi için çok boyutlu okumalar gereklidir. Bunun için, “kültürel eğitim ve estetik öğretimin hedefleri arasında: algılama yeteneği, biçimlendirme yeteneği, aktarma yeteneği, düşgücü ve yargıya varma yeteneği bulunmalıdır” (Oktay, 1995: 19). Görüldüğü üzere, sözünü ettiğimiz üretimlerin anlamlarının nasıl yorumlandığı çok yönlü bir bakış açısını zorunlu görmektedir. Kültüre, sanata ve medyaya ait anlam işaretlerinin analizi, keşfi ve okunması çokdisiplinli ortak pedagojik bir dil olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile mümkün olabilir.

Kültüre, sanata ve medyaya karşı bireysel ve toplumsal yaklaşımlar öncelikle yaşamsal, deneyimsel eğilimlidir ve bütün bunların özgül eleştirel, ekonomik, politik ve sosyolojik bir boyutu bulunmaktadır. Bunlar, dünyaya bakışımızı ve bu bakış etrafında şekillenebilecek değerlerimizin oluşmasına etki etmektedir. Bu etki, insanın kültürel ve sosyal yeniden üretimine, modern pedagojik açılımlar sergilemesine olanaklar veren görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile tümleşik yaklaşımları ortaya koymaktadır. Çalışmamızda görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sözünü ettiğimiz egemen değerleri, anlaşılacağı gibi kültürü, sanatı ve medyayı eleştirel olarak okuyabilmenin ve yorumlayabilmenin pedagojik yöntemlerini sağlamaktadır. Eleştirel pedagojik bir bakış ve görsel okuryazarlık kültüre, sanata ve medyanın bütün alanlarının ve etkileşimlerinin çok boyutlu okunabilmesini ve değerlendirilebilmesini sağlayarak, bireylerin bunlara karşı çağdaş düşünceler ve analizler geliştirmelerini etkileyip, bireysel güçlenme, sosyal ve politik mücadele, dönüşüm ve yeniden üretimin amaçları için ekonomik, sosyolojik ve pedagojik bir misyon da üstlenebilir. Kültürel metinlerdeki gizli kodları aydınlatmanın ve yorumlamanın yolu görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile mümkün olabilir. Bu yöntem toplumsal olarak bütün bireyler arasında bu kodların kullanımının artmasına hizmet edebilir. Bu anlamda Freire'nin 'Ezilenlerin

Pedagojisi' adlı eserindeki düşüncesine paralel olarak, tanımlarda da dile getirdiğimiz gibi görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, topluma uyumdan, siyasal, ekonomik, kültürel ve sanatsal hedeflerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda bir araç olarak hedeflendiğinde, bireylerdeki kendine güvenin, kendine özgünlüğün, özgürlüğün, yaratıcılığın ve bireyselliğin ortaya çıkmasını önemsemektedir.

5.4 Sanatsal Okuryazarlıklar ve Çoklu Okuryazarlıklar İle İlgisinde Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji

Okuryazarlığın kavramsal içeriği ile ilgili gelişmeler ve yorumlar son yıllarda akademik ve toplumsal anlamda dikkat çekmeye başlamıştır. “Okuryazarlık genellikle okuma, yazma, konuşma ve dinleme gibi unsurlarla açıklanmaktadır” (Frey-Fisher, 2008: 1). Yaşam becerilerinin gerekliliği nedeniyle günümüz eğitim uzmanları sosyal, kültürel ve bilimsel içerikli okuryazarlık türlerinin önemi üzerinde durmaktadırlar. Yaşadığı dünyayı okuyabilen ve bireysel becerileriyle anlamlandırabilen birey özelliklerinin ve gereklerinin ön plana çıktığı bir dönemde yaşamaktayız. Yaşadığı dünyayı okuma ve çözümleme gereği, temel ihtiyaçlarını ve sosyal varoluşunu gerçekleştirmek durumundaki bireyler için toplumu ve kendini sorgulaması ile ilgili bir süreçtir. Bu sorgulama süreci içerisindeki kimseler öncelikle bilim adamları, düşünürler ve de sanatçılardır. Düşüncenin oluşumunda önemli bir yer bulan sanat eseri, daima bir sorgulamanın sonucu ortaya çıkmıştır. Sanat eseri, varolanın dönüşümü ile oluşan, bireyin ve toplumun sorgulanması yoluyla bilinci varedabilen kültürel bir gerekliliktir ve bu kültür çok farklı okumaları da gerekli kılabilir.

İletişimin son derece karmaşık doğasını çözümlmek günümüz toplumları açısından oldukça önemsenen bir konudur. “Eğitimin çağdaş veya modern amacı, etkili iletişimi öğretmektir. Bu iletişimin kalbinde yatan mesaj ise, sözlü, yazılı ya da resimli olabilir. Burada iletişimcinin görevi, doğru mesajları oluşturmak ve başkalarının mesajlarını okuyabilmektir” (Frey-Fisher, 2008: 1). Bu anlamda görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bize, sanatsal okuryazarlıklar ve çoklu okuryazarlık açısından ciddi bir bilgi kümesi oluşturmaktadır. Bu bilgi, okuma ve yaratmaya dayalı bir bilgi kümesidir. Yazılı ve görsel mesajlar ve analitik kavramları yorumlama bakımından eleştirel okuryazarlığın önemini vurgulayan Hobbs, yazılı kaynaklardan ve görsel kaynaklardan alternatif anlamları

çıkabilmenin yolunun eleştirel okuryazarlıkla mümkün olabileceğine dikkati çekmektedir (Frey-Fisher, 2008: 1,2). Hobbs, bilgi çağında okuryazarlığın temel analitik kavramları hakkındaki bir takım varsayımları şöyle anlatır:

- Tüm mesajlar yapılandırılmıştır.
- Mesajlar toplumsal gerçekliğin temsilleridir.
- Mesajlar bireylerin iletişimde önemli anlamlar taşımaktadır.
- Mesajlar, ekonomik, politik, sosyal ve estetik amaçlar taşımaktadır.
- Her tür iletişimin, kendine özgü nitelikleri vardır (1997: aktaran Frey-Fisher, 2008: 1,2).

Bireyin sorgulama yoluyla bilinçlenmesi ve öğrenmesinde etkili olan farklı okuryazarlık türleri kendi disiplinleri içerisinde değerlendirilebilirken görsel okuryazarlığın, çoklu okuryazarlık türlerinin anlaşılmasını sağlayacak bir içeriğe sahip olduğu düşünüldüğünde bu edimin sanat ve onun eğitiminin yapılanmasındaki önemini kavrayabilmemiz açısından stratejik bir öneme sahip olduğu daha belirgin bir şekilde tespit edilebilmektedir. Birey dünyasını okuryazarlığı ölçüsünde belirleyebilmektedir. Yaşama dair düşünsel kurgularını oluşturabilen yapıya sahip olan insan için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, günlük yaşam biçimlerinde her türlü iletişim ve etkileşim biçimlerine kadar her ana etki edebilen bir 'dünya görüşü' ve 'bakış açısı' konumundadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye 'dünya görüşü' ve bir 'bakış açısı' misyonu yüklemenin ötesinde, insanın aydınlanmasına yönelik bu iki kavramın, bir 'dünya görüşü'nün ve 'bakış biçimi'nin yeniden üretiminin ve de sanatsal üretimin en temel gerektirmelerinden biri olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Aynı nedenden Livermore, sanatın dilini anlamak ve gizli kodlarını çözümleyebilmek için çoklu okuryazarlıklara ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (2003: 42).

Aynı gerekçeyle, "görsel okuryazarlığın diğer okuryazarlık türlerinden daha kapsamlı bir dil olduğu" (Frey-Fisher, 2008: 1) gerçeğini önemsememiz gerekmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanatın bütün söylevlerinin çözümlenmesi ve anlamlandırılması için bir harita sunarken, aynı zamanda sanatın menzili ve genel limitlerinin belirlenmesinde de gerekli görülen öngörülerini ortaya koyabilmektedir. Bamford, görsel okuryazarlığın estetik değerlendirmeler ve sanatsal becerilere karşı formasyonu geliştirdiğinden söz etmektedir" (2003: 5). "Eleştirel pedagoji ise en başta eksik öğrenme ve eğitim sürecinin odak noktasında hem tüketici hem de okuryazarlar için bir yaşam biçimi sunmaktadır" (Sandlin-

McLaren, 2010: xvii). Frey ve Fisher'e göre, "görsel okuryazar öğrenciler okuduklarını anlama, önemini belirleme, bilgileri sentezleme ve eleştirisini yapma gibi bağlantıları gerçekleştirebilmektedirler" (2008: 1).

Sroufe, sanat, okuryazarlık ve dilin birbirleriyle ilişkili perspektifler olduğunu ileriye sürmektedir (2004: 17). Sroufe'ye göre buradaki dil, sözlü ve yazılı anlatılar için genel bir iletişim modelini yansıtmaktadır (2004: 17). "Sanat ve okuryazarlık bu anlamda dil gelişimine katkı sağlayabilecek karaktere sahiptir" (Sroufe, 2004: 17). McLaren aynı değerlendirmeyi eleştirel pedagoji için yapmaktadır. McLaren'e göre, "eleştirel pedagoji kültürel, politik, sosyal, ekonomik ve sanatsal kategorilere karşı bilgi ve deneyim gerektiren bir dil oluşturmalarını sağlamaktadır" (1994: 38). Evrensel bir nitelik kazanan görsel dil, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi, sanatı öğrenme ve öğretme ile çoklu okuryazarlıklarının merkezine taşıyan gereklilik medya araçlarının etkisiyle, 21. yüzyılın önemli sorunları arasında yer almaktadır. "Görselleri oluşturma ve yorumlama becerisi sanatsal bir beceri merkezinde açıklanan bir okuma yeteneğidir" (Bleed, 2005: 3). Chauvin'e göre, bütün sanatsal üretimlerin mekanizmasını oluşturan yaratıcılık, uygulama, dışavurum ve anlatım süreci, görsel okuryazarlık için de geçerlidir (2003: 123). Görsel okuryazarlık sanatsal okumalar ve çoklu okuryazarlıklar için son derece gelişkin yöntemleri ortaya koymaktadır. Rune Pettersson, görsel bilginin anlamını ve görsel mesajları bütün çiplaklığı ile okumanın aynı zamanda bütün bunları yaratma yeteneğini öğrenmekle de ilişkili olduğunu ifade etmektedir (1998: 155). Dolayısıyla burada görsel okuryazarlığa yönelik olarak atfettiğimiz olgu -okuma ve yeniden üretime yönelik süreç- tıpkı yazılı metinlerin okuryazarlığında olduğu gibi bir okuma ve yazma sürecine de benzetilebilir.

Görsel okuryazarlığın çağımızın en gerekli ve en kaçınılmaz okuryazarlık yeteneği olduğunu vurgulayan Bleed, bu nedenle görsel okuryazarlığın üç nedenden ötürü zorunlu görüldüğüne işaret eder ve son olarak, bu zorunluluğun yetişen genç kuşağın sürekli değişen doğasına paralel olarak gelişen bir zorunluluk olduğuna dikati çekerek bu gerekleri şöyle açıklar:

- Genç neslin tüketimsel yönelimleri,
- Teknoloji destekli 21. yüzyıl yetenekleri,
- İnsanın üretimsel aktiviteleri ve sanat üretimsel çabaları (2005: 3).

Görselliğin önemsendiği ve buna ilişkin olarak değerlerin sahtelediği, kurumların, yapaylaştığı günümüzde sanat da gösteri toplumunun normları bağlamında konumlandırılmak istenmektedir. Sanatın üretimsel ve tüketimsel ve de vaat edici içeriği, eğlence sektörü tarafından kullanılarak sömürülmektedir. Yeni teknolojiler ile oluşturulan görsel kültürün, sanatın soğurulmak istenen içeriğine olan olumsuz etkisi okuryazar olmanın anlamını da dönüştürmektedir. “Eleştirel bireylerin sayısını artırmak, objelerin altında yatan asıl nedenleri bulabilmek için, sanat eğitimi kursları geliştirilmelidir. Bunun sonucunda eleştirel görsel kültür, tüketici kültürünün önemli bir parçası haline gelecektir” (Sandlin-McLaren, 2010: 241). Bu sayede oluşabilecek bir görsel pedagoji, çokkültürcü teknik üretimlerin ve değerlerin pazarlayıcısı küresel kapitalizme karşı bir duruş sergileyecektir. Küresel kapitalizmin etkilerine direnmek son derece zordur ve bir takım çoklu okumaları ve dananımı gerektirmektedir. “Görsel okuryazarlık ayrıca öğrencilerin görsel manipülasyona karşı dayanıklılığını artırmaktadır” (Bamford, 2003: 5). Bütün bu görseller, metinler ve perspektifler, okuyucunun özne pozisyonuna bağlı olarak gelişen çoklu okuma biçimleri ile ilişkilidir. “Görsel okuryazarlık metinleri okuma ve yazma için, medyayı okuma ve yapısal incelemesi için gereklidir. Bu anlamda görsel okuryazarlık medyayı çözümlenmeye yönelik görsel ve ses temelli bir okuma türüdür” (Bleed, 2005: 3). Her metnin okunması her özne için farklı çözümlenme ve alımlama biçimleriyle gerçekleşebilen bir süreçtir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bu farklılığı ve süreci çoklu okuryazarlık biçimlerine olanak tanıyan karakteriyle, ortak bir eylem olarak gerçekleştirilmesiyle birlikte kendi sınıfları, cinsiyetleri ve kültürleri ölçeğinde okunmasını sağlamaktadır. Burada öznenin metinlere karşı okuma biçiminin zenginliği söz konusudur iki, bu görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile mümkün olabilmektedir.

Sanatsal bir üretimle etkileşimde bulunmanın ilk aşaması için pedagojik yöntemleri açılımlayan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanatsal okuryazarlık ve çoklu okuryazarlıklarla olan ilişkisinde kendi temel görevini belirleme olanağını da sunmaktadır. Bu temel görev, sanatsal üretimle etkileşimde bulunan öznenin, üründen elde edeceği estetik hazzın ötesinde, sanatsal üretiminin fizyolojik süreci hakkında bilgi sahibi olmasına da imkân tanımaktadır. Sanatsal bir üretimi çözümlenmek ve değerlendirmek sistemli bir çabanın ve eğitimin sonucunda mümkün olabilir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bireye, sanatsal bir üretimi anlamaktan, bakmaktan, izlemekten, okumaktan ve

dinlemekten çok daha fazlasını; daha yoğun düşünsel, sezgisel inceleme ve daha yoğun okuma biçimlerini ve yollarını serimlemektedir.

Özetle Kellner'a göre, eleştirel görsel okuryazarlık, görsel-tasarımsal imgeleri, üretildikleri ekonomi-politik bağlam içinde değerlendirmeyi ve temsillerin politik anlamlarıyla bir arada düşünmeyi içermenin yanı sıra hem metni hem izleyici alımlamasını dert edinen çok perspektifli bir yaklaşım geliştirmeyi de gerektirmektedir (2002: 54). Bu nedenle Kellner, eleştirel görsel okuryazarlığın geliştirilmesinin eğitimin ve toplumun yeniden yapılanmasının önemli bir parçası olduğunu vurgulamaktadır (2002: 54). Özellikle görsel okuryazarlığın çok perspektifli bu yapısı sanatsal okuryazarlıklar için ne derece önemli olduğunu ortaya koyabilmektedir. Söz konusu beklentilere cevap verecek olan bir eğitim perspektifi, sanatsal okuryazarlıkların gelişmesine de öncülük edecek ve katkı sağlayabilecektir. Sanatın içinde barındırdığı kültürel anlamları çözümlenmek kolay bir eylem değildir. Bu eylemi sürdürebilmek kültürel bir politikayı ciddiyetle ele almayı gerektirmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile birey için günlük yaşama egemen alanlar ve alternatif kamusal alanlar içinde, sanata ilişkin teori ve pratik meselelerini, eleştirel anlayışla yeniden üretmeleri söz konusu olabilmektedir. Sanat üretimlerini, amaçlarını, yayılımlarını ve etkilerini çözmek ve ölçmek için kullanacağımız eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık eğitiminin, sanatsal okuryazarlıklar ve çoklu okuryazarlıklar açısından katkısına yönelik düşünceler gün geçtikçe daha da şekillenecektir. Dolayısıyla enformasyona dayanan çoklu becerilere referans oluşturabilmeleri açısından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye sanatsal okuryazarlıklar ve çoklu okuryazarlıklar açısından da bir değer yüklemek gerekmektedir.

5.5 Sanatsal Üretim ve Tüketim Süreçlerine Etkisi Açısından Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagojinin Ortak Bileşenleri

İnsanın kendisini ifade şekli olarak, ilkağlardan günümüze kadar olan gelişim süreci incelendiğinde, kültürel gelişmelere paralel olarak birbirinden çok farklı anlayış ve kavrayış bütünlüğü ile şekillenen sanatın, insan ve topluma yönelik etkinliğini bu gelişmelere paralel olarak temellendirmeye çalıştığını belirtmek mümkündür. Buna göre her türlü sanatsal etkinliğin veya yapıtın niteliği ve kapsamı, sahip olduğu fikrin dönemsel anlam ve

derinliğine göre değişebilmektedir. Günümüzde sanat eserinin bir ürün olarak nitelendirildiği, bu ürünün ise izleyici ile oluşturdukları etkileşimin tüketim olarak belirtilebildiği, sanatsal bir üretim ve tüketim süreci ile karşı karşıyayız. Dolayısıyla sanat tüketilebilen bir nitelik kazanmıştır. Sanatsal üretim ve tüketim süreci günümüz bireylerinin yaşımında vazgeçilmez olgusal bir karakter yönetimini sergilemektedir. Buradan tüketim ekonomisinin mantığına bitleştirilmiş bir sanat üretiminden bahsedebilmekteyiz. Kendi tüketim olgusunu da bir zevk haline dönüştürmeyi başarabilen sanat, gelişen iletişim araçlarıyla da insan varlığının albenisini tetikleyerek, tüketimine de aynı zamanda yön vermesi, insanın yaşam biçimi ve yaşam kaynağı olmuştur.

Gelişen teknolojinin sanatsal üretime ve tüketime kattığı yeni yöntemler sayesinde, her an tasarımsal ve sanatsal bir unsurla karşılaşabilmekteyiz. Ancak, sanatın hızla üretilip ve tüketilebildiği toplumumuzda, kültürel bir nitelik olarak sanatın veya tasarımsal unsurları sorgulamadan kabul etmeyi yeğlemek, önemsemeyen yeni eserlerin peşinden koşmak günümüz bireylerinin genel özelliklerinden biri olmuştur. Dolayısıyla “21. yüzyılın öğrenen bireylerinin, giderek artan görüntü ve metinlerin dijital dünyasını yorumlamaları için görsel okuryazarlık ve eleştiride bulunmalarına ihtiyaçları vardır” (Frey-Fisher, 2008: 1).

Sanatın etkin olduğu ortamlarda, sanat olgusunun üretimi ve tüketimini etkileyen unsurların çözümlenmesi günümüz ve gelecekteki sanat ve sanat eğitimini ilgilendiren önemli bir pedagojik sorun olarak durmaktadır. Üretim ve tüketim kültürünün insanın günlük yaşamındaki etkisini sanat olgusuna ilişkin faaliyetlerde de görebilmekteyiz. İnsanın sanatsal üretim ve tüketimde klasik eylem olarak belirtebilecek yönelimlerinin, bilince dayalı bir alt yapıyı gerektirdiğinden söz edebiliriz. Günümüz insanının bu yönelimlerini belirleyen faktörler yine daha önce de belirttiğimiz gibi, insan yaşamını önemli ölçüde değiştiren ve yön verebilen bilgi ve iletişim teknolojisinin genel etkisinden kaynaklanabilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri günümüz insanını çok daha hızlı üretebilen ve aynı hızda tüketebilen bir konuma itmiştir. Tüketim ve üretim kültürünün neden olduğu hazır alıcı boyutundaki insan varlığının buna engel olmasını ve kontrol etmesini sağlayabilecek, gerek üretimde ve gerekse tüketim olarak sanatın ele alınışında bilinçsel bir pedagojik sistem sağlayacak unsurların belirlenmesi son derece önemli görülmektedir. Sanatsal bir nesneye veya olaya ait bir bilginin algılanması ve kavranması

noktasında görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi bir bileşen olarak görmek mümkündür. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanatsal nesne ve olaylar için gerekli belleğin oluşmasına etki edebileceği gibi, sanatçının yaratma sürecine ilişkin perspektiflerine de etki edebilmekte, aynı zamanda da tüketimine ilişkin süreçler için düşünsel sistemler sunabilmektedirler. Sanat yapıtının üretim ve tüketim süreçlerinin değerlendirilmesine ilişkin geleneksel kategorileri için farklı bir eksen oluşturan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, buna göre sanatın toplumsal gerçekliğini de yansıtmaktadır. Sanatın toplum için bir gereksinim olduğu sorunsalından hareket ederek, sanatın üretimi ve tüketimi, sanat ve toplum arasındaki yalın ilişkinin bir gereğidir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin ortak bileşenleri ise bu ilişkinin sanatın hem üretimi ve hem de tüketimi noktasında yapısal dönüşümlerin ana eksenini oluşturmaktadır. Toplumsal açıdan sanat kavramının oluşması insanlığın belirli evreleri geçirmesi ile doğru orantılıdır. Bu oluşumun ana eksenini kavramın insanlar için ne anlamlara gelebileceği ile ilişkilidir. Bu ilişkiyi çözümlenmek ise pedagojik olarak bütün zamanlarda kendisini göstermiştir. Bunun için sanat kavramına ek olarak üretim ve tüketim kavramı her zaman için sanat ile ayrılmaz bir ilişki oluşturmuştur. Çünkü sanat insanoğlu için çok karmaşık sistemler sunmaktadır. Bu sistemlerin çözümlenmesi özellikle günümüz toplumları açısından önemli bir problem olarak durmaktadır. Ayrıca sanatı üretmek ve tüketmek günümüz medeni toplumlarının var olma nedenlerinden biri olmuştur. Nesnel bir kavram olarak sanatın üretimi kadar tüketimi de toplumlar açısından önemlidir. Sanatın içinde barındırdığı üretim kavramı aynı zamanda tüketim kavramını da yansıtmaktadır. Sanatın üretimsel ve tüketimsel olgusunun oluşturduğu arz-telep organizasyonu olarak belirtebileceğimiz sanatın piyasasının anlamlandırılması büyük ölçüde disiplinlerarası bir bakış bütünlüğünü ve referanslarını gerekli kılmaktadır.

Duyumsama eylemi ile şekillenen sanatsal üretimde, sanatçının çevresindekileri algılarıyla farklı bir biçimde yorumlaması söz konusudur. Sanatın üretiminde etkili olan duyumsama sanatın tüketiminde de son derece etkilidir. Brizee'nin (2003: 1), salt görme duyusunun mantıklı düşünme yeteneğimize büyük ölçüde etki ettiğine yönelik düşüncelerinden bir bakış açısı geliştirmeye çalıştığımızda ortaya çıkan pedagojik tabloda, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin böyle bir görme duyusu kapsamında sanat eğitiminin güncelliğine ve geleceğine yön veren potansiyelinin bilimsel verilerin ışığında değerlendirebilmenin

mümkün olabileceği sonucuna varmış olunuz. Okuryazarlık ve eleştirelilik, sanatsal üretimin ve onun tüketimi sürecinin hem girdisi ve hem de ürünü olabilmektedir. Sanatın hem tükeminde hem de üretiminde etkili olabilen duyumsama veya algılama yetisinin günümüzdeki referansları açısından, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji özellikle bilinçsel olarak birçok alternatif deneyim ve bilimsel bir perspektif ortaya koyabilmektedir.

Sanat, üretimi ve tüketimi ile dünyamızda son derece büyük ekenomilerle örtüşen bir pazar yaratmıştır. Bu pazara bağımlı olan ve bu pazara göre üretiminin ve tüketiminin yapılaştırıldığı bir endüstriden söz edebilmekteyiz. Bu pazarın piyasasını karşılıklı etkileşimde bulunan sanatçı ve tüketici yönelimleri belirlemektedir. Ortaya çıkan bu durum sanat eserini üreten sanatçı ve tüketicisi için karmaşık bir ortam oluşturmaktadır. Enformasyonun insan yaşamına yön veren etkisi öncülüğünde, medya ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte sanatın üretim ve tüketim biçimleri de dönüşüm geçirmektedir. Günümüzde gelişen yeni sanat anlayışlarını ve buna uygun sanatsal üretimleri ve tüketim ilişkilerini okumak gerekmektedir. Örneğin, Claude Monet'in 'Güneşin Doğuşu' adlı eseri çağının Naturalist yaklaşımını en başarılı şekilde vermiş olsada, günümüz endüstri ve kapitalizm dünyasında bu anlayıştaki sanatsal bir üretimin çağımız tüketim toplumunun değerlerini aynı ölçüde yansıtabileceği önemli bir tartışma konusu olarak görülebilir. Bu nedenle günümüzde Marshall Duchamp gibi sanatta yeni oluşumları meydana getiren sanatçıların eserlerini ve yaşadıkları çağı sorgulayabilmek için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin ortak bileşen olarak sanatın üretim ve de tüketim süreçlerindeki etkisi daha net bir şekilde anlaşılabilir. Çünkü günümüz sanatsal üretim ve tüketim süreçlerinde, insan aklına gelebilecek her türlü malzeme ve tekniğin uygulanması hızla artmakta ve karmaşık hale gelmektedir.

Anılar, hayaller, modeller ve metoforlar sunma yoluyla, insan hayatının geniş alanlarını biçimleyebilen sanat olgusunun iç içe olduğu günümüz disiplinleri açısından irdelediğimizde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, hem sanatsal üretimi gerçekleştiren sanatçı için, hem de sanat eserini izleyen tüketici için bir referanstır. Sanatçının oluşturduğu üretim üzerinden o üretime yüklediği tüm bilgi, bilinç ve emeğin formsal bir bütünlükle tüketiciye ulaşması söz konusudur. Bu süreçten sonrası ise tüketicinin akıl, duyu ve alımlama gücüyle ilişkilidir. "Görsel okuryazarlık anlamlandırma,

geniş açılı düşünme, öğrenme ve görsel imajlar yoluyla kendi ifade biçimlerini oluşturma yeteneği ile birlikte görselleri kullanma yeteneğini içeren çok kapsamlı bir disiplin eğitimi sunar” (Ben-Passat, 2010: 1). Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ortak bir bileşen olarak her iki süreci de yapısal olarak ilgilendiren bir referansın çağdaş disiplinleri olarak dikkati çekmektedir. Bu anlamda “eleştirel pedagoji, bütün yetişkinler, anne babalar ve çocukları için tüketici alışkanlıklarında stratejik avantajlar sağlamaktadır” (Sandlin-McLaren, 2010: 0). Her şeyin görme ve okuma biçimimize etki ettiği gibi görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, üretim ve tüketim süreçlerinde referans olabilecek durumdadır.

Eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık sanatın üretimine, analizine ve de tüketimine ilişkin bilgi ve deneyimleri içermektedir. Bu noktada “öğrenciler elektronik alandaki popüler kültürü analiz etmekle kalmayıp, onu üretebilecekleri yetenek ve teknolojiye de sahip olmalı, film, video, müzik ve başka kültürel formları üretme deneyimleri de edinmelidirler” (Giroux, 2007: 130). Eğitimin en önemli amaçlarından biri de öğrencilerin en doğru ve gerçekçi karara ulaşabilmelerini sağlamak için eleştirel düşünme gücünü geliştirmektir. “Eleştirel pedagoji; iktidarın ve anlamın; bilginin, tutkuların, değerlerin ve de kimliklerin oluşumunda ve şekillendirilmesinde nasıl bir rol oynadığını belirleyen bir kültürel üretim biçimidir. Kültürel çalışmaların temel ilkelerinden biri olarak ele alındığında ise hâkim tekniklerin ve yöntemlerin belirlediği sınırların ötesine uzanmak için yeni bir söylem elde edilebilir” (Giroux, 2007: 181). Küresel tüketici tarzlarının oluşturduğu arz-talep profili, sanatsal üretim ve tüketim süreçlerinde alternatif çekiciliklere ilişkin çok daha fazla enformasyonu gerekli kılmakta ve buna ilişkin yaratma, alımlama ve çözümleme sorununu sürekli gündemde tutabilmektedir. “Öğrencilerin değişimin özneleri olması için sanat eğitimi yoluyla tüketim kültürünün yarattığı küresel kapitalizmi öğrenmeleri önemlidir” (Sandlin-McLaren, 2010: 241). Geçmişe oranla kişiye ve topluma göre ayarlanmış, bölünmeyi kapsayan sanatsal bir üretim ve tüketimden ziyade günümüzde, teknoloji ile birlikte küresel kültürün veya kapitalizmin üretim ve tüketim biçimlerini kapsayabilen çok daha geniş kitlelere hitap edebilen bir sanatsal üretim ve tüketim kültüründen söz edebiliyoruz. Sonuç olarak, günümüz sanatsal üretimleri ve tüketim anlayışları özneliği de dönüştürmektedir. Bu durum sanata ve tüketicisine hükmeden disiplinleri, küresel olarak örgütlenen sanatın yeni biçimleri, estetik bir dönüşümün

yükselişi, sanatın endüstrisinde ‘yorumlamanın önemi’, sanatsal üretim ve tüketimin doğasındaki değişkenler ve ya ‘sanatın sonu’ ile de ilişkilendirilebilmektedir.

5.6 Görsel Kültür ve Multimedya Çağında, Kültürel Üretimlerin ve Dönüşümlerin

Pedagojik Bileşkesi Olarak, Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagojinin

Sanat Eğitimi Müfredat Yapılanmalarına Etkisi

Çağımız özellikle göze ve günlük yaşama hitap edebilen görsel kültür unsurlarının ve multimedya araçlarının kullanımıyla oluşturulan yaşadığımız döneme özgü estetik değerlendirmeleri ortaya koymaktadır. Tanımlanması dahi karmaşık olan bu durum çok farklı ve kapsamlı görsel bir dili ve duyumsamaları ile algı yöntemlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Özellikle kültürel üretimlerin ve dönüşümlerin pedagojik bileşkesi olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi sanat eğitiminin müfredat yapılanmalarına olan katkısı bu perspektiften ortaya çıkabilmektedir. Çünkü çağımızda kültürel üretim ve dönüşümlerle sağlanan estetik değerlendirmeler birçok yönden görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin konusunu oluşturabilmektedir.

Kültürel üretimlerin ve dönüşümlerin ortaya koyduğu estetik değerlendirmeleri algılama yaklaşımları, geleneksel yöntemlerle sürdürülen sanat eğitimi müfredatlarından çok daha farklı yaklaşımları ortaya koymaktadır. Görsel kültür ve multimedya çağının sanat eğitimi müfredatı algılama yöntemlerini ve yaşamın farklı bakış açılarını yönlendiren kısa ve uzun vadeye yönelik yaklaşım modellerini gerektirmektedir. Örneğin, sanat eğitiminin çağdaş yapılanması için gerekli gördüğümüz “görsel okuryazarlık eğitimi, estetik değerlendirme ve sanatsal becerilere yönelik önerileri ortaya koyar” (Bamford, 2003: 5).

Bugün pedagojiyi ilgilendiren bütün paradigmlar incelendiğinde, hemen hepsinin günümüzün çağdaş eğitim yaklaşımları ile bilim ve teknolojilerinden etkilendiğini görürüz. Sanat ve eğitimi de bu anlamda günümüzde bilim ve teknolojinin, görsel kültürün, medyanın ve daha pek çok çağdaş disiplinin buluşma noktalarından birini oluşturur. Bu anlamda görsel kültür ve multimedya çağında temel görsel okuryazarlık bilgisinin ve temel eleştirel pedagoji bilgisinin, kültürel üretimlerin ve dönüşümlerin pedagojik bileşkesi olarak modern yaşamda çağdaş sanat eğitiminin müfredat yapılanmalarına etkileri söz konusu olmaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi müfredatına olan

etkisinin ilk basamağı öncelikle "aktif arama, temel kavrama, sadeleştirme, soyutlama, analiz ve sentez, tamamlama, düzeltme, karşılaştırma, sorun çözme, ayırma ve birleştirme bağlamlarında zihinsel düşünce süreçlerini kapsayan bilinçsel süreçlerle ilişkilidir" (Brizee, 2003: 8). "Görsel okuryazarlık öğrencilerin benlik, bilişsel yetenek ve kişilik özelliklerinin yanı sıra çevreye ve topluma ait genel ilgi duygusunu geliştirmeyi ve bunlarla ilgili farkındalıklarını artırmayı hedeflemektedir" (Ben-Passat, 2010: 1). Kuşkusuz gelecekteki medeniyet ölçüleri de benzer bir takım yetenekleri gerekli kılacaktır. Bu yeteneklerden en önemlisi şüphesiz bilinçsel ve sanatsal kavramlarla ilişkilidir. "Öğrenmenin dörtte üçünü görsel okumanın oluşturduğu düşünülduğünde, sözü edilen zihinsel süreçlerin özellikle, sanat disiplinlerine entegrasyonu mümkündür. Bilginin birincil kaynağı olarak görseller ön plandadır" (Brizee, 2003: 8). Sadece belirli özelliği olan bir bilgi çeşidi olmanın çok ötesinde anlamlarla ve disiplinlerle ilişkilendirdiğimiz görsel okuryazarlık, bugünkü dünyada aynı zamanda toplumsal, iktisadi, siyasal, ideolojik, kültürel ve sanatsal örgütlenmelerin de merkezini oluşturan eleştirel pedagoji ve sanatsal değerlerle yüklü bir bakış açısının modern açılımı durumundadır.

Çağdaş teknolojilerin bize sunduğu en geniş iletişim ve etkileşim olanaklarından birisi olarak görselliği gerek yaşam becerileri ve gerekse estetikle ilişkili olarak sanat eğitimi kapsamında değerlendirdiğimizde, sadece bu kavramın bile bütün yaşamsal süreçlerle olan ilişkisini kavrayabilmek çok farklı pedagojik yeterlikleri gerektirmektedir. Çağdaş gelişmelere paralel olarak görsellik, bütün yaşamsal deneyimlerde ve süreçlerde, eğitim alanında, tüm sektörlerde veya bütün sosyal yaşamda etkin bir unsur olarak dikkati çekmektedir. İnsan yaşamını bütünüyle etkisi altına alan görsellik ve kültürel üretimlerin ve dönüşümlerin karşısında görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitimi müfredat yapılanmalarına 'alımlama', 'çözümleme' ve 'yorumlama' açısından önemli görülebilecek katkıları söz konusudur. İletişim sanatlarının, kültürel üretimlerin ve tüketimlerin odağındaki en önemli olgusal ilişki görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisidir. Bu ilişkiye, çağdaş eğitim sistemlerinin etkileri doğrultusunda sanat eğitiminin hedeflerine göz attığımızda görme ve görsel iletişim alanında, alımlama ve yorumlamaya yönelik bilgi edinmenin ve yeteneklerin yoğunluğu dikkati çeker. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bu şekilde sanat eğitimi müfredatının rasyonelliğine etki edebilecek, us'a dayalı bilinçsel ve analizin ifadesini güçlendirebilecek olanakları sunabilmektedir. "Bilinçlere hitap

eden görüntünün bireysel ve ulusal etkisi son derece güçlüdür. Görsel okuryazarlık bu açıdan problem çözme ve eleştirel düşünme açısından önem kazanmaktadır. Görsel eğitim temel estetiği ve sanatsal becerileri kapsayan bir anlayışı öngörmektedir (Bamford, 2003: 5). Sanat eğitimi müfredatına etkisi açısından Feinstein ve Hagerty'nin görsel okuryazarlıkla ilgili tespitleri çok ilginçtir. İnsan beyninin her iki tarafını da çalıştıran görsel okuryazarlığın böylece bütünsel düşünmeye etki ettiğine vurgu yaparak sanat eğitimi müfredatı açısından son derece önemli ve dikkat çekici bir öngörüyle dile getiren Feinstein ve Hagerty'ye göre görsel okuryazarlık, beynin sol yarı küresine ait soyut düşünceleri canlı, inandırıcı, yoğun ve bildik yaparak daha iyi anlama olanağı tanımakla birlikte, aynı düşünceyi farklı yollarda işleme yeteneği kazandırmakta ve sanatsal görsel tasarımlarda bulunmaya olanak verebilmektedir (1993: 207).

Kültürel üretim ve dönüşümler sayesinde çağdaş dünyanın tanışmış ve alışmış olduğu yeni olgulardan birisi de şüphesiz değişim olgusudur. Kültürel olarak insanın günlük yaşamsal deneyimlerini ilgilendiren olgular direk olarak sanatın ve onun eğitiminin de alanına girmektedir. Multimedyanın ve görsel kültürün hâkim olduğu ve sürekli dönüşümlerin ana eksenini olduğu günümüz dünyasında, görsel kültür ve multimedya ekseninde kültürel üretimler ve dönüşümler, sanat eğitimsel süreçlerin de yoğun şekilde ilgisini çekebilmektedir. Hatta bu durum son yıllarda sanat eğitimsel süreçlerin bu olgulara karşı sürekli bir uyum yaşama sorununu da gündeme getirmiştir. Sürekli dönüşüm ve değişim geçiren kültürel üretimler ve tüketimler sanat eğitimi için önemli görülen süreçleri içermektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi bu anlamda kültürel üretim ve tüketimlerin sanat eğitimi müfredatı açısından bu süreci okumada, yorumlamada ve algılamada ortaya koyduğu bileşkeler bakımından önemli görmekteyiz. Küresel kültürün etkili olduğu, görsel kültürün ve multimedyanın hâkim olduğu kültürel üretimlerin ve dönüşümlerin süreklilik arzeden bir şekilde yaşandığı bir dönemde, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanat eğitimi müfredatının en temel unsurlarından birisi olarak görülmek durumundadır. "Günümüzde bilgiyi yazma ve okumada yoğun şekilde çizimlere, grafiklere ve diyagramlara yer verilmektedir. Bilgiyi -daha unutulmaz kılan- bu unsurların çözümlenmesi önemli bir sorundur" (Burmark, 2004: 53).

Dünyanın yaşadığı değişim ve dönüşüm süreci günlük hayatla birlikte eğitimde ve sanatta yeniliklere adaptasyonu sağlamış öğrenci, öğretmen ve toplum tipini zorunlu görmektedir. Sözü ettiğimiz dönüşümler ilk elden deneyim sahibi olması gereken alanlardan biri olan sanat eğitimi ile ilişkilidir. Giroux'a göre günümüzde "öğrenciler kendi gazetelerini, televizyon programlarını, videolarını nasıl yaratacaklarını ve bilgi ile iktidarı, haz ile kamusal yaşamın gereklerini ilişkilendirmek için ne tür teknolojilerin gerektiğini öğrenmelidir" (2007: 142). İnsanın kültürel üretim ve tüketimsel bilincine yönelik deneyimleri aslında üretimle eşdeğer bir süreçtir. Bu eşdeğer süreci yönetmek, görsel kültür ve multimedya çağında kültürel üretim ve dönüşümlerin sosyo-kültürel felsefesinin bilgisine hâkim olmak ve üretim ve tüketim formasyonuna sahip olmak demektir. Dolayısıyla sanat eğitimi müfredatını bugün itibarıyla eğitsel amaç ve araçları bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye bağımlı gören tespitleri ifade edebiliyoruz. Bireyin kültürel üretim ve dönüşümlere yönelik akıl enerjisini yöneltmesi ve yönetmesi bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitimi müfredatına evrensel bir uzlaşma dili sunmaktadır. Bu dil sanatı ve sanat eğitimi müfredatları bakımından günümüzde sanatı yenilemesi ve ön plana çıkarması açısından önemlidir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bu anlamda, eleştirel bakışın, yorumun, deneyimin üretildiği bir alan ve eylemin yaratılmasına olanak vererek, bütün bireylerin kendi öznelliklerinin ideolojik olarak oluşma biçimini çözümleyebilmelerinde, güncel hayatı okuyabilme ve eleştirel bakabilme ile kültürel dönüşümlere karşı aktif rol almalarına yönelik olarak sanat eğitimi müfredatına yardımcı olabilecek potansiyellerle yüklüdür.

Eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık sürekli değişkenleri ortaya koyan sanatı oluşturan yerel ve genel temel problemlerinin araştırılması ve çözümlenmesi açısından önem arz etmektedir. Sanatın gidişatına müdahil olma araçlarını sağlayan eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık anlayışının sanat eğitimi gibi toplum hayatında her zaman güncelde kalabilecek yapıt ve yorumcu konumunun yapılanmasında önemli etkileri söz konusudur. İnsan hayatına yön veren sosyo-kültürel ve teknolojik ivmeler, bazı disiplinleri sanat ve müfredatına her zaman olduğundan daha çok yakınlaştırmaktadır. Dolayısıyla yaşadığımız yüzyılda sanat eğitimi müfredatı, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye bağlı olarak gelişmek, dönüşüm geçirmek ve şekillenmek durumundadır. Bütün bireylerin günlük hayatında önemli bir yer edinen sanat ve dolayısıyla sanat eğitimi müfredatının genel

amacının, estetik düzenlemelerin oluşturduğu görsel tasarım, görsel kültür ve multimedya çağında, insanın kültürel üretim ve tüketimlerini etkileyebilen görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin oluşturduğu ortak dili bütün bireylere kazandırmak olmalıdır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitiminin çağdaş müfredatı için daha fazla ileti olanakları sunmaktadır. Bleed, görsel okuryazarlık eğitiminin ilk olarak, sanat eğitimi müfredatında düşünülebileceğini, bunun için ilk olarak sanat eğitimcisi akademisyenlerin görsel okuryazarlık eğitimi hakkında bilgilendirilmesi gerektiğinden söz eder (2005: 6).

Chapman, sanat eğitiminin sanatsal üretim, sanat eserini izlemek ve sanatla yaşamak olmak üzere üç önemli amacı olduğunu vurgular. “Sanatsal üretim; orijinal sanat yapıtları meydana getirmeyi, öğrenmeyi ve görsel deneyimi ifade etmeyi kapsar. Bu sayede birey geçmişte ve günümüzde sanatçıların neden ve nasıl ürünler ortaya çıkardığını öğrenir” (Chapman, 1994: 2). Eleştirel pedagoji, sanatsal unsurları ve göstergelerini üretme koşullarını ve sürecini gösteren, gündelik yaşam pratikleri içinde bu unsurların yerini ve kullanım pratiklerinin bireyin bilişsel dünyasında yol açtığı çeşitli durumları ortaya çıkaran somut uygulamalar üzerinden ele alınmaktadır. Dolayısıyla eleştirel pedagojinin ve görsel okuryazarlık kavramlarının gündelik sanat eğitiminin her aşamasında veya alanında yaşanır ve içsel kılınması için temel bir yol haritası çizilebilmesi mümkündür. Görsel okuryazarlık ve eleştireliliğin multidisiplinel içeriği ile sanat eğitimi sürecinde farklı kimlik tasarımlarına sahip öğrenciler bireysel çabalarını derslik içinde ve dışındaki uygulamalara aktarabilir ve de kültürel çalışmaların temel kavramları ile etkileşime geçirebilirler. “Görsel okuryazarlık anlamlandırma, geniş açılı düşünme, öğrenme ve görsel imajlar yoluyla kendi ifade biçimlerini oluşturma yeteneği ile birlikte görselleri kullanma yeteneğini içeren çok kapsamlı bir disiplin eğitimidir” (Ben-Passat, 2010: 1). Bu disiplin içinde sanat eğitiminin müfredat yapılına olabilecek içeriksel katkının izlerini görmek mümkündür. Görüntü ve imajlarla kuşatıldığımız çağımızda farklı bir sözün ve bakışın üretimine olanak veren görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitimi müfredatlarına katkı bakımından, dünyayı, olayları, olguları ve kültürel dönüşümleri çözümleyebilme biçiminin ve de yeniden üretimlerinin en temel araçlarını sunmaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi sanat eğitimi müfredat programlarına katkı bakımından yapıcı anlar, dönüştürücü meydan okumalar ve öz-eleştirel sorgulamaların bir karışımı olarak incelemek gerekmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitime önerdiği şey, görüntü ve

imajların dünyasında sanat eğitiminin, tarihsel, ekonomik ve kültürel dönüşümsel aşamalarında şekillenen değişken yaklaşımların, ifadelerin ve tutkuların teorik açılımını yapması olduğu belirtilebilmektedir.

5.7 Öğrenme ve Öğretme Süreçlerine Sanatsal Eşlik Bakımından Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji

Görsel kültürün dayattığı görüntü ve imajlar, doğrudan tecrübe etmediğimiz yaşantı ve deneyimlerle yüklü bir dünya oluşturmaktadır. Görme ve tecrübe kavramının son derece etkin rol aldığı hayatımızda etkileşimde bulunduğumuz bütün olaylara ve olgulara karşı tutumumuz da yine bu kavramın performansı ile ilişkili bir durumdur. Öğrenme ve öğretme yaşamı anlamlandırmaya yarayan tecrübenin geliştirilmesi açısından önemlidir. Öğretilenin öğrenilmesi gerektiği varsayımının, yerini öğrenmenin öğretilmesi gerektiği varsayımına terkettiği günümüzde eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık bu sürece olumlu katkılarda bulunabilecek en etkili yöntemleri ve amaçları göstermektedir. Bu yöntem ve hedeflerin amacının yaratıcı, üretken, düşünen, sorgulayan, tartışan, katılarak ve deneyim sağlayarak öğrenmeyi öğrenen özgür ve katılımcı bireyler yetiştirmek olduğunu belirtmek mümkündür. Medya ve görsel kültürün bir ürünü olarak sunulan gündelik bilginin algılanış biçimi okuryazarlık yeteneği ve düzeyi ile ilgili olduğundan, insan beyninin öğrenmeye duyarlı her iki tarafını da çalıştıran ve bireye beyin gücünü çok fonksiyonlu olarak kullanabilme olanakları sunan bir disiplin olarak eleştirel görsel okuryazarlığın öğrenme ve öğretme sürecine pedagojik anlamda yeni boyutlar kazandıracağı düşünülmektedir. “Görsel okuryazarlık bilgi, davranış ve dikkate değer yeteneklerin öğrenilip öğretilmediği ve değişik görsel formlarda iletişim becerilerimizi arttırmamızı sağlayan bir süreci temsil eder” (Pettersson, 1993: 135). Bu tanımda görsel okuryazarlık kavramı, öğrenme öğretme faaliyetleri ile ilişkilendirilmiştir. “Günlük yaşamlarımız dijital fotoğraf, televizyon, video ve film gibi yeni teknolojilerin entegrasyonunda görsel iletişim ve görsel öğrenmeye koşullanmış durumdadır. Bu nedenle 21. yüzyılın okuryazarlığı dijital görüntüler üzerinedir” (Bleed, 2005: 3). Berger’e göre “çocuk konuşmayı bile görerek keşfeder. Görme bilinci konuşma bilincinden önce gelir” (2008: 681). Dolayısıyla insanoğlu ilk andan itibaren dünyayı görerek anlamlandırmaya çalışmaktadır. “Görsel görüntülerle öğretim örgün öğretimin önemli bir parçasıdır” (Frey-Fisher, 2008: 1). Öğrenme ve öğretme temel eğitim

sürecidir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ise sanat eğitimi ekseninde sosyal yaşamda insan için kamusal pedagojik bir öğrenme ve öğretme sürecine eşlik etmektedir. “Öğrenmenin dörtte üçü görsel düşünmeye ve akıl yürütmeye dayanmaktadır” (Brizee, 2003: 10). Yani algılamaya ve yorumlamaya dayanan bir yetenekler dizisinden bahsederken görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin konumunu tespit edebiliyoruz. “Beynimiz, karmaşık mesajları kavramak ve işlemek için çeşitli stratejilere başvurmaktadır” (Brizee, 2003: 10). Bu karmaşık sistemlerden biri de sanatsal eşliktir. Sanat yoluyla bize sunulan birçok karmaşık sistemi çözümlenmek mümkün olabilmektedir. Bireyin sorunsuz bir eğitim sürecinden geçmesi için sanat eğitimi kendisine alternatifi bulunmayan bir konum belirlemiştir. Sanat eğitiminin dünyaya ve güncel sosyo-kültürel gelişmelerine hâkim bireylerin yetişmesindeki gerekliliği her geçen gün biraz daha iyi anlaşılmaktadır. “Eğitimin hedeflerine ulaşması için uygulanan reformlar ve stratejilerin kullanılabilir olmasına katkı sağlaması açısından sanat eğitiminin önemi büyüktür” (Sroufe, 2004: 9). Bu önem, hem sanatın hem de eleştireliliğin, bütün bireylere değişimin ve yaratıcılığın bir parçası olduğunu hatırlatmaktadır. “1995 yılında sanatın toplumsal -tüketim kültürü ve gençlerin gelişimindeki önemi- anlamındaki rolünü incelemek amacıyla ABD’de National Endowment Arts (NEA) adıyla kurulan ‘Sanat Eğitimi Ortaklığı’nın çok sayıda okulda yaptığı araştırma, sanat eğitimi yoluyla bireylerin öğrenme deneyimlerinin geliştiğini göstermiştir” (Sroufe, 2004: 5). Bütün zamanlarda bireylerin ihtiyacını hissettiği öğrenme ve öğretme süreci, dünyada uygulanan resmi eğitim politikaları için önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. “Sanat ve eğitim arasındaki ilişki, temel öğrenme anlayışı içinde, karmaşık multidisipliner ortamlarda önemli bir birliktelik sağlamak ve bakış açısı geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır” (Sroufe, 2004: 8). Bu disiplinlerden biri olarak görsel okuryazarlık ve eleştirelilik kurgulu bir sanat eğitimi üst seviyede analiz ve değerlendirme yeteneğini olgunlaştırabilecektir. Öte yandan “daha çağdaş, sosyal ve kültürel öğrenme modeli için eleştirel pedagoji, müfredat çalışmalarının ötesinde toplumsal hareketler, eğitim çalışmaları ve tüketim politikaları açısından önemlidir” (Sandlin-McLaren, 2010: xxiii). Eleştirel görsel okuryazarlığı gelişmiş bir birey, görselliği nitelikli olan bir nesneyi öğrenenin dikkatini çekecek şekilde düzenleyebilir, dikkatini canlı tutmasını sağlayabilir, duygusal tepki vermesini etkiler ve kavramları somutlaştıracak sonuca ulaşmasını gerçekleştirebilir. “Buna ek olarak eleştirel pedagoji okulda ve hayatta öğrenmeyi ve öğretmeyi geliştirmek için, harekete geçebilme olanaklarını araştırmaktadır” (Wink, 2005: 23). Sandlin ve

McLaren'e göre "tüketici direnci olarak çalışan eleştirel pedagoji aynı zamanda soruşturarak, kritik dönüştürücü öğrenme ve kamu pedagojisine hizmet etmektedir" (2003b: 15). "Eleştirmek arkasını görmek, bütünü görmek anlamındadır. Bu da şu anlama gelir ki, onunla ve onsuz bakmak öğrenme ve öğretmenin karmaşıklığına daha derin bir şekilde bakmak anlamına gelmektedir" (Wink, 2005: 25). Piyasanın en gerçekçi öğrenme stratejilerini belirleyen görsel gültür ve görsel dili öğrenmek ve bu dili konuşabilmek öncelikle eleştirel görsel okuryazar olmakla ilişkilidir. Günümüzde etkileşimde bulunduğumuz en popüler araç olan medya görsel iletişim unsurunu ön plana çıkarmaktadır. "Görsel iletişim görsel düşünmeye sahip olduğumuz en değişken ve hareketli, bilişsel temel öğrenme biçimine etki etmektedir" (Brizee, 2003: 1). Bu bakımdan çağımızda görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji öğrenme ve öğretme açısından merkezi bir eğitim süreci haline gelmişlerdir. "Eleştirel ve analitik düşünmeye etki eden görsel okuryazarlık eğitimi, çocukların ve yetişkinlerin eğitiminde son derece önemlidir" (Mazzarotto-Moore, 2008: 1). Bu nedenle özellikle son yıllarda bu konuyla ilgili çalışmaların arttığını görmekteyiz. "Birçok araştırmacı tüm eğitim disiplinleriyle görsel okuryazarlığı bütünleştirme ihtiyacını desteklemektedir" (Brizee, 2003: 12). Her bireyin okuryazarlık düzeyine göre değişen imgesel yorumları bireysel olarak önemli olmakla birlikte, farklı türden okuma veya algılama düzeyleri ile birlikte yorumda çeşitliliğin de önemli olduğunu vurgulamak gerekir. "Görüntüleri görmek onları anlamak anlamına gelmez. Bunun için geneleksen okuryazarlığın ötesinde görsel okuryazarlık gereklidir" (Mazzarotto-Moore, 2008: 1). Berger'in, görme yetisinin sürekli değişen, beklenmedik olasılıklara karşı etkin bir yanıt olarak geliştiği ve gelişmesi arttıkça da olaylardan yorumlayabileceği görünüm dizilerinin karmaşıklığının da arttığı, fark etmenin bu yorumlama olgusunun can alıcı yönlerinden biri olduğu yönündeki ifadesi dikkat çekicidir" (2008: 11). Görsel okuryazarlık artık yalnızca metinler ve görseller arasında tek yönlü gerçekleştirilen bilişsel bir süreç olmanın ötesinde; aynı zamanda, bireylerin içinde buldukları toplum ile etkileşime girdikleri ve ortak paylaşımlar ve değerler ürettikleri sosyo-bilişsel bir dönüşüm ve paylaşım sürecini ve yeniden üretimi ifade etmektedir.

Öğrenme ve öğretme sürecinde bireylerin sahip olması gerekli bilgi ve becerilerin bütünü eleştirel görsel okuryazarlık kapsamı altında değerlendirilmesi gereken önemli bir parametre olarak dikkati çekmektedir. Öğrenme ve öğretme sürecine etkisi bakımından

fonksiyonel okuryazarlık öğretimi ve onun ötesinde konumuz gereği olan görsel okuryazarlıkların geliştirilmesi asıl amaç olmalıdır. Başlı başına bir amaç olarak görülen okuryazarlık kavramının daha ötesinde düşündüğümüz görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin kişinin birey olma kapasitesi, sosyal, vatandaşlık görevleri ve toplumsal bir varlık olarak bütün rollerine hazırlanmasının bir yolu veya yöntemi olarak önemli görülmelidir. Bu doğrultuda geliştirilen müfredatlara adaptasyonu sağlanacak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji öğretimi, yaşam boyu öğrenme stratejileri bakımından bireyin yaşam düzeyi ve kalitesinin kısa sürede artmasına ve daha faydalı bilgiler kazanması bakımından da bir araç olarak düşünülmelidir. Bu doğrultuda, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi öğrenme ve öğretme süreçlerine sanatsal eşlik bakımından ele alırken, eleştirel düşünmenin sanatsal başarı ve muhteva ile şekil alması durumunu da düşünmek durumundayız. Bireyin kendisini çevreleyen karmaşık dünyasında, dünyayı daha iyi çözümlemesi ve anlaması bunun da ötesinde kültürel açıdan katkı düzeyinin artırılması için görsel okuryazarlık ve eleştirelilik önemlidir. Sanat eğitimi ve yeni iletişim teknolojileri ile birlikte ele aldığımız görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiyi bilgi toplumu olma yolunda kullanmak ilk hedef olmalı ve hatta öncelikli olarak özellikle sanat eğitimi içinde bu eğitimin müfredat yapısına etki edebilecek veya katkıda bulunabilecek niteliklerini gözden geçirmek gerekmektedir.

Bilgiyi zihinde oluşturma ve öğrenme süreçlerini açıklayabilen, insan düşüncesinin inşa etme ve yeniden inşa etme süreçlerini ortaya koyabilen eleştirel görsel okuryazarlık, sanat eğitimi uygulamalarını yönetebilecek gelişimsel, sosyal, etkileşimsel ve de kültürel etkilere sahiptir. Pedagogik bileşenler açısından görsel okuryazarlık ve eleştireliliğin geniş görüş alanını kapsayan göstergeleri sanatı kültürel bir unsur olma durumu ile karşı karşıya getirmektedir. Bu nedenle sanat eğitimi, bireysel ifade özgürlüğünün yanında toplumsal yaratıcılığın da göstergesidir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin etkileşiminin ortaya koyacağı doğrultular ve yönelimler, öğrenme ve öğretme süreçleri ile birlikte örgün ve yaygın eğitim kapsamında yaşam boyu sanat eğitiminin modern kurgularına etki olanaklarını gündeme getirmektedir.

BÖLÜM 6

SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1 Sonuç ve Öneriler

Sanatın insanın temel bilgi ve yaşam kaynaklarından birisi olarak görülen evreni, kendini geliştirme ve gerçekleştirme eğilimi içinde bulunan birey için oldukça önemlidir. Bu evren kapsamında görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji çağdaş sanat eğitiminin işlevselliği açısından, bireysel, toplumsal ve kültürel etkilerine temel oluşturabilecek, tüm sanatsal öğrenme ve öğretme etkinliklerini kapsayabilen potansiyelleri içermektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanatın kültürel içeriğine ve çağdaş dönüşümüne katkı sağlaması bakımından ortak bir tanımlama ögesi olarak: “eleştirel görsel okuryazarlık” biçiminde bir bileşim oluşturabilmektedir. Bu bileşim çağdaş sanat eğitiminin gelişim süreci açısından önemsenmelidir.

Pedagojik gelişmeler ve disiplinlerarası etkileşimler, sanat ve eğitimi özellikle Avrupa’da, sanatçı ve sanatçı adaylarının üzerinde kafa yorması gereken bir mecraya doğru sürüklemektedir. Çağdaş eğitim yaklaşımlarının sosyal ve kültürel içeriklerin daha çok önemsenmesini zorunlu gören tespitleri, sanat eğitimine farklı bakış açılarıyla odaklanmamızı mümkün kılabilir. Özellikle görsel kültür, çokkültürcü anlatılar, multimedya, sosyalite, ideoloji, iktidar, kentleşme olgusu ve endüstrileşme ile seri ve yeniden üretim biçimleri gibi birçok kavramsal yapı sanat eğitimi açısından çözümlenmeyi gerektiren sorunları ortaya koymaktadır. Bu yapılanmalar sanat eğitimi için son derece karmaşık bir evrenin ve disiplinlerin iç içe geçerek yeni estetik deneyimlerin oluşmasını gerektirmektedir. Sanat eğitiminin gelecekçi yapılanmasını gerekli kılan zorunlulukların önemli bir bölümünü bu yapı ve perspektiften kaynaklandığını belirtirken; görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisinin ele alındığı bu çalışmada, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin gelişmesinde ve geleceğini kurgulamada nasıl bir rol oynayabileceği tartışılmıştır. Modernizm, postmodernizm, kavramsal sanat ve eleştirel sanat eğitimi gibi son 30-40 yıl içinde sanatın dönüşümsel süreçleri hız kazanırken, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin bu potansiyelini ortaya koyabilmek için, öncelikle okuryazarlık ile eleştirelliğin pedagojik ilişkilerinin belirtilmesi önem arz etmektedir. Görsel

okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin, sanat eğitiminin gelecekçi kurgularına yönelik önerilerinin ele alındığı bu çalışmada, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitiminin bir bilgi ve deneyim nesnesi olarak değerlendirilmesine ve hizmet etmesine yönelik pedagojik imkânları oluşturmakta, bireyin kültürel üretim ve tüketimlere yönelik düşünceyi üretmesi ve yönetmesi bakımından sanat eğitimi müfredatına farklı bir bakış açısı önermektedir. Öncelikle bu bakış, sanat eğitimi müfredatları bakımından günümüzde sanatı yenilemesi ve yönetmesi açısından dikkate alınmalıdır. Görsel okuryazarlık eğitimi ve eleştirel pedagoji ülkemiz için yeni bir çalışma konusu olmasından dolayı kuşkusuz burada bazı noktaların irdelenmesi eksik kalmış olabilir ancak, bu çalışma bundan sonraki çalışmalar için bir temel oluşturabilir. Farklı bir pencereden görsel okuryazarlık, eleştirel pedagoji ve sanat eğitimi ilişkisinin incelendiği; Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin temel ilkeleriyle buluşturma çabası içine girildiği bu çalışmada; Böylece, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji kavramlarının her birini kendi sınırlarına hapsetmekten ziyade, ait oldukları alanlardaki yetki ve sorumluluğun ve de yönelimin, gelecekçi sanat eğitimi tasarımları bakımından pedagojik açılımlara örnek oluşturabileceği vurgulanmıştır. Günümüzde ve gelecekte çağdaş ve çözümlenmeli bir sanat eğitiminin gerçekleşebilmesi, ilk elden görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin eğitsel içeriklerinin sanat eğitimi müfredat yapılanmalarına entegrasyonu ile mümkün kılınabilir. İkinci olarak, bu öngörünün pekişmesi için ise sanat eğitimcisi yetiştiren kurumların öğrencilerinin, dünyanın olaylarına ve olgularına eleştirel, sanatsal ve de demokratik yaklaşabilmelerinin yolları aranabilir. Buna ilişkin olarak, eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık eğitiminin alternatif olabilecek müfredat yönelimlerini benimseyen birçok yazarın ve bilim adamının, iktidar, ideoloji, multimedya ve görsel kültüre karşı nasıl muamele edilmesi gerektiği yönündeki düşüncelerini dile getirdikleri çok sayıda yayın bulunmaktadır.

Eleştirel pedagojinin bütün disiplinleri, eğitim müfredatlarını, sosyaliteyi ve yaşam kurgularını kapsayan son derece geniş formasyonu, görsel okuryazarlık eğitimi açısından da stratejik önemi bulunmakla birlikte her ikisi müşterek doğrultular ve hedeflerde bütünleşik gelecekçi bir vizyonu temsil edebilmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin müşterek kılınabilecek özelliği, sanat eğitiminin modern yapılanması açısından değerlendirilebilecek iletişimsel, kurgusal, yorumsal, deneysel, işlevsel ve sanatsal açıdan önemli bir disiplin eğitimi ortaya koyabilmektedir. Eleştirel pedagojinin sanatsal amacı

bireylerin, tasarımsal unsurların sosyal, toplumsal, ekonomik ve endüstriyel temellerini sorgulamalarına olanak tanımaktadır. Eleştirel görsel okuryazarlıkla, toplumsal ve kültürel bir üretim ve tüketim nesnesi olarak sanatsal ve tasarımsal bir bilginin sorgulanması söz konusu olmakla birlikte bu bilginin dönüştürülmesi veya yeniden üretilmesi de mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ile günümüz sanat eğitiminde üretim ve tüketim ilişkileri bakımından iletişim, çözümleme ve yeniden üretim işlevlerinin ön plana çıktığını belirtmek mümkün olabilmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bize, görsel tasarım temel ilke ve kavramları ve eleştirelliği hem uygulayarak hem de çözümleyerek daha etkili, bilinçli, duyarlı ve sanatsal düşünce kapasitesi gelişmiş ve bütün bunlarla birlikte düşünebilen daha etkili bir iletişim diline imkân sağlamaktadır. Bu yolla, bütün bireyler görsel dili, mesajları, tasarımları ve sanatsal ifade biçimlerini üretebilmesi mümkün alabilmekle birlikte karşılaştıkları problemlere kavramsal çözümler üretebilme imkânlarını elde edebilmektedir. Görsel bilginin yazılı bilgiye oranla altmış bin kat daha hızlı işlenmesi bize bu dilin eğitiminin ve eleştirelliğin, hem sanat eğitimi açısından hem de günlük iletişim dili açısından ne kadar önemli olduğunu göstermek için yeterlidir. Görsel ve işitsel ifade biçimleri, multimedya, görsel kültür, popüler kültür, kite iletişim araçları ve diğer kültürel üretimler üzerinden yapılan anlamların nasıl üretildiği ve tüketildiği, organize edilen ve dağıtılan bir olgu olduğu düşünülme durumundadır. Sanatın yarattığı kültüre karşı bilginin üretimi, yapılandırılması ve paylaşımı konusunda görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin gelecekçi müfredatına etkisini önemseyen bu çalışmada eleştirel pedagoji, görsel okuryazarlık ve sanat eğitiminin organik bağınyı oluşturan teorik öğeler ve yönelimler ortaya konulmaktadır. Sanat eğitime yönelik düşüncelerin tanımlanmış bir alandan çok disiplinlerarası, kültürlerarası ve süreklilik arz ettiğini göstermesi açısından öngörümüz; medya ve görsel kültürü, yeni teknolojileri ve bilgi türlerini araştırma ve öğretme konusunda sanat eğitimi için alternatif bakış açılarını üretme ve önerme amaçlı olarak disiplinlerarası etkileşimi şekillendirme ile medya ve gösteri çağının pedagojik sorunlarını ele alması bakımından önemlidir.

Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bütün bireylere tasarımları, görselleri, kurguları ve sanatı algılayıp kavramak için seyirci değil birer oyuncu olmayı önermektedir. Bu tespit bizim sanat-eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık ilişkisinin değerlerini görmemizi

sağlayabilmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin kuramsal süreçlerinin kapsadığı referansların özünde, doğruluğu tespit edilmiş bilgi ve gerçekler ile iddialar arasındaki farkı çözümleyebilme ve bütün bunlara ilişkin kaynağın güvenilirliğinin test edilmesi söz konusudur. İşlevsel düşünme ve karşıt düşünmeyi bir arada bütünleştiren eleştirel görsel okuryazarlık, düşünce ve uygulamalarla anlamlandırma yeteneğini serimlemeye yönelik pedagojik içerikleri ortaya koymaktadır. Görsel dili ve görsel okumayı etkili kullanabilme ve bu potansiyelinin farkında olma yetisi ile birlikte bir üst bilişsellik durumu ortaya koyan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanat eğitiminin çağdaş yapılması için pedagojik referansları önermektedir. Bireysel ve toplumsal bilinçlenme, öğrenme ve tasarımsal uygulamalarda bulunma bakımından önemli bir sosyo-kültürel eksen oluşturan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanat eğitiminin yeniden yapılmasını mümkün kılabilir.

Görsel okuryazarlık ve eleştireliliğin pedagojik, teknolojik, kültürel ve sosyal özelliklerinin çağdaş pedagojik yaklaşımların temel paradigmaları ile eşleşik düşünüldüğünde sanat eğitimi derslerine organik olarak bağlanabilir içeriklere ve yönelimlere sahip olduğu görülür. Sanat eğitimi çağdaş yapılanmalarla eşleşik düşünmek, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi eksenindeki ilişkisini incelemek amacıyla ele alınan bu çalışma sonucundaki önerilerimizi ise aşağıdaki gibi belirtebiliriz:

- 1. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin bir öğrenme motivasyonu olarak sanat eğitimine katkısı:** Sanat daima toplumları gelişime yönelten süreçlerin ana eksenlerinden biri olmuştur. Bireyin kendini gerçekleştirdiği bir süreç olarak işlemesi ve özgürleştirici potansiyelinin açığa çıkarılması için sanat eğitiminin gelecekçi modellerin ekseninde yapılması gereği olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, öğrenme ortamları için alternatif yöntemler üretmektedir. Sanat eğitiminin sürekli gelişmeye açık olarak sürdürülmesini teşvik eden görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanatçı ve tasarımcı profilinin oluşması için öğrenme ortamı önermektedir. Öğrenme sürecinin bilişsel, davranışsal ve duyuşsal boyutları bakımından; görsel okuryazarlık ve eleştirelilikle kurgulanan sanat eğitimsel süreç öğrencinin öğrenmeye dayalı olarak gelişmesine yol açacak, bu zenginleştirmenin de özgür ve eleştirel akılla gerçekleşmesine;

böylesi bir aklın araçları ile toplumsal ve kültürel alanda bireyin sanatsal üretimlerine katkı sağlayacaktır.

- 2. Sanatsal üretim potansiyeli olarak, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitimi ile ilişkisi:** Yaşam becerisi için gereksinim duyduğu öğrenme sürecinde insan pedagojik disiplinlerin bilgisine başvurur. Geçen yüzyıl boyunca önemli bir değer haline gelen görselleri anlamak, onlar üzerinde düşünmek ve üretebilmek önem kazanmakta; dolaylı olarak sanat eğitiminde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye olan ihtiyaçlar gündeme gelmektedir. Sanat eğitiminin, imgelerin ve görsel kültürün kendine özgü kurallarıyla açıklanabileceği günümüzde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin düşünsel ve üretimsel motivasyonuna ihtiyacı bulunmaktadır. Sanat eğitimi söz konusu olduğunda üretim kavramı, sanat eğitiminin var olan üretim ve tüketim biçimlerini, sosyo-kültürel etkileri açısından değerlendirilmesini gerektirmektedir. Öğrenme sürecinde bireye edilgen bir değer yükleyen eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık, sanatsal ve sosyo-kültürel üretim biçimlerini anlamlandırma ve üretmede daima etkin olmayı önermektedir.
- 3. Sanat eğitiminin pedagojik gelişimi açısından, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin oluşturduğu tanımlama olarak Eleştirel Görsel Okuryazarlık:** Bireysel yetenekler açısından bilinçsel ve deneysel uygulamalarla örtüşebilen görsel okuryazarlık eğitimi ve eleştirel pedagoji, sanat eğitimi ile bütünleşik kavramlardır. Görsel okuryazarlık, eleştirel pedagoji ve sanat eğitime ilişkin ders içerikleri incelendiğinde bu iki eğitim disiplininin tümleşik görünebilen özelliklerini açıklığa kavuşturan 'eleştirel görsel okuryazarlık' şeklinde bir tanımlama ortaya konulabilir. Eleştirel görsel okuryazarlık, insanın öğrenme sürecinde belirsizlik oluşturabilecek unsurlarla mücadelenin sanatsal, pedagojik ve estetik metotlarını ortaya koymaktadır. Eleştirel görsel okuryazarlık, tüm esnekliklere açık bir yöntem olma özelliği de taşıyabilir. Bu süreçte öğretmen, amaca yönelik değişiklikler yapabilir veya bu süreci estetik değerler geliştirmede de kullanabilir. Aynı şekilde eleştiri üzerinde dururken sanat eleştirisi ve uygulamalara da yer verebilir.

- 4. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat, kültür, teknoloji, endüstrileşme ve medya ekseninde oluşturduğu yeni sosyalitenin sanat eğitimindeki rolü:** Çağdaş sanat eğitiminin kültürel, teknolojik, medya ve endüstrileşmeye dayalı dönüşüm süreci içinde eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlık aktif bir rol almaktadır. Kültür endüstrisinin hâkim söylem oluşturmaya başladığı son 50 yılda kitle iletişim teknolojileri ve medya, sosyalitenin yeni dönüşümlerine zemin hazırlamıştır. Medyanın sanat ve kültür ile bileşkeler oluşturması, sosyalitenin kültürel ve sanatsal bağlamlarında yapısal etkiler gerçekleştirmesine ilave olarak, sosyalitenin gündeme getirdiği kültürel yeniden yapılanmalar ile sağlanan toplumsal uzlaşımlar ve konformik (uygucu) biçimler, sanat eğitimi için kaydadeğer özellikler ifade edebilir. Sanatta ve kültüründe teknolojinin ve endüstrileşmenin giderek hız kazandığı günümüzde, sanat eğitiminin stratejik öneminin giderek arttığı göz önünde bulundurularak, -ses ve imge gibi sanata hâkim olan unsurlar- bilgi ve iletişiminin evrensel bir kültür oluşturması, görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojiye sanat eğitiminin modern açılımları ile müfredat içerik kurguları bakımından oldukça yoğun potansiyeller yüklemektedir. Bu, genel olarak bireyin sanatsal yetenekleri ve dış dünya ile ilişkisindeki belirsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir potansiyel olarak görülebilir.
- 5. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisinin sanat eğitiminin toplumsal ve pedagojik temellerinin oluşumuna katkısı:** Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sosyal içeriği yoğun durumdaki sanat ve sanat eğitiminin daha çok sosyalleşmesine ve içselleştirilmesine hizmet edebilecek içeriklere sahiptir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, fonksiyonel bir okuryazarlık ve yaşam biçimi ile hayatın sunduğu olanaklarda gerçek bir aktris ve dünyaya yüksek seviyede sanatsal bakabilmenin olanaklarını sunmaktadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sağladığı ayrıcalık, sanatsal bilgiye ve deneyime sahip olma niteliği ile ilgilidir. Bilgiyi oluşturan unsurlardaki kodlanmış anlamları ve sosyolojik anlamları ortaya çıkaran görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji bu yönüyle sanat üretimi, tüketimi ve de eğitimi ile ilişkili bir karakteri yansıtabilmektedir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji böylece, yaşam boyu sanat eğitimi ideali için, sanatın toplumsal ve pedagojik açılımlarına imkân sağlamakla birlikte aynı zamanda sanat ve sanatsal üretimlerin toplumsal ve pedagojik temellerinin incelenmesine olanak tanıyan çalışmalar için de katkıda bulunabilir.

- 6. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin sanat eğitiminin evrensel dilini oluşturmaya katkısı:** 20. yüzyıldan itibaren sanat eğitime verilen önemin hızla arttığı Avrupa’da, sanat eğitiminde ortak bir dil yaratmak ve sanat eğitiminin kalitesine yönelik çeşitli sosyal çalışmalar veya açılımların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Birçok pedagojik disiplinle iç içe olmak durumundaki sanat eğitimi, çeşitliliğin disiplini olarak değer kazandığından, sanatsal eylem bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitiminin evrensel dilini oluşturulabilir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin ortak dili, imajın etkisindeki üretim ve tüketim ilişkilerini yönetmeyi sağlayacak disiplinlere ve yeteneklere sahip olmamızı sağlamaktadır.
- 7. Çağdaş sanat eğitiminin kamusal açılımı olarak görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji:** Eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlığın teorik ortak ilişkisine ve sorumluluklarına kültürel bir yaklaşım modeli, sanat eğitiminin kamusal açılımının pedagojik unsurlarını pekiştirecektir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, aynı zamanda toplumsal, iktisadi, siyasal, ideolojik, kültürel ve sanatsal örgütlenmenin de merkezini oluşturabilecek, sanatsal değerlerle yüklü bir bakış açısının merkezi konumundadır. Görsel okuryazarlık ve eleştirelilik, sosyal bir varlık olan insanın içinde bulunduğu sisteme ve yaşadığı topluma uyum sağlamasında bir araç durumundadır. Kamusal açıdan, bireylerin kendi seçimlerini ve yaşamlarını kontrol edebilmeleri için farkındalıklarının geliştirilmesinin sağlanması ve güçlendirilmesi gibi pedagojik hedefler için bilimsel bir amaç oluşturan görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin çağdaş sanat eğitime katkıları düşünüldüğünde; dönüşüm, sorgulama, öz eleştiri ve eleştirel çözümleme yetilerine açık bir toplum vaadine eklemelerde bulunduğu görülecektir.
- 8. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin soyut düşünmeye katkısı:** İnsan beyninin her iki tarafına ait zihinsel süreçleri, sanatsal üretim ve tüketim potansiyelinin ortaya çıkması için kullanabilen görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, işlevsel düşünce biçiminin yollarını ortaya koyabilmektedir. Bu nedenle görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, sanatın ve sanatsal uygulamaların yeniden üretimini içselleştiren soyut düşünmeyi de inşa edebilmektedir.

9. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin gelecekçi sanat eğitimi öğretmenlerine

katkısı: Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin gelecekçi sanat eğitimi öğretmenlerine katkısını ve dolayısıyla, çağdaş sanat eğitimi hakkında gösterdiklerini anlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, eleştirel pedagoji ve görsel okuryazarlığın göze çarpan olgularından bazıları incelendiğinde, öne çıkan popüler bilgi ve pedagojik yapılar, sanatsal uygulama modelleri ve eğitimi ve de transferleri, -çağdaş sanat eğitimi açısından- ideolojik, kültürel, politik ve pedagojik verimli bir alan ve tanımlama oluşturmaktadır. Sanatın içinde olduğu ortamın ve sanatın kendine özgü değerlerinin kavratılması bakımından bireyin sanata yönelik tutumları üzerindeki olumlu etkisi nedeniyle, yüksek öğretim ve öncesinde sanat eğitimi kapsamında görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji eğitime yer verilebilir. Bilişsellik, farkındalık ve yeniden üretimin temelleri üzerine inşa edilen görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin, sanat eğitiminin gelecekçi yapılanmaları için tepkisel, deneysel ve düşünsel bir bakış açısı önerdiğini ve sanat eğitimi öğretmenlerini geleceğe taşıyacağı belirtilebilir. Bilginin zihinde yapılanmasını ve öğrenme süreçlerini açıklayabilen görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitimi uygulamalarını yönetebilecek gelişimsel, sosyal, etkileşimsel ve kültürel etkilere sahiptir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, çağdaş sanat eğitimi kurgularına katkısı bakımından; mevcut yenileşme çabaları sürecinde, değişim, sorgulama, düşünce üretimi, öz eleştiri ve eleştireliliğe açık bir toplumsal düşünceyi oluşturmakla birlikte, sanat eğitiminin değişen dünya koşullarına ayak uydurabilecek kültürel içeriğe kavuşturulmasına yönelik referanslara katkıda bulunabilmektedir.

Öğretici sanat çalışmalarını oluşturma, çözümlenme ve anlamı geliştiren ve tasarlayan bir estetik önem için görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji sanat eğitiminin gelecekçi kurguları içinde önemli bir strateji olarak görülebilir. Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji, bireylerin sanatsal ve sosyo-kültürel içerikler üzerine yorumlarını gerçekleştirebilecekleri zeminleri oluşturarak, 'düşüncenin üretimi'ne hizmet etmektedir. Sanata atfedilen amaçlardan en önemlisi görsel düşünmedir. O halde görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagojinin bir görsel düşünme eğitimi olan sanat eğitiminin gelecekçi yapılanmasına önemli katkılarda bulunabileceği belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- ADAMS, Jon K. 1996. “**Narrative Explanation: A Pragmatic Theory of Discourse**”, Frankfurt/M, Berlin, Bern, New York, Paris.
- ADORNO, Theodor, 1990. **Eleştiri**. (Çev. M. Y. Öner). A. Tuygan (Haz.). Eleştiri: Toplum Üstüne Yazılar (ss: 122-131), İstanbul: Belge Yayınları.
- ADORNO, Theodor, W. Horkheimer, Max. 1996. **Aydınlanmanın Diyalektiği II**, (Çev. O. Özügül). İstanbul: Kabalcı.
- ALA (American Library Association), 1989. “Presidential Committee On Information Literacy Final Report”, 13 Eylül 2002, <http://www.ala.org/acrl/nili/ilit1st.html>. 01.03.2010.
- ALEXANDER, Jeffrey C. 1996. “Critical Reflections on Reflexive Modernization”, Theory, Culture and Society, 13: 1, (ss:33-38).
- ALPAN, Gülgün, 2008. “Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojileri”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:V, Sayı:II, (ss:74-102).
- AMERICAN ÜNİVERSİTY, “Visual Literacy Education”, Washington, USA, www.american.edu/provost/learningcommunities/visual/literacy.cfm, 12.02.2010.
- ANDAÇ, F. 2002. “Türkiye Yazınında Eleştiri: Ataç’tan Günümüze Eleştirinin Ustaları”, TÖMER Türkiye’de Eleştiri ve Deneme Sempozyumu, (ss:21-31), Ankara Üniversitesi.
- ANDERSON, Tony, Howe, Christine, Soden, R., Halliday, J., Low, J. Peer, 2003. “Interaction and The Learning Of Critical Thinking Skills in Further Education Students”, **Instructional Science**.
- ARDA, Zuhâl, 2010. “Çağdaş Sanatın Eleştirisi”, **Sanat Dergisi**, (ss:153-155), e-<http://dergi.atauni.edu.tr/index.php/gsf/article/view/3258/3147>, 15.03.2010.
- ARNHEIM, Rudolf, 1969. **Visual Thinking**, USA: University of California Press, Ltd.
- ARONOWİTZ, S. Giroux, H. A. 1985. **Education Under Siege: The Conservative, Liberal, And Radical Debate Over Schooling**, London: Routledge & Kegan Paul.
- AVGERİNOU, Maria, John Ericson, 1997. “A Review Of The Concept Of Visual Literacy”, **British Journal of Educational Technology**, Vol:28, No:4, (ss:280–291).
- BAKER, Ulus, 2010. “Görsel Düşünme Semineri Transkripsiyon”, <http://www.scribd.com/doc/>, (ss:1-17), 24.02.2010.
- BAMFORD, Anne, 2003. “The Visual Literacy White Paper”, Art and Design University of Technology, Australia, Sydney, (ss.1-8).
- BARNARD, Malcolm, 2002. **Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür**, I. Baskı, (Çev.Gülis Korkmaz), Ankara: Ütopya Yayınevi.

- BARTON, David, 2007. **Literacy: An Introduction To The Ecology Of Written Language**, II. Baskı, Backwell Publishing, USA.
- BAUDRILLARD, Jean, 1997. **Tüketim Toplumu**, (Çev.H. Deliceçaylı & F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUDRILLARD, Jean, 2002. **Tam Ekran**, (Çev.B. Gülmez), II. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BAUDRILLARD, Jean, 2008. "Medya ve Zedelenen Anlam", Su Yayınevi, <http://www.sonsuz.us/?q=node/1516>.
- BOURDIEU, Pierre, 2003. Düşünümsel Bir Antrdopoloji İçin Cevaplar. (Çev. N. Ökten), İstanbul: İletişim Yayınları.
- BEHRMAN, E. H. 2002. "Community-Based Literacy Learning", Reading: Literacy and Language, 36(1), (ss:26–32).
- BEN-PASSAT, Malka, 2010. "Graduates Studies in Visual Literacy in Education", Kibbutzim College of Education Technology and the Arts, www.smkb.ac.il/visual-literacy-edu, 23.02.2010.
- BERGER, John, 2008. **Görme Biçimleri**, (Çev.Y. Salman), İstanbul: Metis Yayınları.
- BIESTA, Gert J.J., Jan J.M. Stams, Geert, 2001. "Critical Thinking And The Question of Critique: Some Lessons From Deconstruction", **Studies in Philosophy and Education**.
- BİNARK, Mutlu, Mine G. Bek, 2007. **Eleştirel Medya Okuryazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar**, I. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları, Eylül.
- BLEED, Ron, 2005. "Visual Literacy in Higher Education", Educause Learning Initiative Advancing Learning Through Innovation, Maricopa, Arizona, USA, (ss:1-14), s.6, August, <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ELI4001.pdf>. 23.02.2010.
- BRADEN, R.A., Hortin J. A. 1982. "Identifying the Theoretical Foundations of Visual Literacy". Journal of Visual/Verbal Language, 2, (ss:37-42).
- BREIVIK, P. Senn, 2000. Information Literacy for the Sceptical Library Director. IATUL Conference Queensland University of Technology, Brisbane, Queensland, Australia.
- BRIZEE, H. Allen, 2003. "Teaching Visual Literacy And Document Design In First-Year Composition", March 31, Blacksburg, Virginia Polytechnic Institute and State University.
- BRUCE, Christine, 2000. "Information Literacy Blueprint", 1994, <<http://www.gu.edu.au/ins/lils/infolit/resources/blueprint/blueprint.html>>. Information Literacy: An International Review of Programs and Research. *The Australian Library Journal*, August 1999:209-218. Information Literacy Research: Dimensions of the Emerging Collective Consciousness, *AARL*, June: (ss:91-109). 23.02.2010.

BURMARK, Lynell, 2004. "Why Visual Literacy?", Reprinted by permission lynellb@aol.com, <http://www.tcpd.org/Burmark> and SchoolMedia, Inc., owners and operators of 100% Educational Videos® and schoolvideos.comtm 1-800-483-3383.

BÜLBÜL, Rıdvan, 2001. **İletişim ve Etik**, Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.

CHAPMAN, Loyal, H. 1994. **A World Of Images**. Worcester, Massachusetts: Davis Publications, Inc.

CHAPUIS, Lea, 2003. "Pedagogy", Education and Training, Australian Capital Territory, <http://literacyworks.org/policy/pdf/multiliteracy/Pedagogy.pdf>, (ss:1-30). 23.02.2010.

CHAUVIN, B. A. 2003. "Visual Or Media Literacy? "Journal of Visual Litracry, Vo.23, No.2, Autumn, USA. (ss:119-129).

COLLIER J., Collier, M. 1986. **Visual Anthropology**, Albuquerque: University of New Mexico.

COLLINS, James, Richard K. Blot, 2003. **Literacy and Literacies: Texts, Power and Identity**, I. Baskı, Published By The Pres Syndicate Of The University Of Cambridge, USA.

COLLINS, Norma Decker, 1994. "Metacognition and Reading To Learn", Eric Clearinghouse on Reading English and Communcation Bloomington IN. <http://bern.library.nenu.edu.cn/upload/soft/0-article/+020/20105.pdf>. 23.02.2010.

CÜCELOĞLU, Doğan, 1993. **İyi Düşün Doğru Karar Ver**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

CÜCELOĞLU, Doğan, 1999. **Yeniden İnsan İnsana**, XX. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.

DAĞTAŞ, Banu, 2003. **Reklamı Okumak**, I. Baskı, Ankara: Ütopya Yalınları.

DARDER, A. , M. Baltodano ve R. D. Torres, 2003. "Critical Pedagogy: An Introduction", The Critical Pedaogy Reader, (Der. Antonia Darder, Marta Baltodana ve Rodolfo D. Torres, New York: Routledge Falmer, (ss:1-21).

DEBES, John. L. 1968. "Some Foundations For Visual Literacy", Audiovisual Instruction, 13, (ss:961-964).

DEMİRCİ. Cavide, 2002. "Eleştirel Düşünme", www.epo.hacettepe.edu.tr/doc. 23.02.2010.

DENKEL, Arda, 1996. **Anlam ve Nedensellik**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

DENZIN, K. Norman, 1995. **The Cinematic Society: The Voyeur's Gaze**. London: SAGE.

DENZIN, K. Norman. 2003. **Performance Ethnography Critical Pedagogy and the Politics of Culture**, 1. Baskı, USA: Sage Publications, Inc.

DONDIS, Donis A, 1974. **A Primer Of Visual Literacy**, I. Baskı, Amerika: The MIT Press.

DRUCKER, Peter F. 1994. **Kapitalist Ötesi Toplum**, Ankara: İnkilap Kitapevi.

ELLSWORTH, Nancy J. Carolyn N. Hedley, Anthony N. BARATA, 1994. **Literacy: A Redefinition**, Printed In The United States Of America.

EMRALİ, Refa, 2010. "Çağdaş Sanat Eğitimi Yapılandırma Önerileri", (ss: 151-165), Sanat Dergisi, e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/gsf/article/view. 23.02.2010.

ENNIS, R. 1985, **Goals for Critical Thinking Curriculum**. A. Costa (Ed.), *Developing Minds* (s 54-57). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

ERDEN, Aysu, 1998. **Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri**, I. Baskı, Ankara: Gendaş Yayınları.

ERDOĞAN, İrfan, Korkmaz Alemdar, 1994. **Kültür ve İletişim**, Ankara: Ümit Yayıncılık.

ERDOĞAN, İrfan, Korkmaz Alemdar. 2005. **"Popüler Kültür ve İletişim"**, Ankara: Erk Yayınları.

ERGÜVEN, Mehmet, 1998. **Görmece**, I. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

ERZEN, Jale. N. 1990, "Çağdaş Avrupa'da Sanat Eğitimi", Ortaöğretim kurumlarında resim-iş öğretimi ve sorunları, *Türk Eğitim Derneği VIII, Öğretim Toplantısı*, Ankara: TED Yayınları.

ESMER, Elçin, 2003. "Şizofrenlerin Sözlü Anlatı Metinlerinin Çözümlemesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, 1998. "Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü", Sosyal Yayınlar.

FEINSTEIN, Hermine, HAGERTY, Robert, 1993. "Visual Literacy in General Education at the University of Cincinnati" U.S. Department Of Education, Educational Resources Information, (ss:205-212), New York.

FELTEN, Peter, 2008. "Visual Literacy", Change November-December, (ss:60-64).

FEATHERSTONE, Mike, 2005. **Postmodernizm ve Tüketim Kültürü**, (Çev. M. Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FOSTER, Hal, 2009. **Gerçeğin Geri Dönüşümü**, (Çev.E. Hoşsucu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FRANSECKY, R. B. ve Debes, J. L. 1972. "Visual literacy: A Way To Learn-A Way To Teach", Washington, DC:Association for Educational Communications and Technology. (pp.1-35). <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED064884.pdf>. 23.02.2010.

FREY, Nancy, Fisher, Douglas, 2008. **Teaching Visual Literacy: Using Comic Boks, Graphic Novels, Anime, Cartoons, And More To Develop Comprehension And Thinking Skills**, Corwin Press A SAGE Company, Printed in the United of Amerika.

FREIRE, Poul, 2003a. **Ezilenlerin Pedagojisi**, (Çev. D. Hattatoğlu, E. Özbek), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FREIRE, Poul, 2003b. "From Pedagogy of the Oppressed", *The Critical Pedagoogy Reader*, (Der. Antonia Darder, Marta Baltodano ve Rodolfo D. Torres), New York: Routledge, (ss:57-68).

FREIRE, Paulo, Donaldo Macedo, 2004. **Literacy: Reading The Word And The World**, England, London: Routledge, Taylor & Francis Group.

FRIES, Charles C. 1952. **The Structure Of English: An Introduction To The Construction Of English Sentences**. New York: Harcourt, Brace, and Co.

GANS, Herbert J. 2005. **Popüler Kültür ve Yüksek Kültür**, (Çev. E. O. İncirlioğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

GEUSS, Raymond, 2002. **Eleştirel Teori**, (Çev. Ferda Keskin), I. Baskı, Ayrıntı Yayınları, Ankara.

GIROUX, Henry A. 1983. **Theory And Resistance In Education**, Bergin & Garvey. Westport, Connecticut, London, USA.

GIROUX, Henry A. 1998. **Schooling for Democracy: Critical Pedagogy In The Modern Age**, USA: Routledge.

GIROUX, Henry A. 2000. **Impure Acts: The Practical Politics of Cultural Studies**, Routledge, New York London.

GIROUX, Henry A. 2003. "Critical Theoriy and Educational Practice", The Critical Pedagogy Reader, (Der. Antonia Darder, Marta Baltodano ve Rodolfo D. Torres), New York: Routledge Falmer, (ss:27-56),

GIROUX, Henry A. 2004. "Education After Abu-Gharib: Revisting Adorno's Politics of Education", Cultural Studies, 18(6), (ss:779-815).

GIROUX, Henry A. 2007. **Eleştirel Pedagoji ve Neoliberalizm**, I. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

GIROUX, Henry A. 2008. **Eleştirel Pedagojinin Vaadi**, I. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

GRAINGE, Paul, 2008. **Brand Hollywood Selling Entertainment In A Global Media Age**, London-New York: Routledge.

GROENKE Susan L., J. Amos Hatch, 2009. **Critical Pedagogy and Teacher Education in the Neoliberal Era**, Springer Science+Business Media B.V.USA.

GROSSBERG, Lawrence, 1994. "Introduction: Bringin it All Back Home-Pedagogy And Culturul Studies", Between Borders: Pedagogy and the Politics of Cultural Studies. İçinde (Der. Henry Giroux ve Peter McLaren), London: Routledge, (ss:1-25).

GUTIERREZ, Ramon A. 1994 "Ethnic Studies: Its Evolution in American Colleges and Univeristies", **Multiculturalism: A Critical Reader**, (iç.), David Theo Goldberg (Ed. Basil Blackwell), Oxford, (ss:157-168).

GÜNEŞ, Firdevs, 2005. "Okuryazarlık Kavramı ve Düzeyleri", (ss:499-507). <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/491/5760.pdf>. 29.07.2010.

- HALL, Stuart, 1997. 'Codage/Décodage', **Sociologie de la Communication**, Paul Béaud (ed), ed. Réseaux.
- HANCOCK, Vicki E. 1993. "Information Literacy for Lifelong Learning." *ERIC Digest, CD-ROM Fulltext*. Syracuse, New York: ERIC Clearinghouse on Information Resources.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, 1979. **Felsefe Sözlüğü**, V. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- HEBDIGE, Dick, 2004. **Altkültür-Tarzın Anlamı**, İstanbul: Babil Kitabevi.
- HORN, Raymond A. 2003. "Developing a Critical Awareness of the Hidden Curriculum Through Media Literacy", *The Clearing House*, 76, (6), (ss:298-300).
- HOWELLS, Richard, 2003. **Visual Culture**, I. Baskı, USA: Polity Pres.
- HUBER, Werner, Martin Middeke, Hubert Zapf, 2005. **Self-Reflexivitiy İn Literature**, Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg, Printed in Germany.
- İNAL, Kemal, 2004. "Eleştirel Pedagoji: Eğitim(d)e Modern Özgürleştirici Bir Yaklaşım", <http://dergi.alternatifegitimderneği.org.tr//content/view.29.07.2010>.
- İPEK, İsmail, 2003. "Bilgisayarlar, Görsel Tasarım ve Görsel Öğrenme Stratejileri", *The Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET July*, ISSN: 1303-6521, V. 2, I.3, Article 9.
- İŞLER, Ahmet Şinasi, 2002. "Günümüzde Görsel Okuryazarlık ve Görsel Okuryazarlık Eğitimi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:XV, Sayı:1, (ss:153-161).
- JENSEN, Klaus Bruhn, 2005. "Nitel Bilim Olarak Beşeri Araştırmalar: Kitle İletişim Araştırmalarına Katkıları" (Ed.Ş.Yavuz), **Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma**, Vadi Yayınları.
- JOOLS, Tessa, Elizabeth Thoman, 2008. "**21. Yüzyıl Okuryazarlığı: Medya Okuryazarlığına Genel Bir Bakış ve Sınıf İçi Etkinlikler**", (Çev. C. Elma, A. Kesten), Ankara: Erkinos Yayınevi.
- KANPOL, Barry, 1999. **Critical Pedagogy: An İntroduction**, An imprint of Greenwood Publishing Group, Inc., Printed in the United States of Amerika.
- KELLNER, Daugles, 2002. **Critical Perspectives on Visual Imagery in Media and Cyberculture**, USA: *Journal of Visual Literacy*, V:22, Number 1, 81-90, Los Angeles, Colifornia, Spring.
- KELLNER, Dauglas, 2010. **Medya Gösterisi**, I. Baskı, (Çev. Zeynep Paşalı), İstanbul: Açılım Kitap.
- KINCHELOE, Joe L. 2008. **Knowledge and Critical Pedagogy: An İntroduction**, I. Print, Canada Research Chair of Critical Pedagogy McGill University Montreal, Quebec, Canada.
- KIRIŞOĞLU, Olcay, 2002. **Sanatta Eğitim**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- KÖROĞLU, Osman, 2011. "Yeni Ağ Teknolojileri Bağlamında Yeni İletişim Ortamları ve Bilgi", ajit-e.org/download_pdf.php?id=13&f=13_rev1.pdf, (ss:1-9).

LAVELY, Carolyn, Berger Neal, 1996. "Student Abstracts, Scientific Method And Critical Thinking", **College Student Journal**, Dec96, Vol. 30, Issue 4.

LESTER, Paul Martin, 2006. *Visual Communication: Images With Messages*, Thomson, Wadsworth, USA.

LISTER, Martin. v.d. 2009. **New Media: A Critical Introduction**, London-New York: Routledge.

LIVERMORE, Joan, 2003. **More Than Words Can Say, A view of literacy through the Arts**, Australia: National Affiliation of Arts Educators, 2003.

LIVINGSTONE, Sonia, 2004. "Media Literacy And The Challenge Of New Information And Communication Technologies" 15.03.2010, <http://eprints.lse.ac.uk>, (ss:3-14). 29.07.2010.

LOHR, Linda L, 2008. **Lesson in Visual Literacy. Creating Graphics for Learning and Performance**, I. Print, New Jersey Columbus, Ohio USA: Pearson Merrill Prentice Hall.

LOWE, Richard, 2002. "Visual Literacy and Learning in Science", ERIC Clearinghouse for Science Mathematics, Environmental Education Columbus OH, <http://www.ericdigests.org>. 29.07.2010.

MACEDO, Donaldo, 2003. "Eleştirel Pedagoji Hakkında Yeniden Düşünmek; Paul Freire ile Söleşti", *Ezilenlerin Pedagojisi*, (Çev.Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, , (ss:160-194), <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/>. 29.07.2010.

MARCUSE, Herbert, 1997. **Tek Boyutlu İnsan**, (Çev. A. Timuçin, T. Tunçdoğan), İstanbul: May Yayınları.

MARYLAND ÜNİVERSİTESİ. "Visual Literacy Education", USA. www.humanities.umd.edu.php, 09.08.2010.

MATARA BİRSel, 2010. "Fotoğrafik Anlam Üretimi Üzerine", e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/. 23.11.2012.

MAZZAROTTO, Marci, Moore, 2008. "Visual Literacy: An Annotated BibliographyG", ss:1-4, TWC 511, 4 Mayıs, <http://mwtc.composing.org/grad/projects/mazzarotto.pdf>. 29.07.2010.

McKENDREE, Jean, Small Carol, Stenning Keith, Conlon Tom, 2002. "The Role of Representation in Teaching and Learning Critical Thinking", **Educational Review**, Vol. 54, No:1.

McLAREN, Peter, 1994. "White Terror and Oppositional Agency: Towards a Critical Multiculturalism", **Multiculturalism: A Critical Reader**, David Theo Goldberg (ed.), Basil Blackwell, Oxford, (ss:45-74).

McLAREN, Peter, Paulo Freire, 1995. **Critical Pedagogy and Predatory Culture**, XI. Print, London and New York: Routledge,.

McLAREN, Peter, 2003a. "Critical Pedagogy: A Look at the Major Concepts", *The Critical Pedagogy Reader*, (Der.A. Darder vd.D. Torres), New York: Routledge Falmer, (ss:69-96).

McLAREN, Peter, 2003b "Revolutionary Pedagogy in Post-Revolutionary Times: Rethinking the Political Economy of Critical Education", (Drer. A. Darder, Baltodano, M. ve R. D. Torres), The Critical Pedagogy Reader içinde, New York & London: RoutledgeFalmer, (ss:151-184).

McLAUGHLIN, Scot F. 1998. **Introduction To Language Development**. San Diego: Singular Publishing.

MEB (2005), İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar), MEB Yayınları, Ankara.

MESSARIS, Paul, 1994. **Visual Literacy: Image, Mind And Reality**, I. Print, USA: Westview Press, Boulder, CO.

MESSARIS, Paul, Humphreys, Lee, 2006. **Digital Media**, I. Print, New York, USA: Peter Lang Publishing, Inc.

METALLINOS, Nikos, 1996. **Verbo-Visual Literacy: Understanding And Applying New Educational Communication Media Technologies**, I. Print, Canada: International Visual Literacy Association, The 3Dmt Research and Information Center.

MILLER, G. 1997. "Building Bridges- The Possibility of Analytic Dialogue Between Ethnography", Conversation Analysis and Foucault, Qualitative Research-Theory, Method and Practice, D Silverman (ed), Sage Publications, London, (ss:24-44).

MILNER (Lee), Beverly, 2007. **Visual Literacy with Picture Books: The Silk Road**, Paper presented at the International Assembly of the National Council for the Social Studies San Diego, California November 30.

MIRZOEFF, Nicholas, 1998. **What Is Visual Culture?**, The Visual Culture Reader. Nicholas Mirzoeff (ed.), London&New York: Routledge.

MITCHELL, W. J. Thomas, 1994. **Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation**, Printed in the United States Of America.

MONTGOMERY, Kathryn C. 2000. "Children's Media Culture in the New Millennium: Mapping the Digital Landscape, The Future Of Children Children And Computer Technology", Fall/Winter, S.10,No.12, 24.06.2009<http://www.futureofchildren.org/>.pdf, (ss:145-167).

MOORE, D. M. ve Dwyer, F. M. 1994. "Visual Literacy: A Spectrum Of Visual Learning". Englewood Cliffs, New Jersey: Educational Technology Publications.

MORAN, Berna, 2003. **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, XI. Print, İstanbul: İletişim Yayınları, (ss:44-45).

MUCCHIELLI, Alex, 1991. **Zihniyetler**. Çev: A. Kotil. İstanbul: İletişim Yay.

MUTLU, Erol. 1995. **İletişim Sözlüğü**, Ankara: Ark Yayınevi.

NGANGA Lydiah, John Kambutu, 2009. **Critical Pedagogy and Teacher Education in The Neoliberal Era**, (Edit.S. L. Groenke&J. A. Hatch), Springer Science+Business Media B.V.USA.

NOHL, Arnd-Michael, 2009. **Kültürlerarası Pedagoji**, (Çev.), R. Nazlı Somel, I. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

NSW (Department of Education and Training), 2003, "Teaching Literacy in Visual Arts: Stage 4", <http://www.curriculumsupport.education.nsw.gov.au/htm>.

OECD, 1995. **Literacy, Economy and Society: Results Of The First International Adulty Literacy Survey**, Paris: OECD, Canada.

OKTAY, Ahmet, 1995. "Sanat Eğitiminin Önemi ve Sanatın Geleceği", www.felsefeekibi.com/forum/forum_posts.asp?TID=35227.

ORHON, Erol Nezh, 2007. "Görüntü ve Etnoğrafik Anlatım", **Medya Okuryazarlığı**, Edit. Nurçay Türkoğlu, M.Cinman Şimşek, İstanbul: Kalemus Yayınları.

OSKAY, Ünsal, 1994. **İletişimin ABC'si**, İstanbul: Simavi Yayınları.

ÖĞÜT, Sertaç, 2005. "Dönüşüm Kavramı, İletişim ve Ortam'ın Dönüşümü", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İ. A. D., Bilişim Bilim Dalı, İstanbul, (ss:1-9).

PAREKH, Bhikhu C. 2002. **Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory**, I. Print, Harvard Universty Press, Cambridge, Massachusetts, USA.

PARSA, Alev F. 2008. "Görsel Okuryazarlık: Görselleri Okuma, Değerlendirme ve Yaratma Süreci", *fotografya*, Sayı. 20, 30 Eylül, <http://www.fotografya.gen.tr/cnd/.php>.

PAUL, Richard. W. 1991. "Staff Development For Critical Thinking", Lesson plan Remodelling As The Strategy", (Edit: A.L.Costa), *Developing Minds (A Reseource Book For Teaching Thinking)*. Revised Education, V:1, Alexandria, Virginia: ASCD.

PENMAN, Roby, Sue Turnbull, 2007. **Media Literacy – Concepts, Research and Regulatory Issues**, July, Australian Communications and Media Authority.

PENNINGS, Anthony, 2003. "Visual or Media Literacy?", *Journal of Visual Literacy*. Volime. 23, Number2. Autumn, (ss:119-128), <http://www.marist.edu/pennings/viswhatis.htm>. 03.02.2011.

PETTERSSON, Rune, 1988. **Visuals for Information**, Sweden: Esselte Forlag.

PETTERSSON, Rune, 1993. **Visual Information**, Edicational Technology Publications Inc. Englewood Cliffs, II. Baskı, Printed in the United States of Amerika, New Jersey, June.

POPKEWITZ, Thomas S. 1999. **Critical Theories In Education: Changing Terrains of Knowledge and Politics**. 3. Baskı, Printed In The United States Of America On Acid-Free Paper. Published in Great Britiain by Routledge.

POTTER, W. James, 2005. **Media Literacy**, California: Sage Publications, USA.

POWELL, Mark Allan, 1990. **What is Narrative Criticism**, Guides To Biblical Scholarship, Copyright, Augsburg Fortress, U.S.A.

PRANAYAMA, Aristarchus, 2006. "Teaching Visual Literacy Through Digital Photography And Imaging Exercises", *Nirmana*, Vol.8, No.2, Juli, (ss:58-64), <http://www.petra.ac.id/~puslit/journals/dir.php?DepartmentID=DKV>. 29.07.2010.

RADER, Hannalore B. 1991. "Information Literacy: a Revolution in the Library", *RQ*, XXXI, Sayı: 1, (ss:25-28).

RADFORD, Benjamin, 2004. **Medya Nasıl Yanılıyor**, İstanbul: Güncel Yayıncılık.

REFİG, Halit, 1993. **Ulusal Sinema Kavgası**, İstanbul: Hareket Yay.

RIESMAN, Catherine Kohler, 1993. **Narrative Analysis**, II. Print, Thousand Oaks, CA. Sage Publications, Printed in the United States of America.

RISATTI, H. 1989. **Art Criticism in Discipline-Based art Education**, Discipline-Based Art Education. R.A.

SAN, İnci, 1995. "Görsel İletişimde İşaretler ve İşaretler Dili Olarak Sanat", 19.02.2009, <http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr>. 29.07.2010.

SANALAN, V. Aytekin, Ali Sülün, T. Abdülkadir Çoban, 2007. "Görsel Okuryazarlık", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 9-2, (ss:33-47).

SANDLIN, Jennifer A., Peter McLaren, 2010. **Critical Pedagogis Of Consumption**, I. Print, USA: Routledge, Taylor & Francis.

SCHOLZ, Otfried, VOGLER, Anna, 1995. "Sanat Eğitimi Açısından Avrupa Ülkelerinde Eğitim ve Öğretimin Hedefleri", *Sanat Eğitiminin Geleceği*, (Red. İ. SAN), Ankara: Mert Matbaası.

SENDER, Katherine, 2005. "Cinsel Öznelliklerin Satışı", (Çev. Ş. Yavuz), **Medya ve İzleyici**, Ankara: Vadi Yayınları.

SENNETT, Richard, 1996. "**Kamusal İnsanın Çöküşü**", I. Baskı, (Çev.S. Burak Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SHARE, Jeff, Elizabeth Thoman, 2007. **Teaching Democracy: A Media Literacy Approach**, U.S.A.: National Center For The Preservation Of Democracy, 13.08.2008, <http://www.ncdemocracy.org/sites/files/docs/pdf>, ss.1-65. 29.07.2010.

SHOLLE, D. 1994. "The Theory of Critical Media Pedagogy", *Journal of Communication Inquiry*, 18(2), (ss:8-29).

SOMERSAN, S. 2004. "Regulation, Media Literacy and Media Cevics", *Media, Culture and Society*, 26(3): (ss:440-449).

SÖZEN, Edibe, 1999. *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi / Güç ve Refleksivite*, I. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları.

- SPRING, Joel, 1997. **Özgür Eğitim**, (Çev. A. Ekmekçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SROUFE, Gerald E. 2004. **The Arts and Education: New Opportunities for Research**, I. Print, Washington: Arts Education Partnership.
- STOREY, John, 2000. **Popüler Kültür Çalışmaları**, (Çev. K. Karaşahin), İstanbul: Babil Yayınları.
- TANSUĞ, Sezer, 1988. **Sanatın Görsel Dili**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TEKİN, H. 1996. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, Ankara: Yargı Yayınları.
- TEZCAN, Mahmut, 1988. **Eğitim Sosyolojisi**, 5. Baskı, Ankara: Olgaç Matbaası.
- THIBAULT, Melisa. Walbert, Davit. 2003. "Reading Images: An Introduction To Visual Literacy", <http://www.learnnc.org/lp/pages/675>, 12.02.2010.
- TREND, David, 2004. "Nationalities, Pedagogies and Media", *Between Borders: Pedagogy and the Politics of Cultural Studies*, (Der.H. Giroux ve P. McLaren), London: Routledge, (ss:225-241).
- TURGUT, M. F. 1997. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları**, Ankara: Yargıcı Matbaası.
- TÜRK DİL KURUMU, 2005. **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Ankara.
- VACCA, R.T, Vacca, J.A. 2005. *Content Area Of Reading: Literacy And Learning Across The Curriculum*. USA: Allyn and Bacon, Pearson Pub.
- WACQUANT, Loic, 2007. "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Çev: Ümit Tatlıcan), (Der: Güney Çeğin ve diğerleri), İstanbul: İletişim, ss: 53-76.
- WINK, Joan, 2005. **Critical Pedagogy**, II. Print, USA: Copyright 2005 Pearson Education, Inc.
- YALE ÜNİVERSİTESİ. "Visual Literacy Training Program (Görsel Okuryazarlık Eğitimi Programı)", USA. www.clc.yale.edu/resources/visual/literacy/tools/. 29.07.2010.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Hasbi ASLAN
Doğum Yeri ve Tarihi :	SAMSUN/Çarşamba, 24.04.1972
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi :	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı. 26.09.1999, <i>SAMSUN</i>
Yüksek Lisans Öğrenimi :	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı. 26.08.2009, <i>SAMSUN</i>
Bildiği Yabancı Diller :	İngilizce
Bilimsel Etkinlikler :	1."Medya Okuryazarlığının Görsel Kültür ve Sanat Eğitimi Ekseninde Çözümlemesi" (<i>Yüksek Lisans Tezi</i>) 2. "Görsel Kültür ve Medya Okuryazarlığı: Sanat Eğitiminin Kamusal Açılımı", <i>MEB. Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz 2010, Yıl:39, Sayı:187, ss:251-268.</i>
İş Deneyimi	
Projeler :	TKY Çalışmaları: Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü
Çalıştığı Kurumlar :	1. Ulusal ve yerel gazetelerde 'Muhabirlik' ve 'Haber Müdürlüğü' görevlerinde bulundu. (1992-1999) 2. Mustafa Kemal İlköğretim Okulu. 18.10.1999-19.06.2001, <i>Çarşamba</i> 3. Çarşamba Lisesi. 19.06.2001-10.03.2003, <i>Çarşamba</i> 4. İl Milli Eğitim Müdürlüğü. 10.03.2003-14.07.2010, <i>SAMSUN</i> 5. Ali Fuat Başgil Anadolu Lisesi 15.07.2010- / / <i>Çarşamba</i>
İletişim	
E – Posta Adresi :	hasbiaslan@mynet.com.tr
Telefon	
İş :	(0362) 834 42 94
Cep :	0543 454 00 17
Tarih :	21/06/2012